AKSEL BERENTSEN

Ola Fritzner

En norsk kapteins kamp
før og etter frigjøringen

TRYKT SOM MANUSKRIPT

I KOMMISJON HOS ARNE GIMNES FORLAG A/S

OSLO 1949

Med takk for hyggelig
fisketur til Karpeli $\frac{18}{6}$-58

Ola Fritjner.

Trykt hos J. Chr. Gundersen, Oslo.

FORORD

Denne boken er gitt ut av kaptein Ola Fritzners venner med spesiell adresse til hans uvenner, motstandere og fiender.

Ved hjelp av den kan enhver sette seg inn i etterforskningssakens grunnlag, forløp og konsekvenser, og gjøre seg opp en personlig mening om kaptein Ola Fritzners innsats og holdning under okkupasjonen og behandlingen av ham etter frigjøringen.

Ingen vil, når denne boken foreligger, ansvarsløst kunne uttale seg nedsettende om kaptein Ola Fritzner, eller dra hans nasjonale innstilling og oppofrende og omfattende arbeid for norske interesser i tvil. Intet «Haldens Arbeiderblad» vil da kunne trykke på første side med fet sats: «Kaptein Fritzner i Halden var landsforræder i 1939», og slippe fra det med en unnskyldning og en tilbakekallelse.

Boken er i to deler. Første del klarlegger kaptein Ola Fritzners forhold fra 4. april til frigjøringen. Ingen av samtalene i denne delen må betraktes som autentiske, men de gjengir ordskiftene slik de har artet seg på bakgrunn av de foreliggende dokumenter, og slik som vi, hans venner kjenner Ola Fritzner og hans måte å føre en samtale på, og slik han umiddelbart etter hendelsene har referert dem for sine fortrolige.

Bokens annen del dokumenterer at kaptein Fritzners fremstilling, slik den foreligger i hans stridsrapport og hans P. M. er riktig. Og den gir et forstemmende bilde av Landssvikpolitiets hektiske anstrengelser for å bevise at kaptein

Ola Fritzner var forræder mot sitt land i den mest kritiske del av vårt folks liv.

Det som ble bevist var at kaptein Ola Fritzner hadde gjort en betydelig innsats for Norge, noe alle som sto fritt og upåvirket i sin bedømmelse var klar over lenge før etterforskningen tok til.

Oslo, 8. august 1949.

Reidar Dahl (sign.)

Første del

Denne del bygger på kaptein Fritzners stridsrapport og P. M. Alle uthevelser er foretatt av forfatteren. Dokumenter, erklæringer og sitater er gjengitt i sin opprinnelige form.

FREDRIKSTEN

Torsdag den 4. april 1940 tok kaptein Ola Fritzner, sjefen for 1. divisjons befalsskole, morgentoget fra Halden til Oslo. Han skulle ha en konferanse i Forsvarsdepartementet om byggeplanene til den nye kaserne for befalsskolen på Fredriksten.

Dagen i forveien hadde han sendt et brevkort til presseattachéen ved den tyske legasjon i Oslo, og bedt om å få treffe ham. Bekjentskapet hadde kaptein Fritzner gjort gjennom den tidligere presseattaché i legasjonen, Bogs, som han hadde truffet i Berlin på tilbakereisen fra Saar, hvor kaptein Fritzner etter offentlig oppdrag hadde gjort tjeneste som politikaptein under folkeavstemningen.

Utviklingen siden den 2. verdenskrig brøt ut, og spesielt den engelske proklamasjon om økt kontroll med eksporten av jernmalm fra Sverige og Norge til Tyskland, Chamberlains redegjørelse i Underhuset for den skjerpete blokade overfor Tyskland, og sist men ikke minst Churchills utnevnelse til leder av Englands samlede krigføring, var hver for seg trekk i et bilde, som ble mørkere og mørkere.

Det var Tysklands syn på denne utvikling kaptein Fritzner søkte anledning til å diskutere. Om presseattachéen ville gi ham noen opplysninger, det var mer enn tvilsomt. På den annen side kunne i samtalens løp et uoverveid ord, et tonefall, et ansiktsuttrykk fortelle atskillig.

Den 4. april meldte morgenavisene at en stor transportflåte og 400 000 menn var samlet i de tyske Østersjøhavner. De skulle, ifølge avisenes kilder, være klare til å settes i land

i Norge hvis England økte sine anstrengelser for å stanse malmtransporten til Tyskland. Kaptein Fritzner la avisene bort, overbevist om at nå ble det alvor.

Han konfererte i Forsvarsdepartementet. Neste dag, den 5. april, meldte avisene at den engelske utenriksminister, Lord Halifax, hadde overrakt den svenske og den norske regjering noter. Alt tydet således på at situasjonen tilspisset seg. Og flere og flere ble de som mente, at krigen kunne komme til Norge når som helst. Det hadde for øvrig vært kaptein Fritzners oppfatning fra det øyeblikk den 2. verdenskrig brøt ut, en oppfatning han hadde fremholdt for alle ved enhver anledning. En meningsfelle hadde han i stabssjefen for 1. divisjon, kaptein Erik Qvam, som med divisjonssjefens, general Erichsens tillatelse tidlig gikk i gang med alle slags mobiliseringsforberedelser, og blant annet opprettet et etterretningsvesen med kaptein Fritzner som sjef.

Fredag, den 5. april, ut på formiddagen, satte kaptein Fritzner seg i forbindelse med den tyske presseattaché, som beklaget at han var opptatt i tjenesteanliggender. Legasjonen hadde plutselig fått ordre om å vise en propagandafilm fra det tyske flyvåpens innsats i Polen. Men, la presseattachéen til, De er hjertelig velkommen i legasjonen i aften.

Kl. 19 innfant kaptein Fritzner seg i den tyske legasjon. Der var det samlet henved et par hundre mennesker, mellom dem en rekke fremtredende norske offiserer med kommanderende general Låke, general Hvinden-Haug, oberst Schiøtz fra generalstaben og kommandørkaptein Lützow Holm i spissen. Alle disse hadde fått formell innbydelse fra den tyske minister. Filmen gjorde et rystende og foruroligende inntrykk. Etter fremvisningen gikk minister Braüer rundt og hilste på gjestene, og stanset også hos kaptein Fritzner, som presenterte seg.

— Nå, hva syns kapteinen om filmen, spurte ministeren.

— Militært sett, herr minister, var det interessant å konstatere at man nå i løpet av tre dager kan prestere like store ødeleggelser som man i forrige krig trengte tre måneder til. Men ellers, herr minister, har jeg en forstemmende følelse av at dette snart vil hende hos oss.

Ministeren fikk det travelt med å komme videre. — Slik forløp kaptein Fritzners første og siste samtale med minister Braüer.

Stemningen blant legasjonens gjester var trykket, og da kaptein Fritzner senere på aftenen fikk anledning til å veksle noen ord med andre medlemmer av legasjonen, virket de alle meget urolige.

Den 6. april brakte avisene meldinger om at den franske regjering hadde overrakt den norske og den svenske sendemann i Paris en note likelydende med den engelske. Utenriksminister Koht presiserte Norges vilje til å hevde sin nøytralitet, og pekte på at de stadige krenkelser av denne truet med å gjøre det norske sjø- og landområde til krigsskueplass.

Samme dag var kaptein Fritzner, drevet av inntrykket fra propagandafilmen og de foruroligende nyheter, på nytt i Forsvarsdepartementet og rettet en inntrengende henstilling til de militære myndigheter om straks å sette i gang de fornødne forsvarstiltak. Han ble møtt med kjølig interesse og mottok en påminnelse om at i disse spente dagene måtte man først og fremst avholde seg fra alt som kunne smake av «krigshisseri».

Kaptein Fritzner forsto da at mobilisering ikke inngikk i myndighetenes planer. Dette gjorde ham urolig og oppbrakt.

Søndag 7. april meldte Norsk Rikskringkasting at den engelske og tyske presse diskuterte Nordens stilling.

Samme dags aften reiste kaptein Fritzner tilbake til Halden.

Mandag 8. april overleverte den engelske og den franske minister i Oslo den norske regjering en note. Miner var lagt ut ved Stadlandet, Bud på Hustadvika og i Vestfjorden. Britiske krigsskip patruljerte ved minefeltene for å advare norske skip.

Straks kaptein Fritzner hadde hørt nyhetene om morgenen tok han iltelefon til sin frue som var i Oslo, og ba henne komme hjem med en gang, for «nå har vi krigen.»

På Fredriksten mottok 1. divisjon samme dag en kort telefonrapport fra generalstaben om den tyske transport og krigsflåte som hadde passert Storebelt og Kattegat med kurs

nordover. Meddelelsen ble telefonert videre til avdelingene. Noen forholdsordre ble ikke mottatt. Etterretnings-offiserene fikk ordre av divisjonen om å alarmere tillitsmennene langs kysten. Arkivet ble gjennomgått og bestemmelse truffet om hva som skulle tas med, og pakkingen begynte. Disposisjoner ble truffet for å skaffe biler til rask flytting av staben og 1. divisjons befalsskole, hvis det ble nødvendig. Skolen ble beordret feltmessig oppsatt. Politimesteren i Halden fikk den nødvendige orientering med anmodning om å holde forsterket vakt på bryggene.

Etter at 1. divisjons befalsskole var ferdig oppsatt, og skarp ammunisjon utdelt av løytnant Wilhelm Due, som var inspeksjonsoffiser, ble den sendt inn i kasernen med ordre om å sove med klærne på. «Ting som hadde hendt gjorde det nøvendig.»

I brakkene var stemningen ladet med spenning. Elevene diskuterte situasjonen, og hadde vanskelig for å holde seg i ro. Den skarpe ammunisjonen understreket stundens alvor, satte fantasien i sving, og fikk nervene til å gløde under huden.

— Kan dere huske, spurte en av elevene, — den talen kaptein Fritzner holdt for noen måneder siden? Kan dere huske at han sa: Den treningen dere nå har anledning til å få, den vil sannsynligvis komme til nytte innen våren.

— Ja, svarte en annen. — Og nå skjønner jeg hvorfor han gjorde oss eksamensklare til jul. Ellers hadde vi ikke fått tid til vinterøvelser i år.

Samtalen ble avbrutt av ordre om oppstilling for skolesjefen, kaptein Fritzner. De ca. 150 menn stilte hurtig og lydløst i halvmørket. Sjefen var meget alvorlig da han henvendte seg til elevene.

— En tysk flåte har passert beltene, og er på vei nordover. Hvor den skal hen vet vi ikke sikkert ennå. Men vi må være forberedt på det verste. Og hvis Hitler har tenkt på å angripe Norge, da kan følgende komme til å hende på Fredriksten: at tyske tropper lurer seg i land i løpet av natten, angriper divisjonskontorene, og prøver å ta dem for å lamme divisjonens hjerne. Vi må hindre at det skjer. Befalsklassen er fra i dag

sersjanter. Og jeg behøver vel ikke å minne noen av dere om hvilke plikter dere har mot konge og fedreland, eller gjøre dere oppmerksom på, at den som svikter, straks stilles for standrett. For øvrig er det forbudt å telefonere, og forlate festningens område. *Til slutt vil jeg si dere at har den stormannsgale Hitler tenkt å angripe Norge, da skal det også komme til å koste ham noe.*

Etter mønstringen gikk 1. divisjons befalsskole i gang med å sperre adgangen til festningen, stille opp ferdige «spanske ryttere», tømre nye, strekke piggtråd, og bringe på plass de våpen som skolen disponerte: geværer, mg'er, et par bombekastere, og 3 mitraljøser. Vakt ble satt ut, ildplan gjennomgått, og stillingsbesettelse innøvd.

Omkring kl. 2100 innløp det telefonmelding fra generalstaben til divisjonen om at det *ikke* ville bli sendt ut noen ordre i løpet av natten.

Kort tid etter kom det melding fra e-mannen, lensmann Klever på Hvaler, til kaptein Fritzner om at en tysk lastebåt hadde passert for inngående. Kaptein Fritzner oppsøkte straks stabssjefen, og fikk gjennom denne utvirket general Erichsens tillatelse til å besette kaien i Halden med befalsskolens mitraljøseavdeling og åpne ild straks fremmede tropper kom på dekk, for å hindre at disse skulle rekke å bringe sine våpen i stilling og skyte først.

Kaptein Fritzner og mitraljøseavdelingen avmarsjerte umiddelbart etter konferansen med stabssjefen, og gikk i stilling langs kaien i Halden.

Da båten løp inn på havnen, rettet den sine lyskastere mot festningen. Straks skipet hadde lagt til, foretok tollvesenet den reglementerte visitasjon, og kom etter en spennende halv time i land og meldte at det ikke fantes soldater ombord.

ØSTFOLD

Tirsdag 9. april 1940.

Fredriksten festning lignet et pinnsvin kvelden den 8. april. «Spanske ryttere» og piggtråd sperret tilgangene over alt. Maskingeværer og mitraljøser sto ferdige til å bestryke angripere. Spente øyne stirret ut i den mørknende natten. Lavmælte snakket vaktmannskapene sammen, hvis en lyd eller en skygge vakte deres oppmerksomhet.

Under festningen lå Halden i fullt lys. Det virket nesten beroligende i all spenningen.

Fra «Dronningens bastion» kunne vakten kontrollere innløpet til havnen. Ved kaien lå den nettopp ankomne tyske damper fortøyd i dyp fred, som en protest mot all den nervøsitet som brant i hver eneste soldats bryst enten han sto på post eller lå og hvilte i fullt kamputstyr, ferdig til å stille på korteste varsel.

På skolesjefens kontor satt kaptein Fritzner og ryddet i sitt skrivebord, leste gjennom papirer, brente, og gjorde alt klart til øyeblikkelig evakuering. Da han noe før midnatt var ferdig på kontoret, slokket han lyset, låste døren, og gikk ut på ny inspeksjonsrunde. Han vandret fra post til post. Alt var i orden. Ingen hadde noe å melde. Kaptein Fritzner svarte hviskende på spørsmål fra mannskapene om det var noe nytt.

— Nei, gutter, — ikke ennå. Men pass på. Og god vakt.

Han gikk videre og nådde til slutt siste post, de 4 menn som sto i mitraljøsestilling ved siden av de «spanske rytterne» som sperret oppgangen til befalsskolen ved Brådland, skolesjefens bolig.

Alt i orden her?

— Ja, kaptein.

— Har kapteinen hørt noe mer, spurte en av de fire.

— Nei, ingenting.

— Det er fine greier dette, kaptein, sa en annen av mannskapene.

— Ja, nå ser det ut som om vi kommer opp i det, gutter.

— Hvis det blir krig, hvordan tror kapteinen det går med oss da? lød et nytt spørsmål.

— Det er vanskelig å spå. Jeg vet hva den tyske krigsmakt er for noe, og det blir ikke lett å stanse den uten hjelp. Men får vi ordre om å slåss, må vi gjøre vårt beste.

— Hva tror kapteinen regjeringen bestemmer seg til da? hvisket en ny stemme.

— Den har bare to veier å gå. Enten må den bøye seg, og slå seg sammen med tyskerne. Da kommer vi til å sulte, men vi har spist barkebrød før her i landet. Eller den kan gjøre motstand, og håpe på hjelp fra England, men da må vi regne med å få landet rasert av tyske bomber. Under enhver omstendighet har vi bare å parere ordre. God vakt!

Ut på natten ringte telefonen. Det var stabssjefen som meldte at det var innløpet underretning fra 1. Sjøforsvarsdistrikt om at Oslofjord festning var i kamp med tyske krigsskip.

Kaptein Fritzner gikk inn til sin frue, fortalte hva som hadde hendt, ba henne treffe de nødvendigste forberedelser til å bryte opp på korteste varsel, og sprang bort til skolens kontorer.

Straks etter var alle i hektisk virksomhet. Politimesteren i Halden fikk ordre om å la distriktet mørklegge. Dette ble gjort kl. 0100. Divisjonsstaben traff alle forberedelser til evakuering. Biler rekvirertes. Rådmannen fikk beskjed om at divisjonen kom til å forlate byen. Kl. 0300 gikk det ordre til alle avdelinger om å holde seg marsjklare.

Det strømmet etter hvert inn en masse meldinger om tyske avdelinger som angivelig skulle være sett i Sarpsborg, Rokke og på Onsøylandet, og det syntes etterhånden klart at Moss og Oslo var blitt besatt.

Å flytte divisjonsstaben til Ski, som forutsatt i mobiliseringsplanen, ville under de forhold være lite hensiktsmessig. Det ble derfor besluttet å dra til Fossumavsnittet, dit en befalingsmann ble sendt for å utse nytt kvarter like utenfor Mysen i samråd med kommandanten for Fossumavsnittet.

Da Kommanderende Generals ordre om delvis mobilisering kom omkring kl. 0700, ble den telegrafisk sendt videre fra divisjonen. Det oppsto derved en del forvirring, fordi divisjonens tidligere telefonordrer hadde bestemt *alminnelig mobilisering straks*. Det var general Erichsens spontane reaksjon, som tjener ham til ære. Kommanderende Generals ordre om at det bare skulle settes opp enkelte avdelinger med torsdag den 11. april som 1. mobiliseringsdag må ha virket uforståelig og nedstemmende på sjefen for 1. divisjon.

Ved «Klokketårnet», Fredriksten festnings høyeste punkt, ledet kaptein Fritzner med en mitraljøseavdeling på 15 menn etableringen av en luftvernstilling. *Han ga på eget ansvar mannskapene ordre om å åpne ild på alle fly innenfor 500 meter,* som var den effektive maksimalavstand for mitraljøser med lett ammunisjon. *Annen mitraljøseammunisjon hadde ikke befalsskolen fått utlevert. Antiluftskyts fantes ikke.*

Ca. kl. 1400 ble kaptein Fritzner sammen med fenrik Vedal kalt til stabssjefen av hvem de mottok forholdsordre om brusprenging langs Rakkestadelven fra Glomma i vest til Vedal bru i øst.

En halv times tid senere mottok befalsskolen ordre om å forlate Fredriksten og Halden etter at divisjonen hadde dradd. Dersom tyskerne skulle forsøke landgang lød ordren: Avreise straks!

Av sikkerhetshensyn valgte kaptein Fritzner ruten over Aremark. Kapteinen, administrasjonen og materialbilen startet kl. 1630, løytnant Wilhelm Due med sine folk kl. 1700, løytnant Johan Tangen kl. 1800 og fenrik Erling Rastad kl. 1900.

Fritzner hadde på forhånd utsett seg Gjullum gård i Rakkestad til kommandoplass. Dit ankom han tidlig på kvelden etter først å ha foretatt en omhyggelig rekognosering i bygden. Straks kaptein Fritzner steg ut av bilen sendte han en ordo-

nans med ordre til hornblåserfenrik T. R. Martinsen om å melde seg.

Da kaptein Fritzner gikk inn for å hilse på eieren av Gjullum gård, fant han denne, datteren i huset, og noen slektninger i stuen, hvor de hørte på major Quislings proklamasjon til det norske folk i radio. Kaptein Fritzner ble stående, og hørte følgende av Quislings uttalelser:

«Regjeringen Nygaardsvold har trådt tilbake. Den nasjonale regjering har overtatt regjeringsmakten med Vidkun Quisling som regjeringssjef og utenriksminister, og med følgende andre medlemmer:

Professor Birger Meidell, politisjef Jonas Lie, dr. Gulbrand Lunde, direktør Albert V. Hagelin, arkitekt T. Hustad, professor R. Skancke, godseier F. Prytz, major R. Hvoslef.

Alle nordmenn oppfordres til å vise ro og besindighet i denne for vårt land så vanskelige situasjon. Ved felles anstrengelse og alles godvilje skal vi berge Norge fritt og frelst gjennom denne svære krise. Jeg tilføyer at slik som situasjonen har utviklet seg, er enhver motstand ikke bare nytteløs, men direkte helt betydende med kriminell ødeleggelse av liv og eiendom. Enhver embetsmann og andre stats og kommunale tjenestemenn og i særdeleshet alle vårt lands offiserer i hær, marine, kystartilleri og luftvåpen er forpliktet til å lyde ordre fra den nye nasjonale regjering. Enhver avvikelse herfra vil medføre det alvorligste, personlige ansvar for vedkommende. For øvrig vil det bli gått rettferdig og hensynsfullt frem mot alle landsmenn.»

Kaptein Fritzner fikk ingen anledning til å svare på de spørsmålene som ble stilt av gårdens folk i forbindelse med det de nettopp hadde hørt. Meldingene fra de forskjellige avdelinger om at de hadde nådd og besatt de tildelte stillinger begynte å komme inn. Men proklamasjonen tvang kaptein Fritzner til visse refleksjoner i pausene mellom telefonsamtalene.

Det sa seg selv at major Quislings utnevnelse av den nasjonale regjering, hans erklæring om at regjeringen Nygaardsvold hadde trått tilbake, og hans påstand om at enhver militær motstand var nytteløs, ville skape forvirring. Oppropet kunne

influere på dem som hadde mottatt mobiliseringsordre, og var på vei til møteplassene. Hva ville de tro? Hva ville de tenke? Og hva ville de gjøre? De måtte veiledes. Det var tvingende nødvendig at det snarest kom en erklæring fra regjeringen Nygaardsvold.

Og hvis regjeringen ikke hadde anledning til å kringkaste, måtte divisjonen foreta seg noe.

Kaptein Fritzner ringte general Erichsen, gjorde rede for sine disposisjoner, meldte av sitt oppholdssted for natten, og rapporterte at befalsskolen hadde begynt sitt arbeide. Så spurte han om generalen hadde hørt major Quislings proklamasjon i radio.

— Nei, divisjonen disponerer ikke noen radio. Hva gikk den ut på?

— Quisling har dannet en nasjonal regjering, general, med seg selv som stats- og utenriksminister, og erklært Nygaardsvoldregjeringen for avsatt. Hva mener generalen det er for noe?

— En Kusinenregjering kort og godt. Hvem støtter opp om dette?

— I farten husker jeg Gulbrand Lunde, godseier Prytz, major Hvoslef, som har overtatt forsvarsdepartementet, og min gode venn Jonas Lie, som er blitt justisminister.

— Det er en skam at offiserer i den norske hær låner seg til den slags, og jeg anerkjenner bare regjeringen Nygaardsvold. De blir skutt hvis De tror noe annet.

— Ja, general. Det ble videre snakket om at motstand var nytteløs, og appellert til landets offiserer.

— De har bare en ting å gjøre, kaptein, avbrøt generalen, — og det er å adlyde kongen og den lovlige norske regjering. Hvis De ikke gjør det, skal De bli skutt, og jeg skal selv skyte Dem.

— Ja, general.

— Alle som svikter lar jeg skyte på stedet.

— Ja, general.

— Enhver som legger ned våpnene holder jeg standrett over omgående.

— Ja, general. Men jeg har bare referert hva jeg har hørt.

Kaptein Fritzners stemme røpet en stigende irritasjon.

—Jeg vil ikke et øyeblikk finne meg i å høre snakk om demobilisering, fortsatte generalen, — eller om innstilling av kampene. De blir skutt hvis De ikke lystrer, kaptein.

— Ja, general.

— Vi har bare én lovlig regjering. Alt annet er forræderi. De blir skutt hvis De tviler på det.

— Ja, general.

Generalen avbrøt samtalen. Kaptein Fritzner ble stående med mikrofonen i hånden et øyeblikk og reflekterte over generalens opphisselse, og sine egne uttalelser. Han la mikrofonen på og gjennomgikk samtalen uten å finne et ord som berettiget generalen til å true med noe som helst. — I hvert fall var min hensikt god, slo kapteinen fast. — At den ble misforstått, og at jeg ikke fikk anledning til å forklare det, er beklagelig, men ikke noe å gjøre ved.

Fenrik Martinsen som hadde ventet, meldte seg, og sammen med ham gikk kaptein Fritzner ut på tunet. Der sto mannskapene i ivrig diskusjon om Quislings opprop. Da de så kaptein Fritzner, spurte de ham, som han hadde spurt generalen, om hva kapteinen trodde dette med Quislings nye regjering var. Kaptein Fritzner refererte sin samtale med generalen, og la til med et smil, at «nå vil jaggu generalen skyte meg til takk for orienteringen».

— Men ellers, gutter, har vi nok å gjøre. Han ga sine ordrer, og noen minutter senere dro han i bil fra Gjullum gård for å inspisere befalsskolens posteringer. Han kjørte fra brupost til brupost, fra stilling til stilling, fra tropp til tropp, konfererte med sine offiserer og befalingsmenn, forlangte utbedringer og korrigeringer av sperringer, forsterkning av sprengladninger, undersøkte mannskapenes underbringelse og forpleiningsmuligheter, og noterte seg mangler som måtte rettes straks det ble anledning til det.

Kvelden var stille, men kjølig. Ingen hadde meldinger av betydning å avgi. Noen mente de hadde sett fly, andre trodde de bare hadde hørt motordur, noen var sikre på at de hadde hørt

skudd, andre hadde intet hørt i det hele tatt. På gårdstunene sto bekymrede mennesker og ventet på at det de fryktet skulle hende. Annet kunne de ikke gjøre. Evakuere orket de ikke.

Ved 23-tiden var kaptein Fritzner tilbake på kommandoplassen og en times tid senere mottok han forholdsordrer fra divisjon ved kaptein Skurdal. I skrivelsen ble 1. divisjons skole gitt ordre om inntil videre å holde seg ved Rakkestadelven. Hvis fienden angrep, skulle bruene sprenges, og skolen trekke seg tilbake over Lekumelven under samarbeid med kommandanten ved Fossumstrøkets festning. Det ble videre redegjort for situasjonen, så vidt som en hadde oversikt over den. Skrivelsen var undertegnet av Carl Erichsen.

Onsdag 10. april 1940.

Det ble ingen anledning til søvn for kaptein Fritzner og hans meget tilfeldig sammensatte «stab» av skoleelever. Straks han hadde lest divisjonens meddelelse, ble de nødvendige disposisjoner truffet.

Da ordrene til avdelingene om eventuell tilbaketrekning, marsjveier, kommandoplasser, telefonforbindelser, transport av sprengstoff, etc. var ferdige og ekspedert, sa kaptein Fritzner:

— Jeg slår fast at fronten etter hvert skal utvides østover og fremskytes sydover, og at alle nå er klar over hvilke bruer i Degernes som er under sprengningsforberedelse.

— — —

Ute begynte det å lysne av dag, en dag som kunne bli avgjørende, og som alle gjorde sitt ytterste for å møte på den beste måte omstendighetene tillot.

Kaptein Fritzner gikk ut på tunet. Den kjølige morgenluften gjorde godt. Alt var stille. Hverken skudd eller fly hørtes.

Det var ikke lett å arbeide uten annen assistanse enn den en helt uerfaren, uskolert, og i all hast improvisert «stab» kunne yte. Kaptein Fritzner torde ikke forlate telefonen lenger enn høyst nødvendig. Han måtte være til stede så ofte som mulig. Ingen annen kunne gi de forlangte opplysninger eller fatte de nødvendige beslutninger og utstede de påkrevede ordrer. Han følte at han måtte få kvalifisert hjelp. Det var en grense for den menneskelige yteevne.

Mens kaptein Fritzner drakk en kopp kaffe, kom det ordre fra divisjonen til skolen om som neste oppgave straks å for-

berede sprengning av bruene over Lekumelven. Litt over middag kom atter nye ordrer fra divisjonen.

I ordre nr. 2 hette det bl. a.:

«Sjefen for 1. Distriktskom. er *øverstkommanderende* på Oslofjordens østside. Østfold fylke avdeles som *krigsskueplass.* All myndighet i fylket går over til de militære myndigheter.»

I følge ordren skulle Fritzner med skolens elever som befal sette opp en bataljon i traktene ved Slitu jernbanestasjon. Under oppsettingen måtte en ta særlig hensyn til muligheten for angrep eller fiendtlig rekognosering fra luften.

Kaptein Fritzner kom uvilkårlig til å tenke på gårdsdagens telefonsamtale. Generalen hadde altså trass i skytingen tillit til ham. Det gledet ham, men overrasket ham ikke.

Kaptein Einar Siger ble tilkalt, og fikk ordre om med fenrik J. Knutsen, 10 menn og mitraljøsetroppen å reise til Slitu for å organisere og forberede oppsettingen og innkvarteringen av bataljonen, og ta imot materiellet som ville bli dirigert til ham. Over telefonen instruerte kaptein Fritzner politimesteren i Halden om gjennom lensmennene å beordre alle eldre linjemannskaper og landvernsbefal, som ikke var innkalt, til å møte på Slitu jernbanestasjon.

Straks kaptein Fritzner hadde lagt mikrofonen på, ringte det igjen.

— Fritzner, la meg notere, jeg gjentar: samtlige veier sperres, søke forbindelse med major Sevaldson, A. R. 1., samtlige tog kontrolleres Rakkestad stasjon — o. k.

En ordonans fikk ordre om å hente løytnant Due. Løytnanten kom inn.

— Du tar kommandoen over samtlige sprengningssteder. Veiene skal sperres, de viktigste ved flyttbare sperringer. Konferer med major Sevaldson og avtal med hensyn til sperringene. Alle tog skal kontrolleres på Rakkestad stasjon. Avdel en sterk patrulje til dette. Meld av når du har alt klart.

— Ja, kaptein.

— Hvordan går det?

— Bra, kaptein.

— Moralen?

— Utmerket, kaptein.

I 1900 tiden ga kaptein Fritzner ordre til sersjant Prestholdt om å forberede sprengning og sperring av Holene bru, ca. 25 km syd for Rakkestadelven på veien mot Halden.

Et par timer senere sendte kapteinen en ordonans med følgende ordre til løytnant Tangen: «Fenrik Vedal overtar kommandoen over troppen. Befals og troppsjefelever som skal erstattes med forskoleelever melder seg ved Gjullum gård kl. 0900 den 11. april Løytnanten melder seg samme dag kl. 1000 ved Slitu for å sette opp et kompani av eldre linjemannskaper fra I. R. 1.»

Ut på natten innløp det melding til kaptein Fritzner om at det ryktevis skulle være landsatt engelske tropper i Østfold. Sersjant Prestholdt ringte kaptein Fritzner.

— Skal vi åpne ild mot engelsmennene hvis de viser seg, kaptein?

— Nei, er du gæern, gutt!

Torsdag 11. april 1940.

Gjennom tett nattmørke, på veier som var merket av sneløsning og tung transport, kjørte kaptein Fritzner og sjåføren med slukte lykter.

— Sovner du, Bjerge?

— Nei, det går bra, kaptein. — Jeg har jo fått meg en hvil, jeg. Men det har ikke kapteinen, så jeg skjønner ikke hvordan De holder ut.

— Ingen fare med meg.

— Er det noe i alle disse ryktene som går, kaptein, om at tyskerne har satt i land mange tusen menn som er på marsj mot oss?

— Jeg vet ikke. Det kan være sant, og det kan være tøv.

— Det er lite vi får greie på i grunnen.

— Staben må undersøke ryktene først.

— Allikevel er det jevli å gå sånn og ingenting vite.

— Pust rolig, gutten min.

På hoved- og skogsveier fór bilen av sted. Det gjaldt å bli ferdig med inspeksjonen snarest mulig og komme tilbake til kommandoplassen, hvor mange andre og like viktige gjøremål ventet på kaptein Fritzner.

Løytnant Roberg meldte seg for ham, da bilen stanset utenfor inngangen til Gjullum gård.

— Er ikke du på vei til Halden for å hente materiell?

— Nei, kaptein, jeg ble heftet med matkoking og proviantutlevering, og ville nå spørre om det ikke var bedre å la folkene

hvile noen timer og heller starte straks det lysner. De har holdt på i 2 døgn uten noe søvn å snakke om.

— O. k. Når du kommer til Halden setter du deg i forbindelse med min kone. Vi eier ikke forbindingssaker. Jeg skal ringe og be henne rekvirere det som kan skaffes.

— Javel, kaptein.

Ca. kl. 0950 fikk kaptein Fritzner melding fra divisjonen om at tyske panseravdelinger angrep fra nord.

Materiellet fra Halden ble delt ut på Slitu stasjon av løytnant K. Karlsen og bøssemaker Helland. Løytnant Tangen foretok oppsettingen og utførte et fortrinlig arbeid ved organiseringen av 3 geværkompanier og 1 mitraljøsekompani. Oppsettingen foregikk i stor hast og under meget vanskelige forhold. Noen tilpasning av effektene ble det ikke tid til. Meget manglet. 500 geværer kom fram uten slagfjærer. Disse fant man i andre kasser som det etter hvert lyktes å få tak i. Mitraljøser kom uten spennstenger.

Kaptein Einar Siger fikk under arbeidet med oppsettingen til assistanse løytnant Wilhelm Due, og kapteinene Johan Krosby, Sverre Houge og Steen Steensen. Det møtte ca 1500 menn av alle våpenslag. Oppsettingen ble foretatt i skogene. Sterk flyvirksomhet hindret arbeidet. Underbefal og lagførere manglet totalt. De fleste av guttene var helt uøvde, noen med rekruttskoler som lå helt fra 10 til 15 år tilbake i tiden. *Men det var ifølge kaptein Fritzners rapport de beste guttene som møtte. De lå gjennomsnittlig langt over vanlige rekruttkontingenter.*

Etter hvert som troppene og kompaniene ble oppsatt, trakk de seg inn i skogen hvor befalet drev instruksjon i å la og tømme gevær. Oppsettingen ble sikret av mitraljøseavdelingen og skoleelevene, som sperret alle tilganger.

I løpet av dagen ble bataljonen satt opp.

Kompani 1 med 1 administrasjonsoffiser, 2 infanteri- og 1 kavallerifenrik, ca. 120 menn.

Kompani 2 med 2 infanteri- og 1 kavallerisersjant, ca. 170 menn.

Kompani 3 uten befal ved tropp, ca. 170 menn.

Kompani 4 med 3 fenriker, 9 mitraljøser, ca. 80 menn.

Kompaniene manglet helt kvartermateriell. Det var dårlig med uniformer. Mange måtte gå delvis sivile. Beklednings- og utrustningsmessig sett var det en forferdelig bande å se på.

De oppsatte avdelinger gikk i kvarter omkring Sletner for natten. De blottende unge forskoleaspirantene, som hadde vært inne en måned, og som hittil hadde tjenestgjort som veipatruljer, ble om ettermiddagen sendt til Halden i en buss og dimittert.

Da kaptein Fritzner returnerte til Gjullum gård etter inspeksjon av oppsetningen ved Slitu jernbanestasjon, meldte han av til divisjonen at arbeidet etter omstendighetene gikk bra. Guttene virket ivrige og kamplystne.

Løytnant Roberg kom inn.

— Melder meg tilbake fra Halden, kaptein. Alt i orden. Skal hilse kapteinen fra fruen.

— Takk. Fikk hun ordnet med forbindingssakene?

— Ja, hun hadde visst tømt apoteket, kaptein.

Ca. kl. 2100 mottok kaptein Fritzner følgende skrivelse fra 1. Distriktskommando:

Til 1. div. skole. 11. april kl. 1100.

Etterretning nr. 1.

1. Siden angrepet begynte natt til tirsdag 9. ds. er det på Oslofjordens østside hendt i det vesentlige følgende: Etter at Oslofjordens festning ble forsert er fiendtlige infanteristyrker gått i land nord for Moss og har besatt Jeløen og Moss. Disse styrker synes den 10. ds. å være kjørt mot Oslo på rekvirerte biler. En mindre fiendtlig styrke gikk i land i Engelsviken og deltok i angrepet som ble rettet mot Rauø fra sjøen. Rauø er nå besatt av fienden. Mellom Jeløen og Moss har en pålitelig mann 10. ds. sett et tysk krigsskip som skjøt mot andre krigsskip lenger syd i fjorden, han kunne dog ikke se disse andre krigsskip. Motoriserte styrker har natt til 10. ds. søkt foreta et kupp mot norske myndigheter i Elverum, men ble avvist av tilfeldig sammensatte styrker av befalselever og militærarbeidere. Det er opplyst i svensk kringkasting at det har vært kamp ved Eidsvold og Kongsvinger. Distriktsk.

har ingen nærmere opplysninger derom. For øvrig er fiendtlige avdelinger ikke sett i Østfold.

2. Tromsø Kringkaster, som er i norsk besittelse sender ut meddelelse et kvarter før hver time. Det er sendt ut følgende melding: Kl. 0845: Norges tidligere regjering er fremdeles i funksjon. Quislings regjering er ulovlig. H. M. Kongen har avslått å utnevne Quisling som regjeringssjef.

Carl Erichsen.

E. Qvam.

Kaptein Fritzner ga ordre til å la etterretningen gå videre til alle avdelinger og tropper. Pr. telefon fikk han i 22-tiden ordre fra divisjonen om å overta Ise-defileet og sperre Skjebergveien. Ordren ble gitt videre til fenrik Nysveen. En halv times tid senere innløp ny ordre om å sperre sør for Damholt. Ytterligere sperring ble samtidig utført ved Gjølstad og ved Skalle. Senere på kvelden ga divisjonen ordre om fortsatt forhugning ved Holene bru.

— — —

Dag og natt gikk i ett. Befal og mannskaper var dødstrette.

Fredag 12. april 1940.

Kaptein Fritzner inspiserte ved Slitu jernbanestasjon i grålysningen. Det gjaldt å få bataljonen helt klar og på plass snarest. I følge rykter, som hverken var bekreftet eller avkreftet, hadde tyskerne gått i land i Halden med betydelige styrker som pr. biler dro nordover langs Oslofjordens østside.

Noe over kl. 0900 kom en ordonans inn med et brev fra divisjonen. I skrivelsen het det bl. a.:

«Bataljon Fritzner skal avslutte sin oppsetting i området Eidsberg kirke—Eidsberg jernbanest.—Haga. Bataljonen settes opp med alt tren motorisert, for øvrig etter krigs-oppsetningsplanen.

Bataljonen avløser i løpet av dagen kompaniet Kihle omkring Ise med en forsterket feltvakt. I trakten ved Kjølen skal utsettes en feltvakt. Likeledes settes ut en forsterket feltvakt i trakten syd for Gunneng. Bygdeveien på vestsiden av Øymarksjøen forhugges i hele sin utstrekning. Vaktholdet langs Rakkestadelven forsterkes.»

Kaptein Fritzner leste omhyggelig igjennom divisjonens ordre og tenkte: Skolens område blir stadig utvidet. Etter avgivelse av folk til bataljonens oppsetting, har jeg snaue 80 skoleelever igjen, men skal allikevel forsterke langs Rakkestadelven. Han stakk dokumentet i lommen, og ga de nødvendige ordrer til ulønnet kaptein Steen Steensen, som han hadde tatt til adjutant.

— Alle ordrer skriftlig i lukket konvolutt. Få det ut straks! Det haster!

Kaptein Fritzner søkte på kartet etter ny kommandoplass,

valgte Foss gård ved Lekumelven, og ringte personlig til eieren, gårdbruker Erling Mysen, som svarte at kapteinen og hans folk var velkomne. Erling Mysens og frues gjestfrihet og hjelpsomhet i aprildagene gikk det alt da frasagn om.

Kaptein Fritzner ropte inn en ordonans.

— Få tak i løytnantene Roberg og Karlsen og kommandersersjant Helland. De skal melde seg straks!

— Javel, kaptein.

Steensen kom tilbake.

— Jeg er ferdig.

— Bra. Send ordrene med motorsykkel.

— Javel.

— Steen, bataljonen disponerer hverken lege eller forbindingssaker utover det min kone har skaffet. Ring divisjonen og meld av. Situasjonen kan bli akutt når som helst.

— Ja, det ligger i luften.

En ordonans leverte et brev.

— Fra divisjonen, kaptein.

1. Distriktskommando 12. april kl. 1100.
Personlig til avdelingssjefene.

Etterretning nr. 2.

1. 11. april d. å. fm. gikk 6—8 transportfartøyer til Oslo, hvor de utlastet. Artilleri skal være landsatt. Ingen har hørt eller sett panseravdelinger blant de landsatte krefter. De utlastede tropper synes med bil og jernbanetransport å være sendt nordover og østover. Kamp pågikk ved bl. a. Eidsvold og Hamar.

   Et stort sjøslag har stått utenfor Oslofjorden 11. april fm., hvorunder henimot halvparten av den tyske flåte etter opplysning i svensk kringkasting skal være senket. Bergen antas å være gjenerobret av nordmennene. Rauø er besatt av tyskerne. Bolærne holdt seg 11. april aften. Kamp synes å ha pågått øst for Kongsberg. Fiendtlige oppklaringspatruljer i norske offisersuniformer er avvist av vår norske patrulje i nærheten av Dalen kapell på Øyerens østside natt til 12. ds.

   I løpet av natten til 12. ds. har 2 fiendtlige skip søkt å komme inn til Halden. Det ene var antakelig et tankskip, det andre et vaktskip. De kom i kamp med krigsskip og tankskipet står i flammer, det annets skjebne ukjent. For øvrig synes det ikke å ha lykkedes noe transportskip å ha kommet inn i Oslofjorden denne natten.

   12. ds. morgen angrep fienden med antakelig 4 til 500 mann på biler Fossumavsnittets vestfront mellom Øyeren og Lekumelven. Kampen pågår.
2. Egne avdelinger har sprengt en rekke broer i Hedmark fylke, og følgende broer i Østfold: veibroen ved Solli kapell, veibroen ved Hauge, over Skinnerflo. Jernbaneskinnene er revet opp flere steder på østre og vestre linje, vest for Glomma. Tilgangene til Fossumavsnittet fra nord og syd er sperret ved forhugninger på flere steder. Fergen ved Fredrikstad er ført bort.
3. Flere spioner i uniform eller sivilkledte er arrestert. Oppmerksomheten henledes på at enkelte spioner kan ha meldt seg som befal eller menige under den improviserte mobilisering.
4. Krigspolitiet er trådt i virksomhet øst for Glomma. Kontroll av post, telefon, telegrammer og presse vil bli satt i verk i løpet av dagen. Sivile har ikke lov å oppholde seg ute i den mørke tid av døgnet. Trafikk nordover og vestover fra Fossumavsnittet er fra nå forbudt. Bruk av motorkjøretøyer er forbudt for andre enn militære og innen herredet for drosjer med bevilgning.

Carl Erichsen.

E. Qvam.

Kaptein Fritzner rakte skrivelsen til adjutanten.

— Besørg det nødvendige.

Kort etter undertegnet kaptein Fritzner bataljonens ordrer til kompaniene, sendte dem til avdelingene med beskjed om at han ville overta kompaniene til angitt klokkeslett.

Bataljonen var, i mangel av andre opplysninger om den nærmeste fiende og egne avdelinger, gruppert i stillinger slik at den kunne ta imot angrep fra alle retninger.

Kaptein Fritzners bil kjørte fra kompani til kompani, der de lå spredt i trakten om Eidsberg kirke. Kompani 2 under sin energiske og aktive sjef, løytnant Wilhelm Due, og kompani 3, sjef kaptein Einar Siger, sto oppstilt, ble inspisert og overtatt.

På Skaltorp skole, hvor kompani 1, sjef kaptein Houge, var forlagt, gikk kaptein Fritzner langs rekkene, inspiserte, og snakket med mannskapene. Han snudde seg til kompanisjefen.

— Hvor mange menn har du?

— Det vet jeg ikke nøyaktig.

— Vet du ikke? Tonen var skarp.

— Nei, det har forekommet noen rømninger.

— Hvorfor har du ikke meldt det til bataljonen? Hva har du gjort?

— Ingenting. Det har vært så meget annet å tenke på.

— Send straks ut patruljer. Skarpladde geværer. Bring rømlingene tilbake døde eller levende.

— Ja, kaptein.

Bataljonssjefen pustet lettet da alt var ferdig, og bataljonen samlet. Det hadde, trass i alle forsøk på å spre og skjule oppsettingen vært en stor sammenstimling av folk og biler ved jernbanestasjonen på Slitu.

Bataljonstaben besto nå av adjutant, hornblåser, 2 ordonanser, og en motorsyklist. En rådde over 1 feltkjøkken, ingen sambandsmidler, intet kvarterutstyr, intet sanitet, bare litt materiell, og hele bataljonens ammunisjonsbeholdning fikk plass på 1 lastebil.

Ut på formiddagen fikk kaptein Fritzner en telefonoppringning fra stabssjefen.

— Ola, kompani 3, hvor befinner det seg?

— På vei til Kleven—Knoll etter ordre fra divisjonen.

— Det skal tilbake til Slitu straks og avgis til bataljonen Sunde. Kaptein Siger blir hos deg. Hvordan går det med oppsettingen?

— Den er ferdig. Fordeling foretatt. Skriftlig melding sendt.

— Og humøret?

— Guttene virker bra. Men mange andre ting er dårlige. Noe nytt?

— Nei.

Kaptein Fritzners ergrelse over å miste et kompani fortok seg ikke før han om ettermiddagen, i henhold til en ny beskjed fra divisjonen, kunne fortelle staben: — Vi får 150 svenske frivillige i løpet av natten som erstatning for kompani 3. De kommer over Ørje, og føres fram av lensmannen.

Ryktet om de kjærkomne svenske frivillige vakte stor begeistring og ga støtet til sterk optimisme. For dette var bare begynnelsen, mente guttene. Nå hadde Sverige fått tenke seg om. Nå hadde det bestemt seg. Snart kom hele den svenske hær til assistanse, og da skulle tyskerne få hva de fortjente.

Løytnant Karlsen fikk ordre om å sørge for full utrustning til de 150 svenske frivillige. Det beste som fantes skulle reserveres dem, og varm kaffe skulle stå ferdig på feltkjøkkenet.

Det kom melding til bataljonen Fritzners kommandoplass om at det lå en masse militæreffekter slengt igjen etter kaptein Sigers oppsetting ved Slitu jernbanestasjon. En patrulje ble sendt ut for å samle inn materiellet og lagre det på forsvarlig sted. Kaptein Siger meldte seg på kommandoplassen.

— Du overtar kompani 1.

— Jeg vil helst slippe å føre kompani.

— Hm. Da beordres du som nestkommanderende hos kaptein Houge. Så kan dere gjensidig stive hverandre opp.

— Jeg skal gjøre mitt beste.

— Selvsagt.

Tonen var kald.

Kaptein Fritzner så kaptein Siger ut av døren og ble opptatt med konferanser om utskrivning av hester, kjøretøyer og lastebiler til bataljonen. Telefonen ringte igjen.

— Fritzner — ja — jeg gjentar: bataljonen skal stå marsjklar fra kl. 0430 — kan du ikke orientere meg litt, jeg arbeider jo så å si i blinde, og folkene mine graver og spør. Det virker hverken oppmuntrende eller tillitsvekkende at jeg stadig må svare: jeg aner ingenting — nei, kan du ikke, så kan du ikke — ikke noe spesielt — mor'n.

— Steen, gi ordre til bataljonen om å være marsjklar kl. 0415.

— Javel. Du fikk ingen orientering?

— Nei. Men ordren i seg selv sier jo litt. Tyskerne nærmer seg åpenbart.

— Men hvorfor skal vi holdes fullstendig utenfor? Det begriper jeg ikke.

— Ikke jeg heller.

Steensen gikk. Telefonen ringte igjen.

— Fritzner — ja — jeg gjentar: Fossbekk bru sprenges og forhugges straks.

— Kaptein Fritzner noterte klokkeslettet, 1830, og lot ordren gå videre.

Etter en kort pause ringte telefonen på nytt. Det var divisjonsstaben igjen, denne gang med melding om at fenrik Boye med tropp ved Ise, og en del marinefolk under kaptein Røren var underlagt bataljonen, samt ordre om å sende en tropp til Oteid for å forhugge og sprenge.

Kaptein Fritzner fortsatte samtalen i lysere humør.

— Jo, doktor Sommer er kommet, takk for det, ser ut til å være en kjekk kar, nei av sanitetsmateriell mangler vi som tidligere meldt praktisk talt alt, doktoren har tatt ut folk til å sy armbind og lage sykebårer. Mor'n igjen.

Kaptein Fritzner ropte på en ordonans.

— Ordre til sersjant Rødsmoen med tropp om straks å dra til Oteid og forhugge og sprenge, og ta kontakt med marinekompani Røren.

— Javel, kaptein.

Steensen kom tilbake.

— Vi har fått forsterkninger, Steen, fenrik Boye med en tropp etterlatt av kompani Kihle, og noen marinegaster under kaptein Røren fra Fredrikstad. De søker kontakt med bataljonen etter hvert. Kompani Kihle har meldt seg og er dirigert over Ørje til Orderud nord ved Rødenessjøen. (Kompaniet ble stanset på Ørje).

Kaptein Steensen noterte. Telefonen ringte. Steensen tok den.

— Et øyeblikk. Det er stabssjefen til deg.

— Fritzner — ja, vi kan føre en forsvarskamp, men duger ikke større til angrep, guttene er for trette, de har ikke hatt søvn, og er dessuten for ferske foreløpig. De må i hard trening først.

— Ville han vi skulle angripe? spurte kaptein Steensen.

— Bare en forespørsel om hva vi dudde til.

— Vi kan altså vente å bli satt inn snart?

— Høres slik ut.

Telefonen ringte. Det var divisjonsstaben som ga ordre om å sprenge alle forberedte bruer. Kaptein Fritzner vegret seg. Han fant det meningsløst å sprenge når isen kunne kjøres, men vant intet gehør for sin argumentasjon. Han la mikrofonen på, noterte klokkeslettet, og lot ordren gå videre til kaptein Steensen. En ordonans kom inn med kaffe.

— Sett den der er du snill. Få tak i fenrik Vedal.

— Javel, kaptein.

Telefonen ringte. Divisjonen meldte at kaptein Gudmundsens 10,5 cm halvbatteri var underlagt bataljonen.

Fenrik Vedal kom inn.

— Vi sprenger nå alle forberedte bruer. Du kontrollerer i løpet av natten at det er effektivt gjort.

— Javel, kaptein.

Steensen kom tilbake.

— Skal du ikke drikke kaffen din, Ola?

— Den har jeg glemt.

— Alle bruene sprenges. Det kan bety at de nærmer seg mer og mer.

— Ja.

— Guttene er glade for svenskehjelpen.

— Ja. Den skal være velkommen. Hvis den kommer.

— Tror du ikke på det?

— Tror. Jeg håper. Og så får vi se.

Det ble meldt at kaptein Gudmundsen ønsket å snakke med sjefen.

— Inn med ham.

Og et øyeblikk etter:

— Velkommen. Jeg trenger deg hardere enn noen gang. Slå deg ned.

— Takk skal du ha.

— Det er adjutanten, kaptein Steensen.

— Hvordan ligger det an her, spurte Gudmundsen.

— Aner ikke noe om situasjonen i sin helhet, hvis det er den du spør om.

— Ikke jeg heller.

— Men jeg skjønner jo av ordrene som er gått inn i løpet av dagen at vi kan vente tyskerne når som helst. Har du hørt noe mer om panserkolonner?

— Nei.

— Det er kanskje bare rykter.

— La oss håpe det, sa kaptein Steensen.

— Hvor vil du ha meg, spurte kaptein Gudmundsen.

— Du tar en beredskapsstilling på nordsiden av Lekumelven klar til å rykke nordover igjen på korteste varsel. Men du må holde veien mot Slitu fri, slik at jeg om nødvendig kan komme forbi med bataljonen.

— Javel.

— Og straks du er på plass oppretter du forbindelse og setter telefonvakt.

— Javel.

Senere på kvelden meldte kaptein Røren seg pr. telefon til bataljonen.

Ute var det stummende mørkt. Bataljonen Fritzners vaktposter stirret og lyttet. Det smalt i syd. Det blinket i vest. Fly passerte. Samtlige avdelinger var i høyeste alarmberedskap. Alle visste at tyskerne nærmet seg fra en eller flere kanter. Alle ventet strid hvert øyeblikk. Og alle higet etter kamp. Intet var verre enn å trekke seg tilbake fra sted til sted, fra stilling til stilling uten å ha sett spor av fienden, uten å vite hva meningen var med alt sammen. Mannskapene ble usikre, usikre på ledelsen og på seg selv. Og nå begynte de også å tvile på at svenskene kom. Utstyret lå ferdig i 150 hauger. Haugene hadde de sett men ikke én av de 150 frivillige. De kunne naturligvis være blitt forsinket. Men de kunne også utebli, det hele kunne vise seg å være et falsk rykte, det var mange av dem.

Klokken var 0415. Kaptein Fritzner satt ved telefonen. Adjutanten, kaptein Steensen, var ute og kontrollerte at alt var klart til avmarsj. De svenske frivillige hadde ikke vist seg. Skuffelsen kunne ingen skjule. Kaptein Steensen kom inn.

— Alt klart.

— Hvordan er humøret?

— En av guttene spurte meg om det ikke var meningen at vi skulle slåss.

— Hva svarte du?

— Det du pleier å svare når noen er utålmodig. Vi vet jo ingenting.

— Nei, det er det som er forbannet. Vi er innstilt på kamp. Isteden trekker vi oss tilbake. Dette at vi ingenting vet, at vi ingenting gjør, at vi bare går bakover og bakover er det rene helvete.

Lørdag 13. april 1940.

Kaptein Fritzner satte seg til slutt i en stol for å sove mens han ventet på marsjordre fra divisjonen.

Plutselig ble han vekket av flydur. Han så på klokken. Den var halv syv. Han hadde sovet i en drøy time. Flyduren økte. Han sprang ut på tunet. Det var grålyst. Han kunne ikke oppdage flyet, han hørte bare den summende duren over seg. Med ett jog et 2 motors tysk bombefly ut av disen. Han sprang bort til luftvernmitraljøsen.

— Skal vi ikke skyte, kaptein, spurte sersjanten.

— Skyter vi, blir kommandoplassen bombet. Og svina er dessuten armert under. Mitraljøsen vår biter ikke på dem. Du kan skyte som bare pokker'n, hvis flyet skyter først.

Nye fly dukket opp og forsvant. Kaptein Fritzner så på klokken igjen. Det var like godt å undersøke hvordan guttene tok ventetiden. Han ga beskjed til staben, og noen minutter senere satt han i bilen.

— Mye flying i dag, kaptein.

— Ja, de har nok fly, Bjerge.

— Der kommer en ny en.

— Ja.

— Vi fikk ikke se noe til svenskene i natt heller.

— Nei.

— I går var gutta blide, men ikke i dag.

— På grunn av svenskene?

— Ja, det var en skuffelse. Men mest forbannet er de over å ha stått marsjklare siden 4 i natt. De liker ikke denne ventingen og tilbaketrekningen.

— De vil heller slåss?

— Det er klart.

— Alle sammen?

— De fleste. De kommer nok til å bli redde når det smeller, men det er bedre med litt skjelving enn å ha det som vi har det nå.

— Enig.

— Fikk vi bare vite litt, kaptein.

— Hver eneste mann i min bataljon vet like meget som jeg, Bjerge.

— Vet ikke kapteinen noe heller?

— Ikke mer enn du, gutten min. Alle de ordrer jeg får går selvsagt ut til avdelingene straks sammen med mottatt orientering.

— Det var rart, kaptein.

— Det er slik, gutt.

— Ja, jeg vet jo det når kapteinen sier det.

Da kaptein Fritzner vendte tilbake til kommandoplassen, ga han ordre til å samle inn materiellet til de svenske frivillige. Han hadde på forespørsel fått beskjed fra kaptein Qvam om at de ikke kom. Isteden skulle det stå ca. 1000 svenske frivillige på Ørje under lensmannens kommando.

Telefonen ringte. Kaptein Steensen tok den.

— Et øyeblikk. Det er Ø. K. som vil snakke med deg.

— Fritzner, han noterte, — jeg gjentar: Batteriet Nordli underlegges min bataljon, og melder seg i løpet av formiddagen. Batteriet nåes pr. telefon over det permanente nett. Kaptein Fritzner la mikrofonen på.

— Steen, gi ordre til Roberg om å kjøre fram kaffe til kompaniene, det blir ingen avmarsj ennå.

— Javel.

Kaptein Fritzner var sliten. Det hadde praktisk talt ikke vært søvn å få siden natten til den 9. april. Det gikk på femte døgnet. Men kreftene måtte strekke til.

Ved middagstider kom den lenge ventede telefonordre fra divisjonen. Kaptein Fritzner skrev den ned og gjentok:

— Bataljonen Fritzner inntar en opptagestilling omkring Opsalneset — Dalehøgda, øst, sydøst for Mysen. Batal-

jonen Sunde skal stå mellom Trøgstad og Høytorp fort. O. K. Men da leverer jeg tilbake hestene og kjøretøyene jeg lot rekvirere i går, du er enig i det? Etter omstendighetene bra, mor'n.

Kaptein Fritzner ga notatet til adjutanten, og påla ham å gi de videre ordrer.

— Begynn opplastningen av kompaniene straks. Løytnant Karlsen, Roberg og Helland melder seg hos meg.

Kaptein Fritzner overveide de nødvendige disposisjoner, og ringte divisjonen.

— Hvordan er det med veisperringer, jeg marsjerer Lekum, Uldal, Navestad, Mysen — jeg får fri passasje, veihinderne ryddes vekk, takk skal du ha.

Den nødvendige orientering ble gitt til de underlagte avdelinger.

Helland meldte seg, og mottok ordre.

— Du setter igjen en bil med gevær, mg. og mitraljøseammunisjon ved Vistergårdene ved Hærland kirke, omtrent halvparten av vår beholdning.

— Javel, kaptein.

— Resten av ammunisjonen laster du på en annen bil og kjører til Havnås, øst for Hærland kirke, og lar den stå der. Ammunisjonsplass.

— Ja, kaptein.

— Meld av når ordren er utført. Jeg er på Hallingtorp. Divisjonen har oppgitt at det er telefon der.

— Javel, kaptein.

Stabskompanisjefen, løytnant Karlsen, meldte seg.

— Du beordrer transportbilene til Hallingtorp. Etter utlastingen der dirigerer du de tomme bilene videre østover og lar dem vente øst Hærland kirke mellom Hærland landhandleri og Melleby skole.

— Javel, kaptein.

Løytnant Roberg, bataljonens pågående og fortrinlige kjøkkensjef, kom inn.

— Du kjører feltkjøkkenet og dine biler til Havnås. Adjutanten anviser deg plass når du kommer fram.

— Javel, kaptein.

Trass i løftene om fri passasje og vekkryddete veisperringer måtte bataljonen flere steder vente og rydde hinderne selv.

Da køen var i utkanten av Mysen og passerte fortet, ble dette angrepet av tyske bombemaskiner. Bilene ristet når bombene slo ned. Trass i det flotte målet bataljonen bød på ble den spart.

Ca. kl. 1700, da kaptein Fritzner befant seg på Hallingtorp, traff han tilfeldigvis major Sverre Refsum, sjefen for Askimdetasjementet som nettopp kom tilbake fra hard kamp. De to offiserer hadde en konferanse om situasjonen og ga hverandre den orientering de var i stand til. Spesielt var det av stor interesse for kaptein Fritzner å få major Refsums rapport om stillingen ved Askimdetasjementet. På basis av den oversikt kaptein Fritzner hadde fra før av, supplert med major Refsums informasjoner, stadfestet og detaljerte han sin tidligere, muntlige ordre, med følgende skriftlige:

Bataljonen Fritzner. Skårer den 13. 4. —40.

1. Fienden har tatt Mysen. Vi er forreste venstre bataljon. Til høyre for oss har vi bataljonen Sunde. Om artilleriet vet jeg ennå intet.
2. Vi skal holde igjen. Jeg vil besette med 2 kompanier i forreste linje, ett i bakerste linje.
3. Kp. 4 Rastad skal besette fra vest Ramstad—Bamsrud, og holde de åpne jorder. Kompaniet er forreste høyre kompani. Kp. 2 Due skal være forreste venstre kompani. Område fra kp. 4 og utover til venstre mot Dalehøgda. Kp. 1 besetter området om Skårer. Innmelding så snart kompaniene er på plass. Skisse i morgen innen kl. 0600.
4. Samband med kp. 4 og 2 ved telefon Hallingtorp.
5. Avdelingene sikrer seg i front og flanke. Et mg.lag med lastebil fra kp. 1 holder Opdalneset. Brua foran vil bli sprengt.
6. Kp. 1 forhugger veien ved Opsalneset etter nærmere anvisning.

7. Mat vil bli kjørt fram i kveld til Skårer for kp. 1, til Hallingtorp for kompaniene 2 og 4.
8. Min kommandoplass på Skårer, telefon på stedet.

Fritzner.

Til kompaniene 1, 2, 4, skriftlig pr. ordonans.

Den valgte stilling var sterk frontalt og i venstre flanke, men helt åpen i høyre flanke.

Muntlig hadde avdelingene fått underretning om ammunisjonsplass og trenets plasering. Lege disponerte man ikke lenger. Bataljonen Fritzner utbedret i løpet av ettermiddagen og kvelden stillingen, sendte fram oppklaringspatruljer mot Mysen og Trømborg og forsøkte å etablere kontakt med bataljonen Sunde, hvilket imidlertid mislyktes. Hverken bataljonen Fritzners patruljer eller bataljonsjefen, som til slutt personlig forsøkte å få kontakt, oppnådde dette. Kaptein Fritzner fant under de omstendigheter bataljonens stilling ved Skårer så utsatt, at han regnet med, hvis tyskerne angrep, ikke å komme fra det med livet. Derfor brente han den kvelden de aller fleste av sine papirer.

Kp. 1, som kaptein Fritzner hadde plasert i stilling flere hundre meter bak sin kopl., måtte han personlig ta seg av for å få deler av det plasert tilstrekkelig langt fram. Kompanisjefen og nestkommanderende lot seg ikke bevege til å komme fram til bataljonssjefen til konferanse. For de 2 mg.lag fra kompani 1, som var beordret fram til nødvendig forsvar av kommandoplassen på Skårer gård, måtte kaptein Fritzner personlig lede og overvåke plasering, stillingsgang og nedgravning.

Ca. kl. 2200 kom infanteriføreren, major Hagle, sammen med sin adjutant, major Svae, til Skårer. Major Hagle viste kaptein Fritzner et papir, på hvilket det sto omtrent følgende: *Bataljonen Fritzner skal være ettertrygd mot Ørje når bataljonen Sunde har trukket forbi. Sunde skal gå tilbake kl. 2300.*

Kaptein Fritzner ba adjutanten, kaptein Steensen, ta en avskrift av ordren, og sa til major Hagle:

— Til dette trenger jeg biler, og jeg har i lang tid ikke kunnet få kontakt med mitt tomtren.

— Det er dirigert østover av meg, svarte major Hagle.
— Hvor hen?
— Til Ørje.
— Hvor er trenet nå?
— Det aner jeg ikke.
— Det var pokker! Men biler må jeg ha.

Staben trådte straks i virksomhet. Tiden måtte uavkortet benyttes til de nødvendige forberedelser. Under arbeidet kom kaptein Helge Gleditsch inn. Han hadde vært i hard strid. Hans halv-bataljon var sprengt, og kapteinen kunne knapt stå på benene av tretthet.

Kaptein Gleditsch fikk sin ordre og forsvant. Det hadde vært oppmuntrende å høre om hans avdelings gode innsats.

Før major Hagle forlot Skårer, spurte kaptein Fritzner ham om hvor det var blitt av artilleriet og trenet som hadde trukket forbi kommandoplassen i løpet av dagen, en episode som ikke hadde bidradd til å stimulere humøret hos soldatene, og var blitt årsak til mange slags rykter.

— De er også dradd østover.
— Ifølge ordre?
— Selvsagt.
— Fyldigere opplysninger kan du ikke gi meg?
— Nei, jeg kan nok ikke det, Ola.

Da major Hagle og major Svae hadde forlatt Skårer, ga kaptein Fritzner adjutanten, kaptein Steensen, i oppdrag å få kontakt med ammunisjons- og kjøkkenbilene. Det viste seg imidlertid fortsatt umulig å komme fram i telefonen. Situasjonen var blitt meget prekær. Forklaringen gir forskjellige befalingsmenn i sine rapporter.

Befalselev 65, Strand, skriver vedrørende ammunisjonsbilene:

«Da vi en stund senere forsøkte å forsere oss frem mot Hærland, ble vi låst fast av en dobbelt artillerikolonne. Kaptein Skurdal kom da bort til oss og spurte om meningen med å stoppe kolonnen. Da vi ble nektet å kjøre mot Rødenes, og kommandersersjant Helland spurte hvor vi skulle kjøre hen, når vi hverken fikk kjøre den ene eller den annen vei, fikk han

følgende svar: *Kjør til Sverige.* (Dette hendte lørdag den 13. april.) Vi hadde da intet annet å gjøre *enn å kjøre inn i kolonnen som var på vei til Sverige.*»

Kjøkkensjefen, løytnant Roberg, skriver i sin rapport:

«13. april 1940 ca. kl. 1230 reiste vi med stridsgruppe 2 og 3 fra Lekum gård til Skårer, hvor stabskompanisjefen av bataljonsadjutanten fikk ordre om trenets plasering. Trenet forsvant. Ca. kl. 1900 kom løytnant Tangen med 6 tomme lastebiler som ble kjørt inn på en gårdsplass og låst fast. Løytnanten ble sendt tilbake etter kjøkkentrenet. Det kom ikke. Ca. kl. 2300 spurte jeg sjefen pr. telefon «hva jeg skulle gjøre».»

Kaptein Fritzner svarte:

— Nå får du den eneste selvstendige oppgave du har hatt i dag. — Blås i maten. Møt ved Hærland kirke kl. 0045 med 11 lastebiler. Køen rett ut for kirken. Tving deg fram om nødvendig.

Kaptein Fritzner la på mikrofonen, og sa til kaptein Steensen:

— Det var flaks. Roberg kom gjennom. Han vil skaffe oss lastebiler, og han er den eneste som klarer det. Han møter ved Hærland kirke, kl. 0045. Steen, sørg for at jeg får melding om når bataljonen Sunde har passert. Og gi ordre om ettertrygd.

Kaptein Fritzner dikterte sine disposisjoner til et medlem av staben: Hvis tilbaketrekning, oppstilling i følgende orden: Kompani 4, kompani 2, kompani 1. Front mot øst på landeveien til Ørje. Køen rett nord for Skårer gård.

Ordren gikk til kompaniene kl. 2300. Kompani 1 skulle være siste avdeling i ettertrygden. Men kompaniet var for en gangs skyld beundringsverdig raskt til å bli marsjklar.

Ved midnatt vendte kaptein Steensen tilbake med beskjed om at bataljonen Sunde hadde passert. Kompani 4 kom etter hvert på plass, mens det varte og rakk med kompani 2. Fenrik Knutsen, som hadde fått i oppdrag å formidle ordren om ettertrygd til kompani 2, hadde sviktet. Han fikk omgående befaling om, denne gang personlig, å oppsøke kompani 2.

— Men nå må jeg la kompani 2 marsjere bakerst, Steen, sa kaptein Fritzner.

Et par timer over midnatt, da bataljonssjefen hadde fått full sikkerhet for at kompani 2 var samlet og marsjklar, ga han ordre til kompaniene 1 og 4 om å marsjere til Hærland kirke og innlaste på bilene. Laget ved Opsalneset, som hadde sin bil fremme i nærheten av stillingen, lot han bli liggende.

Bataljonen Fritzner var ferdig innlastet ved Hærland kirke ca. kl. 0300.

På veien til Ørje ble kaptein Fritzners bil stanset av kaptein Jøntvedt fra Ø. K.'s stab. Kaptein Jøntvedt ga bataljonen Fritzner ordre *til å besette over Ørje på begge sider av broen, sterkest nordover.*

Umiddelbart før bataljonen skulle kjøre inn i Ørjes tettbebyggelse hendte en beklagelig episode. *Skolesersjant Olav Hæreid* skriver i sin rapport:

«Ikke lenge før vi kom til Ørje ble vi til stor forferdelse for enkelte og til alles forundring, beskutt av mitraljøser. Det viste seg at det var egne avdelinger som var på ferde, og ilden ble snart stoppet. Heldigvis for oss og til unnskyldning for dem som skjøt, var det mørkt, så det ble ikke voldt noen særlig skade.»

Bataljonen Fritzner kom til Ørje ca. 0415 natt til søndag 14. april. Alle kompanisjefer betegnet da moralen blant troppene som bra.

— — —

Til belysning av utviklingen som førte til sammenbruddet i Østfold søndag 14. april er det nødvendig å referere deler av rapporter fra andre stridsgrupper.

Til Askimdetasjementet skriver *kaptein N. N.* vedrørende lørdag den 13. april blant annet:

«Etter hvert som jeg kjørte langs den uendelige bilkolonne, og fikk høre av befal at det var gitt ordre om retrett til Sverige, sank motet helt. Jeg hadde trodd at vår sperringslinje var etablert for å forsvares.

— — —

Det var umulig å få soldatene til ro. Det var jo heller ikke rimelig etter hva de hadde sett av noe jeg er tilbøyelig til å karakterisere *som flukt mot øst.*

Soldatene trengte å føle den sikkerhet som ligger i at egne styrker dekker mens de selv får en påkrevet og vel fortjent hvile.

— — —

Vi hadde ingen anelse om vi hadde egne avdelinger som dekket oss, og vi visste at soldatene var så utpinte at de ikke engang ville reagere ved et tysk bombeangrep. Vi var dessuten à jour med at alt tren, artilleri, og atskillig infanteri allerede *var over svenskegrensen, eller på vei dit.»*

Askimdetasjementets sjef skriver i tillegget til sin detaljerte og omhyggelig utarbeidede stridsrapport blant annet:

«Fredag, (den 12. april 1940) sendte jeg min adjutant, løytnant R. Berg i bil til Mona Hotel med det oppdrag å finne ut hvor Ø. K. var flyttet hen, og der skaffe de foran nevnte opplysninger. (Svar på følgende spørsmål: Hva var hensikten med å holde Fossumstrøket? Ventet vi hjelp av andre tropper? Norske — eventuelt svenske? Skulle Glommalinjen holdes for enhver pris, eller var planen en oppholdende strid? Var det forberedt en forsvarslinje bak (øst for) Askimdetasjementets område? Hvilken rolle var Fossumstrøkets festning tenkt å skulle spille i forsvaret?) Da vi etter tidligere mottatte meldinger regnet med muligheten av at tyske patruljer befant seg øst for Glomma, fikk løytnant Berg ordre om å ta med seg et par væpnede ordonanser. På Mona hotell var alt mørkt og stille. Ved nærmere undersøkelse fant løytnanten at det sto noen og kikket ut bak gardinene. Det viste seg å være folk av divisjonsmusikken, (1ste Divisjon) som etter hva løytnant Berg har meddelt, var synlig forskremte. På løytnantens spørsmål om hvor general Erichsen var, fikk han intet svar (eller svaret var at det visste de ikke). Han måtte dessverre vende tilbake til Askim med uforrettet sak.

I Sverige fortalte general Erichsens stabssjef, kaptein Qvam meg følgende: Fredag (den 12. april) var det kommet en løytnant til Mona hotell for å arrestere general Erichsen. Men, uttalte kaptein Qvam, heldigvis var vi kommet undav i tide. Det viste seg at det var min adjutant, løytnant Berg som var mistenkt for å ville arrestere Ø. K. Denne historie fikk

en sørgelig virkning. Da general Erichsen mente seg utsatt for etterstrebelser av egne landsmenn, fant han å måtte hemmeligholde sitt oppholdssted under resten av krigen. At den berettede historie virkelig var grunnen til det fortsatte hemmelighold av Ø. K.'s kommandoplass har kaptein Qvam uttrykkelig meddelt meg, likesom det er bekreftet ved samtale med general Erichsen. Hvilken betydning dette forhold fikk, vil fremgå av hva jeg senere skal gjøre rede for.

På Hallingtorp søkte jeg telefonforbindelse med Ø. K., men forgjeves. All telefonforbindelse innen området var brutt, som følge av at Mysen sentral var forlatt. Det jeg hadde fryktet, inntraff altså nå: mitt eneste samband med Ø. K. var opphørt, og jeg visste ikke hvor Ø. K. oppholdt seg. Fra nå av begynner mine fortvilede forsøk på å få tak i Ø. K.

Situasjonen ved Ørje natt til søndag 14. april har jeg behandlet i min rapport. (Den lange kolonne som befant seg vestenfor meg, og som omfattet en mengde biler også fra fremmede avdelinger, kunne derfor ikke bli stående på veien med teten ved Nysterud. Den blokkerte nemlig derved Ørje, hvor ettertrygden etter Ø. K.'s ordre skulle rykke i stilling. Jeg anså det derfor *nødvendig straks* å rykke videre østover. Klokka kunne da være omkring 0300. Jeg fant det å være overensstemmende med Ø. K.'s ordre straks å rykke over grensen. Like før avmarsjen gjorde jeg imidlertid et siste forsøk på å få fatt i kaptein Gleditsch. Mens jeg var tilbake på motorsykkel, hørtes mitraljøser eller mg. ild i retning Ørje. Det ble da tilløp til panikk. Soldatene på bilene hadde sine geværer og forlangte truende å komme videre. Jeg oppga da ytterligere forsøk på å finne kaptein Gleditsch.) Det var ikke tvil om at forvirringen var stor. Jeg hadde endog det beklemmende inntrykk at oppløsningen var i gang og at avdelingene allerede *var* på marsj østover. Mitt håp om å treffe en representant for Ø. K. ved Ørje ble dessverre skuffet. Jeg måtte uten nærmere orientering med restene av Askimdetasjementet II/A R. 1 minus ett batteri — rykke videre østover på leting etter det såkalte «Nysterud».

Kaptein Swangs meddelelse til meg da vi sto på riksveien i nærheten av Nysterud, om at Ø. K. hadde gitt ordre om å

rykke over grensen, ble av avgjørende betydning for min oppfatning av situasjonen. Like før hadde jeg fått opplyst at divisjonsadjutanten, kaptein Skurdal, hadde stått ved Ørjekrysset og gitt ordre til alle bilene som kom forbi om å kjøre over grensen. *Dette var to offiserer av Ø. K.'s egen stab.*

Jeg fant allikevel ikke å burde rykke videre. Jeg ville ha ordren bekreftet enten av Ø. K. eller hans stabssjef. Men hvor var de? Kaptein Swang kunne eller ville ikke si hvor Ø. K. var. Personlig og ved hjelp av min stab gjorde jeg fortvilte forsøk på allikevel å komme på sporet etter Ø. K., men alt forgjeves. Jeg begynte da å tro at general Erichsen allerede var dradd over til Sverige, muligens for å ordne de med en overgang over grensen forbundne formaliteter. Jeg begynte også å tro at iallfall bataljonen Frøholm var sendt over grensen. Den var ikke nevnt i Ø. K.'s ordre til meg i Hærland, og jeg hadde ikke sett eller hørt noe til den senere.

Jeg må bekjenne at jeg følte ansvaret tungt, da det begynte å lysne av dag, og tiden var kommet da jeg måtte ta en avgjørelse. Jeg ga ordre til restene av mitt detasjement om å gå over grensen.

— — —

Tidlig søndag (14. april) morgen traff jeg i Årjeng divisjonslegen og divisjonsintendanten, altså offiserer av Ø. K.'s stab. Så vidt jeg forsto hadde nevnte offiserer rykket over grensen på ordre — av hvem fikk jeg ikke tak i.»

Øverstkommanderende på Oslofjordens østside skriver i sin stridsrapport om utviklingen i Østfold blant annet:

«Særlig syntes flybombingen, hvorimot avdelingene var helt hjelpeløse, å virke meget demoraliserende i det delvis åpne lende og detasjementssjefen meldte inn at folkene begynte å gå tilbake fra de forreste linjer uten ordre, først enkeltvis, senere i grupper. For å hindre hel oppløsning beordret detasjementssjefen kl. 1240 tilbakemarsj med en gruppe til Sekkelsten og en annen til Kongsgården, selv flyttet han til Gislingrud.

— — —

For å redde en del av det kostbare haubitsmateriell beordret derfor kommandanten på Fossumstrøkets festning ca.

kl. 1300 lørdag den 13. april flest mulig av de 12 cm. haubitsere til Ørje (eller Sverige, går fram av major Lowzows rapport side 3 og 4). Transportene, hvori inngikk bl. a. 5 haubitsere og 1 traktor, startet kl. 1430 — 1500 ad samme vei som nevnt ovenfor (veien til Ørje).

Ø. K. fikk først underretning om disse transporter fra bataljonen Frøholm, som var ved Ørje, *og beordret da materiell, som ikke kunne brukes, kjørt til Sverige,* mens personeller og luftvernmitraljøsene skulle organiseres som forsterkede geværkompanier til bataljonen Frøholms disposisjon. Denne ordre ble ikke fulgt. Det ser av major Frøholms, e-sersjant Lundes og major Lowzows rapporter ut som det motoriserte artilleri ikke har lagt godviljen til og opptrådt helt lojalt ved denne anledning.

— — —

Bataljonen Frøholm på Ørje ble beordret til ved hjelp av lensmannen og krigspolitiet å stanse all vestgående trafikk på veien Ørje—Mysen, og for øvrig regulere trafikken.

— — —

Natt til søndag 14. april gikk en del avdelinger og staber over grensen til tross for at de hadde ordre til å gå i stilling ved Ørje. Hvordan dette har kunnet foregå er litt vanskelig å forklare, men Ø.K. kan, etter studiet av rapportene tenke seg følgende utvikling: Fenrik i intendanturen, Fridthjof Strømnes, administrasjonsoffiser ved magasinet, sto lørdag ettermiddag ved 1630 tiden på hovedveien til Sverige i veigaffelen hvor veien tar av til Nysterud. Av fenrik Strømnes' rapport om hva det så hendte, siteres følgende: «Da kom der en kolonne på 6—7 biler i rasende fart med en personbil i teten. Jeg stoppet den og så at det var biler fra Fossumstrøkets festning, der medbrakte antiluftskyts, kulesprøyter og en liten beltebil, samt atskillige andre moderne våpen. I personbilen satt der tre personer, blant dem en kaptein. Jeg lukket opp bildøren og bøyet meg inn, samtalen falt som følger: «Det er forferdelig og sørgelig, men min ordre lyder: Reddes det som reddes kan.» Jeg svarte: «Det vil si De skal over grensen?» Kapteinen: «Ja». Det ante meg da i hvilken retning det hele ville gå, og jeg meldte straks av det forefalne til kaptein

C. O. Løvenskiold i nærvær av fenrikene Ellevåg og Solberg. Kaptein Løvenskiold satte seg straks i forbindelse med kaptein Dahlen (sjefen for Int.kp. 1.) pr. telefon, og fikk da følgende ordre: 1. 5 divisjonsdagers forråd skulle lastes opp og sendes over grensen, mens 5 dagers forråd skulle innmagasineres. Vi hadde på dette tidspunkt ikke fullt 10 divisjonsdagers forråd innmaganisert, så ordren måtte forståes derhen at halvparten skulle sendes over grensen».

Kaptein Hagens uttalelse: Reddes det som reddes kan, gjaldt det materiell som han førte med seg og som ikke kunne brukes. *Det var en helt rasjonell foranstaltning å bringe dette over grensen, og det var i overensstemmelse med Ø. K.'s ordre.* Det var uheldig at han i denne forbindelse uttalte: Det er forferdelig sørgelig. Øyensynlig har kaptein Hagens uttalelse gjort et sterkt inntrykk på fenrik Strømnes, ti han meldte det straks av til kaptein Løvenskiold, sogar i nærvær av fenrikene Ellevåg og Solberg. Kaptein Løvenskiold meddelte dette så straks videre til kaptein Dahlen.

Ved denne utvikling er det psykologiske grunnlag skapt for den oppfatning, at avdelingene *skal* over grensen. Sneballen ruller videre, idet det må gåes ut fra, at denne viktige opplysning er fortalt videre uten at man derved har overskuet rekkevidden av dette.

Da så den fra Divisjonsstaben utsendte offiser, kaptein Skurdal, som skulle regulere trafikken, senere kom med sine ordrer, var det god grobunn for misforståelse av disse. Men på grunn av de *mange* misforståelser som er oppstått som følge av kaptein Skurdals opptreden, anser undertegnede Ø. K. det utvilsomt, at han må ha opptrådt uklart og uforsiktig.

Det kan — foruten det ovenfor fremholdte — anføres flere unnskyldende momenter for denne overskridelse av grensen: det kaos som hersket på Ørje om natten, den umotiverte mitraljøseskyting som kom til utførelse der (se senere), improvisasjonenes svakhet, den fullstendige mangel på kvarter, den alminnelige utmattelse, de oppståtte rykter om de store tap m. v., *men det kan ikke bortforklares at overgangen over grensen denne natt ble utført uten ordre av Ø. K.*

— — —

En så helt avgjørende beslutning, som å gå over grensen inn i et nøytralt land må bare fattes når det foreligger en klar og utvetydig ordre herom fra øverste sjef, iallfall så lite farlig som situasjonen var her.

— — —

Omkring kl. 0300 kjørte Ø. K. med stab tilbake mot den nye kommando på Skogheim (ca. 4 km. øst for Ørje), hvortil telefonavdelingen skulle opprette samband. *Da var alle avdelinger unntagen ettertrygden kommet tilbake.* Divisjonsadjutanten, kaptein Jøntvedt, ble etterlatt ved Lundebytjern for å gi ettertrygden — bataljonen Fritzner — orientering og marsjmål, når han passerte, samt ordre til å sperre veiene etter seg ved flere lange sperringer.

Da Ø. K. med stab nærmet seg Ørje på veien langs Rødenessjøen ble den beskutt av automatvåpen fra den annen side av sjøen. Det ble skutt flere (4—5) serier med korte mellomrom. I bilkolonnen som bestod av 5—6 biler skal 2—3 mann være truffet, foruten samtlige biler, og blant en del artilleri-hester som fulgte bakenfor oppstod panikk, så de løp ut og satte i karière fremover mellom bilkolonnen og snøkanten, hvor flere (bl. a. Ø. K. selv) hadde søkt tilflukt. Det var bare ved et hurtig hopp ut i snøen at Ø. K. selv reddet seg.

— — —

Denne episode med den helt umotiverte skyting med automatiske våpen ved Ørje *natt til søndag den 14. april skapte* — som det vil fremgå av de forskjellige rapporter — en ikke ubetydelig panikk blant avdelingene og fremkaldte inntrykket av at tyskerne allerede var kommet dit, mens det virkelige forhold var, at det sannsynligvis ikke var en eneste tysker innenfor ca. 15 km avstand (tyskerne hvilte nemlig om natten). Som nevnt foran bidro denne panikkstemning til *at avdelingene gikk over grensen uten ordre, kompaniet Kihle forsvant således straks.»*

Så langt Ø. K.

Alle episodene som omhandles i de 3 siterte stridsrapporter fant sted før søndag den 14. april.

Sjefen for bataljonen Sunde skriver: «I forbindelse med besvarelse av Den Krigshistoriske Avdelings skriv av 15. april 1948 vil jeg gjerne meddele:

Alt personell ved 2. Divisjons skole har under krigen i Østfold gjort sin plikt og vel så det. Da det den 14. april 1940 ved Ørje allerede fra grålysningen var panikk, kaos, selvoppgivelse og flukt hadde dette demoraliserende syn ingen skadevirkning på 2. Divisjon skoles personell. De ble tvert imot hardere, og var lykkelige da jeg igjen organiserte dem i et feltmessig kompani for å dra nordover mot Østerdalen. Divisjonens ordre om å dra til Sverige vakte derfor skuffelse.»

Søndag 14. april 1940.

Det var en samling av utslitte offiserer og soldater som natt til søndag den 14. april rekognoserte stillinger på Ørje og besatte det vidstrakte område bataljonen Fritzner etter Ø. K.'s ordre skulle forsvare mot en tallmessig overlegen, moderne utstyrt, veløvd og krigstrenet motstander.

Hele Ørje virket forlatt. Få sivile viste seg. De mange tomme hus fortalte at befolkningen ventet fienden, og ønsket å ha ham på størst mulig avstand.

Etter at de utpekte stillinger var besatt, kastet mange av soldatene seg ned på marken. De orket ikke å holde seg oppreiste lenger. Øynene lukket seg. Ikke et ord hørtes. Overanstrengelse og mangel på ordentlig mat og søvn krevde sin rett. Grensen for den menneskelige yteevne var nådd. Nedstemte av tilbaketrekninger og rykter om nederlag med store tap, og egne avdelingers flukt, som de selv hadde vært vitner til, eide de ikke større håp. *Men ennå var pliktfølelsen sterkere enn nederlagsstemningen i bataljonen Fritzner.*

Det begynte å lysne av dag. Soldatene lå utstrakte på den våte bakken eller satt lenet til trær og sov.

Kaptein Fritzner besatte Ørje med sin bataljon. Alle de avdelinger fra artilleri og marine som i løpet av de siste dagene var tildelt ham, hadde nå forsvunnet. Det viste seg senere at Ø. K. uten underretning disponerte dem på andre steder. Tilbake hadde kaptein Fritzner sine 3 kompanier. Mitraljøsekompaniet ble plasert nordligst på grunn av de gode ildforhold, kompani 1 sydligst. Ørje bru var skillet. Bilene ble kjørt ca. 1 km østover i skogen. Kommandoplassen valgte kaptein Fritzner i mitraljøsekompaniets område i forreste linje. Det

fantes ikke andre oversiktspunkter, og mitraljøsekompaniets innsats ville, i hvert fall til å begynne med, bli avgjørende.

Adjutanten, kaptein Steensen, kom fram til kommandoplassen.

— Det finnes praktisk talt ikke mennesker igjen her, Ola. Bare tomme bygninger.

— Gi ordre til kompaniene om å sende guttene tørnvis i hus for å sove.

— Javel.

Kaptein Fritzner sto og så ut over bebyggelsen fra sin kommandoplass. Det hvilte en fortettet uhyggestemning over stedet. Han rystet depresjonen av seg, og ropte på en ordonans.

— Gi ordre om å hente restene av kompani 2 ved Hærland kirke.

— Javel, kaptein.

— Laget ved Opsalsneset slutter seg til kompaniet. Bilene henter også major Orre med 70 mann. De ligger igjen mellom fortene. Jeg går på inspeksjon.

Kaptein Fritzner kom til kp. 1, sjef kaptein Houge.

— Alt i orden?

— Javel, kaptein.

— Dine disposisjoner?

— Alle mg.ene i forreste linje med geværtropper som reserve. Første tropp i et nybygg sydligst, tredje tropp i kjelleren i meieriet, fjerde tropp i kjelleren i forretningsgården i Ørjegatas forlengelse.

Kaptein Fritzner inspiserte stillingene. — Men disse mg.ene er jo ikke i stilling, de peker jo den gale veien. Du skal gripe inn der og der. Og mg.ene står jo åpent. Grav dem ned, masker dem, instruer om ildretninger, ildplanen, ildåpning, ammunisjonsforsyning. Sett guttene dine i sving, la dem ikke stå der og henge. Og hva er det for noe? Der borte ved stakittet står noen geværer, *der* ligger noen henslengte ryggsekker, *her* et belte med åpne patrontasker. Bring orden i dette svineriet. Sett i gang. Jeg kommer tilbake senere. Da *skal* stillingsbesettelsen være perfekt.

Kaptein Fritzner snudde seg rasende, og gikk mot broen

for å inspisere brovakten. På veien møtte han kompani 2, som var hentet ved Hærland kirke.

— Goddag Due. Hvordan har du og guttene det?

— Bra, kaptein.

— Ny oppgave. Du forhugger veien til Ørje, den veien du nettopp kom.

— Javel, kaptein.

— Rekvirer verktøy i forretningen deroppe. Jeg har snakket med eieren. Melding når du er ferdig.

— Javel, kaptein.

Bataljonssjefen fortsatte og nådde brovakten. Den var under ledelse av soldat Per Kildal Lund, en frisk, lys soldattype, grei og bestemt. Brovakten hadde tatt opphold i apoteket.

— Nå, gutter, hvordan går det?

— Fint, kaptein.

— Dere har et flott kvarter her. Mange flasker i hyllene. Ta godt vare på dem.

— Vi har ikke hatt tid til å tenke på det. Apoteket sto åpent, og bød god oversikt.

— Du vet hvor mine mitraljøser er plasert, og guttene ellers. Vel, jeg tror jeg trekker fram en mitraljøse hit, for å få bedre ildvirkning langs broen.

— Det kan bli bra, kaptein.

— Jeg ser deg senere. Mor'n.

På kö.pl. lå det beskjed om at major Orre med avdelingen på Opsalneset var kommet tilbake.

— Steen, jeg har sendt en sterk tropp av kp. 2 til forhugning av veien hit.

— Javel.

— Jeg har snakket med brovakten. Kjekke gutter. Broen skal kun sprenges etter ordre fra divisjonen, kaptein Jøntvedt. Bare de ikke sprenger den i utide, slik som ved Rakkestad.

— Det får bli divisjonens sak.

— Ja. Det reker ennå noen som fikk sjokk etter skytingen i går på den andre siden. Send noen av kp. 2 ut for å fange inn stakkarne.

Kaptein Steensen gikk, og kaptein Fritzner satte seg ned et øyeblikk for å hvile. Men han fikk ikke ro. Han fant kap-

tein Houges holdning meget utilfredsstillende, og overveide å foreta en ny inspeksjon straks, da fenrik Martinsen kom og meldte til bataljonssjefen at kapt. Houges kp. var forsvunnet.

Sammen med fenrik Martinsen, adjutanten, kaptein Steensen, støtte til senere, dro bataljonssjefen øyeblikkelig av sted for å undersøke meldingen. Situasjonen var meget labil, og stemningen blant mannskapene oppskaket, et forhold som krevde den aller største aktpågivenhet fra bataljonssjefens side. Hvis fenrik Martinsens melding viste seg å være korrekt, kunne episoden få de alvorligste konsekvenser.

Da de kom til kompani 1's område, konstaterte de straks at meldingen stemte. Kompani 1 var vekk, befalet borte, og stillingene forlatte. Mg.er, geværer, ammunisjon, pakninger og alle slags militæreffekter lå strødd på bakken. Kaptein Fritzner sparket til en tom feltflaske og snudde seg mot Steensen og Martinsen.

— Slå klørne i alle omkringflakkende mannskaper uansett avdeling. Løytnant Due overtar her. Vi lager en ny reserve. Samlingssted midt i Ørjebebyggelsen.

Under innsamlingen av mannskaper traff bataljonssjefen kaptein Siger, som til da hadde sovet i et hus.

— Du blir her. Du har kommandoen over de folkene vi har fått tak i til nå. Du skal ligge der borte. Du er beskyttet av en fjellknaus og ligger minst 400 meter bak min kommandoplass. Det er ingen fare. Jeg følger deg bort, og kommer igjen med flere folk når vi får samlet dem.

Bataljonssjefen førte kaptein Siger og mannskapene, 30 til-40 stykker, bort bak haugen.

— Dette skal bli et nytt reservekompani. Organiser. La guttene hvile etterpå. Og skaff dem noe å spise. Intendanturavdelingen holder til et par hundre meter vekk. Du blir her. Du flytter ikke kompaniet uten på ny ordre.

Trålingen etter mannskaper fortsatte. Oppsamlingen av våpen og effekter ble organisert, og kaptein Fritzner gikk tilbake til kommandoplassen, og innberettet forholdet til divisjonen.

Ca. kl. 1145 mottok bataljonen en skriftlig ordre fra

divisjonen. Kaptein Fritzner studerte den, og sendte følgende supplerende ordre:

Ørje, 14. april kl. 1200.

1. Fienden synes foreløpig ikke å ha fortsatt fremrykningen. Vi har nabobataljoner på begge sider, en bataljon i reserve ved Sukken.
2. Vi skal besette en stilling på østsiden av Rødenessjøen. Avdelingene skal reorganiseres. Jeg vil besette med to kompanier i første linje, et kompani i annen linje.
3. Kp. 4 besetter fra linjen Måstad—Svartvann til en linje Ørjebrua—Gjølsjø gård, brua inkl. Kontakt søkes med nabobataljonen Frøholm. Kp. 2 besetter fra denne linje til en linje Fossum—Åneby. Kontakt søkes med bataljonen Haneborg. Kp. 1 reservekp. i skogen øst Krogstad.
4. Artilleriet står i stillinger i traktene syd Klund Kapel for å sikre mot en fremrykning langs veien fra Hærland og overgang over isen.
5. Kp. 2, som nå har 17 mg.er avgir 4 til kp. 1 som i øyeblikket består av 40 mann. Kaptein Siger utnevnes til ny sjef for kp. 1.
6. Samband gjennom det permanente nett.
7. Alt tren er forsvunnet.
8. Min ko.pl. øst for brua. Telefon Ørje 22.

Fritzner.

Så prøvde han å få forbindelse med bataljonene Frøholm og Haneborg. Frøholm svarte. Hans kommandoplass lå ca. 1 km bak kaptein Fritzners. Noen opplysninger av verdi for bedømmelse av den øyeblikkelige situasjon ble ikke oppnådd.

Haneborgs kompanier fikk han ingen forbindelse med. Patruljer ble sendt ut, men de oppnådde ikke kontakt.

Fra avdelingene innløp det meldinger om stadig større frafall. Rømningene grep om seg. Soldatene kastet våpnene og dro i brede strømmer mot grensen. Kaptein Fritzner beordret alt disponibelt befal ut på veiene som førte til Sverige for å samle opp mannskaper og bringe dem tilbake.

Infanteriføreren, major Hagle, kom til kaptein Fritzners

ko.pl. på inspeksjon. Kaptein Fritzner gjorde rede for bataljonens disposisjoner, den foruroligende situasjon, og inspiserte styrkene sammen med majoren.

Da major Hagle skulle kjøre, spurte han kaptein Fritzner:

— Kan ikke du ta skolen og dra nordover sammen med meg?

— O.K., hvis du skaffer meg generalens konsens.

— Det skal jeg prøve.

— Da hører jeg nærmere fra deg?

— Jeg telefonerer eller kommer personlig.

Da major Hagle var kjørt, ga kaptein Fritzner beskjed til en ordonnans om at han ville forsøke å sove en times tid.

— Hvis major Hagle telefonerer eller kommer hit igjen mens jeg sover, så ta imot beskjed. Jeg vil ikke forstyrres nå.

Det ble imidlertid ingen søvn, men derimot ny inspeksjon av forreste linje.

Kaptein Fritzner innkalte ca. kl. 1640 alle bataljonens befalingsmenn til et møte på ko.pl. der han ga dem følgende kategoriske ordre: «Disiplinen skal holdes for enhver pris. Alle må være forberedt på å slåss. Bataljonens stillinger skal holdes.»

Da det stadig innløp meldinger fra forskjellig hold om at militære effekter lå slengt rundt på Ørje, ga kaptein Fritzner fenrik Rastad ordre om å foreta ny innsamling.

Kaptein Fritzner var klar over de oppløsende tendenser som gjorde seg gjeldende innenfor bataljonen, og av frykt for at disse skulle vokse ham over hodet ga han ordre til fenrik Martinsen om å undersøke hvordan det gikk med reservekompaniet under kaptein Siger.

Fenrik Martinsen kom kort tid etter tilbake til kommandoplassen og meldte seg for kaptein Fritzner.

— Jeg fant hverken Siger eller soldatene hans, kaptein.

— Hva er det du sier, Steen! Jeg undersøker selv. Dette må stanses uten hensyn til midlene.

Kaptein Fritzner jaget rundt i Ørjebebyggelsen og drev mannskaper tilbake til avdelingene ved å appellere til deres ære og pliktfølelse, og når det ikke hjalp, ved å true. Sammen med kaptein Fritzner arbeidet adjutanten, kaptein Steensen

og hornblåseren hektisk i lang tid. Men de nyoppsatte tropper og avdelinger smuldret like fort vekk som de ble tvunget sammen. Ved ransaking i husene etter soldater konstaterte kaptein Fritzner grovt innbrudd, blant andre steder i en manufakturforretning. Nye klær ble fratatt soldater på gatene. Panikken bredte seg. Av kompani 2 var det bare 2 befalingsmenn og ca. 50 mannskaper igjen. Av kompani 4 fantes 2 befalingsmenn, 14 elever og 7 menige. Det var stort sett restene av bataljonen, som skulle holde en ca. 8 km bred front.

Ryktene ble til en flom som rev alt med seg. Tyskerne sto i syd og nord og vest bare noen få kilometer borte. Enkelte hadde sett dem, andre hadde hørt dem. De kunne komme når som helst med fly, panserbiler, flammekastere, håndgranater, maskinpistoler, kort sagt bevæpnet med alle de våpen som norske soldater savnet. Det var bare én ting å gjøre: dra til Sverige.

Det nyttet ikke lenger å appellere. Trusler prellet av. Det var hensiktsløst å bruke pistol.

Av opplysninger som ble samlet inn fikk kaptein Fritzner brakt på det rene at kaptein Einar Siger, løytnant Gunnar Åseth og fenrik J. Knutsen fra I. R. 3. samlet hadde dradd mot grensen.

Kaptein Fritzner ga ordre til adjutanten, kaptein Steensen og fenrik Martinsen om å fortsette arbeidet med innsamling av mannskaper og effekter. Selv gikk han tilbake til kommandoplassen, og fikk divisjonen i telefonen. Han talte med stabssjefen, kaptein Qvam.

— Sigers reservekompani er oppløst, og Siger forsvunnet sammen med løytnant Åseth og fenrik Knutsen. Er Siger ved divisjonen — har han fått ordre om å melde seg tilbake hit sier du — vel — å, det ser ikke bra ut — først og fremst mangel på søvn og ordentlig mat — nei, vi skal holde med det vi har igjen — mor'n.

Ut på ettermiddagen kom det en flokk eldre, sindige soldater til kaptein Fritzner for å si adjø. Nå ville de dra hjem. Her var det ikke noe mer å gjøre.

Under presset av den katastrofale situasjon med bataljonen til venstre som ikke ga livstegn fra seg, med kaptein

Houges oppløste kompani, med kaptein Sigers rømte reservekompani, og med offiserer som flyktet sammen med mannskapene, måtte kaptein Fritzner prøve å berolige karene som sto der for å si farvel.

— Jeg forstår dere gutter. Det ser ikke bra ut. Men det kommer av at de som er forsvunnet har opptrådt slik som dere nå står i ferd med å opptre. Det er umulig for befalet å hindre oppløsning når det ikke kan stole på folkene.

— Vil du virkelig la deg drepe for Norges skyld, kaptein, spurte en av soldatene i sterk tvil.

— Det er min plikt hvis nødvendig. Og jeg blir, gutter, selv om jeg blir den siste.

Soldatene stirret tvilende på kaptein Fritzner. Noen smilte hånlig nesten.

— Kapteinen synes vi også skal bli da, sa en.

— Har dere lest boken «Ærens vinter» gutter, fra vinterkrigen i Finnland?

Ingen svarte.

— Finnene kjempet mot overmakten med det de hadde. Og de kjempet ikke dårlig. Hvorfor kan ikke vi gjøre som finnene? Jeg er selv Østfold-gutt akkurat som dere. Jeg blir. Det er min plikt. Dere må også bli. Det er deres plikt. Ingen har lov til å vise seg redde og stikke av gårde.

Kaptein Fritzner gikk inn og noterte i sin dagbok: «Bataljonen med sine ca. 70 menn konsentrerer seg fra nå av om å forsvare Ørjebruene og området nordover for enfilering av Mysenveien. Ifølge telefonmelding fra divisjonen har kaptein Siger fått ordre om å melde seg tilbake til bataljonen. Kapteinen har ikke meldt seg.»

Løytnant Roberg kom inn og spurte om kapteinen ville ha mat.

— Takk skal du ha, Roberg.

Under måltidet kom sersjant Sørensen sjanglende av tretthet til kommandoplassen og ba om å få snakke med bataljonssjefen. Kaptein Fritzner gikk ut til sersjanten.

— Nå, Sørensen?

— Kaptein, dette er håpløst. Vi må over grensen.

— Det kan vi snakke om senere. Du er trett nå, gutten

min. Gå inn og få deg litt mat, og legg deg til å sove etterpå, så skal jeg tørne deg ut. Da snakker vi lettere om tingene.

Noen timer senere vekket kaptein Fritzner sersjanten.

— Er det bedre med deg nå?

— Ja, kaptein.

— Du kan bli her og hjelpe til i staben.

— Ja, kaptein. Jeg skal nok henge i.

— Bra, gutten min.

Kaptein Fritzner henvendte seg til adjutanten, kaptein Steensen.

— Har major Hagle gitt noen beskjed?

— Nei.

Ca. kl. 2000 kom bataljonens eldste befalselev, 67 sersjant Olav Hæreid fortvilet til kommandoplassen.

— Kaptein, vi må gå tilbake. Vi kan ikke bli her lenger.

— Hvorfor ikke?

— Det finnes nesten ikke folk her lenger, og de som er her har ordre til ikke å skyte.

— Det er ikke sant!

— Jo, kaptein, jeg kommer fra en avdeling av bataljonen Haneborg. Der sa man at de hadde ordre om ikke å skyte hvis tyskerne kom. Guttene viste meg geværene. De var hverken ladd eller fylt.

— Det gjør meg ondt at det er gått slik. Men jeg har ordre om å bli, og så lenge jeg ikke får noen annen ordre, blir jeg. Dermed basta! Og det er også din plikt, selv om det du rapporterer er sant.

— Javel, kaptein, jeg blir.

Kaptein Fritzner meldte straks inn til divisjonen de opplysninger befalseleven hadde gitt ham. Stabssjefen svarte da at bataljonen senere ville få ordre om kl. 2100 å være marsjklar for å gå over grensen.

Ca. kl. 2020 mottok bataljonen Fritzner av kaptein Baumann følgende ordre pr. telefon:

— Bataljonen skal stille på veien mot Sverige straks.

— Hvor?

— Ved divisjonens kvarter.

— Hvor er det?

— Det vil du få se. Det er bare å marsjere. Infanteriføreren vil lede marsjen over grensen.

Ca. kl. 2115 var bataljonen Fritzner klar og dro østover i orden mitraljøsekompaniet, kompani 2. Ved Gjølsjø skole traff den en landevernsavdeling, som heller ikke kunne gi nøyaktig opplysning om hvor samlingsplassen var. Bataljonen fortsatte og så ikke folk før den på grenseskillet traff divisjonssjefen med stab. General Carl Erichsen sto midt i grensegaten mellom Norge og Sverige og ropte an avdelingen da den kom.

— Hvem der?

Kaptein Fritzner stoppet, hilste og svarte:

— Bataljon Fritzner, general.

— Ikke bli stående, kom videre, kom videre, ropte generalen.

Kaptein Fritzner gikk fram i teten igjen, og fortsatte med tungt sinn marsjen langs den sølete, oppkjørte landeveien inn i Sverige. Bak ham lå Ørje og Norge i den mørke natten.

MELLOMSPILL

De svenske myndigheter dirigerte kaptein Fritzner til Filipstad. Der ble han innkvartert på skiforeningens «Kalhyttan», noen kilometer utenfor byen.

Til å begynne med manglet orden og disiplin på «Kalhyttan», og kaptein Fritzner så det som sin plikt å hjelpe den 22 årige vertinnen. Hun mottok håndsrekningen med takk, mens enkelte offiserer med høyere rang enn kaptein Fritzner ergret seg over hans «egenmektige» tiltak.

At et initiativ til beste for alles ve og vel kunne skape irritasjon, viser hvor amper stemningen var. Årsakene var forskjellige. Uvissheten om den militære og sivile utvikling i Norge, uroen for kone og barn, far, mor og søsken gjorde sitt, men hovedgrunnen må vel søkes i offiserenes og soldatenes skuffelse over at operasjonen i Østfold hadde ført til innesperring bak piggtråd i Sverige. Bitterheten var stor. Særlig ble regjeringen kritisert fordi mobiliseringen kom for sent, fordi soldatene manglet øvelse, og fordi utstyret var utilstrekkelig og umoderne. Soldatene så det slik at ansvaret for den maktesløshetens tragedie som nettopp var utspilt i Østfold med dem selv som offervillige brikker, måtte den pasifistiske del av det norske folk og den avrustningsvennlige regjering ta på seg.

Men soldatene bebreidet ikke bare regjeringen. De menige la også en god del av skylden for det mislykte felttog i Østfold på offiserene, som trakk seg tilbake og ville ha minst mulig å gjøre med mannskapene.

Dette ledet igjen til at en del offiserer tok sine forholds-

regler med tanke på det fremtidige oppgjør som de visste ville komme når Norge ble fritt igjen. Store og livsviktige interesser sto på spill. For enkelte kunne det muligens bli spørsmål om stilling og karrière. Derfor gjaldt det for alle på tynn is å stive opp sin egen holdning og innsats. Det kunne ofte bare skje på bekostning av en eller flere kolleger. Men kollegiale hensyn tellet ikke i den aktuelle situasjon. Kampen for den militære fremtid var begynt, og i den gjaldt bare hensynet til en selv.

De menige hørte stadig om uoverensstemmelser mellom offiserene, fra generalen og nedover. Til slutt antok kampen et slikt omfang og en slik form at de svenske offiserene måtte gripe inn.

Kaptein Fritzner deltok ikke i stridighetene, men holdt seg for seg selv, mest opptatt av arbeidet med sin stridsrapport. Han gjennomgikk hver eneste disposisjon fra den første til den siste, og slo fast overfor seg selv at han var meget misfornøyd med resultatet av sin innsats i Østfold.

— — —

Imens fortsatte krigen i Norge. Til interneringsleirene i Sverige nådde bare rykter, som fortalte om tysk fremgang, og skapte uro i nordmennenes sinn.

Da nyhetene om kapitulasjonen i Nord-Norge og Kongens og regjeringens reise til England nådde de internerte norske tropper i Sverige, kunne og ville ingen tro at det var sant. Men ad de underligste veier fikk man etter hvert bekreftet ryktene.

En umiddelbar følge av kapitulasjonen var at så vel offiserer som soldater tok til å diskutere mulighetene for interneringens snarlige opphør.

Ingen likte å være innesperret og leve etter reglementer satt sammen av mange hundre bestemmelser, hvorav en god del ifølge sin natur måtte virke irriterende. Derfor håpet alle at interneringen sto foran sin avslutning. Og håpet steg etter som ukene gikk, og det ble hvisket om at spørsmålet var diskutert i pressen. De vedholdende ryktene tydet på at noe virkelig var i gjære. De siste forlydender ville vite at svenske og tyske myndigheter hadde tatt opp forhandlinger om hjemsen-

delse. Dette økte nordmennenes spenning og forventninger, og fremkalte en viss trang til å foregripe begivenhetenes gang å dømme etter følgende dokument:

Interneringsstaben Filipstad.

Filipstad 20. juni kl. 1000.

O r d e r.

226. Nedenstående skall gjennem respektive befals og arbeidsgiveres forsorg *umiddelbart* meddeles samtlige norske internerte:

Det är strengt forbudt for alle internerte norske å henvende sig til annen myndighet enn interneringsstaben i Filipstad — det väre sig pr. brev, telegram, telefon eller på annen måte — i spörsmål som angår internering eller frigivning fra internering, civilforklaring, udyktighetsattest e. l.

Ifølge en meddelelse fra Utenriksdepartementet i Stockholm, skal ovennevnte ordre nøyaktig adlydes; i motsatt fall risikerer man å ikke bli frigitt.

Tage Lundberg.
Major.

Rätt avskrivet intygar:
Ivar Sundbladh.

Da de svenske aviser meddelte at det skulle være oppnådd enighet mellom de svenske og de tyske myndigheter om hjemsendelse av de internerte, norske styrker i Sverige, og denne meldingen nådde bak piggtråden, steg spenningen ytterligere.

General Carl Erichsen, som mente at hjemsendelse av troppene ikke tjente Norges interesser, sendte den 20. juni et brev til Den norske legasjon i Stockholm, der han bl. a. fremholdt:

«Etter pressemeldinger synes det nå å være blitt et resultat av forhandlingene mellom de svenske og tyske myndigheter om et grunnlag for hjemsendelse av norske militære i Sverige. Etter min mening kan saken dermed ikke ansees avgjort. Også den norske regjering må ta stilling til dette spørsmål. Etter kapitulasjonen i Nord-Norge eksisterer bare én norsk militærstyrke som kan organiseres, utrustes og væp-

nes på kort tid, nemlig de 4—5000 menn som er internert i Sverige.»

— — —

Fra dag til dag dukket stadig nye rykter opp. Nå het det seg at tyskerne krevde at alle norske offiserer og soldater for å kunne bli sendt hjem skulle gi æresord på ikke å bære våpen mot det tyske rike eller dets allierte så lenge den nåværende krig varte.

Men kunne en norsk offiser og en norsk soldat gi et slikt æresord? Brøt de ikke da troskapsløftet til sin egen konge og sitt eget land? Det var en vanskelig avgjørelse.

«Den alvorlige norske kapteinen med det sammenbitte ansiktet, «Brandtypen» som en gang hadde vært med under folkeavstemningen i Saar» som Thyra Freding beskrev kaptein Fritzner i en artikkel i Idun i august 1940, han tumlet også med problemet æresord. Men kaptein Fritzner trodde ikke en slik løsning ville bli aktuell. Regjeringen måtte ha bruk for offiserer og mannskaper i England, hvor stillingen i øyeblikket var så kritisk.

Alle ventet spent på regjeringens svar.

Stabssjefen i 1. divisjon, daværende kaptein, nåværende oberst Erik Qvam, behandler i en betenkning til Det krigshistoriske forskningsinstitutt i 1942 spørsmålet om de norske offiserers æresord, og skriver slik:

«Da Wehrmachts tilbud ble kjent om hjemreise for de internerte i Sverige, skrev Divisjonen gjennom vår legasjon i Stockholm til regjeringen og fremholdt Divisjonens syn på saken. Det ble nevnt eksempler fra Verdenskrigen, og de muligheter som forelå, og under henvisning dertil foreslått at den norske styrke i Sverige ikke skulle sendes hjem.

Gjennom vår militærattaché i Stockholm fikk Divisjonen senere underretning om at regjeringen ikke hadde bruk for offiserer og soldater, og at alle ble stilt fritt om de ville bli i Sverige som privatpersoner, reise hjem eller annet steds.

Det var imidlertid enda tvil blant de aktive offiserer om de kunne ta imot Wehrmachts tilbud.

Da kom det også en henstilling fra Kommanderende General, Ruge, til offiserene om å gi æresord, da han ikke ønsket

offiserskorpset delt i offiserer som hadde gitt og som ikke hadde gitt æresord. Det syntes da klart for oss at regjering og K. G. anså kampen for slutt, og at de ikke lenger hadde bruk for sine offiserer, og at disse for resten av krigen kunne anse seg som privatpersoner. Det var således ikke lenger noe som hindret dem fra å gi æresord på ikke på noen vis å delta mer i krigen mot Tyskland og reise hjem for som privatpersoner å ta seg av sine familier og sine private affærer.

I denne forbindelse vil jeg feste oppmerksomheten ved at avgivelsen av æresord og hjemreisen for de internerte offiserer, i motsetning til de krigsfangne, var en *gjensidig* avtale. Det er da også fra Wehrmachts side bl. a. anført: «Die internierten norwegischen Offiziere und Soldaten die beabsichtigen zunächst in Schweden zu bleiben, haben bei einer eventuellen späteren Rückkehr nach Norwegen Schwierigkeiten nicht zu befürchten, wenn sie die gegebenen Anordnungen des deutschen Oberkommandos beachten.»

Når de internerte i stedet for å bli i Sverige, reiste til England, U. S. A. eller annet steds, valgte å reise hjem, var det i tillit til at de kunne leve som privatpersoner når de holdt sin del av avtalen.»

Erik Qvam (sign,)

For kaptein Fritzner var regjeringens svar en av de bitreste skuffelser han hadde opplevd. Hva skulle han nå ta seg til? Bli i Sverige og se tiden an? Da måtte han skaffe seg arbeid. For å få det krevdes oppholds- og arbeidstillatelse. Han undersøkte mulighetene, og fikk sammen med andre svar fra de svenske myndigheter gjennom Interneringsstaben i Filipstad:

«Från myndigheterna har inngått meddelande, att Socialstyrelsen icke med säkerhet kan beräknas bevilja uppehållstillstånd för norrmänn, som icke önska återvända til Norge.

De fall där dylikt kan tänkas beviljas äro vid skogs- och jordbruksarbeten samt spesialutbildning inom industri, varför i ansökan om arbetstillstånd spesifierade uppgifter måste införas angående arbetets art och om orsaken til att uppehålls- och arbetstillståndet sökes.»

Kaptein Fritzner hadde ingen spesialutdannelse som kunne

utnyttes til beste for den svenske industri, men skog- og jordbruksarbeid måtte han kunne utføre. Og selv om det ble vanskelig skulle han nok greie å skaffe seg en oppholds- og arbeidstillatelse gjennom sine svenske forbindelser. Han arbeidet gjerne i skogen eller med jorden. Alt var bedre enn å vende tilbake til et okkupert fedreland og avlegge æresord til fienden. Det kunne han ikke gjøre hvis det lot seg unngå. Men så fikk han vite at kommanderende general hadde henstilt til offiserene å gi æresord.

Kaptein Fritzner sendte sin kone illegalt et brev, i hvilket han ba henne komme seg over grensen, fordi han ikke ville gi sitt æresord, en beslutning hun skulle forelegge general Ruge.

Mens han ventet på svaret fra generalen, formet en tanke seg til en plan i kaptein Fritzner. Siden regjeringen, bittert nok, ikke hadde bruk for ham som soldat lenger, og hvis general Ruge ba ham komme hjem og gi æresord, da fantes det allikevel måter å fortsette kampen på. Han var en av de meget få norske offiserer som satt inne med særlige kunnskaper og erfaringer om tysk mentalitet og tyske kampmetoder, noe som etter kaptein Fritzners oppfatning forpliktet ham til å disponere seg selv på den måten som best og mest effektivt satte ham i stand til å gjøre en innsats.

Svaret fra general Ruge kom gjennom fru Fritzner. Kaptein Fritzner skulle, i likhet med alle andre, komme hjem og gi sitt æresord.

Kaptein Fritzner betraktet beskjeden fra general Ruge som ordre. Nå bar det hjemover til Norge og en strid der målet var det eneste som sto klart for ham.

St. Hansaften 1940 reiste kaptein Fritzner tilbake til Filipstad etter å ha vært en tur i Stockholm. På Kristinehamns jernbanestasjon traff han en av sine befalselever, og fortalte denne at han snart ville være på vei til Norge.

— Er det fornuftig å reise hjem, kaptein?

— Nei, ikke for ditt vedkommende. Bli i Sverige og se hva du kan få ut av det her. Men jeg kjenner litt til de karene som kommer til å stelle hjemme. Jeg kjenner dem fra Saar. Jeg vil se hva jeg kan utrette. Jeg er fremdeles i krig med Tyskland.

Før kaptein Fritzner dro til Norge i juli 1940, før han hadde avlagt sitt æresord, var han klar over at han ville fortsette kampen, en kamp som skulle vise seg å bli langvarig og bitter og rik på overraskelser.

— — —

Den 15. juli 1940 kom kaptein Fritzner til Halden sammen med sine soldater og avla æresord. Fra Halden reiste han til Oslo med en del av soldatene som skulle dimitteres der.

Da kaptein Fritzner var ferdig med sine militære gjøremål, tok han toget til Hvalstad, hvor hans frue bodde. Av henne fikk kaptein Fritzner rede på at det hadde vært to innbrudd i kapteinvaktmesterboligen på Fredriksten, som fru Fritzner etter tyskernes ankomst hadde forlatt, fordi hun ikke fikk lov av tyskerne å bo der. Hun hadde meldt innbruddet så vel til politiet i Halden, som til den tyske kommandant på Fredriksten. Kapteinvaktmesterboligen ble forseglet av det tyske SS den 2. juni. Dette mente den tyske kommandant ville beskytte boligen mot ytterligere besøk.

Kaptein Fritzner fikk noen dager etter hjemkomsten beskjed fra de tyske militærmyndigheter om at kapteinvaktmesterboligen på Fredriksten måtte ryddiggjøres og stilles til disposisjon øyeblikkelig.

Dette krav brakte kaptein Fritzner i en fortvilet situasjon. Det var meget vanskelig å skaffe lagerrom, og praktisk talt umulig å oppdrive en ledig leilighet.

Kaptein Fritzner og frue reiste ned til Halden, hvor de sammen med den daværende tyske kommandanten, major Maetsche, som skulle fjerne seglene, gikk til kapteinvaktmesterboligen. Seglene var ubrutte på forsiden av huset, mens soldater med jenter hadde gått ut og inn av et vindu på boligens bakside. Innboet var skadet, malerier skåret ut av rammene, løsøre fjernet, og skuffer og skap brutt opp og gjennomrotet. Den tyske majoren lot straks ta opp en foreløpig liste over savnede og skadede gjenstander. Samtidig anmodet han kaptein Fritzner om å sende inn en fullstendig fortegnelse over skade og savn samt sitt erstatningskrav på de tyske myndigheter til ham. Det var han som i øyeblikket hadde

ansvaret for boligen og innboet, og nå ble det hans plikt å rette skandalen.

Kaptein Fritzner, som bare hadde vært en knapp uke i Norge, kjente ikke til at det var opprettet norske kontorer til fremme av slike krav. Han etterkom den tyske majors anmodning, og sendte et erstatningskrav, som sluttet med følgende maskerte ironi:

«Meine Dienstwohnung liegt auf der Festung der deutschen Kaserne von Fredriksten in einer Entfernung von 20 Meter auf der anderen Seite des Weges gerade gegengüber. Vor der Kaserne stand ständig ein Posten. Als der Einbruch im Juli festgestellt wurde, liess Major Maetsche sofort einen Posten vor das Haus stellen. Er war der Typ des liebenswürdigen, korrekten und gerechten deutschen Offiziers, wie ich ihn bis jetzt stets kennen gelernt habe. Ich möchte diese Gelegenheit benutzen, ihm hierdurch meine Dankbarkeit zum Ausdruck zu bringen.

Ich füge eine Liste der entfernten Gegenstände bei und bitte um deren Ersatz. Meine Anschrift ist: Sogn Haveby, Kongleveien, Fernruf 66 770.»

Da kaptein Fritzner senere fikk rede på at norske myndigheter både hadde rett og plikt til å behandle den slags erstatningskrav, sendte han anmeldelse til lensmannen i Idd, som kvitterte med følgende brev:

Herr kaptein Ola Fritzner.
Utrykningspolitiet, Akersgaten 44, Oslo.
Ad krigsskadeerstatning.

Deres expedisjon av 2. ds. mottatt i går og er i dag sendt Halden politikammer idet omhandlede forhold ikke har vært meldt til mig og jeg derfor ikke har noe kjendskap til det.

Idd lensmannskontor, Halden den 6. november 1940.

Arbeidet med å skaffe ny leilighet og sørge for det gjenværende innbo overlot kaptein Fritzner til sin frue. Selv tok han fatt på å orientere seg i det okkuperte norske folks tilværelse. Han konfererte i Forsvarsdepartementet, og forhørte seg om ledige stillinger passende for folk med hans utdannelse

og i hans situasjon. Han fikk vite at det var bruk for ledige offiserer i de forskjellige departementer, i arbeidstjenesten, og i politiet, og fikk blant andre papirer utlevert følgende dokument:

Kunngjøring om ledige stillinger i politiet for offiserer K.

Politiets arbeide er øket i betydelig grad og så vel politikorpsene som ledelsen må som følge herav styrkes.

Det vil ved politikamrene bli opprettet et begrenset antall varige stillinger som kan søkes av offiserer.

Offiserene vil få embetsmanns grad og tjenestestilling i politiet. De får plikt til å bære politiets uniform og til å rette seg etter politiinstruks og reglement som fastsettes for tjenesten. Det er anledning til å søke seg over i annet erhverv på samme måte som nå for politiembetsmennene.

Det er departementets forutsetning at offiserene beholder sin nåværende militære lønn i samme utstrekning som for offiserene for øvrig bestemt, og at de får utlevert politiuniform ved tiltredelsen. Hvor tiltredelsen foranlediger flytning, vil flytningsgodtgjørelse bli tilstått etter vanlige regler.

Stillingene skal besettes snarest mulig. De kan søkes av *garnisonerende (fast innbeordrede) kapteiner K. og løytnanter K.*

Tjenesten vil inntil videre særlig omfatte ordenspolitiets gjøremål (trafikkpoliti, arbeide med kontroll av prisforskriftene m. v.), men det er forutsetningen at hver enkelt overtar arbeide etter det enkelte politikammers spesielle behov og gjør seg nyttig så langt råd er etter forholdene til enhver tid.

De offiserer som ønsker å komme i betraktning ved slik ansettelse, må sende inn søknad med opplysning om fullt navn, fødselsår og dag, ansettelsesdatum som offiser, vanlige personalia, herunder mulig sivil utdannelse, særlig juridisk utdannelse og gymnastikkskole.

I søknaden må oppgis i hvilket politidistrikt vedkommende fortrinsvis ønsker å tjenestgjøre, subsidiært andre distrikter for det tilfelle at det prinsipielle ønske ikke kan etterkommes.

Valget mellom søkerne vil bli truffet i første rekke ut fra

politiets behov. For øvrig vil det bli tatt hensyn til ansiennitet.

Søknaden sendes *direkte* til Politidepartementet, Oslo, (Akersgaten 44, telefon 16 980) og må være departementet i hende innen 7. oktober 1940. (For Nord-Norge forutsettes om nødvendig telegrafisk søknad).

Han analyserte mulighetene og prøvde å finne ut hvordan de best kunne nyttes og passes inn i hans plan.

Departementet bød ham ingen brukbar utgangsposisjon, da var arbeidstjenesten å foretrekke, men den beste basis ville en stilling i politiet være, hvor han hadde verdifulle forbindelser. Men før han tok en slik ansettelse måtte han bringe på det rene hva venner og militære overordnede mente om hans plan.

Han oppsøkte sin gamle venn fra Krigsskolen, direktør og kaptein Edvard Vethe, og ba om hans uttalelse.

— Hensikten med å ta en stilling i politiet er fra min side å bringe på det rene om det foreligger mulighet for å gjøre en nasjonal innsats. I motsatt fall går jeg ut igjen. Har du lest boken om Madame Curie? Jeg mener vi må lære av det spillet polakkene drev da. Slå opp på side 16 eller 17 og les.

— Vi trenger pålitelige folk i politiet, svarte kaptein Vethe. — Nå, da de militære avdelinger er demobilisert og oppløst, blir politiet vår eneste sikringsstyrke. Jeg mener du bør gå inn. Men glem ikke hva du risikerer.

— Det er jeg klar over.

Deretter konfererte kaptein Fritzner med en annen av sine venner, nå avdøde advokat Christopher Borchgrevink, og diskuterte de samme spørsmål uten å nevne samtalen med kaptein Vethe. Advokat Borchgrevink rådet også kaptein Fritzner til å søke seg inn i politiet.

— Ingen kan i dag si hva du kan utrette. Men bare bevisstheten om å ha deg der i den nåværende situasjon er grunn nok for meg til å be deg om å gjøre det.

Etter disse samtalene besluttet kaptein Fritzner å rådføre seg med sin kone og general Ruge. Hvis generalen delte direktør Vethes og advokat Borchgrevinks syn, ville han

gå inn i politiet. Frarådet general Ruge ham å gjøre det, fikk han søke andre innsatsmuligheter.

At kaptein Fritzner gjerne ville vite hvordan utenforstående så på planen, og frem for alt ønsket å høre general Ruges mening, er naturlig når man tenker på de vanskelige og ømtålige forhold og de uoverskuelige konsekvenser avgjørelsen kunne få. Det var ikke hans hensikt å velte ansvaret over på andre, eller fordele det. Men han følte at han trengte den moralske støtte som lå i gode venners og foresattes råd.

Kaptein Fritzner konfererte med general Ruge, og skriver i sitt P. M. om samtalen bl. a.:

«Da jeg besøkte general Ruge på Grini spurte jeg i samtalens løp hva vi offiserer, og hva norsk ungdom nå skulle gjøre. Jeg fremholdt at jeg kunne tenke meg at vi kunne brukes i politiet, og i arbeidstjenesten (A. T.). Generalen repliserte at han var redd for den propaganda vi ville bli utsatt for. Jeg ga uttrykk for at jeg ikke trodde noen propaganda, og aller minst tvangsforhold ville innvirke på oss nordmenn, sta og selvrådige som vi er. Generalen sa da at han under de omstendigheter ikke hadde noe imot at offiserene gikk inn i politiet og A. T. Jeg ba om å få meddele andre dette — mange hadde i tiden som var forløpet spurt om hva general Ruge mente om disse ting — dertil svarte han ja.

Denne samtale refererte jeg umiddelbart etter for kaptein Vethe. De tilbud som den gang forelå for offiserene var sekretærstillinger i landbruks- og kirkedepartementene, politiet eller A. T. Jeg hadde ingen lyst til å tørke støv i de to førstnevnte departementer. Jeg trodde jeg kunne gjøre en bedre innsats i politiet som jeg kjente fra før. Jeg hadde bl. a. vært instruktør for statspolitiet da dette ble opprettet i 1932, og senere vært politioffiser under Saaravstemningen i 1934/35. Herunder hadde jeg høstet verdifulle erfaringer under forhold jeg var sikker på ville bli analoge etter hvert i Norge i tiden fremover. Jeg kjente tyske metoder, tysk mentalitet, og hadde ervervet meg et utstrakt kjennskap til og god erfaring i å arbeide under vanskelige og tilspissede politiske forhold. Jeg hadde deltatt i Ruhrokkupasjonen med en fransk avdeling, og kjente forhold, saker og ting fra Rhinbesettelsen.»

Etter samtalen med general Ruge diskuterte kaptein Fritzner en eventuell ansettelse i politiet med Jonas Lie, som ved flere andre anledninger hadde vist interesse for å knytte kaptein Fritzner til etaten. Jonas Lie, som da var sjef for Statspolitiet, skrev til Forsvarsdepartementet og ba om å få stilt til disposisjon for politiet en del navngitte offiserer, blant dem kaptein Fritzner, som kort tid etter ble ansatt i politiet i henhold til følgende skrivelse:

Administrasjonsrådet.
Hærens sivile administrasjon.
Jnr. 3020/40. 1.
Oslo 17. september 1940.
Sendes uten følgeskrivelse
Forvaltningskontoret ved 1. Divisjons skole.

Midlertidig avgivelse til Utrykningspolitiet.

Overensstemmende med hr. Politiinspektørens anmodning i skriv av 13. ds. — og offiserenes ønske — stilles herved følgende offiserer *midlertidig* til disposisjon for Utrykningspolitiet:

Kaptein O. Fritzner p. t. Oslo.
» H. P. Lórange, Oslo.
» E. Søvik, Oslo.
» K. Marthinsen, Kirkenes.

Kapteinene Fritzner, Lórange og Søvik kan begynne tjenesten i politiet straks.

En vil be hr. Politimesteren konferere direkte med Forvaltningskontoret for Varanger Bataljon om når kaptein Marthinsen, som for tiden tjenestgjør som intendant ved bataljonen, kan begynne.

Det militære distriktsforvaltningskontor for Nord-Norge, forvaltningskontorene ved Varanger bataljon og 1. Divisjons skole og oberst Hatledal har fått gjenpart av dette skriv.

Etter fullmakt
A. Helgerud (sign.)
A. Thue (sign.)

Jonas Lie og kaptein Fritzner var meget gode venner. De kjente hverandre fra militærlivet, og hadde vært sammen i

Saar. Jonas Lie hadde offisielt fraskrevet seg enhver befatning med sin første Quislingutnevnelse, og var opptatt av å hindre at Quisling igjen skulle komme til makten. Han ba ved flere anledninger kaptein Fritzner om å prøve å bevege general Ruge til å stille seg i spissen for en anti-Quislingbevegelse.

Det gode forholdet mellom kaptein Fritzner og Jonas Lie varte til den 22. sept. 1940. Den dagen ringte Jonas Lie til kaptein Fritzner og avtalte møte på Grand. Der fant følgende samtale sted:

— Ola, jeg har skiftet syn på Quisling. Alle misforståelser er ryddet av veien.

— Jaså.

— Og det vil komme til å hende store ting.

— På frontene?

— Der også, men for oss først og fremst i Norge hvor dagens mann heter Quisling.

— Tenker du å ta konsekvensene av ditt endrede syn på sakene?

— Jeg har meldt meg inn i NS. Og det bør du også gjøre.

— Nei.

— Tenk deg om først, Ola.

— La oss ikke snakke mer om det. Jeg vil ikke.

— Det var kjedelig, Ola. Men husk bare en ting: det jeg har gjort, det gjorde jeg for Norge, og av redsel for at vi skal bli et tysk protektorat, noe jeg tror Quisling er den eneste som nå kan hindre. Og jeg håper å få deg til å se sakene slik.

Da de skiltes, var kaptein Fritzner dypt nedstemt ved tanken på fremtiden.

Tirsdag den 25. september kom Terbovens tale, den kommissariske regjering, og Lies utnevnelse til politiminister.

— — —

Kaptein Fritzner skriver videre i sitt P. M.:

«I politiet ble jeg installert i et av statspolitiets kontorer i den gamle fødselsstiftelsen, det senere politidepartementet. Alt var uferdig og i støpeskjeen. Vi hadde i begynnelsen intet arbeide. Så ble C. A. H. Lange — senere politipresident i Trondheim — sjef for statspolitiet (Stapo). Det var en lite

arbeidsom herre, som bare intrigerte i partiet, og så vidt viste seg på kontoret. Han ville ha skrivebordet sitt blankt når han kom, og jeg fikk jobben med å holde bordet blankt. Gestapo og partiet hadde begynt sitt virke, og til stapo strømmet etter hvert inn anmeldelser fra partiet, og forespørsler fra folk hvis pårørende enten var arrestert eller var forsvunnet i utlandet. M. h. t. anmeldelsene gjaldt det å få tak i disse, og få dem brent før de var kommet i journalen. Henvendelsene om de arresterte etc. brakte meg i forbindelse med Gestapo, som den gang satt i Stortingsbygningen. Derved fikk jeg den første kontakt med folk som Stahlecker, dr. Knab, Fehlis, Esser, Fehmer, Preis, Hartung, og hva de nå het for noe alle sammen.

Så dukket kravet om innmeldelse i partiet av alle politifolk opp. Jeg ville ikke melde meg inn.»

Om direktør og kaptein Edv. Vethes stilling i denne saken skriver Fritzner videre:

«Vethe og jeg snakket ofte sammen i denne tiden, og jeg holdt ham à jour med utviklingen. En dag da vi snakket om partiet og tvangsforsøkene sa han at han ikke visste om det var så lurt dette at jeg ikke meldte meg inn. Han spurte om jeg hadde noe imot at han forela spørsmålet for fylkesmann Christensen. Jeg samtykket og Vethe fortalte så at Christensen mente jeg burde bli medlem.»

Kaptein Fritzner vegret seg fremdeles for å ta dette skrittet. Han fikk derfor Vethe til å legge saken fram for general Ruge, som fremdeles satt på Grini. Vethe kunne meddele at Ruge ikke hadde noe å innvende.

Den 26. oktober 1940 sendte kaptein Fritzner inn søknad om medlemsskap i NS. Den 29. oktober samme år ble han opptatt i partiet.

«M E D L E M S K A P E T»

Kaptein Fritzners oppdrag var klarlagt under en konferanse med fylkesmann Christensen på dennes kontor. *Kaptein Fritzner skulle være Administrasjonsrådets kontaktmann innen politiet og prøve å hindre en utvikling i unasjonal retning.*

For å kunne gjennomføre planen og arbeide effektivt måtte kaptein Fritzner befeste den tillit han allerede hadde skaffet seg blant tyskere og NS, og med alle midler søke å sikre seg en innflytelsesrik stilling.

På denne tiden skulle det opprettes et nytt beredskapspoliti. Å bli leder av dette ville være en vel egnet utgangsposisjon for de videre operasjoner. Kaptein Fritzner gjorde hva han kunne og torde for å få stillingen, men hadde ikke hellet med seg. Quisling utnevnte oberst Sundlo til sjef, og besatte bataljonssjefstillingene med gamle, pålitelige meningsfeller.

På kontoret gikk dagene med forskjellig slags rutinearbeid, nå og da avbrutt av spesialoppdrag. Således ble kaptein Fritzner sendt til Bergen for å rydde opp i en sak mot daværende politifullmektig Ø. Frigård, som hadde stått med hatten i hånden en gang bergenserne sang Kongesangen. Fritzner klarte å konstruere en sannsynlig forklaring, som han fikk departementet til å akseptere. Tyskerne lot dermed saken falle.

Under besøket i Bergen traff kaptein Fritzner løytnant Per Øvrebø, en flink offiser og en god nordmann. Øvrebø ba Fritzner om å hjelpe ham til en jobb i Oslo. Øvrebø, som hadde vært løytnant ved befalsskolen, var på den tiden uten fast beskjeftigelse. Kaptein Fritzner lovet å gjøre hva han kunne.

En dag, etter at han var kommet tilbake til Oslo, ringte

generalmajor Carl Erichsen til kaptein Fritzner på kontoret og ba om en konferanse i anledning noen nedsettende uttalelser fru Fritzner skulle ha kommet med om generalen, uttalelser som gikk på generalens ære løs, og hadde skadet hans gode navn og rykte både som offiser og menneske. Kaptein Fritzner svarte:

— Jeg står til generalens disposisjon når og hvor generalen måtte ønske.

— Passer det kapteinen å møte meg på Karl Johan, utenfor Stortinget, om en time?

— Ja, general.

Kaptein Fritzner kom til avtalt tid. Generalmajor Erichsen rettet straks alvorlige bebreidelser mot Fritzner.

— Kaptein, De har i et brev til Deres frue skrevet at jeg mistet hodet under felttoget i Østfold.

— Nei, general, jeg har aldri skrevet at De mistet hodet.

— Det nytter ikke å nekte, kaptein. Jeg vet at De har gjort det.

— Jeg beklager, general, men jeg kan bare gjenta hva jeg allerede har sagt, at jeg aldri har skrevet eller ytret noe som går generalens ære for nær. Men hvor har generalen dette fra?

— Navn vil jeg ikke nevne, kaptein, — men jeg har det fra fremstående, pålitelig hold i Halden.

— Men kan ikke generalen tenke seg at hans venner, mer eller mindre ufrivillig, har gjort seg skyldige i en misforståelse?

— Det er utelukket, kaptein. Og selvsagt kan jeg som ansvarshavende for Østfoldfelttoget ikke la en slik beskyldning sitte på meg. Hvis kapteinen og hans frue avslår å frembære sine uforbeholdne unnskyldninger, ser jeg meg nødsaget til å bruke andre midler.

— Jeg vil ikke diskutere med generalen, og absolutt ikke på gaten. Generalen skal få alle de «kjælighetsbrevene» jeg sendte min kone fra Sverige til gjennomlesning, så kan generalen selv avgjøre hvilke nedsettende uttalelser min kone eller jeg bør lastes for. Farvel, general.

Kaptein Fritzner gikk tilbake til kontoret og fortsatte arbeidet. Da han kom hjem, refererte han intermessoet med

general Erichsen for sin frue. Sammen fant de fram brevene fra Sverige, leste dem igjennom, og kom til slutt over et, som ga den eneste mulige forklaring. Kaptein Fritzner hadde her skrevet: «Generalen tapte til slutt helt hovedstyrken på Ørje.» Setningen var slik plasert i brevet at ordene «Generalen tapte til slutt helt hoved» sto nederst på side 1, mens fortsettelsen «styrken på Ørje» fulgte øverst på side 2. En leser eller tilhører som ville misforstå, hadde således den beste anledning til det.

Utpå høsten avslo kaptein Fritzner tilbudet om å være leder for den norske polititropp som ble sendt til Tyskland. Gjennom hele okkupasjonstiden nektet han konsekvent hver gang der kom en ny ordre om slike reiser.

Ved juletid 1940 fikk kaptein Fritzner ordre om å avløse politifullmektig Schønning, som ledet den praktiske utdannelse av ordenspolitiet. Mannskapene var forlagt i Gardekasernen. Politifullmektig Schønning, som hadde søkt seg entlediget, fikk følge av en rekke av befalet, som også ønsket å bli forflyttet. Det ble så bestemt å sette opp hele avdelingen med 2 kompanisjefer.

Straks denne ordren kom til kaptein Fritzner tenkte han på løytnant P. Øvrebø og løytnant W. Due som han kjente og visste var pålitelige nordmenn. Kaptein Fritzner satte seg omgående i forbindelse med dem, forela saken, forklarte vanskelighetene og risikoen, og kom etter inngående drøftelser til enighet med begge.

De skulle overta stillingene som kompanisjef, og støtte og hjelpe kaptein Fritzner, hvis han kunne trumfe igjennom deres ansettelse.

Noen dager etter, da kaptein Fritzner var kommet hjem fra kontoret, hørte han en bil stanse utenfor. Han gikk bort til vinduet og kikket ned i gaten. Foran bilen med ansiktene vendt opp mot vinduene i kaptein Fritzners leilighet sto Felix Andersen, politikonstabel Torgersen, og en hirdmann, de to siste i uniform og med revolvere i bandolærene.

Kaptein Fritzner, hvis samvittighet vis à vis hirden ikke var den beste, trakk sine slutninger, gikk inn på soveværelset, fant fram to pistoler, avsikret dem, ga sin frue den ene og for-

klarte henne hvem han ventet, hva de kunne formodes å ha til hensikt, og ba henne stille seg ved en av dørene til rommet hvor konferansen ville finne sted, og blankt skyte hvis hun skjønte at det kom til håndgripeligheter.

Det ringte på entréen. Kaptein Fritzner gikk ut, lukket opp, og viste «gjestene» inn i stuen. Etter noen innledningsfraser sa Felix Andersen:

— Det skal konstitueres 2 kompanisjefer ved politiavdelingen i Gardekasernen. Hirden ønsker å besette stillingene med sine folk.

Kaptein Fritzner tok seg god tid før han svarte:

— Jeg forstår hirdens ønske. Men etter min mening kan det bare bli tale om å ansette fagutdannede, kyndige instruktører.

— Den slags folk har vi.

— De befalingsmenn som skal ansettes, vil jeg godkjenne.

— Jeg tror neppe kapteinen finner bedre folk enn våre.

— Det er mulig. Allikevel forlanger jeg å godkjenne dem.

— Men når jeg garanterer for deres kvalifikasjoner på enhver måte?

— Jeg godkjenner dem allikevel ikke uten videre.

— Kapteinen legger for stor vekt på de faglige kvalifikasjoner. Etter min mening teller kompanisjefenes ideologiske innstilling vel så meget.

— For meg veier den politimessige utdannelse tyngst. Og det kan vel ikke være tvil om at et dyktig og velutdannet politi er i alles interesse.

Her grep politikonstabel Torgersen ordet, og fremholdt hirdens «rettferdige» interesser med glød og styrke, til Felix Andersen fant det formålstjenlig å avslutte konferansen.

— Når kapteinen ikke ville bøye seg for hirdens krav, går jeg i morgen til Quisling.

— Som De vil. Det blir Deres sak.

Felix Andersen med eskorte forsvant. Da kaptein Fritzner hørte bilen kjøre av sted, satte han seg straks i forbindelse med løytnantene Due og Øvrebø, meddelte dem at de var ansatte, og henstilte til dem om nødvendig å melde seg inn i partiet. Kaptein Fritzner påtok seg det fulle ansvar for inn-

meldelsen vis à vis de lovlige norske myndigheter. Hverken Due eller Øvrebø hadde lyst til å bli medlem av NS., men godtok til slutt kaptein Fritzners argument om at det gjaldt å redde politiutdannelsen fra hirdinnflytelse, og samtykket.

Umiddelbart etter ringte kaptein Fritzner til Jonas Lie, forela ham saken, forklarte at så vel løytnant Due som løytnant Øvrebø var fremragende fagmilitære som det gjaldt for partiet å sikre seg både som medarbeidere og medlemmer. Jonas Lie approberte ansettelsene.

Neste dag gikk Felix Andersen til Quisling. Quisling ringte til Jonas Lie, fremholdt for ham hirdens ønske og ga ordre om at det skulle oppfylles, men Jonas Lie svarte at stillingene var besatt, og at han ikke ville endre sitt standpunkt.

Avslaget økte motsetningen mellom hirden og kaptein Fritzner, som stadig var utsatt for trakasserier fra Orvar Sæther og hans folk. Dette avskrekket ham imidlertid ikke fra å følge sin kurs. Han saboterte opphengning av Hitler-, Himmler- og Quislingbilder, fritok sine mannskaper for å delta i oppstillinger, parader og ideologisk undervisning, og gjorde ved hjelp av legene Sten Florelius og Bjørn Foss alt for å hindre opptagelse av hirdmenn i politiet. De få medlemmene av hirden og partiet som legene og kaptein Fritzner ikke kunne unngå å ta inn, ble satt under spesialinstruktører som hadde til oppgave å skremme dem vekk.

I kasernen søkte kaptein Fritzner å omgi seg med pålitelige folk ved fortrinsvis å ansette tidligere befal og elever fra 1. divisjons befalsskole. Alle disse ansettelser foranlediget så en dag Jonas Lie til å uttale: «Jeg tror Ola har tenkt å ansette hele 1. divisjons skole i politiet. Like lite NS.-vennlige er de alle sammen.» Og hele Gardens gamle administrasjonspersonale med intendanten, kaptein Hellesvik i spissen, menn som var og ble norske i sinn og skinn, ytet kaptein Fritzner stor hjelp.

Hellesvik hadde personlig tatt vare på Gardens fane og bilder. Disse ting fikk Fritzner gjemt i Hærmuseet. Gardens materiell, overdradd politiet i april 1940, måtte berges, spesielt våpen og ammunisjonslagrene, som var betydelige. Disse ting lå vel forvart på Gardens loft etter krigens opphør. Ingen

utenom befalet hadde rede på hemmeligheten. En av de offiserene, en kaptein, som forlot avdelingen ved juletider, hadde ved flere anledninger vært uforsiktig nok til i blandede forsamlinger å uttale «at vi har gjemt unnav mange våpen og et stort antall maskingeværer, som vi skal bruke når Kongen vender tilbake.» En dag kom selvfølgelig disse bemerkninger tyskerne for øret. Ikke lenge etter oppdaget så den daværende forbindelsesoffiser i Opo, major Massmann, lageret. Personlig beriket han seg slik på funnet at det skaffet ham års tukthus i Tyskland, da hans manipulasjoner ble klarlagt. Takket være tredjemanns flåsete bemerkninger holdt kaptein Fritzner på å bli stilt for tysk krigsrett, da Rediess mottok major Massmanns rapport om det bortgjemte krigsmateriell.

De notatene konstabel Reidar Norby gjemte unnav gir et imponerende, men langt fra omfattende bilde av Fritzners innsats på alle områder høsten 1940, og våren 1941.

Det ble arbeidet for «bedre» kontakt med tyske politimyndigheter til gagn for norske interesser. Det ble skaffet oppgave over steder hvor det fantes tyske «Einsatzkommandoer», det ble rettet henstilling til tyskerne om klare regler, da inndraingen av frimurernes eiendeler ble aktuell, det ble påtalt at tyske soldater solgte brennevin til norske sivile, uten at det innløp noe svar fra de respektive tyske myndigheter.

Biskop Berggrav sendte tyskerne en alvorlig protest mot at tyske soldater ikke respekterte den i norsk lov fastsatte kriminelle lavalder. Det forelå beviser for at tyskerne hadde misbrukt norske piker på 15 år. Kaptein Fritzner oppsøkte Fehlis i anledning biskopens brev, men ble regulært kastet ut med en bemerkning fra Fehlis om at han hadde diskutert saken med biskop Berggrav, og derfor fant det overflødig å diskutere den med kaptein Fritzner.

Det ble gjort forsøk på å hjelpe Georg Fjeldheim i forbindelse med overfallet ved Selrosten, en episode i den isolerte kamp Fjeldheim førte mot tyskerne etter at hans avdeling hadde kapitulert. En henvendelse til dr. Knab i sakens anledning førte til at Fjeldheim ble løslatt.

Det ble konferert med kommissar Esser om våpenforskrif-

tene, og oppnådd å holde miniatyrvåpen utenfor i første omgang.

Det ble foranlediget frigivelse av engelske statsborgere, assistert med å beskytte stortingspresident Hambros hus, og satt fram forslag om at alle eiendommer i samme situasjon burde komme under felles bestyrelse.

Det ble påtalt en rekke overfall forøvet av tyske soldater og marinegaster i Ålesund, Molde og Drammen. Det ble utvirket at Riisnæs innvilget søknad fra englenderne Sommerville og Wright om norsk statsborgerskap, og nedlagt et intenst arbeid for bedre behandling av politiske fanger. Det ble bidradd til å skaffe redaktøren av «Krigsropet» friheten tilbake, og assistert med å sette englenderen Grayston i Sandnes på frifot.

Da litteraturbeslagleggelsen kom på dagsordenen, ble lister over forfatterne som var tatt med levert til bokhandlere for viderebefordring.

Straks «Tidens Tegn» var stanset og redaktøren arrestert begynte arbeidet med denne sak.

Hoff, NS.-fylkesføreren i Østfold, sendte en flom av anmeldelser på landsmenn til politiet. Disse ble samlet opp før de var journalisert, og brent. Kaptein Fritzner innkalte fylkesføreren og henstilte alvorlig til ham for fremtiden å være mer sparsom med anmeldelser. «Skal De fortsette på denne måten, fylkesfører, må jeg foreslå opprettet et eget kontor til å ta seg av Deres anmeldelser.»

På Hamar gikk folk med enører festet i jakke- eller frakkeslaget. Dette førte til arrestasjoner. Det ble assistert med løslatelse, og anstrengelsene førte til målet.

Politibetjent Haug, Stavanger, kom i vanskeligheter, og ble avskjediget. Arbeidet med å skaffe Haug stillingen tilbake ble straks tatt opp, og mannen ble gjeninntatt mot å forplikte seg til bare å gjøre innetjeneste.

Frimerkehandler Melby i Savoygården ble grepet i salg av stemplede frimerker med Kongens og Dronningens bilder på. «Sicherheitspolizei» overlot saken til det norske politi med anmodning om å behandle den i overensstemmelse med det gjeldende forbud mot salg av Kongens bilde. Det ble straks

gjort henvendelse til kommissar Esser, som ga saken følgende påtegning: «Stemplede frimerker (filatelistisk verdi) kommer ikke inn under nevnte forbud.»

Det strømmet etter hvert inn til kaptein Fritzner, gjennom mange kanaler, rapporter om arresterte landsmenn som trengte hjelp. Det ble ytet hjelp så langt råd var. Blant andre lyktes det å få løslatt nåværende utenriksminister Hallvard Lange og Atlanterhavsseileren Folgerød.

Det ble utvirket besøkstillatelser, skaffet reisetillatelser, formidlet post, sikret lister fra passkontrollen over innreiser til Norge til opplysning for rette vedkommende, det ble prøvd igjen og igjen å få frigitt hårklippere som var sendt til Tyskland, og det lyktes til slutt å redde 11 landsmenn hjem.

Det ble gått hardt inn for å befri de 16 medlemmer av formannskapet, som var satt fast takket være angiveri. Man oppnådde å få redusert straffen for de 6 elevene ved Kathedralskolen, som var arrestert, fordi de hadde snudd ryggen til Goebbels, da han besøkte Oslo. Det ble arbeidet for de 7 guttene som hadde båret S. S. U. (Svina skal ut) merker. Det var en meget vanskelig sak som skaffet en mengde arbeid, fordi mannen som tyskerne oppga hadde angitt guttene, anvendte all sin innflytelse for å hindre ethvert redningsforsøk.

«Larviksaken», der 16 ble arrestert, krevde også et betydelig arbeid. Av de 16 arresterte kom bare én for folkedomstolen, de øvrige ble løslatt.

I alle de sakene denne summariske oppramsingen omfatter søkte de nødstedte selv eller deres pårørende hjelp overalt hvor de kunne tenke seg at hjelp var å få. Og alle som ble anmodet om assistanse gjorde sitt ytterste. *Derfor kan ingen si: det og det har jeg utrettet.* Alle kan bare glede seg over et lykkelig resultat blant mange mislykte, og håpe at hans innsats har vært en medvirkende faktor til hjelp for ulykkelige landsmenn i en skjebnesvanger og tung tid for alle.

— — —

Mens kaptein Fritzner og hans hjelpere i hemmelighet gikk inn for sitt land og sitt folk, bar de utad svikerstemplets tunge byrde.

Det var ingen som hadde et unnskyldende ord til overs

for en offiser som stilte seg til disposisjon for tyskerne og N S. Det fikk kaptein Fritzner føle. Men hans eldste venner, kameratene fra skoledagene, som kjente mennesket Ola Fritzner, og hadde lært å vurdere og respektere hans usvikelige hederlighet, kunne ikke uten videre akseptere hans autentiske medlemskap og åpenbare samarbeid med fienden. Det måtte ligge noe bak. De håpet det eksisterte en forklaring, som kunne gjøre det uforståelige forståelig.

En av dem fikk i oppdrag å besøke kaptein Fritzner for om mulig å bringe klarhet i hans stilling. Følgende samtale fant sted på kaptein Fritzners kontor:

— Ola, jeg kommer på vegne av en del gamle skolekamerater. Vi vil gjerne vite om du er virkelig medlem av NS.?

— Jeg er i hvert fall medlem, svarte kaptein Fritzner med et smil. — Men hils dem du spør for fra meg og si at jeg er like god nordmann som før, og like meget Kongens mann i dag som noensinne.

Besøket hadde imidlertid gjort inntrykk på kaptein Fritzner. Han ba sin gode venn, advokat Christopher Borchgrevink om, som en sikkerhetsforanstaltning, å innvie advokat Erling Wikborg i det virkelige forhold vedrørende «medlemskapet». Dette ble dog ikke gjort, antagelig fordi advokat Borchgrevink ikke rakk det.

Han døde den 25. februar 1941. Allerede høsten 1940 hadde advokat Christopher Borchgrevink, som eide et varmt bankende hjerte for alle ulykkelige, innledet et omfattende samarbeid med kaptein Fritzner, og kom på et tidlig tidspunkt til å spille den samme rolle som konsul Roll overtok senere.

Advokat Borchgrevink rakk å utføre meget før sin alt for tidlige død. Han var en ildsjel med et ukuelig mot og en sjelden pågåenhet når det gjaldt andre, egenskaper som uten tvil ville ha gjort ham til en av landets martyrer.

— — —

Hirdens overgrep steg både i antall og krasshet på denne tiden. Politifolk ble sjikanert på åpen gate, skjelt ut i publikums påhør, trukket inn i portrom og skamslått. Hirden arresterte sivile folk, opptok forhør over dem uten noen som helst rett under meget tvilsomme og søkte påskudd, banket

medborgere som hverken hadde fornærmet hirden eller partiet, og behandlet kort sagt hvem som helst hvor som helst på den skammeligste og brutaleste måte.

Som sjef for politiavdelingen i Gardekasernen hadde kaptein Fritzner latt rydde hirdlokaler, og befridd landsmenn som hirden hadde sperret inne og avstraffet korporlig. Til gjengjeld ble en av kaptein Fritzners løytnanter, Holmsen, brakt inn i en hirdbule og prylt opp under ledelse av hirdmennene O. de Fey og Gyssler.

Utviklingen foruroliget kaptein Fritzner, som besluttet å motarbeide hirden hos gestapo for om mulig å få slutt på dens utskeielser og redusert dens innflytelse. Han deltok i sammenkomster med hirdens tyske «beratere», og oppnådde hver gang løfter om pynteligere opptreden fra hirdens side, og muntlige erklæringer om at den for fremtiden ikke skulle blande seg i politiets arbeid. Men intet hjalp. I mars 1941 ble en av kaptein Fritzners konstabler, Reidar Norby, utsatt for hirdens «oppmerksomhet». Norby skriver i sin forklaring til politiet: «Den 18. mars om ettermiddagen fikk jeg en telefonoppringning fra en «troppsfører i Rikshirden» Kåsa om at jeg skulle møte samme aften i Bjørn Farmanns gate. Det dreiet seg om noe politisk, og jeg skulle tidsnok få vite hva det gjaldt. Jeg svarte at jeg ikke hadde anledning, og etter diskusjoner fram og tilbake forandret han sin beskjed til å gjelde dagen etter kl. 14. Jeg sa at dette hadde jeg heller ikke anledning til, men han slengte bare røret på. Jeg rapporterte det inntruffne til Fritzner, som straks ringte Rikshirdens stabssjef og klaget over denne Kåsa .... Resultatet var at jeg ble fritatt for å møte. Neste morgen fikk jeg en telefonbeskjed fra aftenen i forveien. Den gikk ut på at jeg skulle møte i Tollbodgaten 10 samme dag etter kontortid, og melde meg for vakten der, samt at dette var den siste advarsel jeg fikk. Fritzner fikk også dette forelagt, og vi ble enige om at det beste var at jeg gikk, for hvis det gjaldt noe slags spionasjeoppdrag på Fritzner, så var det best at «spionen» var riktig innstilt. Hva som hendte da jeg meldte meg i Tollbodgaten 10, vil i detaljer fremgå av bilag 2. Jeg skal bare i korthet nevne at jeg omgående ble arrestert, jeg var i full

politiuniform, og ransaket, alle mine effekter og private eiendeler ble tatt fra meg og jeg ble innsatt i en liten, mørk, skitten kjellerbod. Det ble holdt vakt hele tiden, og jeg fikk også høre at om jeg prøvde å flykte, så ville jeg bli skutt. Heldigvis hadde ikke hirdfolkene tatt fra meg en skrublyant, og på en liten lapp brunt papir fikk jeg skrevet en beskjed adressert til Fritzner i Gardekasernen, om at jeg var arrestert og ransaket i full uniform, og smuglet lappen ut gjennom en kjellerluke som jeg fikk lirket opp. En sporveispensevakt fikk tak i lappen, og ga den til en sporveiskonduktør, som igjen leverte den til en konstabel på Stortorget. Han ringte til kasernen, som ble alarmert, og Fritzner ble tilkalt.»

Kaptein Fritzner ringte til Jonas Lie, som i lengre tid hadde ergret seg over hirdens eksesser og aldri ble hirdens venn, farget historien tilstrekkelig, og fikk beveget politidepartementets sjef til personlig å gripe inn.

Troppsfører Kåsa skriver i sin rapport til Rikshirden, datert Oslo den 22. mars 1941 bl. a.: «Kl. 1815 kom jeg til Tollbodgt. 10. Kl. 1830 ringte statsråd Lie til vakten og ga ordre om at vaktkommandøren skulle ringe stabssjefen, og be ham komme til Rikshirdstaben kl. 1900. Statsråden skulle selv komme kl. 1900.»

Litt før kl. 1900 stanset en bil foran Tollbodgaten 10. Jonas Lie steg ut. Før kaptein Fritzner fulgte etter, ga han kaptein Due fra beredskapsavdelingen følgende ordre: «Gjør alt klar til utrykking. Hvis vi ikke er kommet tilbake innen halvannen time, har du ordre til med Gardekasernens folk å storme krigsskolen.» Kaptein Due smilte fornøyd.

Jonas Lie og kaptein Fritzner gikk sammen opp i bygningens 2. etasje, og ble ført gjennom den gamle krigsskolens ærverdige saler inn til sjefskontoret, hvor nå Orvar Sæther residerte.

Konstabel Norby og troppsfører Kåsa avga forklaringer, konstabelens beslaglagte papirer ble lest, likeledes et skriv Kåsa hadde levert til Orvar Sæther, og forhandlingene som varte i en drøy time, resulterte i at kaptein Fritzner forlot Tolbodgt. 10 sammen med Jonas Lie og konstabel Norby. I bilen satt kaptein Due og så på klokken, klar til å handle. Han

kunne ikke skjule sin skuffelse, da han fikk beskjed om at saken var ordnet og at aksjonen skulle innstilles.

Konstabel Reidar Norby skriver i sin før siterte rapport: «Men historien var ikke slutt med dette. Nå ble det innkalling til Statspolitiet, som tok forklaring av meg, og saken gikk fram og tilbake mellom NS-myndighetene og politiet. NS forlangte meg avskjediget, men politiet ville beholde meg. Det var en prinsippsak for politiet at ikke Hirden skulle blande seg inn i politiets anliggender. Enden på det hele ble at jeg ble innkalt til en politiinspektør, som irettesatte meg «for å ha båret tåpelige papirer på meg», likesom jeg ble gitt en prøvetid på et år før spørsmålet om fast ansettelse kunne tas opp for mitt vedkommende.»

Omtrent samtidig gikk hirden til en annen aksjon, som også, tilsiktet eller tilfeldig, førte til konflikt med kaptein Fritzner. Det gjaldt en forespørsel fra Rikshirden, Oslo-avdelingen, om tillatelse til å benytte gymnastikksalen i Politikaserne 1 ca. 2 timer hver tirsdag fra kl. 20—22 til gymnastikk.

Kaptein Fritzner svarte som følger:

Res.pol. j.nr. 114/41.

Utlån av gymnastikksalen i Politikaserne I til Hirden.

Sendes *herr politimesteren i Oslo og Aker.*

Et lignende andragende har vært avvist før — før jul. Jeg kan ikke anbefale søknaden, fordi

1. vi trenger gymnastikksalen selv til kinoforestillinger og til trening. Dessuten er gymnastikksalen stillet til disposisjon for Oslo Politis Idrettslag,
2. kontrollen med uvedkommende i en politikaserne må være meget skarp. Jeg har fastsatt meget strenge bestemmelser i så måte. Ved en eventuell utleie til andre enn politiet er det umulig å kontrollere inn- og utpasseringen. For å benytte gymnastikksalen må man nu for å komme inn i salen gå gjennom kasernens ganger. Politiidrettslagets medlemmer må være iført uniform for å kunne komme inn. Andre enn politifolk har principalt intet å gjøre i en politikaserne,

3. Hirden har gymnastikksal i den gamle Krigsskoles bygning i Tollbodgaten,
4. allerede lørdag middag mellem kl. 1300—1400 kom en hirdmann til kasernen for å få svar på henvendelsen. Han blev av eksp.kontoret henvist til kaptein Due. Overfor ham hadde vedkommende opptrådt noe arrogant, og truet med å få tillatelsen av Departementet, hvis han ikke fikk det her.

Jeg lar mig ikke påvirke av trusler og selv om jeg ikke som i dette tilfelle hadde hatt tjenestlige og reelle grunner til et avslag, vilde jeg p. g. a. denne episode ha avslått søknaden.

Politikaserne I, Majorstuen.

Fritzner.
politiinspektør.

Disse og mange andre episoder ga støtet til at kaptein Fritzner innbrakte forholdet mellom hird og politi for gestapos nestkommanderende, dr. Knab, og fikk ham til å se på uoverensstemmelsene med politiets øyne.

Dr. Knab sammenkalte en dag hirdsjefene med Orvar Sæther i spissen til et møte på Victoria Terrasse. Ukallet dukket kaptein Fritzner opp, og ble med inn på dr. Knabs kontor, hvor forhandlingene skulle føres. Dr. Knab satt inne med alle informasjoner om hirdens seneste usympatiske handlinger og løftebrudd, og hadde lovet kaptein Fritzner å si hirdledelsen et Pauli ord. Kaptein Fritzner var spent.

Dr. Knab åpnet ganske riktig forhandlingene med å uttrykke sin alvorlige misnøye med hirden og refererte noen av de opplysninger han hadde fått. Flere av hirdsjefene avbrøt doktoren i munnen på hverandre og fremførte indignerte protester, men i sømmelige former til en forandring. Da henvendte dr. Knab seg uventet til kaptein Fritzner.

— Politikaptein Fritzner har best rede på dette. Vil De imøtegå herrene.

Orvar Sæther blåste seg voldsomt opp, livlig sekundert av de andre, men hirdens protester ble gjendrevet punkt for punkt til det falt en viss resignert ro over dens representanter. De lovet til slutt bot og bedring, akkurat som de hadde gjort

før ved lignende anledninger. Dr. Knab ville da avslutte møtet, men kaptein Fritzner grep inn og fremsatte et bestemt ønske om at det denne gang på stedet måtte settes opp en skriftlig avtale med klare retningslinjer for forholdet mellom hird og politi. Tross de skarpeste protester fra Orvar Sæther og hans underordnede, ble dette gjort, og dokumentet undertegnet. Det bærer overskriften: *Forordning om forholdet mellom Hirden og Politiet*. Innledningen og de første punktene lyder som følger: «I flere tilfeller har det vært tvister og uoverensstemmelser mellom Hirden og Politiet, og kompetanseområdene er av og til blitt overskredet. For å hindre dette i framtia og for å få i stand godt samarbeid mellom Hirden og Politiet bestemmes:

1. Det er bare politiet som har politimyndighet, og er ansvarlig for opprettholdelse av ro og orden.
2. Anholdelser, stevninger og forhør tilligger politiet alene. Hvis det skulle inntreffe et tilfelle som krever at Hirden må gripe inn (fare for forsinkelser o. l.), så skal den anholdte straks overleveres til politiet, samtidig må avgis nøyaktig forklaring for årsaken til anholdelsen.»

Dokumentet ble muligens en pinne til hirdsjefen, Orvar Sæthers kiste. Han måtte i hvert fall kort tid etter forordningens utstedelse finne seg i avløsning, og gå over i annen stilling.

— — —

En dag kom kaptein Jens Chr. Gundersen ned på kontoret til sin gamle venn fra Krigsskolen, kaptein Fritzner.

— Ola, kan du hjelpe en av kameratene mine som sitter på Grini?

— Hvilken kamerat?

— Konsul Sigurd Roll. Han ble tatt på grunn av amerikansk statsborgerskap.

— Er det alt?

— Ja, så sier hans frue. Men kan du ikke snakke med henne selv?

— Hvor? Jeg vil ikke treffe henne her. Og ikke hjemme

— Hos meg da?

— Når?

— I aften?

— O. K. Jeg tar min kone med.

Kaptein Fritzner tok straks opp arbeidet med å få konsul Roll løslatt. På Victoria Terrasse var gisselavdelingen den gang underlagt kommissar Hartung, en forståelsesfull mann helt ulik de hardkokte gestapotypene kaptein Fritzner vanligvis måtte forhandle med. Kommissar Hartung lovet å se på saken. Men tiden gikk uten at den syntes å komme et skritt nærmere sin løsning. For å sette fart på tingene ble kommissar Hartung invitert hjem til kaptein Fritzner, og der overtok fru Fritzner behandlingen av kommissaren, som ga henne et definitivt løfte om at konsul Roll skulle bli frigitt i den nærmeste fremtid, men uten å fiksere noen bestemt dag. Og tiden gikk som før uten at noe hendte. Da nok et par uker var gått uten tegn fra kommissar Hartungs side til at han tenkte på å oppfylle sitt løfte, arrangerte kaptein Fritzner og frue en ny sammenkomst, og sent på natten lyktes det endelig fru Fritzner å få avpresset kommissar Hartung løfte om at konsul Roll skulle bli frigitt neste dag. Fru Fritzner og hennes mann hadde imidlertid mottatt så mange uoppfylte løfter fra tysk hold, at de var blitt kloke av skade. Straks kommissar Hartung hadde uttalt de avgjørende ord, styrtet fru Fritzner til telefonen, slo konsul Rolls nummer, vekket fru Roll klokken tre om natten, fortalte henne om frigivelsen, og fikk kommissar Hartung til å bekrefte den gledelige nyhet i telefonen.

Da konsul Roll kom ut og hadde rukket å falle litt til ro, fortalte han kaptein Fritzner om alle de nye vennene han hadde fått på Grini, venner hvis skjebne lå ham sterkt på sinne, altruistisk innstilt som konsul Roll var. Han ba kaptein Fritzner hjelpe seg.

Kaptein Fritzner fikk straks meget å gjøre i tillegg til alt det han hadde under arbeid og observasjon fra før. Forbindelsen med konsul Roll utviklet seg stadig, og tok i løpet av kort tid et uanet omfang etter hvert som det viste seg at kaptein Fritzner hadde hellet med seg i sine bestrebelser, og det ble kjent at konsul Roll både ville og kunne hjelpe.

Kaptein Fritzner torde av lett forståelige grunner ikke

motta for mange besøk på sitt kontor, og sendte i forståelse med konsul Roll folk til ham, idet konsulen i henhold til den mellom ham og kaptein Fritzner inngåtte overenskomst skulle være den offisielle formidler.

Konsul Roll knyttet til seg en rekke utmerkede, illegale forsyningsforbindelser, og gjorde en stor og velsignelsesrik humanitær innsats for fanger og deres etterlatte.

Kaptein Fritzner arbeidet med listene konsul Roll sendte ham. Omfanget av hjelpen vokste stadig, og beslagla begges tid slik at det praktisk talt ikke ble snakk om privatliv. Det var knapt en dag uten at den ene eller den annen eller begge fikk besøk av nødstedte landsmenn eller fangers pårørende med bønn om assistanse. De kom til alle døgnets tider, og det var umulig å vise noen vekk, fordi ingen, uten å foreta undersøkelser, kunne si hvor alvorlig den enkeltes sak lå an.

— — —

I april 1941 var kaptein Fritzner overført til departementet i Ordenspolitiets Kommandoavdeling, hvor han ble sjef etter hvert med grad av «oberst». I departementet traff kaptein Fritzner en gammel soldatkamerat, løytnant Byberg, som han tok til medhjelper. Løytnant Byberg var på forhånd sterkt illegalt engasjert, og sikret kaptein Fritzner kontakt blant andre med politibetjent Konrad Hauge.

Et av de første delikate spørsmål kaptein Fritzner fikk til behandling i sin nye stilling, angikk politiidretten.

Da «Idrettsfronten» var et faktum sommeren 1940, stilte politiet seg straks solidarisk med den. Men vinteren 1940/41, og våren 1941 ble det gjort iherdige forsøk på å tvinge politiidrettsmennene med i konkurranser.

Formannen i Norges Politiidrettsforbund, konstabel Oscar Berg, og fungerende formann i Oslo Politiidrettslag, konstabel Kristian Østensvig, begge 100 pst. nordmenn, lot seg en dag melde hos kaptein Fritzner i Kommandoavdelingen.

Noen dager før hadde Østensvig vært innkalt til inspektør ved Ordensavdelingen, Schartum, som beordret politiet til å stille lag i «Hirdstafetten». Men ingen av politiets idrettsmenn ønsket å konkurrere hverken med hirden eller tyskerne, som var selvskrevne deltagere ved en slik «begivenhet». Østensvig

hadde forelagt ordren for Oscar Berg, og sammen ba de nå kaptein Fritzner om råd og hjelp.

Kaptein Fritzner ringte straks til inspektør Schartum, og forklarte at politiet ikke kunne stille lag på kommando. Fristen var altfor kort. Karene måtte ha tid til trening, for ingen hadde vel interesse av å se politiet trekke det korteste strå i en dyst med hirden, som benyttet enhver anledning til å sjikanere politiet.

Kaptein Fritzners henvendelse resulterte i at inspektør Schartum trakk ordren tilbake, mens Oscar Berg, i egenskap av formann i Norges Politiidrettsforbund ble avkrevd en rapport med nærmere begrunnelse. Samtidig ble det holdt et meget beveget møte på høyeste hold, et møte der det ble slått i bordet og besluttet «at nå skulle politiidrettsmennene på banen.»

Og det varte ganske riktig ikke lenge før tyskerne *forlangte* å konkurrere med politiet.

Konstablene Berg og Nicolaysen søkte i samarbeid med kaptein Fritzner å sabotere, men tyskerne satte hardt mot hardt, og truet med å overta hele politiforvaltningen, hvis ikke ordren ble etterkommet.

Ministeren ga, i forbindelse med tyskernes krav, befaling om en treningsleir i Eggedal, og utnevnte politifullmektig Schønning til sjef. Situasjonen var meget kritisk. Tyskerne samlet sine politiavdelinger, som lå klare til overtagelse.

Styret i Norges Politiidrettsforbund holdt et møte med kaptein Fritzner, og sammen tok de ut de folk som skulle møte i leiren. Guttene ble innkalt. Alle som sykmeldte seg, ble lurt unna. Flere henvendte seg til styret i Norges Politiidrettsforbund og kaptein Fritzner for å få hjelp. Av hensyn til spillet kunne ingen gis konsise råd. De ble bare spurt om de var friske. Noen grep halmstrået. De som telefonerte torde ingen gi anvisninger. Telefonen var regelmessig avlyttet.

Under treningen kom det ny ordre. Deltagerne skulle være med i «Norgesmesterskapet». Dette ble hindret i samarbeid med politifullmektig Schønning, som ble angitt og truet med «folkedomstolen». Men guttene måtte delta i den forlangte konkurranse med tyskerne, uten at noen ytet sitt beste.

Den harde pågang fra NS.-hold og tyskerne tvang fram

spørsmålet om oppløsning av Norges Politiidrettsforbund. Oscar Berg konfererte med kaptein Fritzner om saken, og fikk kapteinens løfte om all mulig støtte. I stillhet ble så forbundet oppløst, og dette dristige skritt, som kunne ha medført de alvorligste konsekvenser, ble ikke møtt med repressalier.

Derimot utsatte politiidrettsmennenes deltagelse i treningsleiren på Eggedal og det etterfølgende tyskerstevne kaptein Fritzner for en flengende og foraktfull omtale i London Radio, som skjelte ham ut for landsforræder, etc., en attest som ble til stor hjelp for kaptein Fritzner i hans fortsatte arbeid, selv om dette neppe var London Radios hensikt.

— — —

Noen uker før oppropet om dannelsen av Den norske legion ble offentliggjort, mottok kaptein Fritzner følgende telegram:

Kaptein Fritzner, Konglevn. 34, Ullevål Haveby.

Er De i tilfelle villig til å overta bataljonsjefstilling i Norsk frivillig styrke i Finnland. Iltelegrafer.

Major Kjelstrup Nordstrand.

Spørsmålets svevende form foranlediget kaptein Fritzner til meget forsiktig å utbe seg nærmere opplysninger om hvilken norsk styrke det gjaldt, hva den skulle brukes til, og hvor den skulle settes inn. Kaptein Fritzner fikk intet svar på sine spørsmål, men våknet en morgen og leste i avisene til sin egen forbitrelse og forferdelse at han hadde undertegnet oppropet om dannelsen av Den norske legion. Kaptein Fritzner sendte øyeblikkelig nedenstående protest, som han gjorde så skarp som han torde av hensyn til det fortsatte spill:

«Jeg protesterer overfor herr Majoren (Kjelstrup) som leder, mot at mitt navn blir brukt uten at jeg på forhånd er blitt forespurt. Den slags ting er overgrep. Jeg ber om å få opplyst hvem som er den skyldige.»

Like omgående sendte Den norske legions sjef, major Kjelstrup, nedenstående skriv til sjefen for Politidepartementet: (Dok. 57).

Fra kaptein Ola Fritzner har legionen mottatt følgende henvendelse: (referat av kaptein Fritzners brev.)

Henvendelsen er av Legionen besvart som vedlagte gjenpart viser. Etter det opplyste er det på det rene at kapteinen må ha adgang til å protestere, *siden hans navn er kommet med uten at han har fått adgang til å uttale seg.* En finner imidlertid at det av en mann med kapteinens tjenestealder burde kunne ventes henvendelse i saken i betydelig mer smidig og høvisk form, i hvert fall mindre kantet.

Da henvendelsen dessuten må oppfattes som uttrykk for *illojal innstilling likeoverfor partiet* i en sak som dette anser meget viktig, finner en det vanskelig å disponere kapteinen til tjeneste ved noen avdeling under Legionen hvis han ikke beklager den skrivemåte og tone hvori han har henvendt seg til Legionen.

Heil og Sæl
F. Kjelstrup (sign.)

Kaptein Fritzner ble innkalt til Jonas Lie.

— Nå er det noe tøys med deg igjen, Ola,

— Ja, minister.

— Pust rolig, som du ynder å uttrykke deg, og legg vekk ministeren.

— Ja.

— Se her. Les selv.

Kaptein Fritzner leste igjennom brevet fra Legionen, og leverte det tilbake.

— Nå, hva har du å si til Kjelstrups klage?

— Hvis navnet ditt offentlig blir misbrukt under et opprop du ikke har anelse om, da ville du også bli himlende forbannet. Behøver jeg å minne deg om din utnevnelse til minister i Quislings første regjering, og dine uttrykk i den forbindelse?

— Nei, dette er noe tøys. Jeg dropper saken.

Lie krøllet brevet sammen og kastet det i papirkurven, hvorfra kaptein Fritzner fisket det opp igjen, og skaffet seg derved et autentisk bevis på at hans navn var misbrukt, hvilket ikke lyktes de mange andre offiserer som kom i samme stilling.

— — —

Kommandoavdelingen innen Opo vokste stadig i den tiden kaptein Fritzner satt som sjef. Tross alle krav om at bare

NS.-medlemmer skulle ansettes, ble det hindret lengst mulig med alle midler. De ganger kaptein Fritzner måtte bite i det sure eplet og ta inn partifolk, sørget han omhyggelig for å plasere dem slik at de kom under innflytelse og oppsikt av norsksinnede medarbeidere.

De *«Beredskapsavdelinger»* som var utdannet skulle oppsettes med en bataljon i øst, en i syd, en i vest, og en i nord. Alt som kunne gjøres ble gjort for å sabotere planen. Man hindret rekvireringen av alle de foreslåtte fylkesskolene til forlegninger ved å fremholde bygningenes iøynefallende mangler, man fremhevet de uforholdsmessig store omkostninger, de praktiske ulemper, og oppholdt seg kort sagt utelukkende ved forslagets negative sider, slik at den stort anlagte planen etter hvert falt fullstendig i fisk. Tilbake av de fire beredskapsavdelingene ble etter hvert en mindre kontingent, som skulle utdannes på Kongsvinger av tyskerne, som ga rekruttene en hardhendt, ekte nazistisk behandling. Alle norsksinnede offiserer ble smått om senn dels trakassert vekk, dels arrestert. Dårlige kvarterforhold, de tyske klær, og snau forpleining bedret ikke situasjonen, som kaptein Fritzner i den utstrekning han kunne systematisk arbeidet for å gjøre enda verre. Følgene uteble ikke. Noen partitro innstilling ble sjelden opparbeidet blant politirekruttene. Rømninger hørte til dagens orden, og brev til slekt og venner fra den første kontingent fulle av redselsberetninger om alt og alle ødela for godt den fremtidige rekruttering til Kongsvingerkursene og politiet i det hele tatt. Jo mer misfornøyd politifolkene ble under det nye styret, desto sterkere vokste forbitrelsen. Innføringen av luemerket bidro ikke til å formilde stemningen.

I kaptein H. Smiseth, som kaptein Fritzner fikk overført fra Oslo Politi til Kommandoavdelingen, hadde han, så lenge det varte, en fortrinlig hjelper. Etter et intervall fikk han senere løytnant Leif Hanoa, en staut og kraftig soldattype, som kaptein Fritzner brukte til en rekke krevende og risikable oppdrag.

Av gode, ubevisste medarbeidere må spesielt nevnes den senere forbindelsesoffiser mellom de tyske og norske politimyndigheter, oberstløytnant Schneider. Han var opprinnelig

Wehrmachtshauptmann fra forrige verdenskrig, og følgelig i opposisjon til S. S. og gestapo, som han for øvrig var meget engstelig for. Takket være oberstløytnant Schneiders hjelp ble mange parader og oppmarsjer hindret, og kaptein Fritzner satt i stand til systematisk å bytte ut eller fjerne en rekke NS.-folk i politiet. At kaptein Fritzner og hans menn i sin tur igjen ble anmeldt av de trakasserte partimedlemmer, sier seg selv, og dette gjorde ikke det på forhånd vanskelige og farefulle arbeid lettere.

NS. kom regelmessig, minst en gang hver måned, med beskyldninger mot kommandoavdelingen for fiendtlig holdning overfor partimedlemmer og trusler om de alvorligste repressalier, hvis ikke avdelingen endret sin innstilling. Men sabotasjen fortsatte ufortrødent, og på slutten var rekruttilgangen skrumpet inn til under 20 menn pr. kull, tross de overordentlige fristende lønninger.

De siste måneder hadde tatt på kaptein Fritzner. Han følte seg deprimert. Arbeidet gikk tyngre og vokste ham etter hvert over hodet. Påkjenningen var blitt for stor.

Slektninger hadde tatt avstand fra ham og lukket sine hjem. Venner snudde ryggen til ham på gaten. Kolleger hilste ikke. Hans frue fikk sammenbrudd.

Der han kunne søke omgang og adspredelse, hos tyskerne og NS., dit vendte han seg bare hver gang det gjaldt å fremme et eller annet formål som falt innenfor hans oppgave.

Dagene ble en plage, ukene og månedene sto for ham som truende mareritt, og arbeidet, dobbeltspillet, som utsatte ham for gode nordmenns hemningsløse forakt og partimedlemmenes økende mistanke, hadde merket kaptein Fritzner til tross for krefter i overflod og nerver av stål. Han ønsket å kunne leve et normalt liv igjen, han trengte omgang med slekt og venner i denne tiden som alle andre, han savnet retten til å klarlegge sin stilling, og følte en opprivende og overveldende trang til å leve som respektert nordmann blant nordmenn.

Kaptein Fritzner hadde trodd at bevisstheten om at han kjempet for sitt land så ærlig og hardt som noen, skulle ha kunnet bære ham over alle psykiske påkjenninger og stålsette ham mot forakt og hån hvor den så måtte komme fra. Men den

siste tiden var det kommet over ham en følelse av at det ble forlangt for meget av ham. Å bli betraktet som en mann uten rett til å leve i det folk han kjempet for, og trå på den jord han satte livet inn for å befri, knuget ham. Han følte seg skitten på kropp og sjel, og ønsket å vaske sitt ansikt rent igjen. Han måtte ut av det alt sammen og tilbake til et liv med plikter og rettigheter som andre mennesker.

Kaptein Fritzner betrodde seg til kaptein Edv. Vethe, og ba denne igjen «arrangere» et møte med fylkesmann Christensen. Møtet kom i stand kort tid etter på fylkesmannens kontor. Kaptein Fritzner hilste, og gikk rett på saken.

— Jeg orker ikke lenger, fylkesmann. Hele livet er blitt en nedverdigelse for meg. Fylkesmannen må la meg få slippe.

Fylkesmann Christensen så muligens at kaptein Fritzner kjempet for å beherske seg.

— Jeg forstår Dem, kaptein. Men jeg forberedte Dem på vanskelighetene første gang vi snakket sammen. Jeg sa Dem at det ville bli hardt, kanskje mer enn et menneske kunne bære. På den annen side må ikke kapteinen glemme at han er til stor hjelp for landet og sine landsmenn. Og etter de rapporter jeg har mottatt, finner jeg det nødvendig at kapteinen fortsetter.

Fylkesmann Christensen gjorde en liten pause, og smilte oppmuntrende til kaptein Fritzner.

— De er soldat, kaptein. Og De er sterk. Jeg tror De klarer det, jeg.

Kaptein Fritzner slo hælene sammen, hilste og gikk.

I trappen møtte han Lauritz Sand, som var innkalt til møtet for å hilse på kaptein Fritzner og være vitne. Men Lauritz Sand kom for sent. Han har senere gitt følgende erklæring:

p. t. Bærums Sykehus 15. desember 1947.

Herr major Ola Fritzner, Oslo.

Jeg refererer til Deres besøk hjemme hos meg sammen med general Melhus og fenrik Fritzner søndag den 7. Desember 1947 og bekrefter vår samtale:

«at det allerede på et tidligt stadium var meg bekjent at

De var beordret som kontaktmann i Politidepartementet på grunn av Deres vennskap med Jonas Lie.

Senere — jeg tror det var i Mars eller April 1941 — meddelte Fylkesmann Christensen meg at De hadde bedt Dem fritatt for oppgaven, men at han hadde anmodet Dem om dog at fortsette arbeidet.

Fylkesmann Christensens fratreden og min arrestasjon gjorde at jeg ikke videre hadde noen kontakt med Dem og Deres virksomhet. I fengslet fortalte presten Sandvik fra Vinje meg at han hadde Dem å takke for at han slapp ut av fengslet, — jeg tror første gang. Sandvik var, som bekjent, arrestert to gange.»

Jeg trodde forresten at ovenstående allerede var en kjensgjerning.

Med vennlig hilsen

Ærbødigst

Sand (sign.)

Kaptein Fritzner følte seg meget nedfor etter samtalen med fylkesmann Christensen. Situasjonen hadde endret seg atskillig siden sommeren og høsten 1940. Den gang lot regjeringen i London de internerte offiserer og soldater i Sverige vite at de bare kunne reise hjem til det okkuperte Norge og avlegge æresord til tyskerne. I dag ønsket den samme regjering militære av alle kategorier over til England for å bruke dem i den nye, norske hær som var under dannelse. Kaptein Fritzners drøm om å komme ut av sin tvetydige stilling, og via Sverige dra til England og delta i åpen kamp mot landets fiender, var revet i stykker i løpet av noen få minutters samtale. Kaptein Fritzner forsto nå at noen vei tilbake fantes det ikke for ham. Spillet måtte spilles til ende. Fylkesmann Christensens ord til ham i dag var en ordre, en definitiv militær ordre for den tiden krigen varte.

Mens kaptein Fritzner gikk fra fylkesmannens kontor til sitt eget, gjennom en by der menneskene øste forakt over ham, kom han til å minnes noen strofer fra et dikt av Kipling, strofer han hadde lært av sin engelske venn fra Saar-tiden, major Groves:

«We must play the game with the cards we hold
no matter what fate may deal.
We must play with a smile and manner bold,
no matter how we feel.»

— — —

Mellom de gamle venner Jonas Lie og Ola Fritzner hadde det etter hvert utviklet seg et markant spenningsforhold. Lie så i Fritzner en mann uten begeistring for den omskapningsprosess som i hans øyne dannet innledningen til en lykkeligere og bedre verden for alle. Ministeren merket seg med sorg at hans gamle venn åpenbart ikke skjønte hva som foregikk, og noterte med bitterhet at alle hans forsøk på å åpne Ola Fritzners øyne var «spilt melk».

Kaptein Fritzner på sin side led under at hans gamle venn stadig ble sterkere oppslukt av «den nye tids» syn på forholdene. Da han merket at Jonas Lie ble mer og mer formell, og tydelig med hensikt anvendte en rent ekspedisjonsmessig tone, erkjente kaptein Fritzner at en av hans beste forbindelser gled vekk, selv om han visste og hadde fått utallige bevis for at Jonas Lie beskyttet ham vis à vis politiet, minister Riisnæs og Gestapo. Han konfererte med sin frue — Aud Fritzner — om hvilke forholdsregler som burde tas, uten å komme til noe endelig resultat.

Dagene som fulgte brakte kaptein Fritzner det ene skudd for baugen etter det andre. Han konstaterte at «de store» var «på jakt». Og han var ikke et øyeblikk i tvil om hvordan han skulle oppfatte ministerens gjentatte råd om å søke seg over i Arbeidstjenesten. «Jeg har ikke inntrykk av at du trives i politiet.»

Helt akutt ble situasjonen da partiets forbindelsesmann ved politiet, orientert om kaptein Fritzners svake posisjon, kastet sine øyne på hans stilling.

Og utviklingen utenfor partiet skulle heller ikke gjøre det lettere for kaptein Fritzner.

Melkestreiken på Aker mekaniske verksted varslet om kommende vanskeligheter. Innen politiet visste ingen noe sikkert om hvilken måte tyskerne tenkte å møte situasjonen på, men alle var klar over at når de først grep inn, og det

måtte de gjøre hvis streiken ikke ble bilagt, da ville de ty til drastiske forholdsregler.

Straks unntagelsestilstanden var et faktum, ble Oslo Politi holdt i alarmberedskap dag og natt. De øverste sjefer kjørte rundt i byen iført stålhjelmer og bevæpnet til tennene.

Kaptein Fritzner bodde på sitt kontor døgnet rundt. Nødropene fra arrestertes slektninger ble flere og flere, men intet kunne gjøres i øyeblikket. Situasjonen var i den grad tilspisset at selv de ting som lekket ut om tyskernes disposisjoner og hensikter, knapt torde sendes videre til de rette folk tross pålitelige mellommenn, fordi man hadde inntrykk av at den sparsomme illegale virksomhet som ble drevet på den tiden, var lammet, og dens ledelse gått «under jorden».

Etter unntagelsestilstanden ble det utført et omfattende arbeid for dem som var idømt harde tukthusstraffer og sendt til Tyskland. Et resultat av dette arbeid tør kanskje sees i den senere nedsettelse av de strenge straffene som ble ilagt.

— — —

Riisnæs var en farlig herre med et særlig «godt» øye til kaptein Fritzner. Dette voldte kaptein Fritzner bekymringer fordi Riisnæs eide makt og innflytelse nettopp på de hold hvor kaptein Fritzner trengte tillit for å kunne arbeide. Og etter hvert la Riisnæs mer og mer beslag på hans årvåkenhet og motstandsvilje. Ministeren hadde klekket ut en plan som skulle gjøre Opo til et viljeløst instrument i partiledelsens hender. Forbrytere, hvis straff Riisnæs hadde slått en strek over mot at de gikk inn i NS. eller meldte seg til SS, skulle anbringes i politiet i kaptein Fritzners avdeling. Han refuserte omgående alle søknader fra slike personer. Dette gjorde Riisnæs rasende. Situasjonen ble ytterligere tilspisset ved at Stapos leder, Marthinsen, ansatte slike folk.

Den amerikanske statsborger, musikeren og sangeren Buchanan så en dag på gaten en konstabel av Riisnæs-kategorien hilse med opprakt arm. Buchanan gikk bort til ham og spurte hva slags nordmann han var, og ble øyeblikkelig brakt til Møllergaten 19 og satt inn. Noen dager senere ba Buchanans frue kaptein Fritzner om hjelp. Han tenkte over saken, kom plutselig på en idé, henvendte seg til Victoria

Terrasse, fikk vite at kommissar Esser hadde saken til behandling, oppsøkte Esser på hans kontor, og der utspant det seg omtrent følgende samtale:

— Det gjelder «det amerikanske svinet» Buchanan, sa kaptein Fritzner. — Vi kan ikke ha en slik «banditt» i Norge.

— Fullstendig enig, svarte kommissar Esser.

— Folk som fornærmer en bramfri politimann i tjeneste passer ikke her. Jeg foreslår at han blir sendt tilbake til U. S. A.

— Det kan ikke vi besørge.

— Nei. Men får jeg lov til å ekspedere fyren ut av landet?

— Med fornøyelse.

— Pokker skulle ha utgifter og ubehageligheter i anledning en slik «gjøk».

Esser smilte.

Kaptein Fritzner oppsøkte de svenske myndigheter. Etter en del innvendinger ga de Buchanan, som både hadde slektninger og penger i Sverige, innreisetillatelse. Fra de svenske myndigheter gikk kaptein Fritzner til de norske, som straks gjorde opphevelser. Det var umulig, i hvert fall ytterst betenkelig å slippe en mann som Buchanan ut av landet. Men saken hastet. Spenningen mellom U. S. A. og Japan steg, og mange regnet med at et brudd kunne inntreffe når som helst. Ved hjelp av sine forbindelser og et iherdig arbeid lyktes det til slutt kaptein Fritzner å få «svinet» og «banditten» Buchanan reddet til Sverige med samtlige myndigheters velsignelse.

— — —

Omlag på denne tid ble det beordret opprettet et idrettskontor i Politidepartementet. Kontoret skulle sortere under Kommandoavdelingen. Kaptein Fritzner samrådde seg med de gamle idrettslederne innen politiet, og fremholdt at han trengte et papirmedlem til den daglige ledelse av kontoret, først fordi ansettelsen av ikke medlemmer var forbudt og derfor vanskelig, og sist men ikke minst fordi kaptein Fritzner mente at kontoret ville stå meget sterkere vis à vis Idrettsdepartementet og Charles Hoff med en NS.-mann som buffer.

Gjennom idrettsledernes illegale forbindelser fikk kaptein Fritzner kontakt med kriminalkonstabel Moritz Ånstad, som

for lenge siden hadde meldt seg ut av partiet, og således passet ypperlig fordi utmeldelsen viste mannens virkelige sinnelag, og fordi kaptein Fritzner rolig gikk ut fra at Ånstads utmeldelse likeså litt som andres ble tatt til følge av partiet.

Kaptein Fritzner fikk etter langvarige konferanser Ånstad overtalt til å ta stillingen. De snakket åpent ut med hverandre om idretten, og la sammen med politiets idrettsledere opp retningslinjene for kontorets virksomhet.

Idrettskontoret gikk fra første stund inn for å gjøre minst mulig av det som etableringen tok sikte på. «Idrettsfronten» som det var kontorets oppgave å bryte, kjempet ledelsen for å holde. Når kontoret fikk ordre om å stille folk, ble kun NS.-medlemmer uttatt, og meldte det seg frivillige, kunne disse selvsagt ikke avvises av hensyn til konsekvensene, men de ble påvirket i den riktige retningen så langt rådelig var. Alt som kunne gjøres ble på denne måten gjort for å redusere politiets idrettsinnsats til null. Kontorets ledelse fikk etter hvert jenket det slik at idretten for politiets vedkommende ble en intern norsk affære.

Men Ånstad holdt ikke lenge ut. Vel et halvt år senere meddelte han kaptein Fritzner at han ville søke seg vekk.

Ånstads beslutning kom helt overraskende på kaptein Fritzner, men i samtalens løp fremgikk det av konstabelens uttalelser, at «idrettsarbeidet» var blitt så utsatt, og påkjenningen så stor, at han ikke orket lenger.

— Jeg skjønner jeg må la deg gå. Men det er ikke med min gode vilje. Du har utført din del av jobben på en fremragende måte, og vist en innstilling som er helt i orden.

— Takk for det, kaptein.

— Men hvem skal jeg få istedenfor deg? Kan du anbefale meg noen?

— Nei, jeg vet ingen, kaptein.

— Og du kan ikke bli til jeg får tak i en ny mann?

— Jeg greier det ikke lenger, kaptein.

— Jeg skjønner, og lover å hjelpe deg så godt jeg kan. Med hensyn til din etterfølger, så får jeg kanskje ingenting med ansettelsen av ham å gjøre. De store gutta liker meg ikke lenger.

— — —

Igjen mottok kaptein Fritzner faresignal. Det innløp melding om at mektige krefter arbeidet iherdig for å avsløre ham og sette ham utenfor.

Denne aksjonen kom meget ubeleilig for ham, som nettopp da arbeidet bl. a. med «Major Dannevig-saken», der det gjaldt å redde 18 unge gutter, arrestert i Ålesund anklaget for forsøk på «Englandsflukt». Noe måtte gjøres straks. Han konferte igjen med sin frue, som hadde fått forbindelse med fru Margrethe Nordtømme Rognum, sjefen for kontoret som hadde til oppgave å skaffe frivillige sykepleiersker til det tyske Røde Kors. Fru Rognum spurte om fru Fritzner ville overta hennes stilling, fordi hun selv ikke kunne reise til Tyskland, på det tidspunkt en plikt som fulgte med stillingen. Fru Fritzner diskuterte forslaget med sin mann. De så her en sjanse til å utrette noe for de unge guttene, samtidig som de øynet en mulighet for å styrke hans posisjon innen partiet. Etter overenskomst med sin mann, og for å støtte ham i hans arbeid, gikk fru Fritzner med på å bli fru Rognums etterfølger.

Men kaptein Fritzners stilling var etter hans egen oppfatning den gang så svak at han ikke torde regne med at hjelpen fra hans frue alene skulle kunne gjenopprette tilliten til ham. Derfor grep han, som en ytterligere sikkerhetsforanstaltning, til det gamle middel «å spille den ene ut mot den andre». Ved å fremstille saken slik at han på grunn av forfølgelse innen partiet trengte tysk beskyttelse, ville han svekke partiets anklage mot ham, og muligens oppnå tyskernes hjelp. Planen lyktes. Kaptein Fritzner fikk det tyske ordenspolitis støtte, og mot denne mur kunne selv minister Riisnæs intet utrette. Ved hjelp av støtten fra tyskerne og fru Fritzners arbeid, som uforutsett bl. a. kom til å omfatte en tale i radio, måtte partiet foreløpig innstille sine angrep på ham.

En formiddag noen tid senere fikk kaptein Fritzner ordre om å møte hos Rediess på Skaugum. Han likte seg ikke, fjernet alle farlige papirer, varslet sine kontakter, ba Reidar Norby gi fru Fritzner beskjed hvis noe skulle hende, og bilte av gårde uviss om sin skjebne. Da han kom til Skaugum, viste det seg at «ordren» var en invitasjon til å delta i en selskapelig

sammenkomst. De andre gjestene var Jonas Lie, Riisnæs, og Obersturmbandführer Leib i SS., en meget farlig herre.

Under samværet kom kaptein Fritzner inn på ryktene som svirret om norsk mobilisering.

— Det er min plan, pointerte Riisnæs stolt. — Jeg vil mobilisere all norsk ungdom til krigsinnsats. Det er meningsløst at den skal gå hjemme og slenge, mens blomsten av Europas ungdom kjemper for en ny og bedre verden.

Kaptein Fritzner sa henvendt til Rediess:

— Det er i og for seg en glimrende plan, rent teoretisk sett, og ideologisk er den uten tvil perfekt. Men hvordan har man tenkt seg å innkalle de norske guttene? En stor prosent av dem vil rømme.

— Det får de ingen anledning til, forsikret Riisnæs. — Hvis de ikke følger innkallelsen, lar jeg dem arrestere og sende til Tyskland. Der først skal utdannelsen begynne, og først der vil publikum og guttene få rede på hensikten.

Kaptein Fritzner fortsatte henvendt til Rediess:

— Vel er de norske guttene utmerkede soldater. Men selv en utmerket soldat er ikke alltid kampvillig. Jeg er sikker på at innsatsen i en slik avdeling vil vise seg å bli minimal.

— Når de kommer i uniform og under tysk kustus og disiplin, ordner alt seg, ropte Riisnæs.

— Uansett hvilken front en slik avdeling settes inn på, blir det faneflukt, innvendte kaptein Fritzner, fremdeles henvendt til Rediess. — Og hva vil Hitler si til at en av hans avdelinger rapporterer en rømningsprosent på ti eller tyve, sannsynligvis enda mer?

— Det er nonsens, ropte Riisnæs.

— Ved slike norske avdelinger blir det neppe behov for prosentregning i det hele tatt, fortsatte kaptein Fritzner uforstyrret, — de vil bare stille og rolig smuldre opp og utgjøre en demoraliserende faktor som ingen kan dekke over, hva enten de norske guttene skal slåss i samlet avdeling eller fordeles på tyske kompanier.

Riisnæs skummet. Rediess sa:

— Fritzner har rett. En norsk mobilisering vil være verdiløs. Jeg støtter ikke en slik plan.

— Men herr general, jeg garanterer Dem, innvendte Riisnæs etter først å ha sendt kaptein Fritzner et rasende blikk.

Rediess avbrøt ham.

— Jeg gir ikke mitt samtykke.

Samværet fortsatte i mattere stemning enda en times tid, så brøt man opp. Kaptein Fritzner og Riisnæs bilte med Jonas Lie hjem. I bilen på vei mot Oslo, da Riisnæs og kaptein Fritzner var alene, kastet ministeren seg over kapteinen.

— Deres betenkeligheter er snakk fra begynnelse til slutt, oberst. Men jeg gjennomskuer Dem. Det har jeg gjort lenge.

Kaptein Fritzner så på Riisnæs, men svarte ikke.

— Ja, bare stirr, herr oberst. Men det er jeg som har rett, ropte Riisnæs. — Alle, gamle og unge, må gå inn for den nye tid. Vi vet alle sammen at Tyskland vinner. Vi ser at det fordømte demokratiet er ferdig. Det dudde ikke. Kongen dro til England. «Regjeringa» — Riisnæs hermet etter statsminister Nygaardsvold — stakk halen mellom bena og rømte. —

Ministeren hev etter pusten, og fortsatte.

— Apropos Kongen, så forstår jeg ikke offiserenes troskap mot ham. Hva har han gjort for Dem, oberst, og for Deres kolleger? Flyktet! Flyktet, hylte ministeren.

— Vår troskapsed til Kongen gjelder likegyldig hvor han oppholder seg.

— Men grunnloven da menneske, grunnloven som sier at Kongen ikke har rett til å regjere Norge fra utlandet, ropte Riisnæs.

— Jeg tror ikke offiserene i den nåværende situasjon og i denne forbindelse spør etter grunnloven og dens bestemmelser. En manns ord er et ord uansett paragrafer.

Riisnæs eksploderte.

— Det har De sagt en gang før, oberst. Jeg har ikke glemt det. Og jeg skal aldri glemme det. Noter Dem det. Jeg skal huske det så lenge jeg lever. Og ikke bare det, men Dem også. De tror muligens jeg er beruset. Men jeg er tvert imot meget klar. Jeg forstår med uhyggelig skarphet både det som blir sagt, og det som ligger bak det som blir sagt. Og jeg skulle anta at De har gått litt for langt nå, oberst. De har røpet for

meget av Dem selv, av Deres innerste jeg, et «jeg» som ministeren ved Deres side har vært klar over lenge, meget lenger enn De aner, oberst. Jeg advarer alle mot Dem, oberst Fritzner, snerret Riisnæs, — først og fremst Jonas. Jeg stoler nemlig ikke på Dem. De har ikke min tillit. Jeg vil snakke alvorlig med Quisling om Dem. De er en farlig mann. En meget farlig mann for oss alle, også for Lie, som går god god for Dem i tide og utide.

— Jeg beklager ministerens syn på meg, svarte kaptein Fritzner. — Mer kan jeg ikke gjøre.

— Men det kan jeg, sa Riisnæs. — Det kan jeg. Og det skal obersten merke om ikke så lenge.

På tross av Riisnæs' trusler fortsatte kaptein Fritzner sitt arbeid for norske interesser uten hensyn til at han ble fulgt av partimedlemmenes mistenksomme blikk. Særlig la samarbeidet med konsul Roll beslag på hans tid og krefter. Denne ildsjelen kunne hverken spare seg selv eller Fritzner. Alt skulle settes inn for å hjelpe fangne landsmenn og deres pårørende.

Men det varte ikke lenge før Riisnæs lot høre fra seg igjen.

Etter et møte med tale av Quisling ble kaptein Fritzner innkalt til fungerende sjef for politidepartementet, Riisnæs, som målte ham da han stillet seg opp foran ministerens store skrivebord.

— De er anklaget for en meget alvorlig politisk forbrytelse, politioberst.

— Ja, minister.

— De har i nærvær av en stor forsamling unnlatt å klappe etter en tale av vår fører.

— Ja, minister.

— Men så forklar Dem da mann, og hold opp med Deres evindelige «minister», brølte Riisnæs. — De har vel noe å si?

— Egentlig ikke, minister. Jeg pleier aldri å klappe, hverken på konsert, i teater eller sirkus. Men jeg skjønner ikke hva denne egenhet ved meg har med politikk å gjøre.

— Alle må klappe når føreren har talt. Det er Deres plikt som borger i det nye Norge. Situasjonen krever begeistret oppslutning. Hvis De ikke fatter denne enkle ting, anser jeg Dem for uskikket til å inneha Deres viktige stilling. Da er De

en uønsket stridsmann i rekkene som kjemper for det nye Europa.

— Det siktes formentlig til foredraget Quisling holdt for innkalte politisjefer, og jeg antar at min sidemann er ministerens kilde. Det er riktig at jeg lot være å klappe. Men jeg forstår ikke at man skal applaudere de fungerende myndigheter. Statssjefer bør etter min mening være hevet over kritikk i enhver form.

— Men ikke over sympati og bifallsytringer, har jeg sagt. Saken vil bli gransket. De kan gå. De skal høre fra meg. Dette er en meget farlig affære.

Kaptein Fritzner hørte imidlertid ikke mer om den saken, men merket Riisnæs' hatske innstilling mot ham i forbindelse med andre stridsspørsmål.

Samarbeidet mellom konsul Roll og kaptein Fritzner hadde fortsatt i stigende utstrekning. Sivile personers henvendelser på Terrassen var som regel nytteløse, så den del av arbeidet måtte kaptein Fritzner besørge.

I 1943 dukket det opp en ny kommissar på Victoria Terrasse, en politimann fra det midtre Tyskland som plutselig var blitt beordret til å gjøre tjeneste i Norge. Mannen het Woersch, og tilhørte hverken partiet eller SS., men var en ganske alminnelig representant for ordenspolitiet, som til sin egen oppriktige beklagelse hadde fått ordre om å utføre «bøddelarbeide», som han selv uttrykte seg. Woersch gikk inn for å hjelpe nordmenn så langt hans evner og innflytelse rakk, og disse bestrebelser kom virkelig til å prege hans avdeling, hvor enhver form for mishandling på det strengeste var forbudt.

Woersch var en mann som kaptein Fritzner trodde konsul Roll kunne kobles sammen med uten å løpe for stor risiko. Kontakten ble sluttet, og samarbeidet mellom konsul Roll og Woersch utviklet seg i den ønskede retning, og ble til stor nytte i den humanitære innsats.

Våren 1943 fikk kaptein Fritzner kjennskap til et forslag fra norske NS.-offiserer til de tyske militærmyndigheter om å arrestere alle deres kolleger i Norge og sende dem til Tyskland. Kaptein Fritzner satte seg øyeblikkelig i forbindelse med kaptein Edv. Vethe, og orienterte ham. Kaptein Vethe reiste

omgående til Sverige med opplysningen, og ba om forholdsordre. Han fikk følgende svar med tilbake fra marineattachéen i den norske legasjon i Stockholm: «Offiserene blir hvor de er og foretar seg intet med mindre de er i livsfare.»

Ryktene om offiserenes arrestasjon holdt seg, men intet skjedde. Kaptein Fritzner, som av erfaring visste hvor skadelig det kunne virke på folks aktpågivenhet at de stadig ble holdt i ånde av falske rykter, skaffet seg for å være så sikker som mulig under de rådende forhold, kontakt med en høyere offiser i general Falkenhorsts stab. Offiseren lovet å varsle, hvis aksjonen mot hans norske kolleger ble satt i verk.

— — —

Ut på sommeren ble igjen situasjonen akutt for kaptein Fritzner. Politifullmektig Knut Rød kom til ham på kontoret i departementet og rapporterte at stapomannen Lindvik i et hemmelig møte hadde gått sterkt inn for å arrestere kaptein Fritzner fordi denne, etter Lindviks påstand, var Hjemmefrontens leder i Norge.

Spørsmålet om arrestasjon av kaptein Fritzner ble noe senere drøftet i et møte på Skaugum mellom Rediess, Riisnæs, Marthinsen, Lie og Lindvik, etter at den siste hadde gjentatt og forsterket sin anklage. Men Rediess avslo. Han kunne ikke tro noe galt om kaptein Fritzner som pleiet intim omgang med hans nærmeste medarbeidere. Han skulle imidlertid gi ordre til «overvåking». Riisnæs støttet ivrig opp under Lindviks forslag, mens Jonas Lie og Marthinsen forholdt seg tause.

— — —

Kaptein Fritzner hadde lenge hatt en forstemmende følelse av at hjemmefrontarbeidet burde koordineres. Hver eneste sak han fikk til behandling og oppklaring understreket riktigheten i denne oppfatning, som ble ytterligere bestyrket under samtaler med maleren Henrik Sørensen. Kaptein Fritzner ga derfor løytnant Hanoa i oppdrag å se seg om etter en eller annen med sterk innflytelse i en av hjemmefrontgruppene.

En dag rapporterte løytnant Hanoa at han trodde å ha funnet den riktige mannen.

— Han vil også gjerne ha kontakt.

— Hva er det for slags kar, spurte kaptein Fritzner.

— Han er en av Hjemmefrontens ivrigste menn i NS. Han har utført et glimrende arbeide.

— Hvor lenge har du kjent ham?

— I mange år.

— Kan du gå god for mannen?

— Ellers ville jeg vel ikke føre deg sammen med ham.

Fritzner tok seg god tid før han bestemte seg. Først noen uker senere traff kaptein Fritzner politifullmektig Waaler hjemme hos løytnant Hanoa. Waaler fortalte åpent om sitt medlemskap og sitt arbeid. Men kaptein Fritzner var ikke absolutt overbevist. Det var noe ved mannen som mante til varsomhet. På den annen side ønsket kaptein Fritzner forbindelse med flest mulig av de illegale organisasjonsledere for å få dem koordinert innbyrdes. Kaptein Fritzner avtalte derfor samarbeid, et samarbeid som skulle vise seg å bli skjebnesvangert.

Høsten 1943 ble kaptein Fritzners kontaktmann i politiet Einar *Hjellemo,* arrestert. Dermed sto kaptein Fritzner uten eksportforbindelse på et tidspunkt da han hadde lovet å skaffe en av sine gamle elever fra krigsskolen, løytnant Solie, som befant seg i dekning i Oslo, over til Sverige.

Kaptein Fritzner satte løytnant Solie inn i situasjonen, og beklaget at han på grunn av omstendighetene ikke kunne holde sitt løfte i øyeblikket. Løytnant Solie forklarte at det ikke var noen katastrofe for hans vedkommende, fordi han hadde kontakt med en annen «eksportør». Kaptein Fritzner, som stadig mottok henvendelser fra folk som var i livsfare og måtte til Sverige, slo på at han var interessert i å knytte forbindelse med «eksportøren» inntil han fikk ordnet sin politikontakt på nytt. Løytnant Solie trodde det lot seg gjøre. og avtalte de nødvendige sikringsforanstaltninger med kaptein Fritzner.

Kort tid senere kom en mann til kaptein Fritzner på kontoret i departementet, presenterte seg som «Salvesen» og hilste fra løytnant Solie. Salvesen besøkte kaptein Fritzner flere ganger. Ved en anledning nevnte kaptein Fritzner at han savnet koordinasjon, og fremholdt at han kunne ønske å diskutere spørsmålet med Salvesens sjef, hvis det passet. Salvesen

lovte å ventilere saken, og avtalte nytt møte med kaptein Fritzner.

Denne gang brakte Salvesen med seg et brev fra sin sjef, hvori denne meddelte kaptein Fritzner at organisasjonen så på ham med megen skepsis, og betraktet ham som innskrenket siden han kunne be om et slikt møte i en tid da Gestapo arbeidet i landet. Kaptein Fritzner ble ergerlig, leverte brevet til Salvesen, ba ham lese det og si til sin sjef at en så tåpelig skrivelse utelukket ethvert samarbeid.

Etter ca. en ukes forløp kom Salvesen tilbake og meddelte at nå ba hans folk om en samtale. Kaptein Fritzner følte ingen trang til å møte folk som «så på ham med megen skepsis». Det var et dårlig grunnlag for positivt arbeid. Men han ga til slutt etter for Salvesens henstillinger.

Kaptein Fritzner møtte en mørk kveld ved kiosken på Skøyen. Godt oppdekket ble han fulgt til en bil, plasert mellom folk som krampaktig holdt om sine pistoler i frakkelommene, og bilt rundt i Oslo på kryss og tvers før han endelig havnet et sted nederst i Prinsessealléen. Nye oppvartende kavalerer tok mot ham her, og til slutt befant kaptein Fritzner seg i et værelse sammen med to maskerte, yngre menn. Rommet lå i halvmørke, bare opplyst av en lampe plasert ved den eneste gode stolen. På bordet foran stolen oppdaget han nok en maske. Bak stolen sto døren åpen til et mørkt rom. Man håndhilste.

— Vær så god og sitt.

Kaptein Fritzner satte seg på nærmeste stol.

— Nei, vil De ikke sitte i den store stolen?

Kaptein Fritzners irritasjon, som var vakt på forhånd takket være alt anstaltmakeriet, vokste.

— Leker dere Sherlock Holmes? Skal offeret sitte i skarp belysning og herrene skjule seg bak masker og i mørket?

Kaptein Fritzner satte seg i den store stolen under lampen. Sansene var vare. Han mente å høre folk i rommet bak seg. Han så på de to maskerte mennene. Øynene deres stirret på ham, mens det var umulig for kaptein Fritzner å gjøre seg opp noen mening om hva slags folk de var. Hva ville de? Hvorfor hadde de etter først å ha avslått nå bedt ham komme? Den

skarpe lampen, plaseringen av ham under den, det mørke sideværelset med åpen dør bak ham, maskene, bilingen, oppdekkingen, hele arrangementet tydet ikke på ærlig vilje til saklig samarbeid, og vitnet minst av alt om at skepsisen hadde fortatt seg. Men hva kunne da hensikten med sammenkomsten være? Kidnapping? Eller det som verre var? Hele situasjonen krevde aktsomhet. Kaptein Fritzner følte trykket fra pistolen under høyre arm som en beroligelse. Den ene av maskemennene spurte hva han ønsket.

— Jeg ønsker ingenting, svarte kaptein Fritzner. — Jeg har ikke bedt om dette møtet. Etter den skrivelsen som ble sendt meg, mistet jeg enhver interesse. Jeg er her på anmodning.

Kaptein Fritzner ble bedt om å gjøre rede for seg. Han var sikker på Salvesen etter sitt samarbeid med ham, og han stolte blindt på løytnant Solie, som hadde skaffet ham kontakt med Salvesen. Derfor lot han sine betenkeligheter fare i noen grad og fortalte en del i forbindelse med sitt medlemskap, og oppga kaptein Vethe som referanse. Videre klarla han årsaken til at han tidligere hadde bedt om forbindelse, en forbindelse som nå var overflødig, da han i mellomtiden hadde sikret seg kontakt med en ny «eksportør».. Endelig kom han inn på de mange mindre, selvstendig arbeidende organisasjoner, som i alles interesse burde samles under en felles ledelse.

På spørsmål om kaptein Fritzner var villig til å skaffe opplysninger, lovte han dette gjennom fortsatt kontakt og samarbeid med Salvesen, men presiserte at det i øyeblikket var meget vanskelig på grunn av partiets sviktende tillit til ham.

Etter en samtale, som fra kaptein Fritzners side var preget av sterk tilbakeholdenhet, takket være den besynderlige måten Hjemmefronten hadde satt sammenkomsten i scene på, ble kaptein Fritzner uten kruseduller, åpent og korteste vei, bilt tilbake til sitt hjem.

— — —

Noen uker senere oppsøkte disponent Rolf Magnell kaptein Fritzner og fortalte at han hadde hørt forlydender om at de to ikke ville kunne føle seg trygge under en invasjon eller ved en

kapitulasjon. «Hjemmefronten ønsket å snakke litt med dem.»

Det var jo allerede den gang, og i enda høyere grad senere, atskillig diskusjon om «de lovløse dager», og alt det som skulle gjøres opp da. Disponent Magnell fant det derfor riktig å etablere dekksteder for seg og sin venn. Han henvendte seg til 1. betjent Siljeholdt og politibetjent Fløgstad på Bekkelaget Politistasjon, forklarte i hvilket ærend han kom, gjorde til en viss grad rede for kaptein Fritzners og sin egen virkelige stilling, og spurte om de kunne få oppholde seg på politistasjonen de første, kritiske dagene, hvis det skulle bli nødvendig.

Begge polititjenestemennene, som kjente til kaptein Fritzners og disponent Magnells illegale arbeid fra før, erklærte seg straks villige, og politibetjent Fløgstad stilte til og med sin leilighet til kaptein Fritzners disposisjon.

Politimennenes hjelpsomhet og anerkjennende innstilling gledet kaptein Fritzner, hvis stilling etter hvert ble vanskeligere. Men deres velvilje kunne ikke eliminere det faktum at han befant seg mellom en stadig heftigere «dobbelt ild». På den ene side ønsket jøssingene «å snakke med ham», og hadde ført ham opp på diverse likvidasjonslister. På den annen side betraktet tyskerne og NS. ham med økende mistillit. Hver ny dag kunne bety avsløring, og det som dermed måtte følge.

— — —

Riisnæs hadde sommeren 1943 gått til angrep igjen, denne gang på politiet i sin alminnelighet. Ministeren hadde latt utarbeide lister over formodede jøssinger innen politiet. Disse krevde han fjernet og erstattet med sine tidligere nevnte hirdfolk og forbrytere. Det som mislyktes for ministeren i første omgang på grunn av kaptein Fritzners motstand, det skulle nå tvinges igjennom. Endelig skulle «obersten» til pers.

Kaptein Fritzner klarte dessverre ikke å få gjenpart av listene, han mottok bare en summarisk fortegnelse sammen med kravet fra Riisnæs om at så og så mange folk innen korpset skulle avskjediges på grått papir. Kaptein Fritzner grep straks inn. Han gikk den vanlige vei om det tyske ordenspoliti, og fikk dette beveget til å nekte en slik

utrensning med mindre Riisnæs kunne skaffe høvelig erstatning for dem han ønsket fjernet. Dette visste han var helt umulig for ministeren. Aksjonen, som kaptein Fritzner hadde lagt opp i samarbeid med politifullmektig Lysbakken, en dyktig, dristig og klok hjelper, ble kronet med hell den gang, men Riisnæs la saken til side for å ta den fram igjen senere, når det psykologiske øyeblikk meldte seg.

Det brant et blått lys over offiserene hele sommeren 1943. Før kaptein Fritzner reiste på en ukes ferie i august, informerte han sin kontormann, Reidar Norby, om de nødvendigste kontakter, og avtalte hvordan kamuflerte meldinger skulle nå ham, hvis noe hendte mens han var borte.

Kaptein Fritzner og hans frue slo seg ned på fjellet i Rauland. En formiddag kom en av Kostveits sønner fra bygden til hytta med et maskert telegram, som meldte at offiserene var tatt. Mens kaptein Fritzner pakket ryggsekken snakket han med gutten, som fortalte «at faen var laus i Norge, hele landet i unntagelsestilstand, og politisjefen skutt». Noe annet visste ikke gutten, men det var også rundelig nok til å påskynde kaptein Fritzners forberedelser ytterligere. Han sendte sin frue express til Oslo med oppdrag å tømme leiligheten i Schivesgt. 4 og gjøre alt klart til å dra over grensen, hvis det skulle vise seg nødvendig, og gikk så i gang med å bli informert om de virkelige forhold.

I bygden fikk han konstabel Reidar Norby i telefonen. Norby redegjorde for situasjonen, fortalte at politifullmektig Eilifsen var skutt, og politifolkene samlet i Majorstukasernen, hvor tyskerne assistert av NS.-folk prøvde å tvinge dem til å undertegne en lojalitetserklæring. De som hadde nektet skulle skytes. Norby meldte om stor pågang fra politifolk som ba kaptein Fritzner komme til Oslo straks. Stemningen var hektisk, rapporterte Norby. Politifolkene ville gjøre opprør.

Situasjonen var altså alvorlig nok, men heldigvis ikke så katastrofal som gutten hadde antydet.

Da kaptein Fritzner kom til Oslo, konstaterte han med glede at konstabel Norby hadde utført et fremragende varslingsarbeide. Mange offiserer hadde «gått under jorden», og derved sikret seg en sjanse til å dra ut av landet.

Fritzner stanset foreløpig arbeidet med å tømme leiligheten og konsentrerte seg om konflikten mellom politiet og makthaverne.

Overfor politifolkene fremholdt kaptein Fritzner at et opprør var dømt til å mislykkes på forhånd og ville få katastrofale følger for hele folket.

— Hva kan vi sette opp mot tyskernes tanks og maskinvåpen? Hva disponerer vi av ammunisjon og andre nødvendige forråd?

Kaptein Fritzner fikk etter hvert dempet gemyttene, og tok fatt på å undersøke hva som kunne gjøres for de politifolkene som var arrestert og ble truet med skytning. Han satte alle kluter til, han forklarte og forsvarte, han tryglet og bad, og oppdaget under arbeidet at minister Riisnæs' lister var lagt til grunn for arrestasjonen av politifolkene.

Det lyktes ikke desto mindre for kaptein Fritzner og dem som hjalp ham fra dag til dag å redde et flertall av de arresterte. Og ingen av politifolkene ble skutt.

Men Riisnæs hadde fått blod på tann. I neste omgang gikk han til angrep ved å kreve avvepning av ordenspolitiet.

Da kommandoavdelingen fikk kjennskap til dette, gjorde kaptein Fritzner straks et mottrekk, og gjennomførte omgående en ordning som bestemte at alle politistasjoners våpen skulle samles i et bestemt skap til hvilket bare politimesteren, eller hvis denne ikke var medlem av NS., en NS.-politimann skulle ha nøkkelen. Kaptein Fritzner forela så det tyske ordenspoliti Riisnæs' krav om inndraing av våpnene, og fikk det til å avslå under henvisning til at våpnene allerede var under forvaring og kontroll av pålitelige NS.-menn.

Imidlertid gikk ikke spillet for kommissar Woersch i lengden. Mannen savnet den brutalitet, som var et av de hovedkrav Gestapo stilte til sine medarbeidere. Han oppnådde ikke de resultater i sitt arbeid som Rediess ønsket og fordret, og ble plutselig en dag fraberodret og eksportert. I og med denne utvikling, som kom helt overraskende på konsul Roll og kaptein Fritzner, og sikkert også på kommissar Woersch, var konsul Roll brakt i faresonen. Hans besøk hos kommissar Woersch hadde vært påfallende hyppige. Det kom derfor i grunnen

ikke som noen overraskelse at Gestapo en dag under et eller annet påskudd sikret seg konsul Roll og hans sønn. Kommissar Esser, som hadde saken, rotet igjennom konsulens kontor uten å finne et eneste virkelig kompromitterende papir. Konsulen og hans sønn ble kort tid etter frigitt, men det hadde ringt for første gang.

Kaptein Fritzner oppsøkte kommissar Esser i anledning konsul Rolls arrestasjon, og fikk under samtalen forståelse av at Gestapo betraktet konsul Roll som en farlig mann, hvem de mistenkte for å ha kontakt med Sverige. Dette brakte kaptein Fritzner videre, men konsul Roll mente det ville være å svikte sin plikt å innstille virksomheten og forlate landet, og fortsatte arbeidet som om intet skulle være hendt på tross av alle advarsler og innstendige henstillinger om å vise en viss forsiktighet.

Selvfølgelig tok hverken konsul Roll eller kaptein Fritzner noen unødig risiko, men arbeidet var i seg selv så dristig og farebetonet at det i virkeligheten betydde et spill om livet fra dag til dag.

Forbindelsen mellom konsul Roll og kaptein Fritzner var ingen hemmelighet på Victoria Terrasse, det fikk kaptein Fritzner flere vink om, og arbeidet ble ikke lettere av den grunn.

Da aksjonen mot studentene satte inn senhøstes 1943, ble kaptein Fritzner øyeblikkelig varslet, og styrtet til. Det krydde av tyskere over hele Universitetsplassen, og de forskjellige auditorier var fulle av studenter og andre som ble holdt tilbake. Kaptein Fritzner henvendte seg straks til kommissar Esser, men noen klarhet over situasjonen var det vanskelig å få av samtalen, og å oppnå øyeblikkelige løslatelser viste seg å være utelukket.

Kaptein Fritzner gikk rundt Universitetsbygningene for å danne seg et bilde av aksjonens omfang, og kom på sin vandring ned i kjelleren hvor han traff en av vaktmestrene belagt med arrest. Han hadde sittet i kjelleren i flere timer fortvilet over ikke å kunne komme i kontakt med sitt hjem hvor hans familie sikkert var engstelig for ham. Kaptein Fritzner ba vaktmesteren følge etter seg, og førte ham uhindret forbi

alle vaktposter, og lot ham forsvinne. I første omgang måtte kaptein Fritzner nøye seg med å sette sin frue i sving med å skaffe ulltepper og annen nødvendig øyeblikkelig hjelp til de arresterte. Han mottok i de nærmest følgende dager uendelig mange henvendelser gjennom de forskjellige kanaler om hjelp til studentene. Og smått om senn ble enkelte løslatt.

Kort tid før jul, da kaptein Fritzner igjen var på Victoria Terrasse for å tale studentenes sak hos kommissar Esser, traff han denne i strålende humør. Kommissaren betrodde kaptein Fritzner at hvis han i løpet av kort tid kunne skaffe en fortegnelse over studenter kaptein Fritzner arbeidet for, ville det være gode utsikter til å få dem fri.

— Hvor mange, spurte kaptein Fritzner.

— Du har vel vært her på vegne av minst hundre allerede, så det burde vel kunne gå, svarte kommissar Esser og lo.

Kaptein Fritzner fikk tak i dr. Herman Løvenskiold og frøken Elisabeth Capjon.

— Jeg har nettopp vært hos Esser. Traff ham i prima humør. Han er villig til å frigi en del studenter til jul, og ba meg å skaffe en liste over navn. Kan dere hjelpe meg?

— Selvfølgelig.

Samme henvendelse gikk til alle kaptein Fritzners forbindelser. I løpet av kort tid forelå en liste med ca. 350 navn. Kaptein Fritzner gikk til kommissar Esser, som smilte da han så den lange fortegnelsen, men lovet at så sant man ikke hadde noe illegalt på noen av de oppførte studenter, skulle de bli sloppet fri før jul. Kommissar Esser holdt ord. Ca. 200 ble løslatt, og samtlige var tatt fra listen levert av kaptein Fritzner.

Arbeidet for studentene fortsatte. Kommissar Esser hadde underhånden betrodd kaptein Fritzner at tyskerne var lei hele affæren og gjerne ville slippe ut alle sammen. Saken lå således meget godt an inntil hele situasjonen med et slag forandret seg. Nå kunne det ikke bli tale om frigivelse, formentlig etter ordre fra Berlin, og ifølge rykter på grunn av opplysninger fra NS.-hold i Norge.

— — —

I 1943 døde fylkesmann Christensen. Dødsfallet gjorde et

dypt inntrykk på kaptein Fritzner. Hans forbindelse med Administrasjonsrådets formann hadde vært av ren forretningsmessig art, men ikke mindre viktig for det. Fylkesmann Christensens garanti var den basis kaptein Fritzner bygde sin fremtid på, hvis han skulle komme til å overleve okkupasjonen og få være med å gjenreise et frigjort Norge. Fylkesmann Christensens død berøvet kaptein Fritzner hans oppdragsgiver og viktigste vitne. Ennå levde advokat Vislie og kaptein Vethe. Men hvor lenge? Det visste ingen. Utviklingen kunne føre med seg at kaptein Fritzner måtte fremlegge sin forklaring uten gode menns vitneprov til å bestyrke den med. Ville han bli trodd? Nei. Hva skulle han gjøre? Få skriftlige erklæringer fra advokat Vislie og kaptein Vethe? Det stred mot spillets kardinalregel og var utelukket. Igjen sto bare å gå videre i henhold til den avdøde fylkesmanns ordre, og håpe at kampen ikke ville kreve flere viktige vitners liv.

— — —

En gammel klassekamerat av Ola Fritzner, og en av sin stands representanter i hjemmefrontledelsen, kom og ba om hjelp.

— Jeg liker ikke å oppsøke deg, Ola.

— Jeg ser det på «trynet» ditt.

— Men jeg kommer heller ikke på egne vegne. Jeg er blitt anmodet om å henstille til deg å hjelpe N. Grønn. Du kjenner ham fra Halden.

— Jeg skal gjøre det jeg kan for gutten.

— Ja, da stoler jeg på det. Morn.

Kaptein Fritzner ble eitrende sint. Hjelp ville de ha. Forakt skulle de vise. Noen torde kanskje ikke stå ved at de hadde vært hos den «spedalske» Ola Fritzner engang. Men det var jo forståelig, selv om det sved. Og det nyttet ikke å rase. Han hadde bare en ting å gjøre: hjelpe så godt han kunne med alle midler.

Tyskerne drev en intens propaganda. Spesielt kastet de seg over den flyktede regjering, og den truende fare kommunismen representerte. Propagandapisken ble brukt med en slik kraft at tyskerne selv suggerertes av den. Bare man ga sin simulerte tilslutning til en nedsettende uttalelse om regjerin-

gen eller lot som man innrømmet at kommunismen virkelig var verdens fiende nr. 1, ble den gestapisten man hadde med å gjøre velvillig innstilt. En slik hyklet samstemmighet viste seg til sine tider å være et rent «sesam lukk deg opp». Hvis man innledet en henvendelse med noen lånte uttrykk fra den dagsaktuelle, tyske propaganda, kunne man nesten alltid være sikker på at en viss velvillig kontakt var knyttet. Dette oppdaget kaptein Fritzner hurtig, og benyttet seg selvsagt av metoden. Han tutet med de ulvene han var i blant, så sant han trodde det kunne opnåes noe ad den vei for en eller annen ulykkelig landsmann som var falt i Gestapos klør.

I store og vanskelige saker måtte kaptein Fritzner ofte erklære seg enig i de mest drastiske forholdsregler mot de impliserte, hvis sak han undersøkte, for om mulig å bringe dem en hardt tiltrengt håndsrekning. Ble for eksempel en sterkt engasjert illegal gruppe arrestert, og vedkommende gestapist, som hadde saken, mente at den lå slik an at man måtte regne med dødsdommer for samtlige, ville det ikke ha nyttet for kaptein Fritzner å protestere. Han måtte gå den motsatte vei og si at naturligvis fortjente samtlige dødsstraff, men en slik dom ville muligens ryste det norske folk meget voldsomt og bidra vesentlig til å øke den allerede eksisterende sterke motsetning mellom tyskerne og nordmennene. Og ville det være ønskelig? Ville det ikke være taktisk riktigere og psykologisk klokere om man tok under overveielse å la nåde gå for rett?

I mange tilfelle måtte hjelpeaksjonene stykkes opp, slik at kaptein Fritzner først konsentrerte seg om å redde de unge ved å fremholde at de eldste fikk ta sin «velfortjente» straff, mens de unge, som var forledet av de eldre, måtte få slippe. Når saken for de yngstes vedkommende hadde tatt en gunstig vending, var tidspunktet inne til å arbeide for å redde livet til de eldre.

Dette spillet var selvfølgelig meget vanskelig og uhyre risikabelt. Og skulle alle de uttalelser kaptein Fritzner og andre som arbeidet på Victoria Terrasse i lignende oppdrag, var kommet med for å snakke tyskerne etter munnen, veies på gullvekt og debiteres dem, da ville døden være en mild straff.

En dag fikk kaptein Fritzner utlevert politiets kode av sjefen for ordenspolitiet med ordre om å besørge noen dechiffreringer, som det hastet med. Kaptein Fritzner benyttet anledningen til å ta en avskrift av koden, og leverte denne til politifullmektig Waaler for viderebefordring til Hjemmefronten.

Kort tid etter kom ingeniør Erik Bugge — en annen av kaptein Fritzners kontakter — som arbeidet i etterretningsvesenet for FO, og ba om koden, også til Hjemmefronten. Kaptein Fritzner fant henvendelsen besynderlig, siden han nettopp hadde levert en avskrift til samme adresse, og uten hans absolutte tillit til Erik Bugge ville han sikkert ha avslått, men fordi det var Erik Bugge som ba ham, lovte han å prøve.

Av adjutanten til sjefen for ordenspolitiet fikk kaptein Fritzner «låne» koden, tok en ny avskrift, og sendte bud på ingeniør Erik Bugge.

— Her er det du ba om, sa kaptein Fritzner. — Men hils Hjemmefronten fra meg og si at det burde ha vært nok med den avskriften jeg sendte gjennom Waaler. Dette er unødig risiko.

Kort tid etter kom enten politifullmektig Waaler eller doktor Løvenskiold til kaptein Fritzner etter ordre fra Hjemmefronten, og ga ham en reprimande for hans uttalelse.

Senere ba politifullmektig Waaler kaptein Fritzner om å være ham behjelpelig med et innbrudd i pengeskapet til sjefen for ordenspolitiet. Kaptein Fritzner skulle for en kortere tid skaffe falske politibevis, og de data og det materiell som var nødvendig innenfor bygningsområdet. Politifullmektig Waaler lovet å besørge skapsprengerspesialist og de for denne del av planen nødvendige effekter. Kaptein Fritzner utførte sin del av arbeidet. For å skaffe politibevis måtte han implisere politifullmektig Lysbakken, som forfalsket de nødvendige bøker og papirer, men faren for at falskneriene skulle bli oppdaget steg fra dag til dag. Kaptein Fritzner ventet ampert på at politifullmektig Waaler skulle realisere sin del av planen. Men da innbruddet stadig ble utsatt, måtte kaptein Fritzner til slutt gå hardt på for å få bevisene tilbake og bøkene i orden. Politifullmektig Waaler ga som grunn for den misligholdte av-

talen at skapsprengerspesialisten ved nærmere ettertanke hadde funnet at foretagendet var for risikabelt. Og det kunne forståes. Men mindre forståelig var følgende: *Kort tid etter at skapsprengningsplanen var droppet, fikk kaptein Fritzner kjennskap til at pengeskapet ble åpnet til forskjellige tider av en «Hjemmefrontdame» på kontoret til sjefen for ordenspolitiet og innholdet fotografert, slik at Hjemmefronten stadig var à jour med skapets hemmeligheter.*

På kaptein Fritzner, som arbeidet med så mange og vidt forskjellige ledd av Hjemmefronten, ledd hvis meldinger han visste gikk til topps, virket det besynderlig og irriterende å bli bedt om å ta samme risiko flere ganger. Dette forårsaket at han demonstrativt la sin uvilje for dagen. Det fantes ingen grunn til å eksponere seg overfor flere enn høyst nødvendig, og det var alle illegale arbeideres uavviselige plikt å redusere enhver risiko mest mulig. Selv var kaptein Fritzner til det ytterste forsiktig. Han nektet blankt å la sitt virkelige forhold bli innberettet til London. Det var for farlig. Det samme standpunkt inntok fru Fritzner, da hun ble bedt om å påvirke sin mann for å få ham til å forandre mening.

— — —

Våren 1944 fikk kaptein Fritzner gjennom forbindelser underretning om at den tyske stabssjef i SS., obersturmbandführer Leib, slaktersvenn av yrke, skulle ha antydet at han satt inne med opplysninger fra den tyske legasjon i Stockholm, opplysninger som når de ble lagt fram, ville skandalisere ordenspolitiet, og kompromittere en av dets høyeste sjefer.

Kaptein Fritzner følte seg truet som aldri før, fordi han nå satt inne med informasjoner som gjorde det klart at en aksjon fra Leibs side var ensbetydende med tapt spill, og kunne få de alvorligste følger.

Han diskuterte situasjonen med konstabel Reidar Norby, og ba ham interpellere sine forbindelser, som var Max Manus og hans menn. Fra dette hold fikk kaptein Fritzner følgende lakoniske svar: «Bedre før var enn etter snar.»

Men kaptein Fritzner ville likevel ikke gi opp. Det var for mange som trengte hans hjelp og stolte på den til at han kunne legge arbeidet ned og bringe seg selv i sikkerhet til Sverige.

I slutten av mai eller begynnelsen av juni oppsøkte politifullmektig Waaler kaptein Fritzner på hans kontor og snakket om atskillige uvedkommende ting. Plutselig spurte han:

— Er Fehmer en betydningsfull mann?

— Ja, selvfølgelig, svarte kaptein Fritzner.

— Er det av betydning å ta ham?

— Han leder jo den avdelingen som bekjemper Hjemmefronten.

— Vi har bestemt oss til å uskadeliggjøre Fehmer.

— Nå ja, lykke til. Men det bør være en ren Secret Service jobb, som motstandsbevegelsen ikke må blandes bort i. Hvis det kan overføres Hjemmefronten, får guttene i fengslene blø. Husk, tsjekkerne måtte betale 10 000 liv for Heydrich. Norge må minst betale 1000 for Fehmer.

Politifullmektigen kom med en rekke argumenter som etter hans mening talte for planens gjennomførelse uten hensyn til omkostningene, og spurte bl. a. om hvordan det kunne gjøres.

— Det skulle i og for seg ikke være noen kunst, svarte kaptein Fritzner. — Fehmer bor alene i Uranienborg Terrasse nr. 1 sammen med hushjelpen og en sint hund. Telefonen står i anretningen ved kjøkkenet. Han må forholdsvis lett kunne tas i huset. Enda lettere bør han kunne slåes ned på vei til Uranienborg Terrasse. Han har meget regelmessige vaner, og passerer umiddelbart før han går inn et plankegjerde som har et skrått sykkeltak på innsiden. Der kan en mann ligge med observasjonsforbindelse til bakken ovenfor. Det skulle således ikke være noen sak å slå ham ned. Og gården har to utganger. En bil kan stå parat på den andre siden. Dessuten vet du at Fehmer er kvinnekjær. En kvinnelig medarbeider vil også kunne anvendes. Så selve den ting å slå ham ned og sikre seg hans person burde være meget liketil. Men så begynner vanskelighetene.

En strøm av argumenter fra politifullmektig Waalers side, og så et nytt spørsmål:

— Kan du tenke deg å være med?

— På hvilken måte, spurte kaptein Fritzner.

— Jeg hadde tenkt at du skulle invitere Fehmer hjem, helle gift i glasset hans, og kjøre ham over grensen.

— Det er en vill plan, svarte kaptein Fritzner. For det første bor det flere NS.-familier i gården, og en av sønnene er SS.-mann. For det annet: når gestapistene er hos meg, varsler de alltid om hvor de befinner seg, og blir ringt opp til de forskjelligste tider, ofte med korte mellomrom. Å kjøre en kidnappet mann over grensen vil under slike omstendigheter være ugjennomførlig. Vi risikerer at alle veier sperres i løpet av kortere eller lengre tid. Skal overhodet en slik ting gjøres, må dere bruke fly til å hente ham. For det annet liker jeg ikke metoden med gift. Som jeg har sagt deg, er det en jobb for Secret Service. De har øvede og erfarne folk. Og da har man i hvert fall en liten sjanse til å unngå repressalier.

Igjen en rekke nye argumenter fra politifullmektig Waaler, og til slutt enda en gang spørsmål om kaptein Fritzner ville være med. Kaptein Fritzner, som under all diskusjonen hadde fått inntrykk av at han igjen hadde med en av politifullmektig Waaler's uoverveide, ville idéer å gjøre, ga for å få slutt på samtalen et betinget tilsagn.

Kaptein Fritzner diskuterte planen med sin kone. Fru Fritzner gikk til å begynne med inn for aksjonen, men ble betenkelig da hennes mann spurte hvilke repressalier hun trodde ville bli tatt.

— Hvor mange nordmenns liv kommer tyskerne til å kreve for Fehmers? Hvordan vil det gå med gårdens leieboere, med hele Schives gate?

I de følgende dager gjennomtenkte kaptein Fritzner omhyggelig og samvittighetsfullt politifullmektig Waalers forslag, veide mulighet mot mulighet, og kom til slutt til at hans instinktive reaksjon var riktig. Omkostningene ville bli for store. Og den goodwill kaptein Fritzner hadde opparbeidet seg hos Fehmer ville forsvinne med ham, til skade for mange landsmenn som kunne hjelpes nettopp takket være forbindelsen med Fehmer. Og hvem kom tyskerne til å erstatte ham med? Sikkert med en mann med strengere instruksjoner og en utsøkt hatsk innstilling mot Norge og nordmennene. Sannsynligvis ville det bli Reinhardt, og sammenlignet med ham var Fehmer en engel. Nei, det var en nøktern nordmanns plikt å ta avstand fra planen, og det så meget destò mer som flere

av kaptein Fritzners beste kontakter hadde advart ham innstendig mot forbindelsen med politifullmektig Waaler.

Denne kom tilbake til kaptein Fritzner ca. en uke senere.

— Nå har jeg bestemt et møte for deg.

— Hvilket møte, spurte kaptein Fritzner.

— Med Hjemmefronten.

— I hvilken anledning?

— Det gjelder Fehmer.

— Jeg lot deg forrige gang forstå at jeg nødig ville ha noe med det å gjøre av hensyn til alle de menneskene det vil komme til å gå ut over. Nå er jeg fast bestemt. Du kan avlyse møtet.

Politifullmektig Waaler fremholdt hvilken pinlig stilling han da kom i, og tryglet kaptein Fritzner om personlig å fremlegge sine argumenter for Hjemmefronten. Det ville virke sterkere.

Motstrebende lovet kaptein Fritzner å møte. Han kunne velge tid og sted selv.

Ved 3—4 tiden noen dager senere innfant kaptein Fritzner seg i politifullmektigens leilighet i Bygdø Allé 109. Etter en stunds forløp ringte det på entréklokken, politifullmektigen gikk ut og lukket opp, og kom tilbake med en mann som bar et lommetørklæ med øyenhuller for ansiktet. Vedkommende ga kaptein Fritzner hånden og ba ham unnskylde maskeringen, og redegjorde kort for hva møtet gjaldt. Kaptein Fritzner gjentok sine argumenter fra samtalene med politifullmektigen og fastholdt sin vegring.

— De er feig, sa masken.

— Det er første gang en slik beskyldning rettes mot meg, svarte kaptein Fritzner.

— De har jo foreslått en kvinne til den jobben De ikke selv tør ta.

— Det har jeg ikke gjort. Jeg har gitt anvisning på forskjellige fremgangsmåter.

— Dette er Deres siste sjanse, kaptein.

— Jeg trenger ingen sjanse. Jeg gjør mitt arbeid uten tanke på personlige fordeler. Og sjanse eller ikke får vise seg når tiden kommer.

— Vil De medvirke hvis De får ordre fra HOK i London?

— Hvordan kan De skaffe den?

— Gjennom særmelding over radio.

— Nei. Jeg ønsker ikke å ha noe med saken å gjøre.

Den maskerte forlot opphisset værelset uten å ta avskjed med kaptein Fritzner. Politifullmektig Waaler fulgte masken ut, og hadde en lang samtale med vedkommende i entréen. Etter en stunds ventetid fikk kaptein Fritzner lov til å forlate politifullmektigens leilighet. Før Fritzner gikk, sa han:

— Det forløp akkurat slik jeg ventet. Det eneste du har oppnådd er at jeg nå settes opp på Hjemmefrontens likvidasjonsliste og blir hindret i mitt arbeid.

Waaler svarte at det skulle han klare å ordne opp, og bekreftet en tid senere at han hadde maktet det, hvilket kaptein Fritzner ikke følte seg trygg på.

Situasjonen bevirket at kaptein Fritzner enda en gang tok sitt standpunkt under overveielse. Men han kom til det samme resultat: Det er forkastelig å bortføre eller drepe en motstander når man vet at det vil koste 1000 landsmenn lidelser og liv, og er overbevist om at det ikke vil føre til annet enn at en ny og farligere tysker inntar den forsvunnes plass.

Da kaptein Fritzner ikke ville la seg plaffe ned uten kamp, forsøkte han gjennom det tyske ordenspoliti å få utlevert et mg. Da dette ikke gikk, kom han til å tenke på et skriv han hadde fått fra Statspolitiet den 27. mai:

Herr oberst Fritzner, Oslo.

Etter ordre Oberst Søvik skal jeg gi følgende opplysninger: I en anonym meddelelse som var blitt gitt svigermor til Politikommandør Stephanson er blant flere navn nevnt at også Oberst Fritzner skulle likvideres i nærmeste fremtid.

Vi tror ikke at denne meddelelse er alvorlig, men anmoder om at De tar Deres forholdsregler, såsom ikke gå alene, og å være aktpågivende.

De andre navn som er nevnt er også blitt underrettet.

Lederen av Statspolitiet, avd. 2 A

Olav Borgi (sign.)
Pfm.

Kaptein Fritzner tok brevet med til Fehmer og brukte det som påskudd til å be om å få utlevert en maskinpistol. Fehmer svarte nei. Fritzner skaffet seg maskinpistolen selv, mens avslaget ga ham atskillig å tenke på. Det lå en riktignok ikke uttalt, men meget tydelig mistillit til ham i nektelsen. Hva kom denne mistilliten av? Og hvorfor ble han skygget i det siste? Var det Hjemmefrontens likvidering som truet, eller var det tyskerne som søkte å skaffe beviser på Leibs opplysninger fra Sverige, eller var det Lindvik som fremdeles spøkte i «general» Marthinsens hjerne?

Alle muligheter var like sannsynlige. Hva skulle han gjøre? Redde seg over til Sverige? Det var for tidlig. Ennå fantes det meget å utrette i Norge. Fylkesmann Christensens ord bandt ham. Det var bare å fortsette. Men han måtte fra dag til dag slette ut sine spor så langt som det var mulig, og underrette og advare sine medarbeidere.

En formiddag kaptein Fritzner var i badet, ringte det plutselig alarm på entréklokken. Han gikk ut og lukket opp. Der sto hans sjåfør, Arne Kornerud, nesten uten pust, og stønnet:

— Det er skutt en mann nede i gata, kaptein.

— Gå ned og hold et øye med hva som skjer. Jeg kommer så snart som mulig.

Sjåføren sprang ned i gaten med pistol i hånden, og møtte stapomannen Skjønhaug, som ble så forskremt over synet av den bevepnete mannen at han klatret opp på en balkong og søkte dekning bak noen begonier.

Da kaptein Fritzner kom ned, sto bilen hans på hjørnet av Langårds gate og Eckersberggaten. Sjåføren rapporterte at han hadde sett en lang og en liten mann med våpen i hendene komme springende fra Langårdsgt. 1 mot Eckersberggaten, kaste seg på sykler og forsvinne.

Kaptein Fritzner så hva klokken var.

— Vi lar dem få god tid. Nå går vi ned og inspiserer Langårdsgt. 1.

På veien dit traff de en sivilkledd politimann, som hadde hørt skuddene. Kaptein Fritzner presenterte seg, og sammen gikk de til Langårdsgt. 1, mens sjåføren holdt vakt utenfor.

Inngangsdøren i Langårdsgt. 1 var gjennomhullet som et sold. Innenfor lå stapomannen Lindvik på ryggen. Kaptein Fritzner forbannet sitt uhell. Det var en kjent sak innen politiet at forholdet mellom den likviderte og ham var meget lite hjertelig. At han da befant seg her i denne situasjon ville virke meget påfallende. Men han måtte bli. Å forsvinne var det samme som å underskrive sin egen dødsdom.

Kaptein Fritzner så på klokken igjen. Nå hadde den lange og den lille mannen fått god respit.

— Det er vel best å underrette politiet, sa han til den sivilkledde. — Jeg skal ringe.

Kort tid etter kom stapo farende i biler. Ut strømmet menn med maskinpistoler i nevene. Det ble kommandert hendene i været. Både kaptein Fritzner og den tilfeldige politimann måtte parere ordre, mens stapobetjent Skjønhaug dukket opp mellom balkongens begonier og skrek opphisset: Skyt dem! Skyt dem!

— Pust rolig gutter, sa kaptein Fritzner. — Jeg er sjefen for Opos Kommandoavdeling. Legitimasjon finnes i venstre brystlomme.

Han ga en foreløpig forklaring til stapoavdelingens leder. Det samme gjorde sjåfør Kornerud, som påsto at han hadde sittet i bilen og sovet, og hverken hørt skudd eller andre mistenkelige lyder. Lederen beordret sjåfør Kornerud til å ta opp jakten med bilen. Men han kunne ikke kjøre.

— Jeg har ventet så lenge på sjefen at generatoren er blitt kald. Jeg blir nødt til å fyre opp igjen, og det tar tid.

Heldigvis tenkte ikke stapomennene i farten på å undersøke bilen, som gikk med bensin. Generatoren var bare kamuflasje.

Kaptein Fritzner måtte sammen med sjåfør Kornerud og den sivilkledde politimann i forhør, og kom opp i diverse ubehageligheter, men klarte å manøvrere seg fri på tross av «general» Marthinsens iherdige anstrengelser for å reise tiltale mot ham.

Som kvittering for stapomannen Lindvik ble kaptein Einar Hærland myrdet av folk tilhørende det tyske sikkerhetspoliti den 12. juni 1944 i oppgangen til Sporveisgt. 29, hvor han

bodde. Mordet ga London Radio anledning til en nedsettende kommentar. De ansvarlige antok sannsynligvis at H. S. sto bak likvideringen. Men kaptein Einar Hærland var norsk tvers igjennom, og tenkte bare på hvordan han best kunne tjene sitt land i en vanskelig tid. At han gjorde en betydelig innsats beviser likvideringen. Tyskerne visste godt hvem de ønsket å bli kvitt.

Kort tid etter ble konsul Sigurd Roll likvidert ved Holmenkollen kapell. Det var lammende slag for kaptein Fritzner, som hadde stått i intim kontakt og nært samarbeide med begge de avdøde, hvis vennskap han var stolt av.

Kaptein Fritzner ga sine kontakter alle nødvendige opplysninger og forholdsordrer og fortsatte ufortrødent sitt arbeid uten å ta hensyn til at nettet stadig snørte seg tettere og tettere sammen omkring ham.

Juli måned gikk. Kaptein Fritzner merket fremdeles at han ble skygget, og en ettermiddag han passerte Skøyen, splintret et long rifle prosjektil bilens bakrute. Det samme hendte andre «nazister» i samme strøk. Forbindelsen med tyskerne på Victoria Terrasse opprettholdtes i nødvendig utstrekning, men tonen var endret. Han ble tilsynelatende hjertelig mottatt, men det lå noe lurende bak hjerteligheten, som ikke hadde vært der tidligere, og fikk kaptein Fritzner til å være på vakt.

I august arresterte tyskerne politifullmektig Waaler. Kaptein Fritzner ble kalt inn til «general» Olbjørn som i samtalens løp nevnte Waalers arrestasjon.

— Du har vel ikke noe med ham å gjøre?

— Nei, svarte kaptein Fritzner.

Men han skjønte det hadde ringt for siste gang, og sammenkalte et møte med doktor Herman Løvenskiold og disponent Rolf Magnell på dennes kontor.

— Waaler er arrestert gutter. Skal vi gå i dekning?

— Jeg tror Waaler er tatt for en bagatell, sa doktor Løvenskiold, — og da burde det være unødvendig.

— Hva mener du, Rolf, spurte kaptein Fritzner.

— Jeg er enig med Herman.

— O. K. Men sørg i hvert fall for å få vekk papirene som du har gravd ned i haven, Herman.

— Det skal jeg gjøre.

Fra Magnell gikk kaptein Fritzner tilbake til kontoret, avsluttet dagens arbeid, bilte hjem til Vollen, og satte sin frue inn i situasjonen. Hun henstilte inntrengende til sin mann å gå i dekning og reise.

— Jeg kan ikke, svarte kaptein Fritzner. — Jeg har viktige saker under arbeid.

Neste morgen, da kaptein Fritzner skulle bile inn til kontoret holdt et lite intermesso på å endre hans beslutning. Den tre år gamle Vesle-Ola Fritzner, som aldri hadde vist tegn til frykt, begynte plutselig å gråte.

— Ikke reis far, ikke reis i dag.

Et øyeblikk vaklet kaptein Fritzner, men så avviste han alle betenkeligheter, trøstet gutten, og kjørte til kontoret.

På gårdsplassen sto gestapisten Weiner, som kaptein Fritzner hadde hatt en del med å gjøre, og ventet. Han hilste, ba om en samtale, og fulgte kaptein Fritzner inn på kontoret, hvor tyskeren ble stående med høyre hånd i lommen. Kaptein Fritzner ba Weiner ta plass. Gestapisten satte seg, men høyre hånd forlot ikke frakkelommen. Da skjønte kaptein Fritzner at arrestasjonen var forestående.

— Reinhardt ønsker å konferere med obersten. Det gjelder arrestasjon av en høyere politimann, sa Weiner. Tydeligere kan det ikke sies, tenkte kaptein Fritzner, mens han spaserte fram og tilbake i kontoret, stanset ved vinduet, studerte gårdsrommet med omgivelser, og oppdaget en mann halvt skjult bak et av de store trærne i alléen. Kaptein Fritzner vendte seg mot Weiner.

— Haster det? Jeg vil gjerne legge opp dagens arbeid først.

Uten å vente på Weiners svar, ropte han på Norby, som ikke kom, forlot kontoret under Weiners protest, gikk ut i forværelset og bort til vinduet mot Arne Garborgs plass for å se om det var sjanse til flukt den veien. Men utenfor på hvert sitt hjørne sto to kjente gestapister. Bygningen var omringet.

Kaptein Fritzner så sitt snitt til å kvitte seg med alle fangelister han hadde på seg, orienterte Norby, ba ham varsle,

hvis mulig fjerne alt som ennå burde vekk, og ta vare på seg selv. Kaptein Fritzner gikk så med Weiner i hælene inn på sitt kontor igjen. Weiner drev rastløs fram og tilbake foran døren, alltid med høyre hånd i lommen. Kaptein Fritzner konverserte gestapisten til han plutselig «måtte» på toalettet. Kaptein Fritzner gikk over gårdsplassen. Idet han steg opp trappen på den andre siden hørte han et vindu bli åpnet. Da han snudde seg, så han Weiner hoppe ut. Fritzner gikk ikke på toalettet, men inn i kontorene hvorfra han konstaterte at det var umulig å komme seg unna. Også på vestsiden av bygningen sto det gestapister på vakt. Han resignerte, og kjørte sammen med Weiner i sin bil til Victoria Terrasse. Da han svingte inn i Karl Johan, oppdaget han den vanlige fullt bemannede bilen fra Gestapo i kjølvannet. I resepsjonen på Terrassen ble han omringet av 7—8 pratende menn som geleidet ham til Weiners kontor. Der fikk han følgets pistoler rettet mot seg med ordre om «Hände hoch!» Kaptein Fritzner ble avvæpnet og undersøkt med tysk nøyaktighet før han fikk lov til å sette seg. Weiner gikk ut. Noen minutter senere kom Reinhardt inn. Kaptein Fritzner reiste seg.

— De er arrestert, politioberst.

— Ja, jeg merker det.

— Fortell hva De vet om Hjemmefronten.

— Jeg aner ikke hva Hjemmefronten er.

— De må da vite hvorfor De er arrestert.

— Nei.

— Da skal jeg gi Dem anledning til å tenke Dem om, sa Reinhardt arg, og forlot rommet.

Weiner kom inn igjen.

— De står Dem på å fortelle alt, politioberst.

— Jeg vet ikke hva jeg skal fortelle alt om.

— Er De à jour med de siste arrestasjonene?

— Jeg har rede på 4—5 stykker. Men jeg har ikke hatt tid til å sette meg inn i sakene.

— Hvordan staver De navnet Waaler? Med «V» eller «W», med «a» eller «aa»?

Weiner fikserte kaptein Fritzner.

Noen klarere beskjed om grunnen til arrestasjonen kunne

ingen få. Da Weiner skjønte at kaptein Fritzner var uvillig til å uttale seg, ble han anbrakt i enecelle på Akershus for å få anledning til «å tenke seg om», som Reinhardt hadde lovet etter sin mislykte første eksaminasjon.

Om natten vekket vakten kaptein Fritzner, ga ham klærne, som hver aften måtte henges ut i gangen, med ordre om å kle på seg, og førte ham til en forhørscelle. Der satt Weiner og to gestapister med et kart over Oslo-Nesodden foran seg på bordet. De så opp da kaptein Fritzner kom inn. Weiner nikket kort, og spurte:

— Hva vet De om Løvenskiold?

— Det er min gode venn fra Krigsskolens 1. klasse.

Weiner så skarpt på kaptein Fritzner og endret spørsmålet litt:

— Hva vet De om Løvenskiolds illegale arbeid?

— Ingenting.

— Hvor bor han?

— På Nesodden.

— Ja, men hvor?

— Jeg vet ikke nøyaktig. Et eller annet sted på Nesodden.

— Hvordan kommer man dit?

— Med båten.

Weiner fór opp, og slo i bordet.

— Det er midt på natten. Det går ingen båt nå.

Weiner pekte på kartet. Fingeren dirret av irritasjon.

— Løvenskiold bor i nærheten av kirken. En sidevei til venstre. Der.

Fingeren stanset. Weiner så triumferende på kaptein Fritzner.

— Ja, det er vel riktig, når De sier det.

— Det er korrekt. Og det vet De. Og nå spør jeg Dem igjen, og ber Dem være oppmerksom: Hva vet De om Løvenskiolds illegale arbeid?

— Ingenting, som jeg før har sagt.

Weiner satte seg, så på kaptein Fritzner, dunket med pekefingeren mot bordet, og sa:

— Løvenskiold har fotostater av alle de skrivelsene politifullmektig Waaler samlet. De er oppbevart på Løvenskiolds

eiendom. Løvenskiold var sjef for et «Hjemmefrontkompani» på Nesodden.

Var, fór det gjennom kaptein Fritzner. Det kan enten bety at Herman er tatt eller har greid å komme seg vekk. Bare Weiner ville fortsette.

— Ja, det er vel så, når De sier det.

Intet svar. Weiner så på kaptein Fritzner. Det var lett å fastslå gestapistens opphisselse. Leppene skalv og hendene rystet. Plutselig reiste Weiner seg.

— Jeg er ferdig med Dem — for øyeblikket.

Da Weiner kom til dr. Løvenskiolds bolig på Nesodden med politifullmektig Waaler som veiviser, var Løvenskiold gått i dekning, papirene gravd opp og brakt i sikkerhet, mens fru Løvenskiold med to barn var hjemme.

Tyskerne ransakte huset fra kjeller til loft. Da de var ferdige, forlangte de mat av fru Løvenskiold, men da de hadde spist, forlangte fru Løvenskiold rasjoneringsmerker og penger av gestapistene, og tross protester ga hun seg ikke. «Av mine gjester forlanger jeg ingenting. Men dere er ikke mine gjester. Jeg vil derfor ha rasjoneringsmerker og betaling.» Og det fikk fru Løvenskiold, før hun ble arrestert og ført til Grini.

Samme formiddag som kaptein Fritzner ble arrestert dukket Gestapo mannsterke opp i hans sommerhytte i Vollen i Asker. Huset ble endevendt, det eneste de fant var de seneste lister fra Roll skrevet den siste uken han levet. Og så ble fru Fritzner tatt med slik hun gikk og sto i våt badedrakt til leiligheten i Schivesgt. 4, som også ble endevendt uten resultat.

Et par dager senere fikk fru Fritzner smuglet inn en beskjed til sin mann om at tannpasta og jordbærplanter ikke var å få. Dette betydde at dr. Løvenskiold (jordbærplantene) og disponent Magnell (tannpastaen) var i sikkerhet.

I de neste 3 ukene mottok kaptein Fritzner til stadighet nattbesøk av Reinhardt, som ledet etterforskningen personlig. Tiden gikk fort for kaptein Fritzner, som var opptatt med å tilrettelegge sine forklaringer slik at de ble verdiløse for tyskerne. Etter et nattforhør sa Reinhardt:

— Dette er en smukk historie.

— Ja, svarte kaptein Fritzner og smilte.

— De skal bli skutt, illskrek Reinhardt, og sprang bort til kaptein Fritzner, som satt på brisken, bøyde seg over ham, og fyrte av følgende spørsmål:

— Hva vet De om Vethe? Hva vet De om Anker? (nåværende forsvarsminister J. Chr. Hauge). Tenk Dem godt om til jeg kommer tilbake. Døren smalt i etter ham.

Nye 3 uker gikk i spenning for kaptein Fritzner. Hva ville de nærmeste dagene bringe? Døden eller Tyskland? Hvordan gikk det med kone og barn? Og hva ville de få å leve av hvis det verste skulle hende?

Spekulasjonene ble avbrutt av flere, dagslange forhør hos Weiner, som hadde avløst Reinhardt, muligens fordi denne ikke oppnådde noe videre under sine besøk.

Ut på kvelden, etter et slikt forhør, da Weiner hadde skreket og tordnet seg dødstrett, avbrøt han plutselig eksaminasjonen, og sa i en helt ny, nesten vennlig tone:

— Hør engang, Fritzner, vi kaster bare bort tiden. Se her — Weiner la hånden på en tykk bunke med papirer — dette er politifullmektig Waalers detaljerte tilståelse.

Og fram av bunken trakk han en mappe, la den på bordet foran seg, så på kaptein Fritzner mens han pekte på mappen, og sa:

— Dette er Deres sak. Og nå kan jeg like godt fortelle Dem ett og annet.

Weiner åpnet mappen, og søkte mellom papirene.

— Den og den dag var politifullmektig Waaler hos Dem i Deres privatbolig. De og de dager besøkte De politifullmektigen i hans hjem. De og de dager var politifullmektigen hos Dem i departementet. Og la meg nå ta en enkelt dag — som denne for eksempel. Da oppsøkte Waaler Dem på Deres kontor i Politidepartementet fra kl. 1005 til kl. 1030 og forela Dem følgende spørsmål: Hirdens bevæpning, organisasjon, vaktholdsoppgaver, hvordan politiet var bevæpnet, politiets pålitelighet, grensesperringen og grensebevoktningen. Og De svarte, De ga ham nøyaktige og fyldige opplysninger, slik og slik.

Weiner så på kaptein Fritzner.

— Er dette korrekt?

— Når De har det på trykk da stemmer det vel så noenlunde.

— Ja, men Fritzner, kan De ikke da like godt vedstå Dem hele politifullmektig Waalers forklaring? Han har ført minutiøs dagbok.

— Det høres nesten sånn ut, svarte kaptein Fritzner, — og da kan jeg jo alltid gjøre det.

Med smellende stemme kom det så overraskende fra Weiner:

— Men hva med Norby? Hvilket illegalt arbeide gjorde han?

Dette spørsmålet var en meget ubehagelig overraskelse for kaptein Fritzner, selv om han lenge hadde engstet seg for Norby. Men av den videre eksaminasjon skjønte han til sin lettelse at Norby ikke var arrestert.

Klokken var blitt nesten 23, da telefonen ringte. En klar, munter damestemme minnet den kvinnekjære tysker om et glemt rendezvous. Weiner ble med et slag opptatt av helt andre ting enn pliktene mot det tredje rike, og sendte omgående fangen tilbake til Akershus.

Noen dager senere hendte det kaptein Fritzner en pussig ting da han lenket skulle til nytt forhør. I trappegangen inn til Victoria Terrasse traff han en avskjediget politimann, som var utskrevet til arbeidstjeneste, og hadde fått anvist jobb som reparatør på Terrassen. Politimannen blunket til kaptein Fritzner og fulgte etter for å se hvor tyskerne gjorde av ham. Kaptein Fritzner ble ført inn i ventecellen. En stund etter hørte han en stemme synge: — Kjære far, hører du meg nå, skal Norby reise, skal andre varsles. — Benevnelsen «far» har følgende forklaring: hver gang det var vanskeligheter i departementet for personalet eller dets pårørende, og kaptein Fritzner i den forbindelse ble anmodet om å hjelpe, var det blitt hans sjargong å svare: Ja, kom til far.

Dagens forhør, som dreiet seg om Norby, forløp greit. Vanskeligheter skapte derimot spørsmålet om kaptein Fritzners forbindelse med politifullmektig Kjell Magnussen, men forhøret tok heldigvis slutt engang, og da kaptein Fritzner om ettermiddagen ble ført ut, sto politimannen og ventet.

Det var en frontkjemper som fulgte kaptein Fritzner ut. Politimannen bommet ham for sigaretter, ga seg i snakk med frontkjemperen, og hang på ham som en borre under eskorten gjennom terrassens labyrinter. En tysker henvendte seg et øyeblikk til frontkjemperen, og ga dermed kaptein Fritzner anledning til å hviske:

— Norby må vekk. Alle kontakter under jorden.

Politimannen nikket. Han hadde forstått.

Et forhør hos kriminalrat Fehmer foranlediget av de opplysninger politifullmektig Waaler hadde gitt om den planlagte bortførelse av tyskeren, og kaptein Fritzners forskjellige anvisninger på fremgangsmåter i den forbindelse, ble meget pinlig. Den harde pågang for å avdekke kaptein Fritzners forbindelse med politifullmektig Kjell Magnussen var også enerverende. Denne nordmann, som ble skutt av Gestapo, tilhørte en radikal illegal gruppe. Under et av forhørene skrek gestapisten som hadde Magnussen-saken:

— Vi vet at mannen tilhørte en likvidasjonsgruppe. Vi vet at De hadde forbindelse med ham. De blir skutt hvis De ikke tilstår.

Kaptein Fritzner, som gjennom sitt samarbeid med Kjell Magnussen visste at gestapisten hadde rett, følte seg på meget tynn is, og måtte si et eller annet, svarte:

— Jeg har hatt Magnussen som elev på befalsskolen i 1939—40. Han var en interessert og meget ærgjerrig elev. Han deltok i Østfold, men fulgte ikke min avdeling over grensen. Jeg traff ham igjen høsten 1940 sammen med andre elever fra befalsskolen. De gikk da på politiskolen. Magnussen tok som politikonstabel 1. avdeling til juridikum, og ble av den grunn politifullmektig II i Oslo. Det er de eneste opplysninger jeg har om ham.

— De lyver, skrek gestapisten.

— Det blir Deres sak å bevise, svarte kaptein Fritzner.

Bortsett fra forhørene, som stadig fortsatte, og hvis tone varierte med de forskjellige gestapisters gemytt og dannelsestrin, hadde kaptein Fritzner det hverken verre eller

bedre på Akershus enn fanger flest. To måneder etter arrestasjonen fikk han sine toalettsaker og rent tøy.

Ved juletider lyktes det for fru Fritzner å etablere en illegal forbindelse på Akershus, og gjennom denne kanalen å få sendt inn pakker og nyheter til sin mann, noe som lyste opp i den tunge triste enecelletilværelsen.

I januar 1945 ble han flyttet fra celle 17 i vaktfløyen til den alminnelige avdeling i 3. etasje, hvor kjente ansikter hilste ham velkommen fra cellevinduene, da han til slutt fikk lurt seg til luftetimer.

Skråtobakken, som han mottok i pakkene og av fengselslegen, Odd Benestad, ble blant annet benyttet til betaling for nyheter fra de ukrainske SS.-soldater som hadde vedsjau. Etterretningsvesenet i fengslet fungerte på den måten upåklagelig, og ga håp og trøst.

Nedbrytende var derimot de hyppige eksekusjoner ved 4—5 tiden om morgenen. Geværsalvene med det nakne nådeskuddet som fulgte, virket opprivende. Å se galgen, som var forbeholdt «herrefolkets» egne syndere, bli hentet i vedskjulet, virket heller ikke beroligende. Av kistenes antall kunne man regne seg til hvor mange liv natten hadde krevd.

En ettermiddag hørtes sinte stemmer ute fra fengselsgangen, og plutselig skar et skjærende skrik gjennom korridoren. Det var en sabotør som skrek. Han satt i celle 1 i 4. etasje, over politifullmektig Schønning. Det norske stapo hadde hentet ham ut til forhør på gangen. I drøyt halvannen time ble mannen pisket. Lydt som det var i fengslet hørte medfangene pisken suse gjennom luften og dumpe slag treffe kroppen. Smertehylene steg og sank og ble etter hvert til halvt bevisstløse stønn. Medfangene krympet seg hver gang slagene falt, og følte dem til slutt på sine egne kropper. Både politiinspektør Schønning og kaptein Fritzner som satt på samme gang, forlangte foretrede for fengselskommandanten samme kveld og protesterte mot den umenneskelige behandlingen av en landsmann.

I cellen vis à vis kaptein Fritzner satt en ung gutt, Ludvig Hansen, også for sabotasje. Natten etter «general» Marthinsens likvidering våknet kaptein Fritzner av taktfaste tramp

fra jernbeslåtte hæler, og nøkler som raslet. En celledør ble slått opp, og «Aufstehen» runget gjennom fengselsgangen. Det var celledøren til Ludvig Hansen. Da unggutten ble ført ut, hørte kaptein Fritzner den tyske fengselsvakten spørre:

— Er du redd?

— Nei, svarte Ludvig Hansen med klar, lys guttestemme.

Neste natt ble nye ofre hentet fra tårnet. Rusende biler, våpenklirr, tysker-skrik, og skygger man skimtet ved forsiktig å gløtte bak blendingsgardinet er trekk fra slike netters redselsopplevelser. Forferdelig var det å sitte uvirksom og høre de fortvilte stemmene skrike: Jeg vil ikke dette. Jeg vil hjem.

I timene etter «general» Marthinsens likvidering hang kaptein Fritzners liv i en tråd. Fehlis spurte under valget av gisler etter Fritznersakens dokumenter, men Fehmer hadde gitt Weiner streng ordre om bare å utlevere dokumentene til ham personlig. Weiner svarte derfor Fehlis at dokumentene ikke var på Victoria Terrasse. Slik reddet Fehmer kaptein Fritzners liv.

Blant de nordmenn som måtte betale med sitt liv for likvideringen av «general» Marthinsen var fru Fritzners fetter, Ivar Moum. Han hadde under okkupasjonen vanket i kaptein Fritzners hjem, og der fått den nødvendige støtte i sitt illegale arbeid.

— — —

Stemningen blant Akershusfangene ble lysere utover våren. Optimismen steg fra uke til uke. Nyhetene som seg inn fra flere og flere kilder syntes å berettige det endrede synet på situasjonen. Men når den gjengse oppfatning blant fangene fant uttrykk i ord som: «Vi er ute til påske», var det godt at nøkternheten også hadde sine talsmenn, som slo kalt vann i blodet på optimistene og mente: «Vi får være glade om vi er fri til den 17. mai.»

De færreste fryktet for at det skulle bli kamp i Norge. Uten noen egentlig akseptabel begrunnelse for synspunktet var dette nærmest en fastslått kjensgjerning i de flestes øyne.

Den 7. mai, ca. kl. 1700 fikk fangene beskjed om at de ville bli frigitt neste dag. *Tyskerne hadde kapitulert.* Celledørene

ble åpnet, og alle fikk lov til å bevege seg fritt innen fengslets område. De tyske vaktmannskapene ble mer og mer påvirket av alkohol utover kvelden. I cellene trengte fangene seg sammen. Det var mange ting som skulle drøftes, blant annet ville alle gjerne ha igjen de tingene som var fratatt dem ved arrestasjonen og oppbevart i fengslet. Kaptein Fritzner gikk ned i vaktrommet, fremsatte sitt krav, og tyskerne hjalp med å lete, men undersøkelsene brakte ingen nevneverdige resultater.

Ved 2100 tiden ble det appell på gårdsplassen. Fengselssjefen, Benzer, som i det siste år hadde vist stor elskverdighet når det gjaldt forsendelser og besøk til fangene, kom godt anløpen fram foran fronten og holdt omtrent følgende «tale»:

— Det er kommet ordre fra kommunistene om at alle fanger skal løslates. I kveld. Med en gang. Riktignok har Tyskland tapt krigen, men så dypt er vi allikevel ikke sunket at vi tar imot ordre fra kommunistene. Nei. Jeg har derfor nektet løslatelse, men ordnet det slik at dere stilles under den svenske legasjons beskyttelse, og allerede i kveld blir overført til Grini. Dere skal derfor inndeles i transportpuljer.

Kaptein Fritzner hadde ingen lyst på Grini. Han fryktet for at frigivelsen ville kreve lenger tid der ute på grunn av det store antall fanger, trådte ut av geleddet, og gjemte seg. Det var hans hensikt å forsvinne i komplekset, og melde seg til frigivelse neste dag. Men da den siste puljen skulle av gårde ved 2—3 tiden om natten var de tyske sjåførene blitt så fulle at fangene nektet å bli med i bussene. Videre transport ble innstilt. Kaptein Fritzner slapp ut neste morgen. Han hadde en blomstrende beri beri. Kroppen var sterkt oppsvulmet og smertet ved den minste bevegelse.

Kaptein Fritzner bodde de første dagene hos en av sine venner, fordi hans egen bolig var fremleid. Han fikk imidlertid hurtig beskjed om at det norske politi allerede to ganger hadde vært der for å arrestere ham.

Og mens det norske folk jublet over frigjøringen, måtte kaptein Fritzner gå i dekning for første gang på fem år.

Annen del

Denne del bygger på sakens dokumenter, vitneprov, innsendte erklæringer og pressekommentarer, som er gjengitt i sin opprinnelige form. Noe av materialet er forkortet, meget betydningsløst stoff er sløyfet, men alle aktstykker finnes komplett i Landssvikavdelingens arkiv. — Uthevelsene er også her foretatt av bokens forfatter.

FORHØRSRETT OG LAGMANNSRETT

Umiddelbart etter frigjøringen brakte avisene melding om at alle medlemmer av NS. skulle arresteres, og deres forhold undersøkes. Daglig kunne man lese om pågripelser av prominente nazister. Artiklene var ofte illustrert. Kaptein Fritzners som ikke ønsket å figurere i avisenes spalter på denne eller noen annen måte, avslo alle henvendelser om intervju fra dagsavisene og den illegale presse, og henvendte seg, straks han fikk rede på at han var ettersøkt av det frigjorte norske politi, til høyesterettsadvokat Arne Vislie, avdøde fylkesmann Christensens svigersønn, og fortalte ham om politiets aksjon. Høyesterettsadvokat Vislie sendte omgående følgende brev:

Dok. 5—10—23.

14. mai 1945.

Herr Sjefen for Kriminalpolitiet i Oslo,
Oslo.

Jeg tillater meg å meddele:

Kaptein Edv. Vethe, som var direktør i A/S Norsk Citroen, og nå tjenestgjør i automobilavdelingen ved polititroppene fra Sverige, drøftet sommeren og høsten 1940 bl. a. med kaptein *Ola Fritzner* nødvendigheten av å få anbrakt i det nye NS.-politi pålitelige folk, som kunne vareta norske interesser på beste måte. Kaptein Fritzner erklærte seg villig til å gå inn i NS. og søke stilling i statspolitiet. Vi var klar over at det var nødvendig at vedkommende virkelig hadde garanti for at ansvarlige folk var med på planen, og kunne gå god for at kaptein Fritzner virkelig var gått inn i NS. i et sådant formåls tjeneste. Det ble derfor arrangert et møte på fylkesmann Christensens kontor, hvor Fritzner, Vethe og jeg var til stede. Planen, som tidligere var nevnt for fylkesmann Christensen, ble påny klarlagt, og fylkesmann Christensen erklærte, etter at han hadde framholdt for Fritzner hvilke sjelelige påkjenninger en slik stilling medførte, og hvilken risiko det måtte løpes, at han stillet

seg som garantist for at Fritzners virkelige stilling skulle bli anerkjent. Vethe og jeg skulle være vitner på dette.

Fritzner gikk deretter inn i statspolitiet. Han ble etter hvert, som bekjent, forfremmet og endte som politioberst. Jeg har ikke hatt anledning til å følge hans virke, men kaptein Vethe fortalte meg gjentagne ganger før han reiste til Sverige, at Fritzner gjorde et utmerket arbeide både når det gjaldt fanger og ellers.

Fritzners stilling ble til slutt oppdaget av Gestapo, og han ble satt i eneselle på Akershus, hvorfra han ble sluppet ut i siste uke. Han er sterkt angrepet av beri beri, men lider mer under det forhold at han ennå ikke har fått sitt ansikt igjen. Han oppsøkte meg lørdag, og ba meg om hjelp til å få sitt forhold klarlagt.

Han opplyste at løytnant *Per Øvrebø* og løytnant *Wilhelm Due* gikk inn i NS. etter hans anmodning. Den første har vært major ved politiskolen. Fritzner sier han har hatt høve til å følge hans virke, og kan garantere at han i enhver henseende har vært 100 prosent norsk. Den annen, løytnant Due, var ved beredskapsavdelingen, og har senere vært ansatt som politimester. Fritzner har ikke kunnet følge hans virksomhet i detalj, og kan for hans vedkommende ikke annet si enn at han gikk inn i NS. etter Fritzners anmodning.

Kaptein Fritzners frue, Aud Fritzner, har, etter Fritzners oppgave, hjulpet ham i hans arbeide.

Fritzner vil ganske sikkert selv kunne gi nærmere forklaring om sitt arbeide, og kaptein Vethe vil kunne bekrefte riktigheten av de opplysninger jeg her har gitt. Han befinner seg for tiden i Trøndelag, men jeg går ut fra at det må gå an å komme i forbindelse med ham.

Det jeg ønsker og kan bekrefte er at Fritzner meldte seg inn i NS. for å kunne virke for norske interesser i NS.-politiet. Jeg lovet både fylkesmann Christensen og Fritzner selv å gi denne bekreftelse, og jeg håper at min forklaring, sammen med kaptein Vethes, vil være tilstrekkelig på dette punkt.

Ærbødigst
Arne Vislie (sign.)
Høyesterettsadvokat, distriktsadjutant
i Norske Hjemmestyrker, D 12.

Etter at påtalemyndigheten hadde mottatt dette dokument er det uforståelig at det kunne reises anklage mot kaptein Fritzner. Og enda mer uforståelig blir myndighetenes holdning etter dr. med. Bjørn Foss' artikkel i Aftenpostens aftennummer den 21. juli 1949. Doktoren skriver blant annet:

Umiddelbart etter at kaptein Fritzner var kommet ut av sitt fangenskap på Akershus søkte han meg. Han var da sterkt angrepet

av beri-beri og innleggelse i sykehus var nødvendig. Jeg var i de første dager etter frigjøringen en flittig gjest hos politiledelsen på Møllergt. 19. Ved en frokost, hvor fungerende politimester i Oslo, Meyer, fungerende kriminalsjef L'Abee-Lund, og kontorsjef Brenne var til stede, ble arrestasjonen av kaptein Fritzner brakt på bane. Jeg fortalte hva jeg visste om kapteinens illegale arbeid, og om hans sykdom. Fra politiets side ble det fremhevet at man hadde vært i tvil om på hvilken side kaptein Fritzner sto, og at han hadde vært satt på en prøve for å få anledning til å vise sin nasjonale holdning. Denne bestod han ikke. Prøven var kidnappingen eller likvideringen av Fehmer. Dette var politiets eneste anklagepunkt mot Fritzner. Enden på samtalen ble at politimester Meyer på sin rolige måte sa at det har vært så meget snakk både for og mot kaptein Fritzner, at Fritzner selv måtte være mest tjent med å få saken opp og avgjort. Politiet kunne arrestere Fritzner, og sende melding om dette til pressen, og allerede *dagen etter* kunne han fremstilles i forhørsretten og bli frifunnet. Han var da renvasket og alt skumleri om ham ville opphøre. Som venn av Fritzner måtte jeg forstå at Fritzner selv ville være tjent med dette. Jeg medga at jeg forsto dette syn på saken, og spurte om jeg som venn kunne hente ham (eller arrestere ham) og holde ham med selskap i cellen den natten han ventet på å komme i forhørsretten. Dette ble innrømmet, og jeg ba da om at man måtte vente med saken til Fritzner var blitt frisk. Dette ble innrømmet. Jeg besøkte Fritzner på Ullevål sykehus, og fortalte ham dette. Mens Fritzner rekreerte seg i Asker, etterat han var skrevet ut fra Ullevål sykehus, ble han innkalt til konferanse i Landssvikpolitiet på Viktoria Terrasse. Derfra gikk så veien direkte til Møllergt. 19 som fange.

Endelig hadde daværende kriminalsjef L'Abee Lund *før arrestasjonen av kaptein Fritzner* en samtale med overrettssakfører og kaptein Trygve Mørdre sommeren 1945. Det vises til følgende brev bilagt med erklæring datert 22. september 1948.

Herr kaptein Fritzner,
Akershus, Oslo.

Under henvisning til dagspressen har jeg uten noen foranledning fra Dem funnet det riktig å utferdige vedlagte erklæring, idet den muligens kan være av interesse for Dem.

Ærbødigst
Trygve Mørdre

Erklæring.

Under henvisning til de opplysninger som fremkommer i dagspressen angående kaptein Fritzners sak, finner jeg nu grunn til å meddele de opplysninger jeg sitter inne med.

Allerede på et meget tidlig tidspunkt under krigen ble jeg orientert om foranledningen til kaptein Fritzners innmeldelse i NS. og hans stilling i politiet. Det ble imidlertid betydet meg meget sterkt at de opplysninger jeg fikk ikke måtte brukes med mindre jeg måtte anse det absolutt nødvendig. Det falt i min lodd 2 ganger å gjøre bruk av de opplysniger jeg satt inne med.

Første gang dette inntraff var umiddelbart før jul 1944, da jeg tjenestgjorde ved Forsvarets overkommando II i London. Den direkte foranledning var at daværende sjef for bilkontoret i Stockholm, kaptein Vethe, kom til London hvor han såvidt jeg vet ville redegjøre for endel av de disposisjoner med hensyn til innkjøp og drift av bilmateriell som var foretatt i Sverige i forbindelse med oppbygging av de norske styrker der. Hva denne redegjørelse gikk ut på har intet med nærværende sak å gjøre. Imidlertid førte herr Vethes nærvær til at der fra høytstående hold i Forsvarsdepartementet ble rettet en anklage mot ham for å stå i nær kontakt med nasistiske kretser hjemme i Norge, nemlig med kaptein Fritzner. Dette medførte at der ble foretatt avhøring av kaptein Vethe, ledet av rettskontoret og under medvirken av F. O. II' kontor for kontroll av personell. Jeg fant det da herunder riktig å meddele både rettskontoret v/ herr Bryhn og personellkontrollen ved kaptein Christiansen, hva jeg kjente til om kaptein Fritzners innmelding i NS. og angivelig samarbeid med NS. Resultatet herav kjenner jeg ikke i detalj, men herr Vethe kom i hvert fall til å reise tilbake til Sverige, hvor han fortsatte sin tjeneste til krigen var slutt. Denne episode medvirket bl. a. til at jeg tok opp å utarbeide planer for etablering av en regulær secury tjeneste for norske kontorer og avdelinger i Sverige.

Neste gang jeg fant foranledning til å gjøre bruk av min viden var sommeren 1945 etter frigjøringen. Kaptein Fritzner var som kjent ved frigjøringen funnet på Akershus og hans helbred var da slik at det nødvendiggjorde sykehusopphold. (Fra politiets side forelå der krav om at han skulle innsettes i fengslig forvaring. Det ble da meddelt meg av herr Vethe at politiinspektør L'Abèe-Lund, som hadde Fritzners sak, en rekke ganger hadde innfunnet seg på sykehuset hvor han opptråtte på en slik måte overfor kaptein Fritzner at det virket sterkt deprimerende på ham i den tilstand han var. Kaptein Vethe spurte meg om jeg kunne gjøre noe for å hindre gjentagelse av dette[1]). Jeg oppsøkte personlig politiinspektør L'Abèe-Lund og meddelte ham hva jeg kjente til om kaptein Fritzners forhold, idet jeg måtte anta at politiinspektøren ikke var bekjent med hvordan saken virkelig sto og at hans ubekjentskap herom samt den krigsmentalitet som fortsatt til en viss grad rådde, kunne

[1]) Denne opplysning viser seg ved etterkontroll ikke å være korrekt.

forklare politiinspektørens opptreden, som jeg fant i strid med hva man måtte kunne kreve av en ikke nasistisk politimann. Politiinspektøren besvarte min redegjørelse med at han var helt orientert om den, som han sa «eventyrlige» historie om kaptein Fritzner, som han imidlertid ikke trodde det døyt på. Det fremgikk tydelig av politiinspektørens uttalelse at han betraktet kaptein Fritzner som en av våre farligste nasister og *at han ville sette all sin evne inn på å knekke ham*. Jeg svarte hertil at det måtte være politiinspektørens plikt, uten hensyn til hans personlige oppfatning av kaptein Fritzner, å opptre som det sømmet seg en ikke nasistisk politimann. Jeg fremholdt som min oppfatning at hans opptreden var en temmelig tro kopi av de metoder som tyskerne og det norske NS.-politi hadde benyttet seg av. Jeg nevnte at jeg anså hans opptreden for å måtte virke som sjelelig tortur og fremholdt så sterkt jeg kunne at rapport om gjentagelse av den slags besøk på sykehuset og ved sykesengen måtte møtes med kraftige mottrekk. Hertil ble der intet svart fra politiinspektørens side.

Oslo, den 22. september 1948.
Trygve Mørdre
o.r.sakfører

Om opplysningene fra overrettssakfører Trygve Mørdre gikk videre til riksadvokat Sven Arntzen, er et åpent spørsmål. De er ikke nevnt med et ord i sakens dokumenter i likhet med mange andre prov til fordel for kaptein Fritzner avgitt i Sverige og England under okkupasjonen.

Kaptein Fritzner mottok stadig gjennom forbindelser i Landssvikavdelingen meldinger om at politiet ville ha tak i ham. Via sin trofaste illegale medarbeider og prøvete venn, disponent Rolf Magnell, fikk kaptein Fritzner en konferanse med høyesterettsadvokat Reidar Dahl, en gammel skolekamerat som ofte under krigen på vegne av sine klienter hadde bedt om og fått hjelp av kaptein Fritzner, og som i okkupasjonstiden, under en samtale, hadde tilsagt kaptein Fritzner sin assistanse når frigjøringen kom, hvis det mot formodning skulle bli nødvendig.

Etter å ha satt seg inn i saken, rådet høyesterettsadvokat Reidar Dahl kaptein Fritzner til å utarbeide en detaljert redegjørelse for sitt forhold fra april 1940 til mai 1945, og sende den til politiet.

— Dermed er saken i orden, Ola, det skal jeg vedde hva du vil på. Etter mitt beste skjønn kan det aldri reises sak mot deg. På hvilket grunnlag skulle det gjøres? Kan du si meg det?

— Nei.

— Ikke jeg heller. Men for sikkerhets skyld kan du jo samle inn noen erklæringer fra folk som har første hånds kjennskap til ditt arbeide, jeg tenker da særlig på dine viktigste kontakter, og alle dem du har hjulpet.

— Nei det gjør jeg ikke. Jeg går ikke rundt og sier: «Husker De at jeg hjalp Dem under krigen? Kan De ikke gi meg en erklæring om det?» Jeg gjorde ikke mine landsmenn tjenester for at de skulle huske det etterpå. Og aller minst for at jeg skulle få takk eller kunne kreve noe igjen. Blir jeg nødt til det, da er det så nedverdigende at jeg aldri skal tilgi de myndighetene som tvinger meg til det.

Kaptein Fritzner holdt seg etter råd fra sin advokat fortsatt i dekning for å få tid og ro til å skaffe fram bevismateriale og arbeide med sitt P. M. Da han var ferdig med sin omfattende forklaring, la han seg etter råd fra sine legevenner inn på Ullevål sykehus for å bli kvitt sin beri-beri, og underrettet politiet om sitt oppholdssted. Han sto i stadig kontakt med høyesterettsadvokat Reidar Dahl, som etter hånden furnerte politiet med en rekke erklæringer hvorav de viktigste følger i kronologisk orden og i utdrag av hensyn til bokens omfang:

Dok. 9—25.

Utdrag av redegjørelse fra løytnant Per Øvrebø i anledning skriv av 14. mai 1945 fra h.r.advokat distriktsadjutant i Norske Hjemmestyrker, D. 12, Arne Vislie.

I tilknytning til hva som for mitt vedkommende er nevnt i skriv av 14. ds. fra h.r.advokat, distriktsadjutant i Norske Hjemmestyrker, D. 12, *Arne Vislie,* skal jeg ytterligere få opplyse:

Jeg ble, visstnok nyttårsaften 1940, oppringt i rikstelefon av kaptein Ola Fritzner som spurte om jeg kunne komme til Oslo straks, da han hadde bruk for meg. Han var blitt sjef for en politistyrke i Oslo og trengte meg som kompanisjef. Jeg meldte meg for kaptein Fritzner på kasernen i Slemdalsveien 5, Oslo, visstnok

den 3. januar 1941. Han forklarte meg da i store trekk at det gjaldt å redde hva som reddes kunne av politiet i Oslo. Hirden hadde nemlig truet med å overta kommandoen over beredskapsstyrken og ta ledelsen av utdannelsen av politiet. De hadde således forlangt å få besatt de to kompanisjefstillingene med hirdfolk. Fritzner skulle forhindre dette ved å overta kommandoen over beredskapsstyrken med løytnant Due og meg som kompanisjefer. Jeg måtte imidlertid være medlem av NS. for at planen skulle lykkes. Ellers ville jeg ikke kunne bli godtatt, og jeg ville heller ikke kunne oppnå den tilstrekkelige «slagkraft» overfor NS. og hirden, mente Fritzner. Jeg vegret meg for å gå inn i NS., og mente det kunne finnes en annen, som var villig. Fritzner sa da at han måtte ha en mann som han helt ut kunne stole på, og at han hadde regnet med meg. Jeg forlangte betenkningstid. — —

Fritzner forklarte nå — etter en del diskusjon — at han selv hadde meldt seg inn i NS. for å vareta norske interesser i politiet, og det var blitt stillet full garanti for ham og for dem han tok ut som sine hjelpere. Han hadde betinget seg å kunne velge sine folk selv. På direkte spørsmål om garantien var i full orden og om hvem som stod som garantister, svarte han at jeg bare kunne være ganske trygg, rette vedkommende ville bli underrettet også for mitt vedkommende. Han kunne imidlertid ikke — p.g.a. den store risiko — meddele meg hvem som stod bak, men han forsikret at det var lovlige, norske myndigheter. Han mente det var best for alle parter at jeg ikke visste mer enn høyst nødvendig. Jeg kunne holde meg til ham.

Jeg har kjent Fritzner fra 1928, og han har alltid overfor meg i handling vist at jeg kunne stole på ham. — — —

Jeg meldte meg derfor inn i NS. — — —

Jeg var i kasernen direkte under Fritzners kommando til april 1941 og ledet utdannelsen av mitt kompani. Som lærere i teoretiske fag fungerte politiembetsmenn fra Oslo politi. Til den praktiske utdannelsen var det som instruktører avgitt polititjenestemenn fra Oslo politi.

I slutten av mars måned 1941 meddelte Fritzner meg at han skulle over i annen stilling innen politiet. Jeg ville da også bort fra kasernen. Ved Fritzners hjelp ble jeg så i midten av april måned beordret til tjeneste ved Politiskolen. Siden har jeg vært i stadig kontakt med kaptein Fritzner. — —

Dok. 11—30.

Utdrag av rapport fra direktør Edv. Vethe i anledning kaptein Ola Fritzners tjeneste ved Kommandoavdelingen, Oslo Politi.

Da jeg kom til Sverige som flyktning den 20. august 1943, har jeg til politiet på mottagersentralen Kjeseter gjort rede for hvor-

ledes arrangementet med Fritzners tjeneste i politiet ble gjort.

Videre har jeg under ophold i London i november-desember, 1944 gjort rede for det samme i en meget omfattende rapport tatt op av det derværende norske rettskontor med en representant fra Hærens Overkommando (F. O. II). Da jeg antar at disse rapporter er tilgjengelige for Oslo Politi, skal jeg gjøre denne utredning noget kortere.

En tid efterat jeg var kommet tilbake fra min tjenestegjøring i Nord-Norge under krigen 1940, blev jeg anmodet om å søke general Ruge, som da satt på Grini. Efter å ha redegjort for den sak som hadde foranlediget mitt besøk, kom jeg inn på situasjonen i sin almindelighet.

Da våre militære styrker var avvepnet, og vi måtte regne med at våpnene delvis var sendt ut av landet og delvis ødelagt, blev det spørsmål om politiet måtte bli den maktfaktor som man i sluttfasen måtte regne med. Hvordan man enn så på det var det ikke tvil om at det var av betydning å holde politiet mest mulig rent for nasister.

General Ruge kjente Fritzner meget godt, og da kaptein Fritzner allerede nogen tid hadde tjenestegjort i politiet, fremkastet jeg tanken at Fritzner skulde søkes plasert i en centralstilling, hvor han kunne øve innflytelse på rekrutteringen til politikorpset. Det er å merke at på det tidspunkt hadde kaptein Fritzner meddelt meg at han ønsket å tre ut av politiet, fordi han begynte å frykte for at hans gamle venn, Jonas Lie, ville gjøre et nazipolitisk apparat av politiet.

General Ruge fant planen interessant, og vi var enige om at Fritzner kunne passe forsåvidt som vi måtte forutsette at han vilde bli akseptert av våre hjemlige nazister som gammel venn av Jonas Lie. Tyskerne vilde akseptere ham fordi Fritzner helt fra sin tjenestegjøring i Saar under avstemningen hadde røbet tyske sympatier, eller iallfall en viss beundring for den tyske organisasjonsevne og krigsmakt. Endelig var både general Ruge og jeg på det rene med at om kaptein Fritzner gikk inn for et slikt opdrag, vilde vi kunne stole på ham som en god nordmann. Jeg forstod general Ruge slik at han var enig i at arrangementet skulle søkes gjort, men på min vei tilbake fra Grini, og de første dagene etter, fikk jeg visse skrupler, særlig fordi jeg tenkte meg at arrangementet kunne føre til at kaptein Fritzner ville bli skutt, og at jeg så direkte hadde vært medvirkende til å bringe ham opp i ulykke. Jeg søkte så oberst Hansson og forela planen for ham. Han mente at det i lengden ville være umulig for en mann å holde ut i en slik stilling, og at det derfor var betenkelig, selv om planen ellers hadde meget for seg.

I min tvilrådighet søkte jeg deretter fylkesmann Christensen, som avgjort gikk inn for planen.

— — —

Fritzner var fullt på det rene med at oppgaven ville bli vanskelig og han var også på det rene med at han ved å gjøre dette ville utsette seg for både kritikk og fare.

— — —

Det psykiske press som Fritzners stilling medførte, ble til tider så sterkt, at han flere ganger nevnte at han gjerne ville ut av det hele. Han fremsatte også ønsket om personlig å komme i kontakt med fylkesmann Christensen.

— — —

Jeg arrangerte så et møte mellom fylkesmannen og kaptein Fritzner på fylkesmannens kontor i den gamle posthusgården.

— — —

Jeg har søkt kaptein Fritzner adskillige ganger på hans kontor under krigen og også privat.

— — —

Foruten å hjelpe folk som var kommet i vanskeligheter skulle Fritzner også skaffe opplysninger om visse interne ting av interesse. *Jeg kan således huske at han fremskaffet politiets code, politiets mobiliseringsplan og endelig bragte han underretning om en skrivelse såvidt jeg erindrer av 8.3.-44, satt opp av major K. og kaptein L., hvor herrene foreslår for de tyske myndigheter at resten av de norske officerer burde arresteres og sendes til Tyskland.* Like etterat jeg hadde fått denne opplysning fant jeg påskudd til å reise til Sverige, og meddelte forslaget til marineattacheen i Stockholm, *kommandørkaptein Henriksen.* På mitt spørsmål om det ikke var best at offiserene kom seg over til Sverige ble der svart *at de fortsatt fikk ta det med ro medmindre liv eller sikkerhet var i fare.* Den beskjed hadde jeg forøvrig fått tidligere ved et par anledninger.

— — —

Jeg er også blitt kjent med at herr Lindvik, som var en fremtredende nazist, under et møte på Skaugum, hvor Risnes, Jonas Lie og Rediess skulle ha vært til stede, foreslo at Fritzner skulle likvideres, da han var den frekkeste spion, som noen gang var sett blant nazistene. Det er oppgitt at Risnes støttet forslaget, men Rediess avslo med den begrunnelse at han vanskelig kunne tro Fritzner var spion, da han pleiet en så nær omgang med Rediess's nærmeste medarbeidere. — —

— — —

Dok. 15—34.

Fra fung. overbetjent Hauge. 3. juni 1945.

Ad *kaptein Ola Fritzner.*

På et meget tidlig tidspunkt under okkupasjonen, straks Fritzner var gått inn i «Stapo», og meg bekjent allerede før der var kommet i stand noen samlet og organisert motstand, fikk jeg «kontakt» med

Fritzner. Jeg kjente ikke Fritzner tidligere, men hadde i oppdrag å skaffe «kontakt» til «Stapo» og «Politidepartementet» for et par «grupper» jeg arbeidet med. Av personer som jeg vet var med i «gruppene» kan jeg nevne byfogd Harald Gram, fru Annæus Schjødt, kontorsjef Hans Johnsen, Trygve Høgberg m. fl. Jeg «kom inn på» Fritzner gjennom en av mine tidligere bekjente — Jacob Byberg —, og jeg oppnådde også å «kjøpe» en mann i «Stapo». At våre «grupper» og med dem mange andre hadde stor nytte av disse forbinnelser er hevet over tvil, men herom bør andre uttale seg. Etter de første «følere» ble kontakten knyttet fastere og mer intim og ble opprettholdt til den samme dag jeg ble arrestert (29/7-42). Konst. Hjellemo skulle da overta «kontakten».

Fritzner fortalte meg på et ganske tidlig tidspunkt at han var gått inn i NS. og hadde tatt tjeneste i politiet etter konferanse med fylkesmann Christensen. Det var snakk om å få Fritzner «godkjent» fra London og Stockholm, *og det ble sendt melding om ham. Det kom også svar tilbake.* Første gang lød svaret «Bruk Schønning», men dette var ikke etter vårt ønske da, og vi sendte forestilling herom. Svaret som vi da fikk husker jeg ikke ordlyden av, *men det var iorden å bruke Fritzner.*

En annen som har kjennskap til — iallfall deler av dette — men som jeg da ikke arbeidet åpenlyst sammen med, men godt visste om er *prof. dr. med. Torleif Dale.*

Ved siden av at Fritzner gav mange verdifulle opplysninger for våre grupper, til dels av livsfarlig karakter, bevisst eller ubevisst, utførte han verdifullt humanitært arbeide. Personlig er jeg ham utvilsomt stor takk skyldig for min løslatelse. Sammen med Haakon Schønning — eller rettere sagt hver for seg — bearbeidet de mine to «saksbearbeidere» Fehmer og Finck. Jeg «satt varmt i det», siktet for spionasje og forbindelse med England og Sverige. . .

— — —

Etter at jeg ble løslatt 17/7-43 har jeg hatt liten forbindelse med Fritzner. I enkelte tilfelle har jeg oppsøkt ham for å få opplysninger, men gikk da de fleste ganger via Byberg. Jeg erfarte da at Fritzner var aktivt med fremdeles, og til og med i «eksport». Ved et høve sendte han bud etter meg for å få vite hva slags mann politifullm. Vaaler var. *Jeg advarte ham på det innstendigste fra å tre i forbindelse med denne mann, hvilket han ikke tok seg ad notam.*

Ved et annet høve fikk jeg anmodning om å formidle en forbindelse til Fritzner fra «politiets organisasjon». Dette gjorde jeg, og stikkordet var «Insulin». Resultatet er meg ukjent.

Dette er i hovedtrekkene min forbindelse med Ola Fritzner.

— — —

Personlig har jeg ikke næret noen engstelse for Fritzner.

Dok. 17.

Oslo, den 20. juni 1945.

Til landssvikavdelingen,
v/ herr overbetjent Konrad Hauge.
Ad kaptein Ola Fritzner.

— — —

Våren 1943 ble mine 2 sønner og jeg arrestert av Gestapo etter å være angitt for å ha våpen og ammunisjon. Men takket være kaptein Fritzner ble oppholdet på Grini av kort varighet. Våren 1944, da min vanlige flyktningerute til Sverige var stengt, hjalp kaptein Fritzner meg å få tre studenter over. Studentenes navn er: Bernt Aase, Råde, Olsen, Oslo, Guldal, Hønefoss.

Jeg anser det som min plikt å innsende denne rapport, da det vel har sin interesse nu da hver enkelts forhold under okkupasjonstiden skal granskes.

(sign.) Hans Oppegård,
gårdbruker, Holt i Enebakk.

Dok. 19—33.

Oslo, den 19. juni 1945.

Rapport fra kriminalkonstabel E. Hjellemo.
Ad kaptein Ola Fritzner.

Kapteih Ola Fritzner tiltrådte som sjef for Beredskapsavdelingen, Gardekassernen, omkring nyttår 1941. Avdelingen hadde vanskelige oppgaver i forbindelse med hirdens provokasjoner i Oslo og omegn og under løsningen av disse hadde vi alltid sjefens fulle støtte.

Et annet område hvor jeg pány kom i intim kontakt med Fritzner var etterretningsvesenet. Jeg samlet materiale fra Sicherheitspolizei, Politidepartementet og Statspolitiet, Kirkeveien, blant andre for 100-gruppen (eller Sero) som arbeidet for Idrettskontoret, senere Sambandskontoret i Stockholm. Da *Konrad Hauge* sommeren 1942 ble arrestert, fikk jeg beskjed om å overta hans kontakt med Fritzner. Jeg var fullt oppmerksom på den vanskelige stilling Fritzner innehadde og tilbød å gjøre Sambandskontoret oppmerksom på den rette sammenheng for å få hans forhold «godkjent». Dette avslo Fritzner bestemt, og jeg var helt oppmerksom på den uhyre risiko dette innebar, idet vi i 100-gruppen i enkelte tilfelle mente å kunne påvise at Gestapos arrestasjoner her skrev seg fra løsmunnethet i Sverige. — —

Våren 1943 var en tid kritisk for 100-gruppen, idet arrestasjoner i Vestfold- og Telemarksbyene syntes å peke hen på hovedsentret i Oslo bl. a. gjennom trafikk med fiskeskøyter. Jeg hadde da bedt Fritzner å undersøke omkring arrestasjonen av *Petter Salvesen,* samt ettersøkelsen av *ingeniør Hauan,* Tønsberg. En dag blir jeg tilkalt og han meddelte at Kommisar Woersch, Abt. 4 e' hadde opplyst at den hadde fått hull på en spionasjegruppe, og at de skulle arrestere hovedmannen samme dag. Jeg gikk til gruppens sambandsmann,

herr Gløersen i Livsforsikringsselskapet Brage (sønn av eksp.sjef *Gløersen,* Justisdept.) for å melde av. En forskrekket centralborddame opplyste at han nettopp var arrestert av tyskerne. Ved undersøkelse fikk jeg bragt på det rene at han like etter var skutt i nærheten av hjemmet «under fluktforsøk». Denne melding hadde umåtelig meget å bety for konsolideringen av gruppens arbeid. 100-gruppen hadde kontakter til Milorg., kortbølgesender, transport m. v., og når meldinger om arrestasjoner innløp, greidde Fritzner hyppig å få bragt på det rene hvilke avdelinger i Sicherheitspolizei som behandlet sakene og hva anklagene innebar. I enkelte tilfelle har hans forestillinger i Sicherheitspolizei utvilsomt vært medvirkende ved løslatelser av arresterte.

I andre tilfelle gav Fritzner meldinger om innsettelse av hird til forsterkning av bevoktningen i visse grensesoner. Hva en slik underretning betød for spionasjegruppenes kurersamband med Sverige trenger jeg ikke å klarlegge nærmere.

Av saker han undersøkte husker jeg i farten *Sørlandssaken Laudal* og *Joh. Gottfr. Christiansen* (død i tysk fangeleir) foruten *Konrad Hauge.*

I forbindelse med major Helsets oppfordring til enkelte yngre norske offiserer om å melde seg til tjeneste i Sverige var han i forbindelse med løytnant og politifullmektig *Solli,* Drøbak og løytnant *Carl Ruge,* blant andre, hvor jeg assisterte med pass og transport.

Jeg har talt med herr M. Skougen ved Sambandskontoret for om mulig å få bragt til veie aktstykker av mine kurermeldinger dit og derigjennom kunne dokumentere at mine opplysninger er rette. Ikke minst ved sitt etterretningsarbeid har herr Fritzner vist sin aktive nasjonale innstilling. Jeg hadde personlig full tiltro til ham og beklaget dypt at kontakten ble brutt ved min arrestasjon høsten 1943.

Dok. 24.

Erklæring.

Undertegnede tannlæge Johanna Landmark Skaar og kaptein, fhv. Distriktkommandointendant i Nord Norge, Fritz C. Skaar, Harald Hårfagresgt. 11, har under hele okkupasjonstiden hatt nær forbindelse med kaptein *Ola Fritzner,* som tjenestgjorde som oberst i ordenspolitiet, Politidepartementet. Vi har her den hele tid vært klar over, at kaptein Fritzner var en av våre og at vi alltid trygt kunne henvende oss til ham for å få hjelp til å få frigitt fanger, for å få opplysninger om hvor det var blitt av fanger og hvordan deres sak stod og annet, som bare den kunne skaffe som hadde adgang til å komme de tyske og norske politimyndigheter på nært hold. En hel del av disse henvendelser gjaldt folk som var fremmede for oss og som vi gjennom mellomledd hadde fått opplysninger om og deretter forsøkte å hjelpe. Det er derfor ikke nå mulig å nevne de mange tilfeller, vi

har simpelthen glemt både sak og navn. Noen av de som står oss nær, kan vi dog gi nærmere opplysninger om.

Blant disse er det først og fremst Fritzners arbeide for å redde den norske jødinne, tannlæge Sara Koritzinsky, som lå syk på Rikshospitalets nerveavdeling under jødedeportasjonene. Det hadde vært arbeidet sterkt for henne fra andre hold, og det var lyktes å skaffe henne et svensk pass, som imidlertid da det kom til stykket viste seg ikke å være i formell orden. Dagen før en av båtene med jøder skulle avgå, innfant statspolitiet seg på Rikshospitalet for å hente frk. Koritzinsky. Oversøster Brita Tallseter på nerveavdelingen tilkalte frk. Anna Sundt og tannlæge Johanna L. Skaar. Den første satte seg i forbindelse bl. a. med det svenske generalkonsulat som intet kunne utrette, mens den sistnevnte henvendte seg til kaptein Fritzner. Etter 3-4 timers forløp erklærte vedk. statspolitibetjent at han måtte utføre sin ordre og frk. Koritzinsky ble i sykekurv kjørt til Bredtvedt for videreforsendelse neste dag. Imidlertid hadde kaptein Fritzner henvendt seg til statspolitisjefen Marthinsen som intet kunne eller ville gjøre da det var tyskere som hadde saken og Fritzner oppsøkte da vedk. tyske politiembedsmann på Victoria Terrasse og fikk utvirket at frk. Koritzinsky skulle sendes tilbake til Rikshospitalet. Da bilen kom fram til Bredtvedt lå der ordre om retur. Hun ble derved reddet fra' deportasjon i første omgang og en fikk tid til å ordne formalia med svensk statsborgerskap.

Av øvrige som kaptein Fritzner etter anmodning av oss har arbeidet for kan nevnes tannlæge Signe Sandok Palmstrøm, fru Astrid Landmark og daværende politikonstabel Bjørn Meyer. Fru Sandok slapp ut, om det var p. g. a. Fritzners arbeide vet vi naturligvis ikke. Meyer slapp ut etter et par dagers forløp idet han ikke kom lenger enn til det norske statspoliti, og i dette tilfelle er det opplagt at det var Fritzners arbeide. Saken gjaldt «illegale aviser» og Meyer reiste senere, i april 1944 til Sverige.

Av annet kan jeg nevne at den gang det gikk rykter om at høyere grads frimurere skulle tas, ga Fritzner en av sine underordnede ordre om å varsle meg, han selv skulle ut på reise. Da han kort etter i Politidepartementet fikk et bestemt inntrykk av at aksjonen var nær forestående kom en politimann opp og underrettet meg så jeg kunne gå i dekning.

Jeg kan også nevne at vi i november-desember 1943 hadde en rekke studenter i dekning, at Fritzner kjente til dette og at han holdt oss underrettet om hva politiet aktet å foreta seg slik at studentene i tilfelle kunne forandre oppholdssted om det skulle bli besluttet å foreta rassia her i strøket. En av studentene skaffet han en mer eller mindre «falsk» reisetillatelse så han kom seg ut av byen. Ved flere andre høve skaffet han også reisetillatelser til folk som hadde fått avslag på vanlig vei.

At kaptein Fritzner videre skaffet meg tillatelse til å beholde min ganske verdifulle historiske våpensamling og at han sørget for at Gardens fane ble betroet meg til oppbevaring på Hærmuseet, er vel ikke av de store saker, men viser hans helt igjennom loyale innstilling.

Vi er begge villige til å avgi forklaring under vidneansvar om disse ting.

Oslo, den 17. mai 1945.
Johanna Landmark Skaar. Fritz Skaar.

Dok. 26.

Oslo, 19. 5. 1945.

Rekommandert.

Dipl. ing. Erik Bugge.

Herr Kriminalsjefen,
Møllergaten 19, Oslo.

Vedr. Kaptein Ola Fritzner.

Undertegnede ser det som sin plikt å gjøre sitt til å hindre at kaptein Fritzner utsettes for den skjendsel å bli arrestert, og tør be om at følgende rapport blir lagt til grunn ved den videre behandling av hans sak. —

Jeg ble arrestert av SD den 3/5-43 etter å være blitt angitt.

Da jeg kom ut fikk jeg vite at kaptein («politioberst») Fritzner hadde forsøkt å nytte sine forbindelser på Victoria Terrasse (VT) til å få meg ut, idet en av mine venner, salgsjef Bjarne Rossow, hadde bedt Fritzner gjøre hva han kunne for meg på VT. Jeg gikk opp til ham i Departementet for å takke ham, og han gav meg ved anledningen det råd å holde meg i ro minst to måneder, men sa at jeg etter dette godt kunne fortsette mitt «illegale» arbeide igjen, om enn ikke akkurat det samme arbeide. Det var den gang alminnelig kjent at Fritzner var en venn av Jonas Lie og åpenbart et oppriktig medlem av NS. Stor var derfor min forbauselse over å høre min venn Rossow fortelle at han nok var medlem, men kun i den hensikt å gjøre et godt arbeide for Norges sak. Jeg var allikevel den første tid forsiktig, men ble snart overbevist om at han virkelig fortjente full honnør for sin innsats.

Etter at jeg var kommet ut fra Grini gikk jeg inn for humanitært arbeide for Grinifangene.

— — —

Dette arbeide førte ofte med seg forespørsler om fanger, deres sak, forhørenes forløp, hvor andre fanger befant seg osv., og etterhvert som det ble kjent hva jeg arbeidet med, ble jeg ofte anmodet om å skaffe pårørende opplysninger ut om fanger. I de tilfelle det ikke var mulig å få slike opplysninger fra Grini eller Møllergaten 19, oppsøkte jeg «politiobersten» som alltid var meget forekommende

og hjelpsom, men det var heller ikke alltid mulig for ham å skaffe de opplysninger jeg bad om. Jeg skylder i denne forbindelse å gjøre oppmerksom på at Fritzner også selv alltid sa at det ikke var stort han kunne fortelle, men i flere tilfelle kunne han dog bringe opplysninger som var av betydning. —

Jeg har under dette arbeide kommet i forbindelse med Mil-Org's sentralledelse (SL) gjennom C 14, og ble etter kort tid betrodd det verv å sørge spesielt for matvarer og tobakk til MO's folk på Grini. Etter å ha opplyst om min kontakt med Fritzner, *ble jeg også av C 14 oppfordret til å være MO's bindeledd til Fritzner.* Etter at jeg hadde forstått at Fritzner virkelig var å stole på, opplyste jeg ham om hvilket oppdrag jeg hadde fått. Jeg besøkte ham regelmessig i denne anledning og kunne ved flere anledninger bringe opplysninger fra VT videre til MO, men det måtte særlig fra Fritzners side utvises den aller største forsiktighet med detaljer, da nettopp detaljene kunne være en felle som Fehmer la ut for Fritzner i den hensikt å konstatere om han hadde noen forbindelse med MO.

— — —

Tidlig på vårparten 1944 fikk jeg gjennom *C 14* oppfordring fra SL om å skaffe tilveie Stapos telegramkode, og henviste til min forbindelse med Fritzner. Jeg oppsøkte ham i den anledning, og han fortalte meg da at han ikke hadde adgang til denne kode, men trodde han ville kunne skaffe den, eller i det minste så meget av den at den måtte kunne rekonstrueres. Da jeg noen dager senere oppsøkte ham i Departementet hadde han allerede utført dette oppdrag, idet han hadde skaffet så meget av koden at den med letthet kunne kompletteres. Den ble av meg øieblikkelig sendt videre til SL. —

Et meget tiltalende trekk ved kaptein Fritzner er at han aldri på noen måte prøvde å gjøre seg viktigere, betydningsfullere eller større enn han er, heller omvendt. Han ønsker ikke og venter ikke noen virak, da han kun mener å ha gjort sin plikt som god nordmann. Det ville bli begått den største urett mot ham, dersom han ikke blir helt og fullt renvasket, så det ikke henger det minste smuss ved hans navn. Sin offisersære har han helt og fullt i behold, og jeg ville betrakte det som en personlig ære om han i fremtiden ville regne meg blant sine venner.

Dok. 27.

Billingstad, 20. mai 1945.

Til Kaptein Fritzner.

Fra Generalmajor Melhuus.

Kjære Fritzner!

Nu da vor opgave er løst og løst på en så lykkelig måte, vil jeg

gjerne få si deg min hjertelige takk for all den hjelp du har ydet meg. Du var alltid villig, påtok deg store arbeider og utsatte deg for stor risiko. Jeg kan bare ikke forstå at nervene holdt. Det var flere ganger jeg henvendte meg til deg, men særlig står to levende i min erindring.

Da det var oppdaget våpen og amunisjon i Asker, og flere unge menn der var arrestert, kom det mødre til meg som var redd for at deres sønner skulle bli skutt. Det var nettopp i de dager da dette hendte ikke så sjelden. Jeg ba deg om å skaffe meg underretning om disse gutters skjebne og om mulig å få utvirket, at de ikke fikk dødsstraff. Du meddelte meg etter noen tids forløp, at det var sikkert, at de ikke vilde bli skutt. En av guttene, som hadde hatt tuberkulose, ble frigitt forholdsvis snart. Jeg har grunn til å tro, at det for en stor del skyldtes deg. Det var så meget mere gledelig som hans eneste bror blev ført til Tyskland, og der er død i fangenskap.

Da jeg hadde fått underretning fra annet hold om at jeg var meldt til Gestapo for forskjellige misligheter, henvendte jeg meg også til deg. Du holdt meg den hele tid underrettet om hvorledes min sak stod og tilbød også å føre meg sikkert over til Sverige og eventuelt ta hånd om min familie.

For disse og for andre ting vil jeg atter si deg min takk, og jeg vil ønske mange lykkelige år fremover for deg og dine.

Dok. 28.

Blindern 22.5. 1945.
V. Aker.

Leif Martin Hanoa.

Kjære Ola!

Vedlagt sender jeg oppgave over det jeg i farten kan huske. Kommer jeg på mer senere skal jeg notere det ned. Hjertelig hilsen. (Hanoa's skriv ble innarbeidet i Fritzners P. M.)

1. Lister oppsatt i samarbeide med kontorsjef Lysbakken.
2. Arbeide mot NS.-medlemmer i politikasernen og beredskapsavdelingene, ved å få de erstattet med folk som vi kunne stole på. Det ble derfor stadig framholdt fra ministeren at Kommandoavdelingen drev forfølgelse av NS folk.
3. Medlemstallet og antall ansøkere gikk stadig nedover. Vårt vanskelige arbeid var å få bort n. n. som var meget farlig. Han stod i forbinnelse med Victoria Terasse, og ga opplysninger om politioffiserenes politiske innstilling, og deres eventuelle pålitelighet overfor tyskerne og NS. forøvrig. N. N. drev den ideologiske undervisning for å hverve medlemmer til NS. Dette var han flink til, og nettopp av denne grund forsøkte vi å få ham vekk og erstattet med kaptein Nilsen Refne, som var vår mann på trots av sitt medlemskap i NS.

4. Opplysningene til politifullmektig Waaler.
5. Samarbeide med politifullmektig Kjell Magnussen i Oslo Politi.
6. Anskaffelse av bensin til transport av flyktninger til Sverige.
7. Arbeide med å hjelpe fanger — løslatelse eller mindre straffer.
8. Idretten ble sabotert. I stedet for å delta sammen med hirden, fikk vi i stand egne politikonkurranser, som vi fikk til å kollidere med hirdstevnene, og til dels også er stevnene blitt avlyst, da vi skyldte på tjeneste.
9. Alle parader og oppmarsjer ble sabotert såvidt mulig. Dette ble vi hjulpet i av den tyske forbindelsesoffiser, som hjalp oss ved å uttale at avdelingene ikke kunne delta p. g. a. manglende øvelse eller lignende.
10. Kasernen ble gjentagende ganger reddet fra å bli belagt med hird eller Germanske SS Norge ved i siste liten å få innlagt politifolk.
11. Ved Ordenspolitiets skole på Kongsvinger og senere i Halden fikk vi omsider motarbeidet den intense NS. propagandaen. Dette ved å få vekk de verste blant de nye NS. offiserene i politiet. Vi hadde til stadighet ubehageligheter fra disse folks side, da de mente at de ble forfulgt.
12. Da loven om Nasjonal Arbeidsinnsats kom, ble mange unge gutter reddet fra utskrivning idet de rent midlertidig fikk stillinger i politiet såsom kontorfolk, fyrbøtere, kjøkkenbetjening, hjelpearbeidere etc. i kasernen. Andre fikk beskjed om at de bare skulle gi kommunen (arbeidskontoret på stedet) beskjed om at de skulle søke seg inn i politiet. Arbeidskontorene ble også tildels oppringt fra oss og meddelt at den og den ikke måtte utskrives, da politiet hadde bruk for vedkommende.
13. I de tilfelle hvor politifolk ble arrestert og fra B. D. S. (Befehlshaber der Sicherheitspolizei) meddelt at de skulle avskjediges, sørget vi for at familien fikk utbetalt lønn ved ganske enkelt ikke å sende lønnsstopp.
14. Det ble til stadighet forlangt fra ministeren at folk som ikke var medlemmer og som satt i stilling, såsom i administrasjonen i politikasernen (tidligere gardeoffiserer) i politidepartementets kommandoavdeling, samt beredskapsavdelingene forøvrig, skulle fjernes. Dette ble forpurret såvidt mulig.

Dok. 29.

Oslo, den 25. mai 1945.

P. M.

Kaptein i Infanteriet, sjef for 1. Divisjons Skole, Ola Fritzner, ble sjef for reservepolitiet i Politikasernen (Gardekasernen) Majorstua ved juletider 1940.

Jeg hadde sittet som intendant ved Garden fra april 1934 og fortsatte som intendant etter 9. april 1940 med samme gjøremål.

— — —

Kaptein Fritzner gikk fra første stund inn for å bevare det som kunde og burde bevares av Gardens personell, lokaler og materiell m. v. Han baserte sine ordrer og handlinger på de ved Garden bestående instrukser og forhold. Han gikk sterkt inn for å bevare det personell av Garden som viste seg å være nordmenn. I kaptein Fritzner fant man til enhver tid en god støtte når man kom opp i vanskelige situasjoner med de tyske og norske NS-myndigheter.

Kaptein Fritzner gikk således sterkt inn for å bevare Gardekasernen, Gardens hytte på Huseby med omliggende terreng og Gardens etablissement på Hovedøya.

Gardekasernen har man klart å beholde til tross for sterk pågang fra tyskerne og NS.

Gardens hytte med omliggende terreng på Huseby fikk man ved kaptein Fritzners foranledning beholde av det tyske sikkerhetspoliti. Først da Wehrmacht ble oppmerksom på Gardehytten ble både hytten og det omliggende terreng tatt i besiddelse.

— — —

Kaptein Fritzner sluttet som sjef for Reservepolitiet i april 1941 for å overta stillingen som avdelingssjef i Politidepartementet. Etter at kapteinen hadde overtatt sin nye stilling, fortsatte han i like stort monn å ivareta Gardens interesser.

Man har fra første stund forstått at man har hatt med en nordmann å gjøre til tross for at han ble betrodd en høy stilling i det nyopprettede Politidepartement.

(Sign.) Konrad Hellesvik
sjef for Beredskapsavdelingen.
(Intendant ved Garden)

Dok. 31—105.

Utdrag av rapport fra
Fru Astri Diesen.
Hammerstad gt. 23, Oslo.

Den sak som førte til at jeg møtte Fritzner besto i de forfølgelser jeg var utsatt for fra det tyske og det norske politis side, fordi min mann, Einar Diesen, den 14. des. 1941 måtte forlate landet.

— — —

Ved mine besøk hos Fritzner hørte jeg stadig at Fritzner og hans hustru snakket om andre tilfelle hvor hjelp var ydet. De snakket seg imellom om dem på en nøktern og saklig måte, det var ikke noe

de rettet til meg, men jeg oppfattet det slik at de stolte på meg og derfor ikke la skjul på dette. Annen juledag 1942 hørte jeg således nevnt at Fritzner hadde hjulpet redaktør Huitfeldt. Han hadde arbeidet med hans sak siden september og han slapp ut juleaften. Jeg spurte ham da samtidig om han hadde hjulpet dr. Huitfeldt og skibsreder Rudolf Olsen. Fritzner svarte: Man vet aldri hvem som har hjulpet en mann ut. Fruen svarte imidlertid straks at det var hennes mann som hadde gjort det og etter det personlige kjennskap jeg hadde erhvervet meg til ham og hans måte å opptre på, oppfattet jeg det også straks som en bekreftelse. — — —

Tidlig våren 1943 ble Erik Heiberg fra Aftenpostens sekretariat arrestert av tysk politi i Bygdø alle, tiltalt for å ha gitt hemmelige tegn til russiske krigsfanger. Wibecke Haffner som var sammen med ham ble først arrestert, men senere sluppet løs. Noen tid etter arrestasjonen kom hun til meg og fortalte at Heibergs sak skulle opp for krigsrett og spurte om det var mulig å foreta noe. Jeg gikk til Fritzner. Saken kom opp for retten og det ble fortalt meg at Heiberg ble dømt til 5 års tukthus og skulle sendes til Tyskland. Under en av mine samtaler med Fritzner i den tid sa han: — Nå har jeg fått løfte på at Heiberg skal få komme ut. Kanskje De vil undersøke om det skjer.

Dagen etter gikk jeg til Heibergs leilighet og da var han nettopp kommet ut.

I oktober 1942 fortalte Fritzner meg at han hadde tatt imot en stilling i politiet for å kunne hjelpe folk. Sommeren 1943 fortalte han at han hadde måttet melde seg inn i partiet for å redde skinnet.

Jeg vil gjerne til slutt si at de forhør jeg måtte igjennom var meget ubehagelige og enerverende. Jeg var meg bevisst at jeg kjente for mange ting, særlig navn, som ikke måtte røbes. Jeg er ikke noen robust natur. Og jeg er ikke sikker på at jeg ville ha klart påkjenningen hvis jeg ikke hele tiden hadde visst at Ola Fritzner ville gjøre hva han kunne for å få meg ut, hvis noe skulle hende. Bevisstheten herom sammen med de gode råd han ga meg, betød en psykisk støtte for meg, som gjorde utslaget i en usedvanlig vanskelig tid.

Dok. 36.

Oslo, den 22. juni 1945.

Herr advokat Reidar Dahl,
Kirkegaten 34, Oslo.

Ad. saken Ola Fritzner.

Kaptein Ola Fritzner henvendte seg til meg i mars 1941 med spørsmål om jeg sammen med san.kapt. Florelius kunne overta legeundersøkelsen av nye politimannskaper. Forholdet var at der

ble øvet press for å få hirden inn i politiet, og legekommisjonens oppgave skulle da være i samråd med Fritzner å sile fra de mannskaper som ikke var ønskelige. Jeg erklærte meg villig til arbeidet. Fritzner var tilstede under undersøkelsen og gjennomgikk mannskapenes papirer, samtidig som vi undersøkte mannskapene. Avtalen oss imellom var, at når Fritzner holdt tommelfingeren ned på pipehodet, skulle mannskapet kasseres. Det var jo enkelte tilfelle hvor det ikke lykkes oss å kassere vedkommende mannskap, men det var ikke mange slike tilfelle.

Antydning til plattfot, knapt påviselige brokktilfelle, åreknuter, litt juks med høydemålingen, karøse tenner, litt synsnedsettelse, var vel de hyppigste kassasjonsgrunner. Til politiopptagelsen var der, så vidt jeg husker, anmeldt ca. 500 mannskaper, hvorav over halvparten var NS.-medlemmer. Av disse 500 ble nesten halvparten kassert ved enkel gjennomgåelse av papirene, og sluttresultatet var at der ble opptatt 150 mann, hvor der var en meget liten prosent nasister.

Enkelte av de kasserte mannskaper klaget over bedømmelsen til Askvig, og disse ble beordret inntatt i korpset, under protest fra legekommisjonen. Om dette forhold vil protokollene fra kommisjonen gi opplysning. Kommisjonen ble holdt en av de første dager i mars 1941.

Jeg fikk også senere henvendelse fra kaptein Fritzner om å delta i kommisjonene, men motsatte meg det p. g. a. at Askvig hadde anledning til å underkjenne min kjennelse.

Etter dr. Florelius' arrestasjon var det aktuelt at jeg tok hans plass i politidepartementet avd. Luftvernet. Det var da kaptein Fritzner som fikk meg ansatt. Ved senere anledning, når det var fare for at Luftvernet i Oslo skulle nazifiseres, var det alltid kaptein Fritzner som ble søkt, og det var takket være ham at *luftvernet kunne holdes praktisk talt rent for nazister.*

Da Christian Plesner var arrestert og det var av stor viktighet å få rede på hva siktelsen gikk ut på, arrangerte kaptein Fritzner et aftenselskap hvor dr. Ritz og en gestapojurist og jeg var til stede. Resultatet av møtet var vellykket.

Jeg har stadig henvendt meg til kaptein Fritzner når det gjaldt fanger, dels for å få rede på hvor de var, dels for å få inn pakker, besøkstillatelser, men også for å søke om frigivelse. Man hadde jo en forstemmende følelse av at mange fanger var glemt. Han var alltid villig til å ta på seg arbeidet, og han glemte aldri noe av det han ble bedt om. Jeg fikk alltid svar i den ene eller den annen retning. Å huske navn på alle jeg har gjort henvendelse for i løpet av okkupasjonstiden er umulig, men jeg kan nevne Tøsebro fra Ålesund, arrestert for å ha ordnet med eksport til England, kaptein Florelius, jødinnen Sara Koretzinsky.

Fritzner holdt strengt på at han skulle tituleres «kaptein» og ikke «oberst».

Det har vært antydet at kaptein Fritzner skrev for få rapporter til Hjemmeledelsen. Det kan så være. Fritzner har aldri vært særlig skrivende av seg, og det kan vel tenkes at kaptein Fritzner mente at hans stilling var så viktig, at han ikke ville løpe den risiko som avgivelse av rapporter alltid var. Fritzners viktigste arbeide kan det vel neppe føres vidner for, og det var den «pufferstilling» han hadde. Han hadde en typisk nøkkelstilling, som han utnyttet fullt ut. Han saboterte parader p. g. a. tjenesten, likeledes politiidretts-stevner. Han intrigerte ved ansettelser, så det ofte kom ønskete folk i viktige stillinger. Det var engang fare for at vi skulle få en farlig frontkjemper i luftvernledelsen i Oslo. Fritzner utmalte stillingen for ham i så dystre vendinger at vedkommende trakk sin ansøkning tilbake.

Bjørn Foss
(sign.)

Dok. 37.

P. t. Oslo, den 5. juli 1945.

Fra Reidar Norby,
Amerikanske Legasjon, Stockholm.

Angående kaptein Ola Fritzner.

Mitt kjennskap til og samarbeide med kaptein Ola Fritzner under okkupasjonstiden vil antagelig kaste litt lys over hans forhold.

— — —

Jeg tjenestegjorde fra juni 1940 ved politiets beredskapsavdeling i Gardekasernen under kaptein N. N. Denne — — — ble i slutten av desember måned 1940 avløst av kaptein Ola Fritzner.

— — —

— — —

Alle trodde da at kasernen var kommet under nazistisk kommando.

— — —

Men de nærmeste uker og måneder skulle til fulle overbevise meg om det motsatte.

Forskjellige små og store episoder ga meg bevis, f. eks. anmeldelser på ham fra kasernens NS.-folk, hans behandling av NS.-folkene kontra «skikkelige folk», hans uttalelser om tyskerne og NS.'ene, hans inngripen ved de tilfelle da politifolk kom i krangel med Hirden eller NS. (for eksempel sakene Hassel, Holmsen, Due, M. Johansen, Heie etc.), ikke minst ved Hirdens arrestasjon av meg i april 1941 hvor jeg ble innelukket i et kjellerrum og hvor han greide å få meg ut temmelig snart, hans fremmøte i den tyske krigs-

retten hvor han blandet seg inn i forhandlingene og fikk mildnet straffen for unge gutter som hadde «stjålet» våpendeler fra tyskerne (Weyerstedt-Magnell saken), at han lurte Gardens våpen og materiell unda tyskerne og fikk det overført til Oslo Politi, o. s. v. Jeg ble også kjent med at allerede på daværende tidspunkt hjalp han adskillige fanger ut av tyske fengsler.

Men han ble sommeren 1941 overført til Politidepartementet, hvor han overtok en stilling som avdelingssjef (Kommandoavdelingen). Høsten 1941 innkalte han meg til sitt kontor og spurte om jeg ville la meg innbeordre til Politidepartementet for å tjenestegjøre under ham. Han sa at han trengte folk omkring seg som han kunne stole på. Jeg sa meg villig og ble innbeordret til tjeneste i hans avdeling. Pålitelige folk skaffet O. F. seg på en utrolig måte. I flere år fantes det ikke en eneste nazist i Kommandoavdelingen, og de få nazistene som det lykkedes etter hvert å få presset inn ble enten nøytralisert, isolert eller intrigert bort.

Nå begynte en utrolig effektiv sabotasje av politiets rekruttering og undervisning foruten et storstilet hjelpearbeide for fanger og andre illegale, alt sammen ting som jeg fikk se på meget nært hold, og ting som jeg selv delvis var behjelpelig med. Det gjaldt å hindre enhver form for nazifisering av politiet, unngå nazistisk undervisning (sakene med Sitje, Friigaard o. a.) samt ødelegge og vanskeliggjøre forholdene for de nazister som allerede var i politiet (Han veltet de av Quisling innsatte befal ved de første beredskapsstyrker) og andre som blandet seg inn i politiets anliggender (bl. a. «stabsjef» Orvar Sæter).

Min del av dette arbeidet besto i å dekke ham så godt som mulig, gi alle i departementet inntrykk av at det ble arbeidet etter nazistiske retningslinjer og at alt var som det etter departementets mening burde være. Det gjaldt å dekke de illegale besøk han fikk (Magnell, Fennefoss, Løvenskjold, Magnussen, Lund, Roll, adv. Borchgrevink, Rossow etc.), gå med beskjeder til en mengde folk i byen hvor han selv ikke kunne vise seg (de ovennevnte, Hærmuseet, Røde Kors etc.), finne på undskyldninger om at han var «opptatt», «i møte» eller «ikke til stede» når han egentlig holdt på med illegale ting, varsle ham når det var fare på ferde, osv. osv.

Med hensyn til rekrutteringen av politiet ble såvidt mulig de værste NS.'er nektet opptagelse og konsekvent alle som rett og slett var forbrytere (se Politidepartementets arkiv) hvor han førte en vanskelig og forbitret kamp mot Riisnæs's forsøk på å putte disse samt frontkjempere inn i de forskjellige politistillinger.

I samarbeid med kontorsjef Lysbakken ble lønningene til avskjedigede og flyktede politifolk holdt gående i utrolig lang tid (bl. a. ved brenning av skrivelser fra B. d. O. og andre tyske myndigheter).

Hans hjelp overfor fanger ved å få disse løslatt og/eller straffen mildnet er et kapitel for seg. Han hjalp alle som ba om hjelp, — og det var ikke få. Han hadde ordnet seg slik at hans venn, konsul Roll, tok imot alle forespørsler fra fangenes pårørende på sitt kontor i Kreftforeningen og formidlet disse til O. F. og likeledes formidlet tilbake de opplysninger, besøkstillatelser, pakketillatelser etc. som O. F. skaffet. Jeg vil aldri glemme hans ubegrensede glede hver gang han kom tilbake fra sine konferanser på V. T. og hadde greidd å få ut en eller flere fanger, og også hans sorte ulykkelighet og raseri de (forøvrig få) gangene det ikke lykkedes.

Også direkte hadde han et stort innrykk på sitt kontor (politifolks pårørende). Jeg husker spesielt fru fylkesmann Gabrielsen, fru Florelius, fru Paulsen. Det var en blanding av alle mulige folk, fra alle samfundsklasser og fra vidt forskjellige distrikter.

Han varslet likeledes nordmenn som var i fare og som kunne vente å bli arrestert når som helst. Jeg husker bl. a. som en av de siste at jeg ble sendt til Wolfgang-Stang. Som regel var det meg han sendte ut til de forskjellige med beskjeder og varsler, for han kunne jo ikke vise seg selv.

Han greidde til og med å få løslatt fanger som allerede var sendt til fengsler i Tyskland. Det var ganske mange, men jeg kan i farten ikke huske navnene. Jeg husker i hvert fall at dette gjaldt en sak med en rekke «hårklippere» som visstnok var blant de første som ble sendt til konsentrasjonsleir i Tyskland. Også til disses pårørende sendte han meg med beskjeder. Jeg husker godt at en av disse viste en utakknemlighet uten like. Da jeg sa at hennes mann ville bli løslatt fra Tyskland ved en høy norsk politimanns hjelp, svarte hun: «Jeg har ikke bedt noen få ham ut!»

Falske reisetillatelser, d. v. s. reisetillatelsene var ekte nok, ble også utstedt til «illegale» formål. Likeledes ble politiets biler med hans tillatelse brukt til høyst «illegale» transporter. Han ordnet også fritakelse for borgervakt, arbeidsutskrivingen og utkastelse av leiligheter, samt dessuten «eksport» (Jankov...)

— — —

Av hensyn til faren ved kontrollen i departementets portvakt (illegale besøk til O. F.) fikk han ordnet det slik at det alltid var pålitelige folk som tjenestegjorde i vakten. Som en ekstra sikkerhetsforholdsregel ble dessuten alle arkiverte passersedler etter hvert brent.

De store NS.-politifolkene i departementet var flere ganger på O. F. på grunn av at de og de tingene ikke var ordnet som «de skulle ordnes», men O. F. fant alltid en undskyldning eller utvei. Han spilte på en utrolig måte de forskjellige opp mot hverandre, og dro selv avgårde med seiren, d. v. s. fikk tingene ordnet som han ville ha dem.

Da ryktet om at frimurerne var i faresonen fikk jeg i oppdrag å varsle flere frimurere (kapt. Fritz Skaar, H. C. Østrem).

Omtrent i midten av 1943 fikk jeg et udmerket samarbeid med og adskillige oppdrag fra U. K.-gutta (ved Max Manus og Gregers Gram). I dette arbeid hadde jeg uvurderlig hjelp av O. F. Det gjaldt å holde gutta underrettet om etterforskningen i sabotasjesaker, i hvilken retning etterforskningen gikk, hvem som ble mistenkt o. s. v. (Kirkeveien 90, Skovveien 8, angiveren dr. Andresen, Grensen 17, Parkveien 8, Nesodden o. s. v.). Likeledes fikk jeg av O. F. en ekstranøkkel til hans safe, hvorved jeg kunne holde mine forbindelser underrettet om adskillige saker og likeledes smugle ut de mest hemmelige saker som fantes i politiet, avskrive dem og senere legge sakene tilbake på sin plass. Ved hans hjelp fikk jeg f. eks. en gang smuglet ut et kopi av et viktig telegram som ble sendt ut til alle landets politimestre. Mine forbindelser fikk dette telegrammet *før* det ble sendt ut fra Politidepartementet!

Til mine forbindelser skaffet han også informasjoner om tyskerne som tjenestegjorde på V. T., — deres navn og arbeidsfelt, medarbeidere og funksjonærer.

Høsten 1943 var en meget kritisk tid. Da var arrestasjonene av offiserene oppe og samtidig aksjonen mot politiet. O. F. hadde fått rede på dette allerede onsdagen før og sendte bl. a. meg rundt for å varsle så mange offiserer som mulig, samtidig som han selv varslet en hel del.

Samme dag som mordet på pfm. Eilifsen ble kunngjort var hele politistyrken beordret til fremmøte i Gardekasernen og ble tvunget til å underskrive en latterlig «loyalitetserklæring» med det resultat at flere ble arrestert og truet med døden hvis de ikke undertegnet. Situasjonen var meget prekær og O. F. var den gangen på fjellet. Jeg fikk ved et avtalt system varslet og innkalt ham til Oslo. Han kom omgående og kastet seg med det samme inn i kampen for å redde sine gutter. På denne tiden var stemningen i politiet meget spent, raseriet var nær ved å koke over og «mytteri» kunne ventes når som helst. Ennå mens O. F. var på fjellet kom mange av gutta til meg og ba meg om å innkalle O. F. så fort som mulig for at han kunne lede gutta i åpen revolt. Nesten alle politimenn i Oslo og Aker kjente ham jo og stolte blindt på ham. Beskjeden var imidlertid allerede sendt til ham, og da han kom tilbake fikk han snakket gutta til rette og påviste overfor dem at en åpen revolt på forhånd var dømt til å mislykkes. Gutta hørte på ham, — bare hans nærvær var nok til å berolige dem. Da visste de nemlig at de hadde en som ville og kunne hjelpe dem.

O. F. greidde å få ut de tre som stadig hadde nektet å underskrive loyalitetserklæring etter først å ha reddet dem fra dødsstraff (Skotnes, Østensvig og en tredje som jeg ikke husker navnet på).

Også ved studentaksjonen utførte han et glimrende arbeid. Hele kontoret ble satt igang med å renskrive lister over de som skulle søkes frigitt (flere hundre) og det lykkedes ham virkelig å få ut ca. 300 studenter.

— — —

Hans glimrende arbeid ble avbrutt i slutten av august 1944 ved at Gestapo oppdaget hans dobbeltspill, utelukkende ved en ubegripelig idiotisk fiasko fra en viss Waaler's side. Han hadde nemlig ført en detaljert dagbok over sine sammenkomster og samtaler med O. F.

Likeledes vil jeg allerede nå beklage de uansvarlige embedsmenn i Stockholm og London, som på tross av utførlige rapporter og forklaringer vedr. O. F. allikevel nektet å tro på ham og derved heller ikke «godkjente» ham som en god nordmann. Jeg håper at jeg en dag i fremtiden skal kunne forårsake at disse personer får stå til rette for sine uttalelser som f. eks. «Ja, om det skadedyret blir skutt så spiller det ingen rolle!» Og andre uttalelser av samme innhold og mening. Jeg vil påstå at *ingen* av disse «autoriteter» hadde maktet å gjennomføre den oppgave kaptein Ola Fritzner gjennomførte.

Dok. 38.

Fra disponent Rolf Magnell,
Solveien 57, Nordstrand.

Rapport vedr. kaptein Ola Fritzner.

Jeg har kjent kaptein Ola Fritzner i ca. 25 år. Da Fritzner, visstnok i september 1940, fortalte meg om forholdet i forbinnelse med sin innmeldelse i NS. og om samtaler med general Ruge og fylkesmann Christensen, forsto jeg hvilket betydningsfullt arbeid som var pålagt Fritzner. At han var den rette mann har hans kjempearbeid under alle disse vanskelige årene bevist. Hans innsats for landsmenn som var kommet i nød er nær sagt enestående. Den oppofrelse han og hans hustru viste, hans personlige mot og gløgghet har jeg så å si daglig kunnet overbevise meg om i vårt samarbeid.

I ca. 2 år drev han illegalt arbeid sammen med dr. Herman Løvenskiold, som var en av sjefene i Mil.org. i Follo, og jeg vet at det ikke var få rapporter Løvenskiold fikk av Fritzner, idet jeg delvis var kontaktmann.

En sak som jeg husker datoen på var da min sønn ble arrestert 28. januar 1941 sammen med 2 venner. De ble grepet på fersk gjerning i en tysk våpensmie for tyveri av automatiske våpen. Guttenes sak lå meget slett an, men ved Fritzners hjelp ble den bagatellisert hos tyskerne så guttene slapp relativt billig fra det under krigsretten.

Da gisler ble tatt for kongefamilien tok Fritzner øyeblikkelig affære, og kan de som ble sluppet løs utelukkende takke ham, idet det var hans personlige, utrettelige arbeid som gjorde utslaget.

I saken kaptein Arne Dehlie nedla også Fritzner et utrolig godt arbeid. Først å få saken henlagt, og dernest da han fikk vite at han var dødsdømt, da den ble tatt opp igjen i 1943 ved at det kom en ny mann fra Tyskland — Reinhardt — som fikk den fram for krigsrett hvor Dehlie og en til, Giörtz, ble dødsdømt, gjorde han et fremragende arbeid, slik at dommen ble omgjort til livsvarig tukthus.

I Kleivstua-saken arbeidet Fritzner med Kommissar Esser slik at de arresterte ca. 20 stykker slapp ut etter hvert i løpet av 6 måneder.

Forretningsfører Sverre Jensen ble arrestert en lørdag høsten 1942 etter angiveri. Tyskerne fant våpen, ammunisjon og radio, men ble han allikevel sluppet ut lørdagen etter med en mulkt på kr. 60, etter et strålende arbeid av Fritzner.

I saken fondsmegler Erling Johansen, var også Fritzner utrettelig, og hadde mannen så og si fri, men dessverre klikket Johansens nerver før tiden.

General Melhuus kan takke Fritzner for at han slapp å bli arrestert.

I major Laudahl-saken arbeidet Fritzner så å si natt og dag, men lykkedes det ham dessverre ikke å redde mer enn 2 av de anklagede fra dødsdom.

Normann Jarnøy, en av sjefene i mil. org. i Nordstrand distrikt, var arrestert som mistenkt i Tomle-saken og slapp ut av fengslet uten at han eller noen annen forsto hvordan han kunne slippe så lett da han var en av hovedmennene, men kan han takke Fritzner herfor.

Da det ble arrestert en mengde gode nordmenn av nazistene i 1942 og satt på Bredtvedt, arbeidet Fritzner intenst for å få disse frigitt. Bl. a. Gunnar Brachel, Erling Christiansen, Samson jr., Rolf Christiansen m. fl.

Da offiserene ble arrestert, var det med Fritzners intense arbeid at han fikk frigitt de som var over 60 år samt veterinærer, leger og tannleger og syke.

Jeg kunne fortsette i det uendelige, men jeg går jeg ut fra at forannevnte er tilstrekkelig.

Jeg garanterer at Ola Fritzner og hans innstilling før og under krigen aldri har vært annet enn 100% norsk. Han har mer enn en gang satt sin frihet og kanskje sitt liv på spill for å hjelpe og råde landsmenn.

Fra Ullevål sykehus reiste kaptein Fritzner til sitt sommerhus på Vollen i Asker, hvor han nesten daglig mottok besøk av Landssvikpolitiet, som ønsket hans forklaringer og vitneprov i en rekke saker. Om sin egen hørte han ikke et ord. Han gikk derfor ut fra at hans stilling var tilfredsstillende klarlagt i og med brevet fra høyesterettsadvokat Arne Vislie, hans eget P. M., og de erklæringer som var sendt inn gjennom

høyesterettsadvokat Reidar Dahl. Stor ble derfor kaptein Fritzners forbauselse da han en ettermiddag fikk besøk av sjåfør Trygve Lie, en tidligere illegal medarbeider ansatt i Landssvikpolitiet. Lie meddelte kaptein Fritzner at 1ste betjent Konrad Hauge gjerne ville konferere med ham. På Victoria Terasse fortalte Konrad Hauge at kriminalsjef L'Abée-Lund ønsket en samtale.

— Kjenner De en tysker som heter Scheidt, spurte kriminalsjefen.

— Ja, svarte kaptein Fritzner. Kriminalsjefen noterte.

— Det foreligger arrestordre på Dem.

— Gjør det det?

— Etter ordre fra riksadvokaten.

— For hvor lang tid?

— 30 dager.

Kaptein Fritzner protesterte ikke. Han visste at politiet hadde makten, og ville bruke den. Konrad Hauge kjørte ham til Møllergaten 19 og satte kaptein Fritzner inn på enecelle etter hans eget ønske. Han trengte å være alene og samle tankene. Sjokket hadde vært forferdelig.

Ettermiddagsavisene spredte nyheten ut over hele landet. Aftenposten hadde følgende notis:

Politioberst Fritzner arrestert.

Etter riksadvokatens ordre er kaptein Ola Fritzner arrestert. Han var siden 1941 oberst ved Ordenspolitiet. Han blir i nær framtid framstilt i forhørsretten. Fritzner satt imidlertid under den siste periode av okkupasjonen fengslet på Akershus, og det gikk rykter om at han var Secret Service-mann. Under de kommende forhør vil vel saken bli oppklart.

Fengslingsordren så slik ut:
Navn: Ola Fritzner, f. 26.7.95 i Venesla.
Yrke: Politioberst.
Bopel: Vollen i Asker, tlf. 97.
Grunn: *Forbrytelse mot Norges selvstendighet og sikkerhet.*
Beslutning: Fengsling i 30 dager med hjemmel i lov — provisorisk anordning 26.2.43 § 3 — 4 — 5 — 6.

Dato: 6. 8. 45.

Oslo og Aker Politimesterembete
For politimesteren.
L'Abée-Lund (sign.)

Hva riksadvokat Sven Arntzen bygde sin fengslingsordre på er det vanskelig å bli klar over. Foruten det materiale som kaptein Fritzner hadde sendt politiet den 27. juli via høyesterettsadvokat Reidar Dahl forelå så vidt det kan konstateres følgende dokumenter, vitneforklaringer og erklæringer:

Dok. 2.

Fotokopi.

Strengt Hemmelig.

Jeg snakket først med Odd ang. Tor. Odd fremholdt at han hadde kjent Tor i 25 år og at Tor var en utmerket mann som man fullt ut kunne stole på. Han ville ikke engang medgi den ringeste mulighet for noen svik fra Tors side. Til ham kunne man med absolutt trygghet gå med hvasomhelst. Ang. forholdet mellom Tor og Kurt hevdet Odd at dette forhold hadde Tor istandbragt og holdt vedlike utelukkende for å dra nytte av ham og hevdet at det fra Tor's side ikke bestod noensomhelst venskapelige følelser overfor Kurt. «Jeg må jo omgås de svina» hadde han engang bemerket.

Jeg gikk deretter til Tor. Jeg brakte Kurt på bane. Hans posisjon? «Enorm». Om han visste meget? «Alt». — Om han mente det ville ha noen betydning å få ham fjernet? «Utvilsomt — men man bør være oppmerksom på hva det koster. Heydrich kostet tsjekkerne 10 000 mennesker livet. Kurt ville ikke koste under 1000.»

Jeg berørte forholdet mellom ham og Kurt. Tor ble synlig krenket over at noen over hodet kunne tenke seg at det fantes virkelige vennskapelige følelser i dette forhold. Selvsagt var det kun for å dra nytte av ham. Han nevnte et par eksempler på hvordan bekjentskapet med Kurt hadde satt ham istand til å redde nordmenn. Engang var han oppe hos Kurt. En nordmann kom opp (Tor nevnte navnet, jeg skal notere det senere) Tor ble plasert i et sideværelse. Her hørte han hvordan nordmannen anga en landsmann til Kurt. Tor varslet vedk. som kom seg vekk. En annen gang hadde Kurt røpet at en nordmann ble holdt under oppsikt og snart skulle tas. Tor varslet også ham. Denne reaksjon fra Tors side hadde jeg ventet og jeg hadde med hensikt fremkalt den, idet jeg regnet som så at det etter denne bedyring ville falle Tor så meget vanskeligere å unnslå seg å yte bistand.

Jeg bruker ikke å gå utenfor rammen av mine oppdrag, men her følte jeg meg sikker på at det ingen risiko var, og at det var best å smi mens jernet var varmt. Jeg gikk derfor et skritt videre.

Hvis det noensinne skulle bli aktuelt å ta Kurt — helst levende for å få ut av ham det han visste — om man da kunne regne på noen bistand fra Tors side? Hertil erklærte han uten betenkning, at hvis man etter å ha tatt de forskjellige momenter i betraktning fant at

det burde gjøres, ville han yte all den bistand han kunne. Han omgikkes Kurt meget fortrolig og familiært, han var hjemme hos Kurt et par ganger om uken og Kurt hos ham. Kjente alle hans vaner, visste hvor og når han vanket. Kunne gi alle fornødne opplysninger herom. Erklærte forøvrig at det var den «letteste sak av verden» å ta Kurt. Disse folkene følte seg fullstendig beskyttet av frykten for represalier og gikk helt fritt og ubeskyttet omkring. Han hadde aldri folk til å følge seg eller bevokte seg. Var han borte f. eks. hos Tor sto det aldri folk på vakt utenfor. Dette var sikkert. Man kunne bare passe ham opp utenfor hans bopel, en sandpose i hodet, eller en gasspistol i trynet, en bil i nærheten, så enkelt kunne det gjøres. Kurt hadde regelmessige vaner. Gikk på kontoret ved 8 tiden om morgenen. Arbeidet til ved 4 tiden. Spiste middag i.... i den gamle ....bol. Gikk hjem ut på ettermiddagen eller kvellen. Bodde i.... Hadde to etasjer alene. Bodde alene med en husholderske. Ugift. Sov alene om natten uten bevoktning. Kun han og husholdersken i huset. Tor antydet som en utvei at Kurt er svak for jenter. En jente han likte kunne få ham med hvor som helst. Men vedkom. fikk jo finne seg i at han fikk «klype» litt i henne. Tor kunne være villig til å arrangere et lag hjemme hos Kurt og ta vedk. med. Resten ville gå av seg selv. Jeg antydet til slutt forsiktig om han i tilfelle kunne tenke seg å få Kurt hjem til seg og oppbevare folk i sideværelset. Svar Nødig — litt for gement — men hvis det er nødvendig — Well, la gå. Tor var innforstått med at han og hans familie i såfall måtte over til (Sverige).

Kurt — Fehmer. Tor — Fritzner.
Odd — H. Løvenskiold 4. juni 1944.

Dok. 3.

Fotokopi.

Fritzner er eller skal sendes til Tyskland.

Det er opplyst at Sipo ikke har fått noe større på ham.

Dok. 4.

Diverse nytt.

23. sept. 1944.

— — —

Det meldes fra pålitelig kilde at politifullmektig Ola Fritzner, statsadvokat Waaler og Hanoa er blitt hengt for spionasje. Stasjonsmester Larsen ved Oslo Ø, hans nestkommanderende Svarstad og fullmektig Næss skal være pint ihjel (Larsen var Fritzner sammen med på Akershus — hån ble i febr. 45 flyttet til Grini).

En regner med at Hirden i de nærmeste dager vil få politimyndighet til å undersøke alle mann på gaten til alle døgnets tider. Det gjelder å finne våpen og illegale papirer.

Dok. 7 ad 88.

HEMMELIG

Spesialrapport til Kgl. Norske Legasjons rettskontor avgitt den 6.9.44 av politikonst. Knut Trydal.

Avhørt på Rettskontoret:

Reg. nr. 31 014 Herman Leopoldus Løvenskiold, f. 4. 2. 97.

Er foreholdt vitneansvaret og forklarer ang.

Politioberst Ola Fritzner.

«Jeg er kjent med Ola Fritzner fra den tiden vi var kadetter sammen, og har hele tiden visst at han var en rettlinjet og grei kar. Det var derfor et slag for meg da jeg fikk greie på at han var gått inn i NS. Av den grunn ville jeg ikke ha noe med ham å gjøre, og har ikke hatt omgang med ham før i mai måned 1943.

På grunn av en slektning av meg som var arrestert av tyskerne og som familien ikke hadde noen rede på, henvendte jeg meg til min venn Rolf Magnell for at denne muligens kunne hjelpe til å få rede på hvor slektningen var. Magnell svarte meg at den som best kunne hjelpe meg i dette tilfelle var Ola Fritzner. Til å begynne med ville jeg ikke høre tale om Fritzner, da jeg mente at denne var nazist. Magnell forsikret imidlertid at Fritzner var helt all right og at jeg ville ha utbytte av å konferere med ham. Jeg ville dog ikke det, og bad om at Magnell snakket med ham. Det gjorde han også, men kom tilbake med den beskjed at jeg kunne komme selv. Før jeg gikk, forsikret Magnell igjen at Fritzner var helt å stole på.

Jeg gikk så opp til Fritzner. Før jeg kom fram med min sak, sa jeg imidlertid til ham at jeg ville ha full forklaring på hvorfor han hadde meldt seg inn i partiet m. v. og at jeg ikke ville ha noe med ham å gjøre før jeg fikk det. Fritzner fortalte meg da følgende, som jeg med kjennskap til hans oppriktighet ikke finner grunn til å betvile.

Under krigsoperasjonen i Norge tjenestegjorde Fritzner som den gang var sjef for I. Div. Skole, under general Erichsen og gikk sammen med Gen. over grensen til Sverige, hvor han ble internert. Etter hjemkomsten til Norge traff Fritzner sammen med general Ruge og fylkesmann Christensen. Om han hadde snakket med disse samtidig, eller om samtale hadde vært med en av gangen og med kort mellomrom, vet jeg ikke. Resultatet av disse samtalene var at han etter anmodning av de to meldte seg til politiet, hvor han på grunn av sin tjenestegjøring i Saar og dermed gode kjennskap med tyskerne, med en gang fikk en høy stilling. Videre hadde Ruge og Christensen bedt ham om å gi uttrykk for at han var NS. for derved å trygge sin stilling slik at han kunne få rede på mest mulig. Disse samtaler var hemmelige, og foruten general Ruge og fylkesmann

Christensen, var det bare Christensens svigersønn, navnet er jeg ikke sikker på, som hadde rede på dem. Dette var etter Fritzners utsagn grunnen til at han hadde meldt seg inn i partiet og at han satt i den stilling han innehadde. Etter dette godtok jeg Fritzner helt og holdent, og har senere ikke angret på det.

Det viste seg nemlig at Fritzner på grunn av sin påtatte nazistiske innstilling hadde omgang med flere av de høyeste på Victoria Terrasse, bl. a. Fehmer, Reinhardt, Esser og Wagner. Når han fikk disse i en passe sentimental stemning ved hjelp av alkohol eller andre midler, kom han fram med sine ønsker for fanger eller forårsaket at de ble mildere behandlet. Dette vil forøvrig disponent Rolf Magnell kunne forklare seg om bedre enn jeg.

Jeg har dog en par konkrete eksempler på at Fritzner virkelig har hjulpet slike som var kommet i tyskernes klør, foruten at han har hjulpet en hel rekke hvis navn jeg nå ikke husker.

Under tyskernes aksjon mot «London-Nytt» i fjor høst ble det foretatt en ransakning av hele gården Teatergt. 5, hvor avisen hadde sitt trykkeri. Under ransakningen ble hele gården besatt av tyskere, også dr. Heimbechs kontor. Der var det en kontordame som jeg nå ikke husker navnet på. Mens ransakingen pågikk kom det en telefon til dr. Heimbech. Kontordamen tok telefonen og svarte etter at vedk. i telefonen var kommet med et eller annet spørsmål: «Det kan jeg ikke svare noe på, for det er tyskere her nå». Dette svaret medførte at hun med en gang ble arrestert og ført til Grini. Vedk. kontordame var gift og hadde en tid i forveien hatt en større operasjon for tuberkulose. Hennes mann var meget engstelig for henne og gjennom en venn av meg fikk jeg henvendelse om det kunne gjøres noe for henne. Jeg forela saken for Fritzner og hevdet at det første som burde gjøres med henne var å få henne overført til sykehus. Fritzner lovte å ta seg av saken, og damen ble også umiddelbart etter innlagt på sykehus etter ordre fra legen på Grini. Et par måneder etter ble hun også løslatt. Både hennes innleggelse på sykehus og hennes senere løselatelse skrev seg utelukkende fra Fritzners arbeid med hennes sak.

Jeg hadde også kjennskap til Jacob D. Sømmes arbeid. Etter at han var arrestert og pint noen aldeles forferdelig uten at tyskerne hadde fått noe ut av ham, kom hans sak for retten, og han ble dømt til døden. Da jeg hadde fått rede på hans dødsdom, gikk jeg til Fritzner og sa til ham at han på en eller annen måte måtte foranledige at Sømmes dødsdom ble omgjort til livsvarig fengsel. Fritzner lovte å ta seg av saken.

En stund etter fikk jeg også fra annet hold høre at Sømme var benådet og at straffen var omgjort til livsvarig fengsel. Jeg har ikke senere så vidt jeg kan huske, snakket med Fritzner om denne saken, men at dommen ble omgjort mener jeg er Fritzners verk.

At Sømme senere ble skutt, kommer seg av at det på den tiden kom til Oslo en kommisjon fra Berlin som hadde til oppgave å gå igjennom dommene som var avsagt i Norge, og i vesentlig grad å skjerpe dem. Denne kommisjonen hadde etter å ha gjennomgått Sømmes sak kommet til det resultat at han var skyldig til dødsdom, og hadde på grunn av dette omgjort beslutningen om livsvarig fengsel. Sømme ble så skutt.

I fjor høst ble det under studentaksjonen foretatt arrestasjon av en masse studenter. En dag like før jul ringte Fritzner til meg og bad meg komme opp på kontoret til ham. Det gjorde jeg og han fortalte meg da at Esser ved V. T. var i mer enn vanlig godt humør og at han hadde tenkt på å frigi en del studenter til jul. Hvis F. kunne skaffe Esser en liste, ville han ta hensyn til de navn som sto på listen ved løslatelsen. Jeg fikk så i oppdrag av F. å skaffe en liste med flest mulig navn. Det gjorde jeg og skaffet i løpet av kort tid en liste med 350 navn. Til jul ble det løslatt ca. 200 studenter og samtlige disse 200 var tatt ut av den listen som jeg hadde skaffet. Dette mener jeg også at F. bør ha æren for.

Jeg har også i mange andre saker hatt nytte av F. Disse sakene er enten ikke så viktige at de er noe å nevne, eller også angår de navn og personer som jeg nå har glemt.

Jeg fikk dog en gang gjennom ham greie på at prispoliti og stapo i fellesskap skulle foreta en razzia på Ski. Det var der oppdaget en svartebørsrute som gikk mellom Askim Gummivarefabrikk og en mann på Ski. Senere var det kommet opplysninger om at det ved siden av svartebørsvarene også kunne være tale om transport av våpen. Det siste gjorde at Stapo skulle delta i razziaen og at reisen av den grunn ble utsatt noen timer som F. brukte til å varsle meg om saken. Jeg satte meg umiddelbart i forbindelse med min kontakt i Mil.org. som igjen varslet nedover.

Min oppfatning av F. er at han er helt riktig nasjonalt innstillet og at han har gjort megen stor nytte for folk som har kommet i tyskernes klør. Hans stilling som oberst i politiet har bare styrket hans anseelse hos tyskerne akkurat som tilsiktet.

Dok. 8 ad dok. 89.

HEMMELIG

Spesialrapport til Kgl. Norsk Legasjon, Rettskontoret, avgitt av Melbosta den 18.9.1944.

33306 Florelius, Sten Waldemar f. 25.1.1905 i Oslo, lege, Skøyensvingen 2, Heggedal.

Ang. Ola Fritzner.

«Jeg kom opp til Fritzner 21.8.1944. Jeg har hatt endel forbindelse med ham og det skyldtes utelukkende ham at jeg ble stående i

min stilling som lege for politiet, idet han ville at jeg skulle bli stående for at han skulle ha folk han kunne stole på. Jeg ble sittende en stund å vente og da jeg kom inn stengte F. begge dørene og sa at Wåler på Riksadvokatens kontor var arrestert. F. sa ikke selv til meg at han hadde hatt noen forbindelse med W., men han fortalte at W. hadde drevet fotografering av dokumenter som var blitt sendt over hit. Han fortalte ikke noen nærmere omstendigheter om hvorledes W. var blitt tatt, heller ikke fortalte han grunnen.

Fritzner virket tydelig nervøs og han gikk gjennom endel skuffer og brente papirer. Jeg husker tydelig at han savnet en kode, men kan ikke si om dette var en kode som ble brukt i det illegale arbeid eller om det var en som ble brukt i politiarbeidet. I alle fall spurte han Norby på forværelset etter koden og jeg tror også at han sendte Norby for å få tak i koden hos Rødnes. Dette skulle tyde på at det var en politikode han skulle ha tak i, men på den annen side vet ikke jeg hvorfor han skulle ha tak i den akkurat på det tidspunkt han drev og fjernet alle andre papirer.

Jeg forsto at F. hadde meget å gjøre og forlot ham derfor like etter. En tid etter dro jeg til Modum og da jeg kom tilbake derfra fikk jeg høre at Fritzner var arrestert sammen med Hanoa. Jeg mener at det er utenfor enhver tvil at Hanoa arbeidet sammen med Fritzner. Jeg gjorde meg et ærend opp til Deptet og snakket da med en dame på kontoret der. Jeg spurte om det hadde vært uroligheter i forbindelse med arrestasjonen, men hun fortalte meg at det var kommet en sivilkledt mann, sannsynligvis tysker (Weiner) inn til F. og en stund etter hadde de sammen forlatt kontoret. Siden hadde ingen sett F. En stund etter kom Olbjørn sammen med en del uniformerte tyskere, formontlig SD, og endevendte F.'s kontor. De tok med seg en mappe fra kontoret, men hva den inneholdt kjenner jeg ikke til. Norby var reist på ferie. Jeg fikk bare høre at F. satt på Akershus, men jeg snakket en tid etter med major Due og han fortalte at F. var blitt overført til Grini. Jeg har ikke hatt anledning til å kontrollere om dette virkelig var tilfelle. Jeg kjenner ikke til om det er arrestert flere som kan være i samme forbindelse som F. Jeg kjenner ikke grunnen til hvorfor Wåler ble tatt og kjenner heller ikke sammenhengen mellom ham og F. utenom det jeg har fortalt og som gjorde at jeg forstod at de hadde forbindelse med hverandre. Jeg hørte siden, fra hvem husker jeg ikke, at det var fare for at den illegale politivirksomhet skulle ryke på Fritzners arrestasjon i sammenheng med Wålers.

Opplest og vedtatt.

Dok. 106.

18. mai 1945.

Overrettssakfører
Fredrik Borchgrevink.

Herr politimester Henrik Meyer.
Møllergt. 19, Oslo.

Underhånden har jeg fått vite at det var ytret tvil om kapt. Fritzners forhold i okkupasjonstiden og at det var på tale å arrestere ham. Da jeg satt inne med opplysninger som ville renvaske ham, henvendte jeg meg telefonisk til herr politimesteren, men ble henvist til Deres adjutant. *Jeg fikk da vite at saken mot Fritzner var ordnet og at denne ville få full oppreisning.* Adjutanten gjorde meg imidlertid oppmerksom på at en skriftlig redegjørelse fra meg angående denne sak sikkert ville ha interesse for Dem. Dette er grunnen til at denne skrivelse fremkommer. Kaptein Fritzner var en meget god venn av min avdøde bror, h.r.advokat Christopher Borchgrevink. Personlig kjente jeg ham også godt. Jeg visste at når Fritzner gikk inn i politiet og satt som oberst i politidept., skjedde dette i den hensikt å motarbeide nazistene. Dette var selvfølgelig en dyp hemmelighet, som kun et fåtall kjente til. Det er også på det rene at Fritzner gjorde et utmerket godt arbeid i den tid han satt i politidepartementet. Han ga varsel til dem som var i faresonen og han utførte et stort arbeid for frigivelse av norske fanger m. m. Dette klarte han ved hjelp av de forbindelser han hadde skaffet seg på Victoria Terrasse, hvor han nesten daglig hadde sin gang. Her taler jeg av personlig erfaring. Jeg har selv mottatt varsel fra Fritzner for å bringe det videre til rette vedkommende, og jeg har mange gange oppsøkt ham på hans kontor i politidept. for å søke hans hjelp til frigivelse av fanger. Jeg kan nevne et av de tilfelle hvor jeg oppsøkte ham. Det gjalt en venn av meg, *major Hersleb Enger, Drøbak.* Han ble arrestert av tyskerne sommeren 1942, og jeg kan si så meget at siktelsen mot ham var meget alvorlig og at det sto om livet. Denne sak gikk Fritzner inn for med all sin energi, og jeg er ikke i tvil om at da major Enger ble løslatt fra Møllergt. 19 ved juletider 1942, skyldtes dette for en stor del Fritzners arbeid. Det vil også sikkert major Enger bekrefte når han kommer hjem fra tysk fangenskap.

Jeg hadde derfor full tillit til Fritzner og jeg tror både tysk og norsk gestapo ville gitt meget for å ha kunnet avlytte våre samtaler.

Jeg går helt og holdent god for kapt. Fritzner, som etter min mening bør ha en påskjønnelse for sitt arbeid. Han har ikke hatt noen morsom jobb.

Såfremt det skulle være nødvendig, kan jeg supplere mine opplysninger med detaljer, som ytterligere vil bekrefte at han hadde den rette innstilling og den rette ånd.

Dok. 12.

Oslo, den 31. mai 1945.

Herr rikspolitisjefen, Oslo.

Kaptein Fritzners forhold.

Under henvisning til muntlig konferanse tillater jeg meg herved å opplyse følgende: Ved fylkesmann I. P. Christensens avskjedsvisitt hos meg i juni 1941, eller muligens ved en tidligere anledning, fortalte han meg at kaptein Fritzner, før han meldte seg inn i NS, hadde vært hos fylkesmannen. Kaptein Fritzner hadde sagt ham at han var en gammel venn av Jonas Lie og at Jonas Lie hadde vært på ham for å få ham til å melde seg inn i NS. og overta en stilling i politiet, antagelig som Jonas Lies adjutant. Fritzner sa til fylkesmannen at han var klar over at han ved å ta en slik stilling ved å melde seg inn i partiet ville kunne gjøre gode nordmenn store tjenester, og spurte fylkesmannen om han av denne grunn burde følge Jonas Lies oppfordring. Fritzner var klar over alt det han derved ville bli utsatt for både fra venner og familien, og fylkesmann Christensen hadde tilrådet Fritzner å bringe dette offer.

Dette var innholdet av vår samtale om Fritzner. Ordlyden kan jeg selvsagt ikke huske etter så lang tid. Jeg tilføyer at jeg ellers intet kjennskap har til kaptein Fritzner, og ikke kan huske noen gang å ha sett ham.

Ærbødigst
Carl Platou
(sign.)

Dok. 16.

Jeg har brakt i erfaring at kaptein Ola Fritzner i dag ikke er godtatt som god nordmann, men tvert imot blir behandlet som landssviker.

Jeg tillater meg derfor å sende herr Rikspolitisjefen en rapport hvor jeg viser mitt syn og min mening om kapteinen:

1. april 1942 var jeg så uheldig å bli arrestert av stapo, mistenkt for å tilhøre en militærorganisasjon.

— — —

En av mine venner, politikonstabel Kristian Østensvik, gikk så til kaptein Fritzner som da var politioberst ansatt ved kommandoavdelingen i politidepartementet. Østensvik ba om hjelp, *og det er kapteinen jeg kan takke for at min sak gikk så bra.* Jeg ble sluppet ut igjen, og det første jeg da gjorde var å oppsøke kapteinen for å takke ham. Engang tidligere var jeg også arrestert av stapo, og det viste seg at også den gang hadde Fritzner gjort sitt til at jeg slapp fri.

Jeg hadde vært skoleelev hos kaptein Fritzner ved I. Div. skole i Halden. Jeg lærte ham da å kjenne og satte ham meget høyt. For

meg var han den offiserstype jeg helst ville se. Jeg kunne ikke tenke meg at kapteinen ville svikte sitt land. Da han ble ansatt som politioberst i politidepartementet fikk jeg høre at han var medlem av NS., og det gjorde meg meget vondt.

Da jeg nå oppsøkte kapteinen for å takke ham for at han hadde hjulpet meg ut av fengslet, var jeg fast bestemt på å spørre ham om hans forhold til partiet og den nye tid. Jeg hadde ikke oppsøkt ham første gang jeg var arrestert og sluppet fri, men nå ville jeg ha rede på forholdet.

På mitt direkte spørsmål om kapteinen var medlem av NS., svarte han ja. Han fortalte meg at den tyngste dag i hans liv var da han meldte seg inn i partiet. Jeg så at kapteinen hadde det vondt, og ble sittende og snakke om dette emne. Til slutt fortalte kapteinen meg om sitt forhold.

— — —

Jeg var glad og sikker på at mannen som jeg likte så godt nå sto til tjeneste på vår side. Jeg besøkte kapteinen ofte siden og fikk mange gode opplysninger av ham. Disse opplysninger var til stor nytte for oss. Å regne opp disse her vil være umulig, da de ikke er nedskrevet og vanskelig å huske.

I 1943 ble en fjern slektning av meg arrestert. Det var tannlege fru Signe Palmstrøm, gift med tidligere kaptein Palmstrøm som måtte flykte og siden kom til England. Fruen var beskyldt for å ha hjulpet sin mann under flukten og derfor arrestert av Gestapo. Jeg henvendte meg til Fritzner med saken, og han klarte å få henne ut igjen. Jeg vet ellers at kapteinen har hjulpet mange ut av fengslet, og at han har mange som tenker på ham med takknemlighet for dette.

— — —

Under dette mitt arbeid i prispolitiet kom jeg i konflikt med et par frontkjempere og en hirdmann. Det gjaldt et beslag som de satte seg imot. Min kollega pol.betj. Huitfeldt Siewers ble slått ned og naziene gikk på ham med en tom ginflaske for å slå ham mens han lå på bakken. Jeg hadde min illegale pistol i lommen og da jeg forsto at jeg ikke ville nå fram tidsnok, skjøt jeg et varselskudd over hodet på mannen med flasken. Hensikten ble oppnådd, Siewers ble ikke slått. Gjennom prispolitiet hadde jeg fått bæretillatelse på våpen, men det hjalp lite når jeg ikke hadde fått utlevert våpen av politiet. Jeg fikk høre fra kriminalpolitiet at man var oppmerksom på at jeg ikke hadde fått utlevert tjenestevåpen så det hele så nokså broket ut. Dette var for små saker til å rømme fra Milorg. på den tid. Det gjaldt å kunne fortsette med bevegelsesfriheten. Det var tungt å arbeide fra dekning. Veien gikk derfor til Fritzner hvor jeg fikk et skriv på at pistolen var utlevert der. Dette kunne jeg nå vise retten og kriminalpolitiet. Dette viste seg bra. De spurte

ikke etter min pistol. De gikk ut fra at jeg hadde fått utlevert våpen av politiet. Dette fikk jeg også på et senere tidspunkt. Det var en stor risiko for Fritzner å utstyre meg med bæretillatelse den gang. Jeg sa det til ham, men han var som ellers ikke redd for å komme en venn til unnsetning.

Kapteinen har hele tiden hatt kjennskap til at jeg arbeidet illegalt, og det var bestandig betryggende for meg å vite at jeg hadde ham i ryggen hvis noe skulle hende med medlemmer av mine styrker.

— — —

Ærbødigst
Torstein Fennefoss
(sign.)
Avsnittssjef.
Avsnittstaben 111, Ski, den 14. juni 1945.

Dok. 18.

Oslo Politikammer.
Kriminalavdelingen. Landssvik.
Kronprinsensgt. 10.

Den 11. juli 1945 meddeler politifullmektig Haakon Faanes flg. til politimester Meyer:

Visstnok den 10. april 1940 om kvelden telefonerte kaptein Ola Fritzner til general Erichsen at han aktet å overgi sin avdeling både på gr. a. at den militære situasjon og p. gr. a. at Quisling hadde dannet regjering og utsendt opprop om nedleggelse av våpen og demobilisering.

Samtalen endte med en uttalelse fra general Erichsen om at hvis ikke Fritzner lystret ordre ville han bli skutt («Hvis De ikke lystrer ordre vil De bli skutt» eller nær opp til dette.)

Musikkløytnant Alf Mostad, Halden, hadde vakttjeneste hos generalen og påhørte samtalen fra Erichsens side, men generalen fortalte ham samtalen på den tid og har også etter krigen i 1940 tatt forholdet opp igjen overfor løytnant Mostad.

Musikkløytnant Strand, Halden, som også utførte vakttjeneste har hørt generalen omtale forholdet i 1940.

Kaptein Fritzner fulgte troppene til Sverige.

p. t. Oslo politikammer 11. juli 1945.
H. Meyer. H. Faanes.
sign. sign.

Dok. 45.
Krim. sj. Journ 296/45 O.Pk.V. Jnr. 982 AB/45

Rikspolitisjefen. Personalkontoret.

Jnr. 754/45 P Mottatt 28. juli 45.
HG
Herr Politimesteren i Oslo,
Landssvikavd.

Ola Fritzner.

Vedlagt oversendes dokumenter vedr. tidligere avdelingssjef i «Politidepartementet» Ola Fritzner.

Oslo, 27. juli 1945.

Olav R. Lea.

Politidepartementet.
Lederen av Ordenspolitiet. L.O.P. Jnr. 0267/45 Adj.
Jnr. 3862/43 Ko.

Oslo, 21. mai 43.

Herr Generalmajor Ølbjørn.

Før Generalen reiser ber Kommandoavdelingen om å få klare skriftlige linjer m. h. t. forholdet minister Riisnæs-Politidepartementet, Ordenspolitiet.

Kan ikke dette skaffes, må Kommandoavdelingen fralegge seg ethvert ansvar for de ting som måtte skje mens Generalen er fraværende.

Da jeg ikke kan sitte som leder av en avdeling uten å turde ta ansvaret for den, *må jeg trekke konsekvensene av det og søke meg entlediget.*

Fritzner.
Oberst i Ordenspolitiet.

Dok. 46.
OF/ss
POLITIDEPARTEMENTET
Lederen av Ordenspolitiet.
Jnr. 3887/43.

Oslo, 22. mai 1943.

L. O. P.
Jnr. 0298/43 Adj.

Herr General.

Når jeg ba om retningslinjer, var det fordi Generalen ved flere anledninger har referert Minister Lie's uttalelser om forholdet:

«Minister Riisnæs skal forelegge Politidepartementets saker på Slottet.»

«Han kan for det formål innkalle Lederen av Ordenspolitiet og Sikkerhetspolitiet for å bli underrettet og holdt a jour.

Minister Riisnæs har ellers intet hverken med Ordenspolitiet eller Sikkerhetspolitiet å gjøre. Han kan ikke gi anvisninger eller ordre, men er mellomledd mellom regjering og politiet.

Ledelsen av og ansvaret for Ordenspolitiet og Sikkerhetspolitiet er *helt lagt i hendene på de respektive generaler:* Lederen av Ordenspolitiet og Sikkerhetspolitiet.»

Jeg ber bekreftet at så er tilfelle og at denne formelle kompetanseregel også skal gjelde under Generalens fravær. Jeg går videre ut fra at departementet i Generalens fravær ikke har adgang til å fravike fra de reelle retningslinjer som er trukket opp og som vi hittil har fulgt, slik at man på eventuelle henvendelser fra minister Riisnæs kan hevde disse retningslinjer respektert uten å bli beskyldt for sabotasje.

Fritzner.
Oberst i Ordenspolitiet.

Forevist Lie i dag.
E. Y. O.
(Egil Y. Olbjørn.)

I fengslet ble kaptein Fritzner behandlet som landsforræder. Ytterst få viste ham noen forståelse. Åpenlys, hemningsløs forakt møtte ham fra morgen til kveld, og det var lett blant fengslets betjening å peke ut de folk som hadde vært fanger hos tyskerne under okkupasjonen og lært av dem. De hadde lagt seg til visse manerer som levende minnet kaptein Fritzner om oppholdet hos «herrefolket» på Akershus.

Kaptein Fritzner ble avhørt mange ganger i fengslet, men fremdeles bare i forbindelse med andres saker, der hans uttalelser ofte ble lagt til grunn for godkjennelse, mens han fortsatt ikke hørte et ord om sin egen sak. Ukene gikk med å skjære til og pusse trehester, et arbeide han på forespørsel hadde tatt mot med takk for å få tiden til å gå og skaffe tankene adspredelse. Men å sitte dag etter dag, uke etter uke og lage leketøy til fremmede barn, mens han ikke ante hvordan hans egne hadde det, hva de levde av, hvordan de ble behandlet, hva avisene skrev, og hvordan slekt og venner reagerte, det tok på. Å være innesperret og fratatt enhver adgang til å kjempe for sin egen rettferdige sak, krevde en psykisk styrke og en sinnets likevekt som ikke alltid var for hånden. I de

dagene lærte kaptein Fritzner å forstå at fanger kan ta sitt eget liv.

Lyspunktene i mørket var besøkene som venner i politiet avla. Disse gode kameratene bidro sammen med pastor Arne Fjelberg meget til å hjelpe kaptein Fritzner gjennom forsmedelsen. De ga ham friskt mot og nytt håp.

Først da kaptein Fritzner hadde sittet som fange på Møllergaten 19 i atten døgn, kom politifullmektig Kåre Hagler, som hadde saken, og tok opp følgende rapport:

Dok. 49.

Den 25. august 1945 avhørtes på Oslo kretsfengsel, Møllergt. 19, Ola Fritzner angående forhold før okkupasjonen.

Mistenkte var senest i Tyskland i 3-4 måneder i 1933-34 som politikaptein under avstemningen i Saar, samtidig med politifullmektigene Haakon Schønning og Jonas Lie, som også var politikapteiner under avstemningen. Deres oppgave var å lede polititjenesten mens avstemningen foregikk. Der var også 6 engelske, 2 tsjekkiske politiembetsmenn i Saar den gangen med samme oppdrag. Det menige politi var tyske gendarmer. Tyskerne hadde ikke adgang til ukontrollert å drive noen propaganda i forbindelse med avstemningen. Den agitasjon som var tillatt gjalt bare selve avstemningstemaet, og var under alliert kontroll. Mistenkte kjente på dette tidspunkt både Lie og Schønning fra før. Ingen av dem var nazister den gang. Alle tre holdt seg borte fra all forbindelse med sivile tyskere. De hadde ikke noe å gjøre med andre tyskere enn dem som de måtte komme i forbindelse med i embets medfør.

Før mistenkte reiste til Saar leste han i et par uker tysk hos E. Günther Kern. Han traff ham igjen en gang i 1934, og ble sammen med endel andre som hadde vært i Saar buden til Kern 13/1 1935, årsdagen for Saar-avstemningen, et selskap Kern gjentok året etter. Kern og hans norskfødte frue var i mistenktes hjem en gang i 1935. Ellers traff mistenkte Kern et par ganger årlig, og m. og Kern ble ganske gode venner etter hvert. De kan nok ofte ha snakket om forholdene i Tyskland. Kern var nasjonalsosialist, og etter hva m. har hørt var han landsleder for N. S. D. A. P. i Norge. Han forsøkte ikke å påvirke m. politisk på noen måte. På forespørsel erklærte m. at han som offiser er meget interessert i forsvaret, og uttalte før krigen både titt og ofte at vårt forsvar var dårlig. En slik uttalelse kan han nok derfor ha latt falle overfor Kern, den ga jo ikke uttrykk for noe mer enn hva enhver visste.

Siste gang m. så Kern før våren 1941 var våren 1939. Kern var da avsatt i sin stilling i partiet, og var blitt beordret til Tyskland

for godt. Han reiste fra Oslo pr. bil, og startet så sent på dagen at han måtte overnatte i Halden hvor han ringte opp til m. som da bodde i Halden, og spurte om han kunne besøke ham sammen med sine reisefeller. De kom da opp til m. og hans ledsager ble presentert som herr Scheidt og frue. Hva denne Scheidt var for noe vet ikke m. Det var en kortvoksen kar, nokså ung. Gjestene var hos m. og hans hustru noen timer. M. snakket mest med fruen, som var lege, og han erindrer at de snakket noe om barnehjem. Hva det ellers ble snakket om husker m. ikke. Kern og hans følge bodde på Halden Hotell om natten. De reiste så vidt m. vet alle videre neste dag. Scheidt og frue har m. hverken hørt eller sett noe til siden, eller hatt noen som helst forbindelse med dem.

Major Hvoslef og m. traff hverandre ofte i Millitære Samfund før krigen, og likeså stadig hos felles venner og kjente og hjemme hos hverandre. M. visste at Hvoslef var en meget god venn av Quisling, og han — Hvoslef — var en av de tre offiserer m. kjente som var medlem av NS. De to andre var oberst Sundlo og Hiort, Hvoslef var også en god venn av Kern, og m. traff ham hos Kern en gang. M. diskuterte aldri NS. med Hvoslef. Det var jo også et lite påaktet parti før okkupasjonen.

Da m. reiste fra Saar i februar 1934 ba en nevø av minister Wedel Jarlsberg, som befant seg i Saar, ham å hilse en saar-lender, baron von Stumm, når mistenkte passerte Berlin på veien hjem. — På baronens forværelse traff m. en sekretær Bogs, som et halvt år senere ble presseatasjé ved den tyske legasjon i Norge.

Ca. et år deretter ble Bogs forflyttet, men hadde nevnt m. navn til sin etterfølger von Neuhaus. M.'s hustru (første ekteskap) hjalp etter ankomsten fru von Neuhaus til rette slik som den ene husmor hjelper den annen når den ene part kommer til et fremmed land og i nye forhold. Som takk for hjelpen ble mistenkte og hans hustru et par ganger invitert til von Neuhaus og frue. Våren 1935 døde m.'s første hustru, og det følgende år gikk m. lite ut. I desember 1937 flyttet m. til Halden for å overta stillingen som sjef for 1. div. befalsskole. I årene 1938 og 1939, begge år i august måned var v. Neuhaus og frue på weekend-besøk hos m., som da var blitt gift på ny. M. og v. Neuhaus hadde den avtale at når m. og hans hustru begge var i Oslo skulle de besøke v. Neuhaus og frue. En slik Osloreise — i tjenesteanliggender skulle m. sammen med sin hustru foreta i dagene 4-5-6 april 1940. M. og hans hustru skulle da spise aftens hos v. Neuhaus fredag 5. april. Imidlertid hadde den tyske legasjon plutselig fått ordre om å kjøre en film om det tyske flyvåpens innsats i Polen. Von Neuhaus ble da beordret til legasjonen for å overvære forestillingen, og på denne tilfeldige måten ble mistenkte og hans hustru også med. I legasjonen var det samlet ca. et

par hundre mennesker, hvorav en rekke fremstående norske offiserer, bl. a. Kommanderende general, oberst Schiøtz fra generalstaben, general Hvinden-Haug, kommandørkaptein Lützow-Holm, m. fl. Disse var innbudt. Etter forestillingen gikk minister Braüer rundt og hilste på gjestene, og kom også til m. Han spurte hva m. syntes om filmen, og m. svarte at millitært sett var det interessant å se at man nå på 3 dager kunne prestere like store ødeleggelser som man i forrige krig brukte 3 måneder på. «Men ellers minister», sa m. «har jeg en forstemmende følelse av at dette snart vil hende her hos oss. » Dermed sluttet m.'s første og siste samtale med ministeren like brått som den var begynt. M. vekslet et par ord med von Neuhaus som var like overrasket som de andre, og han virket meget nedstemt.

Senere har ikke mistenkte truffet von Neuhaus. M. har hørt at han ble sendt fra Norge fordi han opponerte overfor Terboven mot at Quisling og NS. ble benyttet av tyskerne. Mistenkte og von Neuhaus var blitt godt kjente, men v. Neuhaus — særlig fruen, født Bismarck — var nokså stive og formelle.

Av tyske offiserer har m. før krigen bare kjent 3 stykker. 2 av dem var elever av vinterskolen 1931, hvor m. en tid var lærer, og den tredje var den tyske militærattasjé som m. traff i 1936 og 1937, da han var avdelt som leder for utenlandske offiserer — danske, svenske, finske, engelske, franske og tyske — under vinterøvelsene. Tyske offiserer er de eneste som m. ikke har hatt kontakt med utover disse øvelser. De fleste av de andre offiserene han traff har han derimot både korrespondert med og vist gjestfrihet mot. Han nevner således at den engelske militærattasjé, oberstløytnant Vale, var en meget god bekjent av ham, og var på weekends hos ham i i 1938—1939. Av innstilling er mistenkte franskvennlig.

Krigen.

Stabsjefen for 1. divisjon, kapt. Quam, og m. var allerede da krigen brøt ut 1. sept. 1939 av den mening at Skandinavia denne gang ikke ville kunne holdes utenfor, og kapt. Quam gikk med divisjonsjefens — general Erichsens — samtykke på et tidlig tidspunkt energisk igang med all slags mobiliseringsforberedelser, bl. a. opprettet han et etterretningsvesen, som m. ble sjef for, og satte igang planleggelse av ødeleggelse av alle kommunikasjoner i Øst- og Vestfold, tross sterk passiv motstand fra Forsvarsdepartementets side. 8. april 1940 om kvellen, da de militære myndigheter i Oslo satt i Militære samfund og hørte på et foredrag om mat, lå m. på bryggen i Halden med sine mitraljøser, klar til å ta imot en tysk lastebåt som det var meldt skulle innpassere. Iflg. melding fra kapt. Quam antok man at båten hadde tropper ombord. Den var imidlertid dessverre tom, det ble konstatert ved tollvisitasjonen.

Ang. m.'s forhold etter 9.4. 1940.

1. div. mobiliserte straks 9. april 1940 uten ordre, og dro til Rakkestad — Mysen — avsnittet. Den 9. om kvellen kom m. til sitt kvarter Gjullum gård i Rakkestad. Da han kom inn sto radioen på og m. hørte Quislings meddelelse om sin regjeringsdannelse. Like etter ringte general Erichsen i telefonen, og m. avga rapport om sine disposisjoner og om sitt oppholdsted for natten. Da m. var ferdig med det spurte han generalen om han hadde hørt radio. Da generalen svarte benektende, fortalte m. ham om Quislings regjeringsdannelse og føyde til noe slikt som «hva er nå dette for noe» e.lig. Generalen svarte rolig at det var en Kuusinen regjering, og m. sa : «Ja, general». Plutselig blir generalen opphisset, og sa at «Kapteinen blir skutt hvis De tror noe på det» eller omtrent de ordene. Dette gjentok han flere ganger, og m. svarte hver gang: «Ja, general». Generalen virket nervøs. M. hadde ikke sagt noe som helst som kunne foranledige generalen til å komme med trussel om skytning. Spesielt bemerker m. at han på dette tidspunkt ikke hadde hørt noe om Quislings opprop om demobilisering — dette opprop kom såvidt m. erindrer først neste dag. I hvert fall hørte ikke m. om det før neste dag. M. nevnte intet til generalen om å innstille kampen. Noe slikt var overhodet ikke i hans tanker. M. er sikker på at samtalen med generalen fant sted 9. april.

M. fikk et par dager senere i oppdrag av generalen å sette opp en bataljon som fikk det viktige oppdrag å dekke divisjonens viktige retrett mot Ørje, og senere å være arrieregarde og derpå besette den sentrale del av forsvarsstillingen over Ørje. — Dette regner m. å være den mest betrodde oppgave en avdeling kunne få under disse forhold. Søndag 14. april om ettermiddagen gikk så m.'s bataljon som siste samlede avdeling over grensen til Sverige. De her nevnte forhold mener m. er avgjørende beviser på at general Erichsen hadde full tillit til ham, og at det ikke var noe å utsette på M.s kampinnstilling.

M.'s medlemsskap i Nasjonal Samling og stilling i politiet.

Om disse forhold henviser m. til sitt P. M. av 1. 6. d. å., som vedligger saken som dok. 22, og som han ber betraktet som sin forklaring i saken. Han tilføyer at han som politimann aldri — hverken frivillig eller tvungent — har utført noen handling som står i strid med norske interesser. Da hans stilling i politiet var av rent administrativ art, var det forøvrig ikke noen gang tale om for ham å foreta eller beordre noen egentlig politimessig aksjon.

Opplest og vedtatt.

I dagene før og i tiden etter arrestasjonen av kaptein Fritzner mottok og innsamlet politiet dokumenter og bevisligheter, og foretok diverse avhør. Aktstykkene følger i kronologisk orden.

Dok. 42.

KRIM. CHEF 7483
Journ. nr. 161/45 insp. Petterson.

Forsvarets Overkommando (F. O.) Oslo, 3. aug. 1945.
C. in C. Royal Norwegian Forces.

FO jnr. 1083/45. O. Pk. V
/GG. J. nr. 502 Div./45.

Riksadvokaten.

Gjp.

Landssviksak mot «politioberst» Kaptein O. Fritzner.

HOK.

Idet jeg refererer til telefonsamtale 2/8 tillater jeg meg å be herr Riksadvokaten å foranledige at undersøkelsen angående kaptein O. *Fritzners* forhold som polititjenestemann og eventuell landssviksak mot ham må bli fremmet snarest.

Grunnen er at en rekke viktige militære stillinger må besettes i slutten av denne måned. Hvis kaptein Fritzner blir renvasket for de anklager som er rettet mot ham, vil han være blant de offiserer som kan komme i betraktning til en av disse stillinger. Derfor er det meget om å gjøre å få hans sak fremmet snarest.

(sign.) Otto Ruge.

Bjørn Christophersen.

R. L. 00994 1945.
Innkommet 3/8-45.

R. L. jnr. 994/45.

Sendes Oslo politikammer, Landssvikavdelingen, Kronprinsens gt. 10, Oslo.

Saken mot kaptein O. Fritzner bes overensstemmende med forsvarssjefens henstilling behandlet og ekspedert hurtigst mulig.

RIKSADVOKATEMBETET, den 3. august 1945.
SA/GB. (sign.) Sven Arntzen.

Dok. 40.

Fra
Riksadvokaten
H. Heyerdalsgt. 1 VII
Telf. 27 114

R. L. 01167 1945.

Herr kriminalsjef L'Abée-Lund,
Oslo Politikammer,
Landssvikavdelingen,
Kronprinsensgt. 10,
Oslo.

Sak mot kaptein «politioberst» Ola Fritzner.

Under de pågående arkivundersøkelser i Tyskland er det funnet kopi av et memorandum fra A. Rosenberg angående et besøk av Quisling. Dokumentet er ikke datert.

Da dette dokument inneholder en opplysning om kaptein, anført politioberst, Fritzner, sender jeg vedlagt et eksemplar til bruk for saken mot Fritzner.

RIKSADVOKATEMBETET, den 10. august 1945.

Sven Arntzen (sign.)

1 vedlegg.

Dok. 41.
Avskrift.

Krim.sjefen jfr. 7981/45.
01167/45.

Memo of A. Rosenberg on a visit from

Privy Councillor Quisling-Norway.

Quislings position in Norway and history in public affairs.

Founded National Socialist Party, believing in anti-Semitism and cooperation with Germany. Estimated 10 per population prepared for cooperation in spite of the general anti-German feeling in Norway and Sweden.

Quisling had preserved his connections with the Army and showed Rosenberg a letter from the C. O. at Narvik, Colonel expressing the opinion that Norway was going to the dogs and richly deserving it for refusing to obey unalterable laws, though a few courageous might yet save her.

Amtsleiter Scheidt says two other influent men in the Norwegian military field, Hvoslev and Fritzner, expressed similar opinions.

The King, in spite of British sympathies, values Quisling. Ger-

many's greatest enemy is Hambro, who occupies positions in Norway of great political significance.

«A plan has been put forward which deals with the possibility of a coup, and which provides for a number of selected Norwegians to be trained in Germany with all possible speed for such a purpose, being allotted their secret tasks and provided with experienced and diehard National Socialists, who are practised in these kinds of operations. These trained men should then proceed with all speed to Norway where details would then need to be further discussed. Some important centries in Oslo would have need to be taken over immediately, and at the same time the German Fleet, together with suitable contingents of the German Army (when summoned specially by the Norwegian Government) in a specified bay at the approaches to Oslo. Quisling has no doubts that such a coup — having been carried out with instantaneous success — would immediately bring him the consent of those sections of the Army with which he at present has connections, and thus it goes without saying that he has never discussed a political fight with them. As far as the king is concerned he believer that he would respect it as an accomplished fact.

Quisling gives figures of the number of German troops required, which accord with German calculations.

Signed
A. Rosenberg.

Som kommentar til «Memo of A. Rosenberg» tør det være av interesse å ta med følgende notis offentliggjort i Aftenposten den 10. januar 1946:

Innflytelsesrike personer i England nevnt i rapport fra Rosenberg.

Hevder at han hadde vunnet dem for tyskernes sak.

Nürnberg, 10. jan. (NTB. fra Reuter). Under rettsforhandlingene i Nürnberg i går ble det også lest opp en rapport fra Rosenberg til det tyske utenriksdepartement der Rosenberg hevder at han har vunnet flere innflytelsesrike personer i England for tyskernes sak. Blant dem var øyensynlig et medlem av den britiske flystab «som var fast overbevist om at Tyskland og England måtte stå sammen i forsvaret mot den bolsjevikiske fare». Videre *Lord Baldwin* som ble rost for sin «store tale» der han innrømmer Tyskland rett til å beskytte seg mot luftangrep. Blant de øvrige som Rosenberg hadde «vunnet», var *Sir Samuel Hoare* som ble valgt til utenriksminister istedenfor «en franskvennlig kandidat», og den avdøde oljemagnat, *Sir Henri Deterding.*

Rosenberg redegjorde også for hvordan «vi en dag fikk en anmodning fra London om å gjøre det mulig for vår engelske agent

å ta en tur til London for å gi hertugen av Kent en detaljert orientering om nasjonalsosialismen for at han igjen kunne overbringe disse opplysninger til kongen». Rosenberg fremholdt at en person, hvis initialer han oppga, reiste sammen med ham til London og hadde en tre timers samtale med hertugen av Kent «som så fremførte samtalens innhold for kongen. Man kan gå ut fra at opplysningene tjente sin hensikt».

Rosenberg hevdet videre at kaptein Mc Caw, Lord Kitcheners tidligere adjutant, og «hertugen av Connaughts virkelig begeistrede adjutant, erkebiskop *Boyle*», inntok en gunstig holdning overfor Tyskland.

Arkivundersøkelsene i Sverige som politiet foretok vedrørende kaptein Fritzner ga den 21. 8. 45 følgende resultat:

Dok. 43.

Dok. A.: Det finnes en mengde notater angående O. F.
B. N. (?)

(Av mengden anføres ikke et eneste notat. De har øyensynlig gått i kaptein Fritzners favør alle sammen, som kaptein Vethes forklaring av 20. august 1943, kaptein Florelius' forklaring av 18. september 1944, Løvenskiolds av 6. september 1944, og så videre.)

Dok. B.: NS medlem nr. 15955. Innmeldt 29. 10. 40.
Særlige opplysninger: Ingen.

Dok. C.: Særlige opplysninger: Aggressiv. Har med beordring av vakthold og politifolk til forskjellige steder. Kilde: 22 394 Lerstein + liste 44 629. Fritt Folk 5. 10. 42. Reg. nr. 30 062 Aug. Bergmann. Sak 208. Undertegnet oppropet om å melde seg til Den Norske Legion — avisutklipp juli 41.

(Lerstein var tidligere frontkjemper og adjutant hos Jonas Lie og hadde rømt til Sverige på grunn av underslag og tyveri fra et brennevinslager i departementet.)

Dok. 48.

Høyesterettsadvokat
Arne Vislie — Oslo, 20. aug. 1945
M.N.S. — Fridtjof Nansens plass 6
Oslo Kriminalpoliti.
Landsvikavd. Oslo.

KAPTEIN OLA FRITZNER

Vedlagt tillater jeg meg å oversende brev til meg fra direktør Olaf T. Messelt, Skarnes (distriktssjef for H. S. i D. 12)

Samtidig kan jeg opplyse at direktør L. Sand, som for tiden ligger på Bærums sykehus, har meddelt meg at fylkesmann Christensen overfor Sand har nevnt Ola Fritzners navn i forbindelse med illegal virksomhet.

Ærbødigst
Arne Vislie
(sign.)

Mottatt 22. august 1945.

Olaf T. Messelt.

Borgen gård 3. 8. 1945.
Skarnes st.

Herr høyesterettsadvokat Arne Vislie,
Oslo.

ad kaptein Ola Fritzner.

Etter Deres anmodning skal jeg gjerne bekrefte en liten episode som jeg omtalte for Dem i sin tid.

Jeg hadde høsten 1940 og vinteren og våren 1941 flere samtaler med nå avdøde fylkesmann Christensen om illegalt arbeide. Under en av disse samtaler nevnte han at han nylig hadde hatt besøk av kaptein Fritzner, som hadde sagt at nå holdt han ikke lenger ut å fortsette, men ville slutte. Fylkesmannen fortalte da at han hadde svart ham at han på forhånd hadde gjort ham oppmerksom på vanskelighetene, men at når han (Fritzner) nå først hadde gått inn for det, så måtte han også forsøke å fullføre det.

Nøiaktig tidspunktet for når denne uttalelse fant sted kan jeg ikke nå gi, men det har vært engang i forannevnte tidsrom og jeg husker uttalelsen meget godt, og likeledes at denne samtale fant sted på fylkesmannens kontor i Oslo.

Ærbødigst
Olaf T. Messelt (sign.)

Dok. 50.

Rapport
til
Oslo Politikammer. Landssvikavdelingen.

Ad kaptein Ola Fritzner. Mistenkt for landssvik.

29. aug. 1945 avhørtes på Rytteravdelingens kontor, Myntgt. 5, *Torberg Rudolf Martinsen* f. 15/7 1908, rytterkonstabel, Torshauggt. 3, med mistenkte ubeslektet, uforbunden, kjenner vitneansvaret.

V. forklarer at han var fenrik ved bataljonen Fritzner under krigshandlingene i Østfold i aprildagene 1940.

— — —

V. var med bataljonen Fritzner så lenge krigshandlingene i Østfold varte — fra 9. april til 14. — og fulgte også med til Sverige. Det første døgn fra 9. til 10. april hadde bataljonssjefen sitt kvarter på Gjellum gård i Rakkestad. V. kan ikke huske noe om en telefonsamtale mellom Fritzner og general Erichsen om kvellen den 9. april, hvor bl. a. Quislings regjeringsdannelse ble nevnt. Fritzner hadde en fremragende kamplyst og ga flere gange uttrykk for sterk misnøye med at det ikke ble «ordentlig kamp». Den stadige retrett var han meget imot. V. forteller en episode som han mener er karakteristisk for Fritzners innstilling: Søndag 14. april var en stor del av divisjonens styrker begynt å dra over til Sverige og noen var også dradd av sted til sine hjemsteder. Utpå dagen kom en deputasjon på 30—40 soldater til kaptein Fritzners kvarter, hvor også V. var tilstede og spurte kapteinen hva de skulle gjøre. Fritzner spurte om noen av karene hadde lest boken «Ærens vinter» som omhandlet vinterkrigen 1939-40 i Finnland. Ingen svarte noe på det. Fritzner sa da at han var Østfoldgutt selv og at karene ikke måtte vise seg redde og stikke avgårde. De måtte bli på sin post til de fikk (annen) ordre — — —

Opplest og vedtatt.

Dok. 51.

Oslo, 29. aug. 45.

Politifullmektig Kaare Hagler.

ad kaptein Ola Fritzner. Mistenkt for landssvik.

29. august 1945 avhørtes på Akershus landsfengsel Eberhard *Günther Kern* f. 15. 5. 1899, skolebestyrer, med mistenkte ubeslektet og uforbunden, gjort kjent med vitneansvaret og forklarte:

V. ble kjent med mistenkte kaptein Ola Fritzner høsten 1933. Mistenkte leste da i noen mnd. tysk hos V. i anledning av at M. skulle reise til Saar for å delta i politijenesten under avstemningen der. Senere traff V. og M. hverandre en sjelden gang, enten i selskap hos hverandre eller på annen måte. De ble etter hvert gode venner. V. er lyriker og filolog, og også meget interessert i filosofi. Politikk interesserer ham ikke. I sine samtaler med M. har V. helst berørt emner som interesserte ham (vidnet). Politikk kan han således ikke huske er blitt drøftet, heller ikke forsvarsspørsmål. M. er forøvrig meget fåmelt av seg, «men det utstråler slik trygghet fra ham». M. er en utpreget individualist. Med sitt kjennskap til ham mener V. at han ikke kan ha vært et aktivt NS medlem slik dette parti gikk fram i praksis. Mistenkte var visstnok medlem av NS, sier V. Men han var etter V. mening hva man på tysk kaller «Karteigenosse, nicht Parteigenosse», altså medlem i navnet, men ikke i gavnet. V. vet at han tjenestegjorde i politiet under krigen, men

han nevnte aldri noe om sitt arbeid til V. V. husker at M. ved et par anledninger lot falle bemerkning om at han «hadde gitt sin ed til Kongen, og ikke kunne gjøre dette». Uttalelsen kom visstnok i forbindelse med spørsmålet om å melde seg inn til frivillig krigsinnsats for tyskerne. V. tror det ble mast sterkt på M. om dette fra Jonas Lie. Det var såvidt V. forsto et spent forhold mellom mistenkte og Lie.

V. var i årene 1934—37 Ortsgruppenleiter for N.S.D.A.P. i Norge. Han ble høsten 1937 avsatt fra stillingen fordi han var uenig med Auslandsorganisation i Berlin om retningslinjene for arbeidet. V. ønsket samlet tyskerne i Norge om kulturelle spørsmål og til kameratslig samvær, med utelukkelse av andre enn tyskere. Auslandsorganisation derimot ville ha arbeidet politisk betonet og omfattende også nordmenn. V. ble kalt ned til Berlin i denne anledning. Mens han var der, fikk han tilbud om å lede planleggelsen av en korrespondanseskole, med utsikt til senere å bli direktør for skolen. Dette tilbud tok han imot. Dette oppdrag ble benyttet som den offisielle grunn til at han sluttet som Ortsgruppenleiter for N. S. D. A. P. Han kom så tilbake til Oslo for å ordne med sin flytning til Berlin. V.'s hustru ble igjen i Oslo for å forestå ledelsen av V.'s språkskole her. I slutten av 1937 reiste så V. til Berlin.

Formannen i den komite som hadde med planleggelsen av korrespondanseskolen het Hans Wilhelm Scheidt. Han var sjef for Schulungsabteilung i Dienststelle Rosenberg. V. fikk kontorer i hans embetsbolig i Berlin, hvor også Scheidt selv hadde sine kontorer. I julen 1938 inviterte V. Scheidt og frue med til Norge, hvor de i noen dager oppholdt seg på V.'s hytte i Feiring. Turen var helt improvisert. Den foregikk så vidt V. husker pr. bil. På tilbaketuren besøkte V. og hans gjester kaptein Fritzner i Halden. Det var bare et aftenbesøk på noen timer. Grunnen til at V. fant på dette, var at mistenkte var en av hans meget få norske venner, som han da gjerne ville besøke når han var en tur i Norge igjen. M. og Scheidt kjente hverandre ikke fra før. Hva det ble snakket om under besøket husker V. ikke, bortsett fra at han syntes å huske at det ble snakket om sterke cigarer. Besøket hadde ingen annen hensikt enn at V. gjerne ville hilse på mistenkte. V. kan ikke tenke seg at han snakket med Scheidt spesielt om mistenkte, som jo Scheidt ikke kjente. Det eneste V. kan ha fortalt er hvorledes han ble kjent med M. og at M. var blitt vitnets venn. Etter besøket hos M. overnattet visstnok følget på hotel i Halden og dro videre til Berlin neste dag.

Scheidt ble senere Amtsleiter i Aussenpolitisches Amt i Berlin, med Rosenberg som sjef.

Høsten 1939 ble Scheidt ansatt som kurer ved den tyske legasjon i Norge. V. som da også var kommet til Norge igjen, traff

ham bare noen få ganger under oppholdet her. I juni 1940 ble Scheidt utvist av Terboven, fordi Terboven av en eller annen grunn var misfornøyd med ham. Etter V.'s mening var Scheidt en streber og en ytterst upålitelig mann. Han var svært lite nøyeregnende med sannheten, det er V.'s inntrykk etter sitt samarbeid med ham. V. har ikke kjennskap til om Scheidt har truffet mistenkte etter besøket i Halden, men tror ikke det. Han mener han i så fall ville ha hørt det av mistenkte.

Opplest og vedtatt.

Dok. 52.

27/8-45.

Overkonstabel K. Ihlen.

Den 27/8 1945 møtte på Landssvikavdelingen *Torbjørn Gregersen Prestholdt,* 27 år, sersjant, gårdbrukersønn, adr. privat Prestholdt, Gvarv, Telemark, f. t. Gardebataljonen, 2. kompani, kjenner vitneansvaret.

Den 8. april 1940 ble 1. divisjons befalskole, hvor jeg gikk, oppstilt og løytnant Due, der var inspeksjonsoffiser, ga oss beskjed om at vi skulle sove med klærne på. Det hadde hendt noe, sa han, som gjorde det påkrevet. Vi går inn på brakkene og en stund etter ble det gitt beskjed om oppstilling for skolesjefen, kaptein Fritzner. Han ga da en orientering om situasjonen. Han fortalte at en tysk flåte hadde passert Lillebelt og Storebelt og var på vei nordover i Skagerak. Hvor de skal hen vet vi ikke enda, men vi må være forberedt på det verste. Akkurat ordlyden husker jeg ikke så nøye, men noenlunde slik uttrykte han seg. Videre sier han: Dersom Hitler har tenkt å angripe Norge, da kan følgende komme til å hende på Fredriksten. Tyske tropper kan komme til å lure seg i land i løpet av natten for å angripe divisjonskontorene og derved lamme divisjonens hjerne. Vi må hindre at det skjer. Gir så ordre om vakter og for utlevering av ammunisjon. Han gir også ordre om at befalskolens elever er utnevnt til sersjanter og gir oss en orientering om våre plikter og ansvar, slik som situasjonen forelå. Han sa at ingen privat telefonering måtte finne sted, og ingen måtte forlate festningsområdet, og den som ikke gjorde sin plikt eller som forlot sin stilling eller post han ble satt på, han holder jeg standrett over med en gang. Han uttalte også omtrent følgende: «Har den stormannsgale Hitler tenkt å angripe Norge, så skal det nok komme til å koste ham *noe*». — — —

Det var meningen at hele skolen skulle til Rakkestad for å være feltvakt ved Fossumstrøket.

Jeg ble satt ut som sjef for en patrulje, som ble liggende ved en bru ved navn Holene. Der lå jeg fra onsdag kveld til fredag kveld. Min nærmeste sjef var da løytn. Due, som igjen hadde Fritzner

over seg. Det gikk en masse rykter, bl. a. kom det ett som fortalte at engelske tropper var landsatt i Fredrikstad. Jeg ringte da til Fritzner og spurte om vi skulle åpne ild mot dem, om de kom. «Nei, er du gæern,» svarte Fritzner. — — —

Natt til søndag ble vi lastet på lastebiler og kjørt til Ørje. Vi kom til Ørje i grålysningen, det var der meningen at stilling skulle forberedes, og vi skulle sette oss fast der. Imidlertid ble ingen ting gjort den dagen. Jeg benyttet dagen til å se meg om litt. Jeg så da bl. a. de forlatte norske artilleristillinger. Disse forlatte stillinger virket nokså deprimerende på en i den situasjon vi befant oss. I denne tiden så jeg Fritzner bare flyktig. Han virket da rastløs.

Kl. ca. 19 søndag kveld kom ordren om at vi skulle dra til Sverige. Vi startet kl. 21. Jeg fikk ordren av løytnant Due.

Da jeg sammen med endel andre soldater kom til grensen, så jeg Fritzner. Han gjenkjente også meg, og han spurte hvor mange mann jeg hadde der av skolens elever. Han ba meg ta opp en fortegnelse av guttene, hva jeg gjorde. Han mottok beskjeden med disse ord: «Jeg vil gjerne se den elev i øynene som er kommet foran oss til Sverige».

Det var det siste jeg så til Fritzner. På grensen traff Fritzner en svensk kaptein, som han kjente, og han hilste på ham med disse ord: «Dette er den tyngste dag i mitt liv.»

Vil tilføye med hensyn til min oppringing til Fritzner med spørsmål om det skulle åpnes ild mot engelske tropper, så var grunnen den at det verserte så mange rykter, og jeg var ikke orientert om situasjonen. Vi hadde ikke anledning til å høre radio. På Rakkestad fortalte redaktøren av bladet Rakkestad om Quisling.

Vi ble så internert i Sverige og ble der til 1/8 1940. Senere har jeg ikke hatt noen forbindelse med Fritzner med unntak av at jeg fikk et brev fra ham hvor han bad meg skrive rapport om felttoget i Østfold.

Jeg hadde da hørt at han var NS, og jeg svarte da ikke på brevet.

Opplest og vedtatt.

Rapport

avgitt av pol. fullm. Kaare Hagler.

ad kaptein Ola Fritzner, mistenkt for landssvik.

31/8-45 avhørtes på Rikspolitisjefens kontor Akersgaten 44 *Helge Grundt* f. 12/12 1915, pfm. Skovv. 50, kjent m. vitneansvaret, med m. ubeslektet og uforbunden, forkl.:

V. var fra juli 1941 til okkupasjonens slutt ansatt ved Personalkontoret i Politidepartementet. Han begyntè som konstabel og ble i jan. 1944 politifullmektig. Personalkontoret sorterte under Kommandoavd. hvis sjef var mistenkte.

V. kom i sitt arbeide ikke i særlig stor utstrekning i direkte kontakt med m., da V.'s nærmeste overordnede var kontorsjef i Personalkontoret, som inntil høsten 1944 var Birger Lysbakken. Når kontorsjefen var fraværende f. eks. i ferien, fungerte imidlertid V. som kontorsjef.

Mistenkte var som sjef grei å ha med å gjøre, og han tok etter V.'s mening alltid bare saklige hensyn, ikke politiske, ved sakenes avgjørelse. De saker V. hadde, gjaldt personalspørsmål, f. eks. ansettelser, og m. fulgte alltid V.'s innstilling i sakene. V. visste at m. var medlem av NS., men han hadde såvidt V. kunne forstå ingen sympati for partiet og søkte såvidt V. vet ikke å fremme dets formål.

V. sto ikke i noe som helst personlig bekjentskapsforhold til m, forholdet var bare som mellom sjef og underordnet. M. hadde imidlertid den egenhet at han sa «du» til alle, ihvertfall de underordnede.

— — —

Antagelig i 1942 ble en Karsten Rødnes ansatt i Politiet ved noe som het Gendarmerikontoret (lensmannskontoret). En tid etter passerte en dag V. m. i gangen i Deptet og med det samme de passerte hverandre mumlet m.: «Rødnes — pass deg for ham».

— — —

Sommeren 1944 ble pfm. Gjerde ved politikammeret arrestert. Ca. 14 d. senere skulle V. reise på ferie og ble da et par dager før avreisen kalt opp til m. Da V. kom opp til ham sa m.: «Du vet vel at Gjerde er arrestert?» V. bekreftet dette, men føyet til en bemerkning om at det vel ikke hadde noen betydning i Deptet. M. så lenge skarpt på V. og sa så: «Det er jo ikke noen hyggelig nyhet å få før man reiser på ferie». Og så etter et opphold: «Ja, du får ha god ferie.» Det hele virket eiendommelig på V. Han hadde arbeidet illegalt sammen med Gjerde, men han kan ikke tro at m. visste noe om det.

Opplest og vedtatt.

Dok. 56.

RD/SR. 31. august 1945.

Herr politifullmektig Hagler,
Landssvikavdelingen,
Kronprinsensgate 5 og 7,
Oslo.

Ad kaptein Ola Fritzner.

Etter anmodning tillater jeg meg vedlagt å oversende avskrift av skrivelse av 11. juli 1941 fra major F. Kjelstrup til sjefen for Politidepartementet, Jonas Lie. Det er en avskrift av en avskrift, som jeg har liggende hos meg. Originalen skal befinne seg i depar-

tementet. Man vil muligens få fatt på den ved henvendelse til politifullmektig Grundt.

Ærbødigst
Reidar Dahl (sign.)

Den 3. september 1945 sender politifullmektig Hagler sakens dokumenter til Oslo Forhørsrett og anmoder om at fengslingsfristen blir satt til 60 dager. Allerede på dette tidspunkt var Landssvikpolitiet tydeligvis klar over at det ville kreve dobbelt så lang tid som fra først av antatt å lage landssviker av kaptein Fritzner.

Samme dag avhørtes forsvarssjefen, generalløytnant Otto Ruge. (Dok. 58 ad. 59—5).

«Vitnet har hatt svært meget omgang med mistenkte og har nærmest betraktet ham som en sønn. Da mistenkte i sin tid overensstemmende med administrasjonsrådets ønske begynte i politiet, skjedde det med vitnets fulle billigelse. Vitnet husket at han den gang advarte mistenkte mot Jonas Lie. Vitnet ble forelagt direktør Vethes rapport av 30. mai 1945. Vitnet erklærer at han husker å ha talt med direktør Vethe mens vitnet satt på Grini, men han kan ikke i detalj erindre hva samtalen dreiet seg om. Vitnet kan vanskelig tenke seg at han har gitt noen ubetinget tilslutning til en plan om at mistenkte skulle søkes plasert i en sentralstilling i politiet for å arbeide som spion for den norske regjering. Vitnet husker nemlig at da han i en avis leste om at mistenkte var blitt oberst i politiet, var dette et meget hårdt slag for ham på grunn av hans personlige forhold til mistenkte. Hvis han på forhånd hadde gitt sin tilslutning til planen ville han jo ikke ha blitt forbauset og bedrøvet over å lese i avisen om dens realisasjon. Vitnet kan tenke seg at direktør Vethes interesse for planen kan ha fått ham til å fremstille sin samtale med vitnet noe anderledes overfor mistenkte enn vitnet erindrer den. Vitnet vil i denne forbindelse fremheve at det som har interesse i mistenktes sak jo er hva Vethe har sagt til mistenkte og ikke hva vitnet har sagt til Vethe.»

Den 8. september oppnevnes høyesterettsadvokat Reidar Dahl til kaptein Fritzners forsvarer *uten utgift for det offentlige.*

To dager senere, den 10. september 1945, møter kaptein Fritzner og hans forsvarer i Oslo Forhørsrett, som avsier denne kjennelsen:

Dok. 60·

Etter de opplysninger som foreligger finner retten at grunnen til at siktede i sin tid gikk inn i Nasjonal Samling var den at han skulle vareta legale norske interesser på beste måte. Han skulle med andre ord være det legale Norges «spion» i politiet. *Dette arbeid har han etter rettens oppfatning utført på en fremragende dyktig måte.* Det forhold som er nevnt i siktelsen må etter rettens oppfatning bli å anse som straff-frie handlinger utført i Norges interesser.

Etter den egentlige siktelse har politiet vist til nye dokumenter, blant annet et udatert memorandum fra Rosenberg samt en forklaring avgitt av Günther Kern. Retten finner ikke at disse dokumenter gir noe grunnlag for å mistenke siktede for landsforrædersk forhold før okkupasjonen. Siktede har selv kategorisk nektet å ha gitt Scheidt opplysninger av militær art. Retten antar dette er riktig. Hvis det er så at militære spørsmål har vært drøftet, finner retten det overveiende sannsynlig at siktede er kommet med rent generelle uttalelser om forhold som var alment kjent. Heller ikke de nye opplysninger gir derfor etter rettens oppfatning noe grunnlag for fengsling.

Slutning:

Siktede løslates.

Kjennelsen ble opplest.

Dommeren bemerket at han konfererte med politifullmektig Hagler som henviste til riksadvokaten. Da riksadvokaten var bortreist, erklærte statsadvokat Hagen på riksadvokatens vegne kjæremål mot kjennelsen. Han bad om at kjæremålet måtte bli gitt oppsettende virkning. Dommeren bemerket at han ikke fant å kunne avhjelpe kjæremålet, men at han fant å burde gi kjæremålet oppsettende virkning. Siktede ble gjort kjent med at han må sitte i varetektsarrest til lagmannsretten har truffet sin avgjørelse og at saken blir foretatt i lagmannsretten så snart dertil er anledning uten ytterligere varsel til siktede.

Siktede ble deretter tilbakeført til varetektsfengslet.

Rettsvitnet hadde intet å bemerke.

Retten hevet.
L. J. Dorenfeldt.
(sign.)
hj. d. K. A. Wangen.
(sign.)

Etter rettsmøtets slutt komplimenterte dommer Dorenfeldt kaptein Fritzner for hans innsats og lovet, før kapteinen ble ført tilbake til fengslet, å gjøre hva han kunne for å påskynne sakens behandling i lagmannsretten.

Oslo Forhørsretts avvisning av politiets krav om å beholde kaptein Fritzner i varetekt ble slått stort opp i alle Oslo-avisene.

«Kaptein Ola Fritzner ytet en fremrakende innsats for Norge». (Norges Handels og Sjøfartstidende 10. september 1945.) «Kaptein Fritzner får oppreisning». (Aftenposten 10. september 1945.) «Kjennelse for løslatelse av kaptein Fritzner. Han har på en fremragende måte arbeidet for hjemmefronten». (Morgenbladet 11. september 1945.)

Slik kommenterte pressen rettens kjennelse. Men Landssvikavdelingen bet tennene sammen og ekspederte — dagen etter at kjennelsen var falt — diverse aktstykker med denne påtegning:

«Sendes med vedlegg ifølge dokumentfortegnelse Oslo Forhørsrett idet vises til ekspedisjon herfra av 3. ds.»

Oslo, 11. september 1945.

Kåre Hagler (sign.)

Dok. 59.

Rapport.

Avgitt av pfm. Georg Kahrs.

Oslo, 5. sept. 1945.

vedr. Ola Fritzner.

På anmodning av herr pfm. Hagler skal jeg få opplyse om mitt kjennskap til kaptein Fritzner.

Jeg har truffet ham div. ganger under militærtjenestegjøring, senest hadde jeg ham som sjef i troppsførerkurs på Trandum sept. 1938. Jeg har alltid synes han var en grei kar, men han har meget sterke anti- og sympatier og kan være meget brysk. Jeg har derfor hørt [illegible] liker ham.

[illegible] Risberg ble arrestert 9/2-42. Da han arbeidet i [illegible] å gjøre å få vite grunnen til arrestasjonen. Jeg [illegible]ner, som jeg ikke hadde sett siden 1938 var i [illegible]endte meg til ham. Han var meget hjelpsom og [illegible] senere og ba meg komme opp på sitt kontor. [illegible] ham, ga han meg alle opplysninger jeg hadde

bruk for. Senere har han hjulpet meg når det har vært spørsmål om andre arresterte, alltid like villig.

Da jeg hørte rykte om at han var medlem av NS., spurte jeg ham om dette og han svarte da at han hadde vært nødt til å melle seg inn for å beholde sin stilling i politiet og at det var av den største viktighet at han ble der. Når krigen er slutt og folk får alle opplysninger vil de kanskje se annerledes på meg, og jeg får finne meg i at mine venner snur ryggen til meg i dag, sa han til slutt. Jeg oppfattet dette slik at han var blitt i sin stilling etter ordre fra høyere hold i bestemt oppdrag. Han ga aldri uttrykk for annet en god «Jøssingmentalitet» når jeg snakket med ham. Engang traff jeg ham hos Karl A. Jensen og da kom han bort til meg og sa: «Nå går det fint, tyskerne får fryktelig juling ved Stalingrad.» Jeg spurte om det var et rykte, men han svarte at han nettopp hadde hørt London radio på kontoret.

I alt kan det være en 8-10 ganger jeg har snakket med ham i krigstiden.

Dok. 59—3.

Oslo Politikammer
Kriminalavd. Landssvik.

Oslo, 5/9-45.

Erklæring.

I mars 1941 begynte jeg på politikurs i Gardekassernen, Majorstua. Sjef for dette kurs var kaptein Ola Fritzner. Av de ca. 200 deltagere på kurset var det flere som kjente Fritzner fra før som militær. Av disse fikk han en meget rosende omtale. Vi andre merket også snart at han var en tvers igjennom grei kar. Vi fikk ikke inntrykk av at han var NS. interessert eller innstillet, og den alminnelige mening blant kursdeltagerne var at han var en god nordmann. Dette merket vi på forskjellige småting, bl. a. kom det en bestemmelse om at det var forbudt å bære andre enn politiets uniform i kassernen. Det fantes nemlig endel hirdfolk blant kursdeltagerne. Mitt inntrykk som kursdeltager i dette ca. 8 mnd. lange kurs er at Ola Fritzner var en god nordmann.

Arne Kværnbuen
krim.konstabel

Sendes herr Pfm. Hagler.
Oslo, 5/9-45.

H. Haug
overbetjent.

Etter rettsmøtets slutt komplimenterte dommer Dorenfeldt kaptein Fritzner for hans innsats og lovet, før kapteinen ble ført tilbake til fengslet, å gjøre hva han kunne for å påskynne sakens behandling i lagmannsretten.

Oslo Forhørsretts avvisning av politiets krav om å beholde kaptein Fritzner i varetekt ble slått stort opp i alle Oslo-avisene.

«Kaptein Ola Fritzner ytet en fremrakende innsats for Norge». (Norges Handels og Sjøfartstidende 10. september 1945.) «Kaptein Fritzner får oppreisning». (Aftenposten 10. september 1945.) «Kjennelse for løslatelse av kaptein Fritzner. Han har på en fremragende måte arbeidet for hjemmefronten». (Morgenbladet 11. september 1945.)

Slik kommenterte pressen rettens kjennelse. Men Landssvikavdelingen bet tennene sammen og ekspederte — dagen etter at kjennelsen var falt — diverse aktstykker med denne påtegning:

«Sendes med vedlegg ifølge dokumentfortegnelse Oslo Forhørsrett idet vises til ekspedisjon herfra av 3. ds.»

Oslo, 11. september 1945.

Kåre Hagler (sign.)

Dok. 59.

Rapport.

Avgitt av pfm. Georg Kahrs.

Oslo, 5. sept. 1945.

vedr. Ola Fritzner.

På anmodning av herr pfm. Hagler skal jeg få opplyse om mitt kjennskap til kaptein Fritzner.

Jeg har truffet ham div. ganger under militærtjenestegjøring, senest hadde jeg ham som sjef i troppsførerkurs på Trandum sept. 1938. Jeg har alltid synes han var en grei kar, men han har meget sterke anti- og sympatier og kan være meget brysk. Jeg har derfor hørt at mange ikke liker ham.

Min svoger B. Risberg ble arrestert 9/2-42. Da han arbeidet i mil.org. var det om å gjøre å få vite grunnen til arrestasjonen. Jeg hadde hørt at Fritzner, som jeg ikke hadde sett siden 1938 var i politiet og jeg henvendte meg til ham. Han var meget hjelpsom og ringte meg to dager senere og ba meg komme opp på sitt kontor. Da jeg kom opp til ham, ga han meg alle opplysninger jeg hadde

bruk for. Senere har han hjulpet meg når det har vært spørsmål om andre arresterte, alltid like villig.

Da jeg hørte rykte om at han var medlem av NS., spurte jeg ham om dette og han svarte da at han hadde vært nødt til å melle seg inn for å beholde sin stilling i politiet og at det var av den største viktighet at han ble der. Når krigen er slutt og folk får alle opplysninger vil de kanskje se annerledes på meg, og jeg får finne meg i at mine venner snur ryggen til meg i dag, sa han til slutt. Jeg oppfattet dette slik at han var blitt i sin stilling etter ordre fra høyere hold i bestemt oppdrag. Han ga aldri uttrykk for annet en god «Jøssingmentalitet» når jeg snakket med ham. Engang traff jeg ham hos Karl A. Jensen og da kom han bort til meg og sa: «Nå går det fint, tyskerne får fryktelig juling ved Stalingrad.» Jeg spurte om det var et rykte, men han svarte at han nettopp hadde hørt London radio på kontoret.

I alt kan det være en 8-10 ganger jeg har snakket med ham i krigstiden.

Dok. 59—3.

Oslo Politikammer
Kriminalavd. Landssvik.

Oslo, 5/9-45.

Erklæring.

I mars 1941 begynte jeg på politikurs i Gardekassernen, Majorstua. Sjef for dette kurs var kaptein Ola Fritzner. Av de ca. 200 deltagere på kurset var det flere som kjente Fritzner fra før som militær. Av disse fikk han en meget rosende omtale. Vi andre merket også snart at han var en tvers igjennom grei kar. Vi fikk ikke inntrykk av at han var NS. interessert eller innstillet, og den alminnelige mening blant kursdeltagerne var at han var en god nordmann. Dette merket vi på forskjellige småting, bl. a. kom det en bestemmelse om at det var forbudt å bære andre enn politiets uniform i kassernen. Det fantes nemlig endel hirdfolk blant kursdeltagerne. Mitt inntrykk som kursdeltager i dette ca. 8 mnd. lange kurs er at Ola Fritzner var en god nordmann.

Arne Kværnbuen
krim.konstabel

Sendes herr Pfm. Hagler.
Oslo, 5/9-45.

H. Haug
overbetjent.

Avskrift.

Oslo, den 5/9 1945.

Rapport
til
OSLO POLITIKAMMER
(Landssvikavdelingen.)

Avgitt av fg. 1.betj. Herm. Lunde, Sp.avdl.

Angår:
Kaptein Ola Fritzner.

Kaptein Ola Fritzner har jeg kjent siden omkring 1930. I 1934/35 ble Fritzner president i Norges Miniatyrskytterforbund etter meg. Han satt som president i nevnte forbund i flere år og utførte i den tiden et meget godt arbeid for skyttersaken på en rekke områder.

I 1939 ble jeg overflyttet til den nyopprettede Overvåkingsavdelingen v/ Oslo Politikammer. I mars/april 1940 traff jeg tilfeldigvis Fritzner i Rådhusgaten og var han da meget oppbragt. Jeg husker ikke nå om han sa at han like før hadde vært oppe i Forsvarsdepartementet eller om han skulle dit. Men han sa da at han ville gjøre overkommandoen eller mulig Forsvarsdepartementet bekjent med at det var det rene vannvidd hvis en mobilisering av hele landets forsvarsstyrker ikke straks ble gjennomført. Han sa også at han hadde vært i Oslo engang før i samme anledning, men da hadde han blitt lempet ut og beskyldt for at han var «krigshisser». Jeg hadde i alle år lært Fritzner å kjenne som en rolig og kold person, men ved det nevnte høve her, var han virkelig oppbragt. P. g. a. min tjeneste i Overvåkingen hadde jeg på det tidspunkt også dannet meg en mening om situasjonen for vårt land og var jeg glad for at Fritzner gikk inn for en hurtig mobilisering, som også jeg mente måtte være det eneste riktige.

Fritzner var den gang sjef for befalskolen i Halden.

Under mitt fengselsopphold på Grini i 1942 hadde jeg sammen med politikonstabel Harald Dølerud og konstabel Godager, som senere ble skutt, lagt en plan om å utvirke til at samtlige statspolitisaker over hele landet skulle arkiveres i Oslo, når de var ferdigbehandlet f. eks. i Trondheim. Videre skulle vi arbeide for å få kontakter i Statspolitiet, som kunne holde oss underrettet om de nevnte saker, slik at vi kunne få en pålitelig etterretning. Videre skulle vi arbeide for å få anbragt sakene i et solid arkiv. Ved en invasjon eller en given anledning skulle vi så gjøre alt mulig for å redde mest mulig av nevnte arkivsaker, slik at man derved kunne føre bevis for de som hadde angitt gode nordmenn. Mine medarbeidere i nevnte plan ble skutt i 1942, men utpå høsten s. å. ble jeg løslatt og straks det var mulig begynte jeg å arbeide med dette for øye. Jeg kjente godt politioverbetjent Storvand i Statspolitiet og gjennom ham fikk jeg forskjellige opplysninger, uten at han måtte forstå min hensikt. Høsten s. å. oppsøkte jeg Fritzner flere ganger i Politidepartementet og fremholdt for ham hvor nødvendig det var å få samtlige saker i Statspolitiet kontrollert og arkivert i Oslo. Han lovet å ordne det, og en tid senere fikk jeg gjennom andre kjennskap til at det var utgitt ordre om å innsende alle statspolitisakene til Oslo. Senere fremholdt jeg for Fritzner at det var vårt ønske at alle disse sakene mest mulig og samlet måtte bli arkivert i solide rom. Også dette ble ordnet en tid senere.

Videre kjenner jeg til at konsul Roll, som jeg var i kontakt med etter min løslatelse siste gangen i 1943, utførte et glimrende arbeide for å få løslatt flest mulige fra tysk fengsel. Men jeg kjenner også til at Roll hadde lange lister med navn over personer som han skulle hjelpe, som han forela for Fritzner og som Fritzner for en hel rekkes vedkommende ordnet med løslatelse for ved sine «gode» forbindelser med Fehmer, Esser og en rekke andre. At jeg ble løslatt i 1943 mener jeg bestemt at Fritzner alene må ha æren av.

At Fritzner under krigen har levet et meget farlig liv og stadig tatt store risker for å hjelpe til med å få klarlagt hva vedk. var tatt for, hva slags vending saken tok og for å få løslatt fanger, er jeg helt overbevist om. Når han så ble tatt av Gestapo i 1944, var vi meget engstelig for at han ville bli skutt. Hadde krigen vart lenger slik at Gestapo hadde fått fortsatt sitt virke en tid til og derved rullet opp mer enn de fikk anledning til nå, ville nok Fritzners liv ha vært meget lite verdt.

Av ovenstående grunner kan jeg umulig tro at Fritzner har vært noe annet enn helt igjennom god nordmann.

Jeg kjenner til at Fritzner nå er satt i fengsel, men jeg vet ikke hva han er siktet for. Av den grunn finner jeg det riktig å fremkomme med ovenstående, som muligens kan ha betydning for hans sak.

Hans langvarige opphold på Akershus, i tysk fangenskap, har selvsagt tatt meget på ham og av den grunn bør hans varetektsfengsel nå begrenses til minst mulig tid.

Dok. 59—6.

Oversendes herr Krim. sjef L'Abée-Lund til underretning idet en går ut fra at brevet skal sendes den som behandler saken mot Ola Fritzner.

Oslo, 5. sept. 45.
Landssvikavd. Sambandsavd.
N. N.

POSTKONTROLLEN

Avsender: Leif Refne — Til Ola Fritzner, Volden, Asker.
Poststempel: Halsingmo, Sverige.
Datert: 10. juli 1945.

Originalen i Opplysningskontoret. — Fordeling: F. O. II 2 kopier.
Fotokopi til F. O. II

Språk: norsk.

Kontor: P. 1 Bord: 21 Kontr.: 582 — Overkontr.: M. A. Dato 14/7-45.

MELDING: NAZIST OMTALER FORBINDELSE MED FRITZNER BRUKER OVERSKRIFTEN «KJÆRE FAR»

Fritzner står på postkontrollens liste.

s. 1, L. 3

«Da jeg ble kjent med din skjebne, holdt på å ramle. Har 2 ganger siden forsøkt å komme over da jeg var villig til å ofre alt, men begge ganger mislykkes jeg. Fy fan, det var ikke billig. Jeg glemmer aldri din formaning ved avskjeden.»

s. 1.

Siste linje: «Jeg har gjort alt jeg har kunnet, både før og etter jeg kom under din innflytelse.

s. 2. L. 5

«jeg er blitt forespurt, men har ikke gitt noen redegjørelse for mitt forhold til deg».

P. S. *Hele brevet bør leses.*

Den militære post og telegrafkontroll
Opplysningskontoret.

Kriminalpolitiet
Innk. 20/8
Jnr. 252/45

Oversendes til orientering og mulig forføyning
Oslo Rikspolitisjefen.

Høyesterettsadvokat Reidar Dahl sendte den 11. september 1945 Eidsivating Lagmannsrett følgende skriv:

Kaptein Ola Fritzner ble løslatt i Forhørsretten i går, men da Påtalemyndigheten påkjæret kjennelsen, fikk kjæremålet oppsettende virkning, så kaptein Fritzner sitter fremdeles på Møllergt. 19.

Jeg er oppnevnt som forsvarer for kaptein Fritzner, og jeg vil inntrengende henstille til den ærede Lagmannsrett snarest mulig å ta standpunkt til kjæremålet. Det fremgår helt klart av dokumentene at siktelsen mot Fritzner for å ha ydet fienden bistand gjennom sitt medlemskap i NS. og ved å ha vært sjef for politiutdannelsen ved Gardekasernen og politioberst m. m. hviler på sviktende grunnlag. Jeg henviser særlig til de erklæringer som foreligger fra høyesterettsadvokat Arne Vislie og kaptein og direktør Edv. Vethe. Også de øvrige erklæringer, som ligger ved saken, og som ble sendt inn til politiet med min skrivelse av 27. juli 1945 til politimester Meyer, er fullstendig overbevisende.

Kaptein Fritzner meldte seg inn i NS. for å vareta norske interesser, og det er fullkommen riktig når det uttales i Forhørsrettens kjennelse at det forhold som omtales i siktelsen må ansees som landsgagnlige handlinger utført i Norges interesse. Det er heller ingen tvil om at det er en riktig karakteristikk av kaptein Fritzners arbeid, når Forhørsretten uttaler at han har gjort det på en fremragende dyktig måte.

Det har da heller ikke etter hva riksadvokaten i sin tid meddelte meg vært tale om å arrestere kaptein Fritzner på dette grunnlag tidligere. Det nye som er kommet til og som åpenbart har foranlediget arrestasjon er det memorandum fra Reichskommissar Rosenberg, som ble nevnt i Quisling-saken, og som har nr. 41 blant dokumentene. Det er udatert og inneholder et referat av en samtale som Quisling har hatt med Rosenberg. Under denne har Quisling vist Rosenberg et brev fra kommandanten i Narvik, hvori denne uttaler som sin oppfatning at Norge holdt på å gå i hundene og i rikt mon fortjente det for å ha nektet å adlyde evige lover, skjønt noen få modige menn kunne redde landet. Notatet har en tilføyelse om at Amtsleiter Scheidt sier at to andre innflytelsesrike menn blant de norske militære, Hvoslef og Fritzner, har uttalt seg på lignende måte.

At heller ikke dette nye moment kan danne grunnlag for fengsling synes innlysende. Det fremgår av Fritzners forklaring at han har truffet Scheidt en gang i sitt liv. Günther Kern og hans norskfødte hustru var på vei til Tyskland og passerte Halden, hvor Fritzner var sjef for Befalsskolen. Dette var i 1938. Fritzner, som hadde tatt undervisning hos Kern i tysk tidligere, ble ringt opp av ham og spurt om det var noe i veien for at selskapet kom innom, de skulle overnatte i Halden. De oppholdt seg hos Fritzner og frue noen timer, og senere har Fritzner aldri sett Scheidt. Kaptein Fritzner benekter at han under det tilfeldige samvær med en tidligere

ukjent person, som han senere overhodet ikke har sett, er fremkommet med uttalelser som er klanderverdige. Herr Kern kan heller ikke erindre noe som helst om det, og herr Kern karakteriserer i sin forklaring Scheidt som en *løgnaktig og upålitelig person.* Det er ufattelig at noe slikt skal danne grunnlag for en begjæring om fengsling 7 år etter, og er det opprørende på bakgrunn av kaptein Fritzners enestående innsats for Norge i krigsårene. Kaptein Fritzner karakteriserte selve saken som en *Dreyfus-sak* i går i Forhørsretten. Jeg er fullstendig enig med ham. Da han ble arrestert av tyskerne i august i fjor på grunn av at en medarbeider i den illegale virksomhet hadde vist utillatelig uforsiktighet, var det ingen av oss, som hadde kjennskap til Fritzners virksomhet, som ventet å se ham i live mer. Han satt i enecelle på Akershus, inntil han på grunn av en beri-beri-lignende sykdom ble innlagt på Ullevål og var fremdeles syk da freden kom. Jeg er fullkommen enig med kaptein Fritzner i hans uttalelse i retten — den ble ikke ført til protokolls — om at det er ganske stridt at politiet vil holde ham fengslet, etterat han i 5 år har satt sin ære og sitt liv på spill.

Dommer Dorenfeldt lovet å sende med sakens dokumenter en spesiell anmodning om at saken måtte bli påskyndet mest mulig. Jeg tør inntrengende be om at dette skjer. Der er en grense for hva et menneske kan tåle.

Forhørsretten meddeler at sakens dokumenter vil bli sendt Dem i dag.

Ærbødigst
Reidar Dahl
(sign.)

Allerede den *13. september* behandler Eidsivating Lagstol politiets kjæremål i «Fritznersaken», og avsier denne kjennelsen: (Dok. 62.)

I påtegningsskrivelse av 3. september 1945 til Oslo forhørsrett har Oslo Politikammer, landssvikavdelingen begjært fengslingskjennelse avsagt over kaptein Ola Fritzner, f. 26/7 1895 som siktet for forbrytelse mot straffelovens § 86 jfr. Landssvikanordn. § 2 jfr. militær str. 1. § 81. Som grunnlag for siktelsen er anført at han har vært medlem av Nasjonal Samling fra 29/10 1940 til okkupasjonens slutt, sjef for politiutdannelsen ved Gardekassernen fra jul 1940 til april 1941, senere sjef for Ordenspolitiets kommandoavdeling i politidepartementet med grad av «oberst».

Ved Oslo forhørsretts kjennelse av 10. s. md. er begjæringen avslått. Riksadvokaten har påkjært kjennelsen. Forhørsretten har gitt kjæremålet oppsettende virkning.

Lagmannsretten kan i etterforskningssakens dokumenter ikke

finne grunnlag for å mistenke kaptein Fritzner for de forbrytelser han er siktet for. Etter de hittil foreliggende opplysninger må retten anta *at hans medlemskap i NS. har vært en maske, bak hvilken han «har arbeidet for sitt land, jfr. landssvikanordn. § 5 a.*

Kjæremålet blir således å forkaste.

Kjennelsen er enstemmig.

SLUTNING:

Kjæremålet forkastes.

Gunnar Meyer (sign.) Halvard Ryen (sign.) G. Gulbrandsen (sign.)

Dermed hadde politiet for annen gang fått beskjed om at domstolene ikke delte Landssvikavdelingens syn på kaptein Fritzner. Mens kriminalsjef L'Abée-Lund så en landsforræder i ham, og ville ha ham dømt for forbrytelser mot straffelovens § 86, finner så vel Oslo Forhørsrett som Eidsivating Lagstol i etterforskningssakens dokumenter *intet grunnlag for å mistenke kaptein Fritzner for de forbrytelser han er siktet for.*

En skulle tro at kaptein Fritzner straks ble satt på fri fot da Eidsivating Lagstol hadde truffet sin avgjørelse, men i strid med gjeldende lov og rett lot myndighetene ham sitte i sin celle den 13., 14., 15., 16., og en del av den 17. september uten å tenke på eller ta hensyn til hva kaptein Fritzner og hans nærmeste familie hadde gått i gjennom under okkupasjonen og etter frigjøringen. Forklaringen på dette utvilsomme rettsbruddet er vel at rette vedkommende på grunn av det overveldende arbeidspress ikke hadde rukket å utferdige løslatelsesdokumentene, en unnskyldning som tyskerne hensynsløst og hemningsløst anvendte under okkupasjonen og ble sterkt fordømt for, sikkert også av de menn som i det nettopp frigjorte Norge behandlet kaptein Fritzner på samme forkastelige måte.

At rette vedkommende rakk å få de nødvendige papirer ferdig i løpet av den 17. september skyldtes utelukkende høyesterettsadvokat Reidar Dahls og disponent Rolf Magnells tiltak og pågåenhet. Disponent Magnell meldte seg den 17. september om formiddagen etter avtale med høyesterettsadvokat Reidar Dahl på Møllergaten 19 og nektet å forlate fengslet før han fikk kaptein Fritzner med seg. Disponent Magnell presenterte seg som høyesterettsadvokat Reidar Dahls fullmektig, hva

han i dette spesielle tilfelle også var for så vidt som høyesterettsadvokat Reidar Dahl hadde gitt ham i oppdrag på sine vegne å sette himmel og jord i bevegelse for å få kaptein Fritzner ut. Takket være forståelsesfull hjelp fra fengslets direktør lyktes det disponent Magnell etter mere enn tre timers telefonering og akkordering å få løslatelsesdokumentene fra Landssvikavdelingen, som helt til siste minutt la for dagen en påfallende ulyst til å åpne fengslets porter for den fangen det hadde satt så meget inn på å beholde. Det var en forbitret Ola Fritzner som forlot Møllergaten 19 med tre av sine trehester i lommen.

Kaptein Fritzner bilte sammen med disponent Rolf Magnell til høyesterettsadvokat Reidar Dahls kontor, og konfererte med sin forsvarer om sakens stilling etter domstolenes kjennelse. Kaptein Fritzner var meget opprørt over påtalemyndighetens syn på ham og fant temperamentsfulle og treffende uttrykk for sin mening om mangt og mange. Men samværet med velmenende og hjelpsomme venner virket dulmende på hans lett forklarlige bitterhet, og resultatet av konferansen ble at høyesterettsadvokat Reidar Dahl sendte følgende brev:

Dok. 69.

Oslo, 19/9-45.

Riksadvokaten,
Oslo.

ad kaptein Ola Fritzner.

Jeg tillater meg inntrengende å henstille at denne sak nå bringes til avslutning. Av hensyn til kaptein Fritzners militære karriere er det påtrengende nødvendig at påtalemyndighetene nå treffer en avgjørelse. Jeg henviser i denne forbindelse til general Ruges skrivelse, som ligger ved dokumentene. Det er meg umulig å forstå at der foreligger grunnlag for å reise tiltale mot kapteinen. Jeg kan for så vidt henvise til Forhørsrettens og Lagmannsrettens kjennelser. Under enhver omstendighet har kaptein Fritzner etter alt hva han har gjennomgått krav på en hurtig behandling.

Ærbødigst
Reidar Dahl
(sign.)

Men Landssvikpolitiet fortsatte etterforskningen med avhør av diverse vitner: (Dok. 65).

Kaptein Fritz Skaar hadde hele tiden vært klar over kaptein Fritzners virkelige stilling og mottatt opplysninger og hjelp fra ham ved forskjellige anledninger. «Vitnet var meget forbauset over at det fortsatt drives etterforskning etter at Forhørsretten har gitt så tydelig kjennelse over mistenktes virksomhet under okkupasjonen».

Major O. H. Langeland ønsket å avgi en skriftlig redegjørelse.

Øyenlege Bjørn Foss viste til sitt brev av 22. 6. 45 til høyesterettsadvokat Reidar Dahl. «Vitnet hadde meget arbeid i Hjemmefronten og var sjef for Sanitetsorganisasjonen fra mars 1943, sjef for Milorgs sanitet fra september 1943, sanitetssjef for D. 13. og luftvern og sanitetssjef fra september 1942. Milorg hadde kontakt med forsyningsdepartementet fra januar 1944. Når den illegale politiledelse beklager seg over at mistenkte ikke ga politiledelsen tilstrekkelig med opplysninger mener vitnet dette kan skyldes at den illegale politiledelse under okkupasjonstiden viste så stor forsiktighet at det ikke inngjød mistenkte den fornødne tillit. Vitnet er kjent med at ledelsen viste så stor forsiktighet *at den ved kapitulasjonen den 7. mai ikke hadde kontakt med Møllergaten 19*».

(Doktor Bjørn Foss skriver i Milorgposten, nr. 11 for 15. juni 1946 bl. a.: «Situasjonen omkring nr. 19 tidlig på ettermiddagen (7. mai 1945) var meget faretruende. Tusenvis av mennesker hadde samlet seg omkring politibygningen, og politiet var uten ledelse. Den illegale politiledelse satt opptatt i Torsgt. 1, og senere i Fredrik Stangs gate 7. Den forsøkte ikke å komme i kontakt med politiets hovedstasjon på eget initiativ, men ventet på ordre fra London. De politifullmektiger som var til stede på nr. 19 forsøkte på alle måter å få kontakt med politiledelsen, men forgjeves. Det var derfor tvingende nødvendig at det ble en ledelse av politistyrkene, og da ingen av de tilstedeværende politifullmektiger ønsket å overta ledelsen på grunn av at man hvert øyeblikk ventet den illegale politiledelse,

falt det naturlig at dosent Søderman, som var sjef for de norske politistyrker i Sverige, tok ledelsen sammen med de tilstedeværende politioffiserer. Jeg vil fremheve at på oppfordring av dosent Søderman ble den illegale politiledelse oppsøkt. — — —

Skal det rettes kritikk, så må den rettes mot politiledelsen som gikk i dekning på denne dag og ikke på eget initiativ søkte å oppnå kontakt med politiets hovedstasjon.

Til slutt vil jeg anføre at politiledelsen etter innsendt rapport innfant seg på Møllergaten 19 omkring kl. 24,00, ikke som anført kl. 22,30».)

Generalmajor og sjef for forsvaret Halvor Hansson opplyste at mistenkte antagelig i september eller oktober 1940 meddelte ham at han anså det formålstjenlig å gå inn i politietaten for at de virkelige norske interesser skulle ha en representant der. Mistenkte ønsket vitnets råd eller anvisning i saken. Vitnet svarte at dette var en sak hvor man meget vanskelig kunne gi et menneske råd, og at derfor mistenkte måtte handle etter sin beste overbevisning.

Grosserer Johan Christian Thorne Arnet kom i forbindelse med mistenkte gjennom konsul Roll.

— — —

«Vitnets inntrykk av mistenkte var meget godt, og mener at han gjorde godt arbeide i den nøkkelstilling han satt.»

Kaptein Alf Louis Ombustvedt refererer samtaler fra to møter med mistenkte. Provet inneholder intet av betydning, og bidrar utelukkende til å gi en karakteristikk av vitnet som menneske.

Konstabel Reidar Tørmoen kjenner mistenkte fra 1930.

— — —

M. var da lærer ved skyteskolen og var kjent som en dyktig offiser. Mer intimt kjenskap til ham fikk v. under den tid M. var sjef for beredskapsavdelingen ved Gardekassernen hvor v. var pelotongsjef. M. var grei som sjef og viste seg mer som militær enn som politimann. Hans måte å opptre på og behandlingen av sine underordnede var helt korrekt og vitnets mening er at hans måte å være på ikke på noen som helst måte kunne karakteriseres som unasjonal. V. hadde undersøkt og fått rede på at M. på den tid var medlem av NS. og til å begynne med undret v. seg på hvordan M. kunne være medlem av partiet. Etter hvert som V. lærte M. å kjenne og så de avgjørelser han traff på tvers av partiet og i instruktørenes interesse fikk V. inntrykk av at han ikke var politisk interessert. Derimot fikk V. inntrykk av at han var noe tyskvenlig. M. ville ikke tiltales som oberst, men som kaptein for det var hva han var.

Etter at M. ble sjef for ordensavdelingen i Politideptet, fikk V. vite gjennom konstabel Hjellemo at M. arbeidet illegalt og hadde

samarbeid bl. a. med Konrad Hauge. Dette benyttet V. seg av (som var adjutant for område 4 D. 13) ved å skaffe opplysninger ang. saker som hadde interesse for mil.org. bl. a. arresterte. Gjennom Hjellemo fikk de M. til å undersøke hvem som hadde arrestert de forskjellige og hva de var arrestert for, så vedk. kunne bli varslet og ta sine forholdsregler. Da det kom rykter om at offiserene skulle arresteres gjorde V. direkte henvendelse til M. og spurte om det var noe i dette. Han ga da en redegjørelse for hvilken kategori av offiserer som skulle tas og V. ga meldingen videre.

Etterpå fikk V. vite av Hjellemo at offiserene var varslet etter ordre av M.

Etterat denne aksjon var utført fortalte M. til V. personlig hvor mange som var blitt arrestert og hvor mange som var kommet seg unna V. Antallet kan V. nå ikke huske, men det var såvidt han erindrer mange som på grunn av varslingen var kommet seg unna. Da 5 av trafikkavdelingen var blitt arrestert og innsatt på Bredtvedt gjorde V. henvendelse til M. som da uttalte at han skulle gjøre alt hva han kunne for å få dem ut igjen og han uttalte at han trodde ikke det skulle bli så lenge før dette skulle lykkes. Straks etter da V. var etterstrebet og skulle arresteres gikk han heim til Hjellemo for å få ham til å gjøre henvendelser til M. og statspolitiet for å få vite hvem det var som skulle arrestere ham og hvorfor han skulle arresteres. Dagen etter (han lå da i dekning) fikk V. underretning fra Hjellemo om at han var etterstrebet av det tyske sikkerhetspoliti på grunn av den hemmelige mil.org. V. kom seg da over til Sverige.

V. var oppmann for pistolgruppen i Oslo politis idrettslag og det kom i 1942 ordre fra Deptet at V. skulle trene et lag til konkurranse med tyskernes politi. Dette fortalte V. til skytterne og alle de aktive skytterne nektet å trene. V. utba seg da skriftlig ordre fra Deptet da han ikke ville ha noe med dette å gjøre. Dette ble nektet og V. gjorde da ved en skrivelse kjent på politistasjonene at det var etter ordre fra Deptet at det skulle settes igang skytetrening. Det meldte seg ingen av de gamle skyttere, men bare nye. V. gjorde henvendelse til M. og sa ifra at han ikke ville delta i noen konkurranse med det tyske politi og derfor ikke ville drive treningen. M. bare lo og sa at de bare kunne trene for de kunne nok få bruk for treningen til noe annet for han skulle nok sørge for at det ikke skulle bli noe av konkurransen med tyskerne. Denne ble heller ikke noe av. Derimot fikk de beholde våpnene og fikk utlevert meget ammunisjon.

Senere kom det beskjed om at all miniatyrskyteammunisjon skulle beslaglegges for NS.-organisjoner og da gjorde V. henvendelse til M. for å få tatt til side ammunisjon. V. fikk da anvisning på 10 000 skudd og 40 000 ble lagret i Politideptets våpenlager.

V. regnet alltid med full støtte fra M. i alle vanskelige situasjoner og V. fikk det inntrykk at han var en av lederne for spionvesenet her i landet.

Opplest og vedtatt.

Den 22. oktober 1945 avhørtes på Landssvikavdelingen Solveig Kristina Roll, som den 24. samme måned ga følgende skriftlige redegjørelse:

Dok. 91.

Som enke etter konsul Sigurd Roll vil jeg gjerne få komme fram med følgende opplysninger angående det samarbeid som var mellom min mann og Fritzner for å hjelpe nordmenn i og utenfor fengslene.

Da Amerika kom med i krigen høsten 1941 ble min mann nyttårsaften s. å. tatt som gissel som amerikansk borger og sendt på Grini.

Etter forrige verdenskrig ble min mann utnevnt til konsul i Kønigsberg, Tyskland, hvor vi bodde ca. 2 år. På grunn av markens fall, og at vi tjente dollar, kunne vi få utøve et meget stort bespisningsarbeid der nede, som både min mann og jeg fikk Røde Kors orden for (æresmedlem av det tyske Røde Kors). Disse ting ble lagt fram på Viktoria Terrasse for kommissar Hartung, for å hjelpe min mann ut.

Men for og fremme min manns sak direkte på Terrassen, tilbød en venn av meg å legge saken fram for Ola Fritzner (som han garanterte var 100% all right).

Jeg lærte således kaptein Fritzner å kjenne, og han var mer enn villig til å hjelpe meg, og ved hans anstrengelser plus vårt hjelpearbeid i Tyskland kom min mann fri i april 1942.

Min mann var etter sitt fengselsopphold kun besjelet med en tanke: å få hjelpe og gjøre noe for de som ble tilbake i fengslet, og da min mann lærte Ola Fritzner å kjenne og fikk full klarhet over hans dobbeltstilling og hans arbeid som en god nordmann, begynte det et samarbeid med en gang.

Min mann fikk også på grunn av sin Røde Kors orden innpass på Viktoria Terrasse hos kommissar Hartung, og senere hos kommissar Woersch. Men da han ikke ønsket å lære de herrer Fehmer og Esser å kjenne, gikk alle disse saker og forespørsler gjennom kaptein Fritzner, og de sakene var for det meste av meget alvorlig art.

Jeg vet det er min manns ønske det jeg nå uttaler.

Min mann satte Ola Fritzner uendelig høyt, og uttalte mer enn en gang også til flere av de som hadde oppsøkt og fått hjelp av Fritzner, at for Fritzner må det gjøres noe når tiden kommer.

Min mann fikk lov til å gjøre et strålende hjelpearbeid for fanger og deres pårørende, men aldri har min manns arbeid kunnet få de dimensjoner det hadde, uten Fritzners hjelp. Han var alltid villig ved enhver anledning, og alle de navn og alle lister de to hadde sammen var mange.

Han var utrettelig i å hjelpe og legge sakene fram på Terrassen, hvor han ikke alltid ble godt mottatt, og hvis alle andre veier var prøvet for å få besøkstillatelse uten resultat, lykkedes det som oftest for Fritzner til slutt.

Men det var en ting Fritzner alltid påminnet min mann, om aldri å nevne hans navn, så Viktoria Terrasse skulle få vite rekkevidden av hans hjelpearbeid, men som det dessverre ikke kunne unngås ble kjent.

Derfor er det mitt inderlige ønske og jeg vet det også var min avdøde manns, at Ola Fritzner nå får den fulle oppreisning som en god nordmann, som han er berettiget til. Hans utrettelige arbeid for å hjelpe sine landsmenn i disse år, hvor alle midler ble tatt i bruk og hvor han satte sin ære og sitt liv på spill, bør få sin lønn.

Min mann mistet sitt liv under arbeidet for å hjelpe sine landsmenn. — At Ola Fritzner unngikk samme skjebne er vel nærmest uforståelig.

Jeg håper at den uttalelse han en gang kom med overfor min mann — «i dag er nok de respektive takknemlig for å få hjelp, men jeg venter meg intet av dem i fremtiden, da blir nok både jeg og mitt arbeid glemt» — jeg håper at denne uttalelsen ikke må få sannhet.

Oslo, 24. oktober 1945.

Solveig Roll (s.)

På dette tidspunkt mottok *fru kaptein Fritzner* melding fra Landssvikpolitiet om at det fant det nødvendig å etterforske hennes forhold under okkupasjonen til tross for at hun, ifølge hennes manns gjentatte utsagn og erklæringer, hadde vært hans beste hjelp og støtte i arbeidet for nasjonale interesser.

Major O. H. Langeland avga den 25. september 1945 følgende vitneforklaring: (Dok. 64.)

Undertegnede var sjef for militærorganisasjonen i Oslo og omegn fra høsten 1942 til sommeren 1944.

Jeg hørte nevne at «oberst» Fritzner skulle gjøre arbeid for Hjemmefronten, men det lykkedes meg ikke å bringe på det rene hvilken kontakt han hadde.

Da jeg anså det av vesentlig betydning å kunne utnytte herr Fritzner for vårt arbeide, forsøkte jeg å skaffe meg kontakt. Riks-

advokatens førstefullmektig, politifullmektig Waaler, som var innskrevet NS.-mann, var D. 13's spesielle observatør når det gjaldt nazistenes rettshåndhevelse og statspolitiets virksomhet. Herr Waaler kjente Fritzner, og anså det *etter krigssituasjonen i 1943* ufarlig å gjøre henvendelse til Fritzner om å gå aktivt inn for vår sak. *Herr Waaler ble ikke avvist, men han søkte flere ganger herr Fritzners assistanse uten at denne satte noe inn for å løse de oppgaver som ble stilt.*

Herr Fritzner ble anmodet om å skaffe mest mulig nøyaktige oppgaver over Nasjonal Samlings vebnede styrker og planer for deres disponering, men han gjorde intet aktivt for å skaffe disse ting. Vi hadde det inntrykk at han var villig til å gjøre bagatellmessige tjenester som ikke kostet noen anstrengelser fra hans side og ikke medførte noen fare, men han antydet ikke noen villighet til å sette sitt initiativ inn på de felter hvor han ifølge sin stilling utvilsomt kunne ha vært til stor nytte for oss.

Undertegnede søkte *ikke direkte kontakt* til Fritzner, da jeg ikke ville røbe min identitet.

Våren 1944 hadde imidlertid Fritzner kontakt til en mann i et eller annet av våre lag. Han sendte da anmodning til Mil.Org. om å få et møte med en ansvarlig person, da han ønsket å påvise at han arbeidet for Hjemmefronten, og at han arbeidet ifølge oppdrag. Jeg sendte bud tilbake og ba oppgitt hvilke vidner han hadde på at han hadde oppdrag. Jeg fikk svar tilbake at hans vidne var kaptein Wethe. Jeg var bekjent med at Wethe var Fritzners klassekamerat og gamle venn, og jeg fant etter den kontakt vi på annen måte hadde hatt med Fritzner ikke grunn til å gå nærmere inn på saken.

Politifullmektig Waaler hadde sørget for at en av Fritzners gamle bekjente hadde bevidnet at Waaler var i Hjemmefrontens tjeneste. Når han, tross denne garanti, ikke hadde villlet gå mer inn, fant jeg ingen grunn til å søke noen nærmere tilknytning.

Jeg var også bekjent med at o.r.sakfører Jens Chr. Hauge, som representant for Mil.Org.'s sentralledelse, tidligere hadde hatt en sammenkomst med Fritzner uten at han hadde vært villig til å gå inn i aktivt arbeid.

Det var i det hele tatt mitt inntrykk at kaptein Fritzner, selv om han på et visst tidspunkt hadde hatt en kontakt med Hjemmefrontens kretser, bare hadde holdt det gående uten virkelig å gjøre noen innsats for vår sak.

Oslo, den 25. september 1945.
O. H. Langeland (sign.)
Major, Sjef for D. 13, 1942—1944.

Major Langeland har senere overfor kaptein Fritzner og andre medgitt at hans vitneprov utelukkende var bygget på

uttalelser og rapporter fra politifullmektig Waaler. Denne innrømmelse har majoren lovet å gi skriftlig. Da løftet ikke ble oppfylt skrev h.r.advokat Reidar Dahl følgende brev:

11. 2. 49.

Herr major O. H. Langeland,
Eventyrvn. 25,
Blindern.

Ad kaptein Ola Fritzner.

Jeg er, som kaptein Fritzners tidligere forsvarer, blitt anmodet om å bringe på det rene om det forholder seg slik at De i sin tid ga statsadvokat Gunnar Waaler i oppdrag å skaffe Dem direkte kontakt med kaptein Fritzner — noe statsadvokat Waaler ikke gjorde — samt at Deres vitneprov i etterforskningssaken mot kaptein Fritzner utelukkende bygger på de opplysninger statsadvokat Waaler har gitt Dem.

Jeg vil være meget takknemlig for å få Deres svar på disse spørsmål snarest mulig.

Ærbødigst
Reidar Dahl (sign.)

22. 2. 49.

Herr major O. H. Langeland,
Eventyrvn. 25,
Blindern.

Ad kaptein Ola Fritzner.

Da jeg fremdeles er uten svar på mitt brev datert 11. 2. 49, vil jeg så høflig og inntrengende jeg kan nok en gang henstille til Dem om elskverdigst å besvare de i nevnte skriv fremsatte spørsmål.

Ærbødigst
Reidar Dahl (sign.)

Men major Langeland har ikke latt høre fra seg.

Nåværende forsvarsminister Jens Chr. Hauge forklarte i en skriftlig redegjørelse datert 27. september 1945: (Dok. 68.)

I.

Mislykket møte med Ola Fritzner vinteren 1942/43.

Sist i 1942 eller i begynnelsen av 1943 fikk vi gjennom en forbindelse høre at Ola Fritzner «i grunnen var en bra mann», og var villig til å arbeide for landets interesser. Under iakttagelse av alle forsiktighetsforanstaltninger ble det arrangert et møte med ham i Prinsessealleen 4 på Skøyen. Så vidt jeg husker var foruten

jeg selv lagmannsrettsakfører Ole Borge og advokat Vladimir Hansson til stede. Vi hadde alle tre masker på. Vårt formål var å få Fritzner til å gå systematisk inn for å skaffe oss etterretninger fra det norske og tyske politi. Særlig regnet vi med at han skulle være istand til å gi alle opplysninger om styrken av det norske nazistiske politi. *Vi la ikke skjul på overfor Ola Fritzner at vi betraktet ham som en sviker, men understreket at han nå hadde muligheter for å innlegge seg visse fortjenester. Ola Fritzner satte seg imidlertid på den høye hest,* han hadde gått inn i partiet etter oppfordring fra særdeles kompetent hold og hadde ingen ting å sone. Han fortalte videre at det var svært lite han fikk rede på i stillings medfør fordi nazistene ikke hadde synderlig tillit til ham. Noen etterretningskilde av betydning kunne han ikke bli, men han erklærte seg villig til å si fra hvis han kom over noe.

Det forekom oss at Ola Fritzner ikke ville eller torde gå inn for et arbeid på vår side, og vi avsluttet derfor møtet uten å knytte noen nærmere forbindelse med ham. *Mannen forekom oss å være storsnutet og unyttig.* Jeg husker tydelig at dette var vårt inntrykk.

II.

Forsøk på å få medvirkning fra Ola Fritzner til kidnapping av Fehmer, sommeren 1944.

Vi hadde i Mil.Org. lenge arbeidet med planer om å få tak på Fehmer, som vi betraktet som en av våre farligste fiender. Planen var å sende ham til England i et alliert fly. I begynnelsen av juni 1944 anmodet jeg politifullmektig Waaler, som var vår mann, om å undersøke hos Ola Fritzner om han var villig til å medvirke til en kiddnapping av Fehmer. Vi visste at Fritzner hadde en meget hyppig og intim omgang med Fehmer, og en medvirkning fra hans side var i våre øyne praktisk talt den eneste måte å løse en slik vanskelig oppgave på. Politifullmektig Waaler meddelte tilbake at Fritzner ikke hadde vært begeistret for tanken, men han hadde gitt et tilsagn om å være med. Waaler hadde imidlertid forelagt ham saken som et spørsmål om han ville være med hvis det noen gang skulle bli aktuelt. *Vi telegraferte etter meddelelsen fra Waaler til England, at vi på vår side håpet å kunne ta Fehmer levende, og det ble gjort forberedelser på begge sider.* Waaler arrangerte så et møte mellom Ola Fritzner og meg i sin egen leilighet. I dette møtet forklarte jeg Fritzner hovedtrekkene i planen og anmodet ham direkte om å medvirke. Planen gikk ut på at Fehmer skulle bedøves ved et medisinsk middel i whiskyen hjemme hos Fritzner. Fritzner skulle deretter sammen med våre folk kjøre Fehmer til et vann i Norge hvor sjøflyet skulle gå ned. Fritzner nektet imidlertid nå plent å være med på aksjonen, han hevdet at bruken av slike metoder kom i strid med

hans offisersære. *Jeg forklarte ham at han kunne betrakte vår anmidning som militær ordre fra forsvarssjefen, og at han om nødvendig kunne få bekreftet ordren i form av en særmelding fra London radio, og understreket sterkt at han nå hadde sin siste sjanse til å vise at han sto på norsk nasjonal grunn.* Ingen ting hjalp. Fritzner foreslo som et alternativ at våre folk kunne legge seg i bakhold på Fehmer og slå ham ned på et nærmere bestemt egnet sted som han var villig til å utpeke. Han antydet også at man kunne gjøre bruk av kvinner som Fehmer var svak for. Jeg spurte ham om han syntes at disse metoder var lettere å forene med norsk offisersære. Dette svarte han ikke på. *Jeg avbrøt samtalen med ham med den bemerkning at han nå hadde forspilt sin siste sjanse.* Personlig var jeg ikke et øyeblikk i tvil om at Fritzner vek tilbake for å være med på aksjonen fordi han var engstelig, hans alternative forslag vitner også om det.

Da Fritzner senere ble arrestert, var Fehmer meget oppbrakt, ifølge Fehmers egen uttalelse til meg fordi han betraktet Fritzner som en forreder, men da Fritzner forklarte at han hadde nektet å medvirke på kidnappingen av ham, syntes han det oppveiet det øvrige han hadde gjort.

Oslo, 27. sept. 1945.
Jens Chr. Hauge (sign.)

Under vitneavhøringen i september 1945 mottok politiet fra høyesterettsadvokat Reidar Dahl eller direkte følgende aktstykker vedrørende kaptein Fritzner:

Dok. 66.

Kristiansand 20. sept. 1945.

Rådmann Andr. Kjær.
Oslo politikammer,
Kriminalavdelingen,
Landssvik.
Oslo.

Av avisene ser jeg at *kaptein Fritzner* er arrestert og at opprettholdelse av fengslingen skal forelegges for lagmannsretten.

I den anledning ønsker jeg å opplyse at Fritzner i 1943 ytet meg assistanse i anledning min sønn, politifullmektig Per Kjær, ble fengslet. Jeg fikk forbindelse med ham gjennom avdøde konsul Roll, som opplyste at Fritzner hadde hjulpet mange fanger. Blandt annet hadde han i sin tid hjulpet Roll ut fra Grini og senere hadde de to arbeidet sammen for å hjelpe fanger og andre personer som

var kommet i vanskeligheter. Fritzner var — uttalte Roll — like god jøssing som han selv og jeg.

Jeg kunne tenke meg at disse opplysninger ville være av interesse ved bedømmelsen av saken.

Dok. 70.

Løytnant Sverre M. Lehn
Feltbataljon VIII
Farsund.

Farsund, 12. 9. 45.

Ad kaptein Ola Fritzner.

Sverre Malmo Lehn, 34 år, politikonstabel, hjemmehørende i Oslo, Fritzners gt. 17 B, med siktede ubeslektet og uforbunden, kjent med vidneansvaret, forklarer:

1) at jeg har vært politikonstabel i Oslo i tida 1935—43. Da kpt. Fritzner ved årsskiftet 1940/41 ble sjef for Politiets beredskapsavdeling, Gardekasernen, var jeg instruktør (pelotongsjef ved det ene av de to kompanier). Ultimo januar 1941 ble konstabel Fure og jeg beordret til Kristiansand S. med ca. 20 mann. Politiet i Kristiansand hadde sagt opp sine stillinger og vi ble satt inn i tjenesten mens det pågikk forklaringer mellom en representant fra departementet og korpset. Hverken Fure eller jeg var lystne på oppdraget og foreholdt dette for kpt. Fritzner. Han lovet å hjelpe oss på beste måte. Etter å ha vært i Kristiansand i ca. 3 uker ville daværende «overbetjent» Gangsaa sette Fure og meg i vanlig vakthavende tjeneste ved politikammeret. Vi var av den oppfatning at vår «misjon» var endt og satte oss straks i forbindelse med kpt. F., som samme dag bevirket at vi ble beordret tilbake til Beredskapsavd., Oslo. Jeg er sikker på at kaptein Fritzner allerede da hadde kjennskap både til Fures og min politiske stilling (ingen av oss har vært medlem eller har sympatisert med NS.)

2) Jeg var i aug. og sept. 1941 beordret til å delta i et «avancements kurs» for polititjenestemenn. Vi var 25 fra hele landet. I sept. var vi på Kongsvinger for å følge øvelsene ved de der oppsatte politikompanier. I slutten av sept. var det på tale at vi skulle bli beordret for 1 mnd. til og at den tyske major Schneider absolutt holdt på det og ikke ville slippe oss. Kpt. F. kom til Kongsvinger en av de siste dagene i måneden og jeg fikk da anledning til å snakke med ham. Jeg fremholdt at vi ikke hadde noe å lære av tyskerne og at vi helst ville der fra. Jeg er ikke i tvil om at det var kpt. F. som bevirket det.

3) Jeg ble våren 1942 suspendert fra tjenesten ved Trafikkpolitiet av «politipresident» Askvig p. gr. a. etter hans mening, forsømmelse i tjenesten. Etter ca. 1 mnd. ble jeg innbeordret til tjeneste igjen. Jeg ble innkaldt til inspektøren, som etter ordre fra Jonas Lie skulle tildele meg en advarsel. Jeg fikk betenkningstid og gikk opp til kpt. F. i departementet. Han opplyste at saka var sendt fra Kommandoavdelingen til J. Lie med innstilling om ikke å foreta seg noe mot meg. Saka kom tilbake med forespørsel om jeg var medlem av NS. Det ble svart benektende på det og igjen sendt J. Lie som på det grunnlag ila meg nevnte advarsel. Etter hva jeg kan huske nå sa kpt. F. rett ut at jeg ble tildelt advarselen fordi jeg ikke var medlem av NS.

4) I januar 1943 ble 5 stykker, konstabel Fjeldstad, Krosby, Berg, Berger og jeg, ved trafikkpolitiet frabeordret med 1 dags varsel. Det ble ikke gitt annen grunn enn at det var skrevet et truselsbrev til «politipresidenten» og at det brevet kunne være skrevet på en av skrivemaskinene ved Trafikkpolitiet og at de 5 som sto øverst på en svarteliste hos Statspolitiet skulle frabeordres.

Vi 5 ble enig om å oppsøke «politipresidenten» for om mulig å få en forklaring. Men «politipresidenten» nektet å ta imot oss. Da sendte vi en rapport til Departementet gjennom «politipresidenten» hvor vi uttalte at vi følte oss mistenkt for å ha skrevet nevnte truselsbrev og hvis Departementet kom til samme resultat mente vi ikke å ha den for en politimann nødvendige tillit og la ved søknad om avskjed. Samtidig sendte vi en gjenpart av rapporten direkte til Departementet. 1 time etter rapporten var innlevert til «politipresidenten» ble vi anholdt av Stapo og innsatt på Bredtvedt. Etter å ha sittet der ca. 8 dager mottok vi sikringsbeslutning på 6 mnd. Siden fikk vi arbeide ute og kom i forbindelse med hverandre. Vi fikk melding om at kpt. F. skulle gjøre hva han kunne for å få oss ut, men at det sannsynligvis ville ta noen uker. Vi slapp ut etter ca. 6 uker. Jeg er heller ikke i tvil om at også dette skyldes kaptein Fritzners arbeid.

Vi meldte oss i Departementet for kpt. F. som opplyste at «politipresidenten» hadde uttalt at denne hadde bedt Departementet tynt om å få slippe å ha oss i Oslo. På spørsmål fra en av oss om vi kunne trumfe igjennom at vi skulle få begynne tjenesten i Oslo igjen, svarte kpt. F. at han trodde ikke det ville nytte, men at vi kunne få ytre ønske om hvor vi helst ville tjenestegjøre utafor Oslo og at vi kunne gjøre regning med å bli beordret til det sted hver især måtte ønske.

Fru Karlsen oppsøkte også etter dette stadig kaptein Fritzner og han ble hennes store trøst. Fruen ønsket bl. a. å få mannens urne hjem fra Tyskland og kaptein Fritzner var i denne anledning i stadig kontakt med konsul Sam Simonsen i Berlin og Norges Røde Kors. Det ble også til slutt bevirket at Gulbrand Karlsens urne ble sendt hjem til Norge.

Julaften 1943 kom kaptein Fritzner på visitt med sin lille sønn til fru Karlsen. Han satt da også i flere timer hos henne og snakket hyggelig med henne, medbrakte julegaver og gjorde alt han kunne for å skaffe henne en hyggelig julaften.

Gulbrand Karlsens urne kom hjem til Norge i februar 1944 og det ble holdt en minnehøytidelighet over avdøde i det nye krematorium. Ved denne anledning ringte kaptein Fritzner til frøken Dagny Martens — avdelingssjef ved N. R. K.'s opplysningskontor, og bad henne hilse fru Karlsen fra ham og si at han så gjerne ville ha vært til stede ved høitideligheten, men som rimelig var, kunne han ikke det.

Oslo, 22. 9. 1945.
Ragnhild Karlsen (sign.)

Dok. 73.

Oslo, 23. 8. 45.

Landsvikavdelingen,
Her.

ang. sak mot Politioberst Ola Fritzner.

Undertegnede der har kjent herr Ola Fritzner i en del år inntil 1940 gjennom skyttersaken, må få lov å fremkomme med et innleg til hans forsvar.

Det er helt ufattelig at herr Fritzner kan være landsviker. Jeg og mange innen skyttersaken, har den hele tid trodd at herr Fritzner gikk inn i NS. og Politidepartementet utelukkende som spion, hvilket også følgende tjeneste han gjorde meg juni 1941 skulle bevidne.

En bekjent av meg, Jacob Polkin ble arrestert av tyskerne juni 1941. Polkin's familie ante ikke grunnen, heller ikke hvor han var ført hen. Fru Polkin forhørte seg såvel på Viktoria Terasse som Møllergaten 19, uten resultat, hun ble bare avvist.

Så ringte jeg herr Fritzner privat og ba ham å hjelpe meg med å skaffe opplysninger om herr Polkin. Dette lovte han å ordne.

Ca. 3 dager senere mottok jeg brev fra ham som lød følgende: «Din venn sitter som fange på Møllergaten 19. Er arrestert som mistenkt for delaktig i attentat på Øst- og Vestbanen. Det er beklagelig å meddele at saken mot ham er meget alvorlig, han får ikke motta besøk eller pakker. Da jeg både har lest om deg og hørt om deg, gleder det meg å se at du fremdeles holder din nasjonale holdning. (Jeg var 2 ganger arrestert og satt inn av NS.)

Det er andre tider vi gjennomlever, men engang vil rettferdigheten atter seire, og Norge atter bli fritt.

Jeg tør ikke benytte telefonen, og ber deg straks du har lest dette brev å brenne det.

«Med norsk hilsen».

Dette brevet mottok jeg av Ola Fritzner. Der var ikke nevnt mitt eller hans navn, brevet var maskinskrevet, uten stempel. På konvolutten var trykt Politidepartementet. Jeg tok straks å brente brevet.

Herr Polkin var en av de 7 som ble funnet i Fellesgraven utenfor Grini. Det var godtgjort at han ikke hadde noe med nevnte attentater å gjøre.

Dette mener jeg skulle bevise at herr Fritzner ikke var NS.

Jeg var meget sammen mer herr Fritzner før krigen, i styremøter etc. Han er etter min mening den hviteste nordmann jeg kan tenke meg. De fedrelandstaler han kunne holde, var i den grad gjennomglødet av en enestående kjærlighet til fedrelandet. Vi som kjenner herr Fritzner, vil på det varmeste yde ham den hjelp vi kan. Selvfølgelig skulle jeg ha tatt feil av ham — tar jeg avstand fra ham, men kan ikke tenke meg annet enn at han er en sann Norgesvenn.

Dette mitt forsvar fremkommer helt på eget initiativ. Jeg har siden juni 1941 hverken sett eller snakket med herr Fritzner, jeg kjenner heller ikke noen av hans familie.

Jeg er villig til eventuelt å møte som vidne i saken.

Ærbødigst
Hans H. Hein (sign.)

adr.: Budavdelingen, Verdens Gang, Oslo.

Dok. 75.

Den 1. september 1940 ble jeg beordret fra Stavanger, hvor jeg da var ansatt, til tjeneste ved Utrykningspolitiet, Oslo.

— — —

Kaptein Fritzner snakket allerede like etter at vi var kommet til kasernen om at han ville forsøke å holde søkere til politiet, som var av den nye tids innstilling, så vidt mulig borte, og at han av den grunn måtte sørge for å få ansatt i legekommisjonen folk som han visste var å stole på og som hadde riktig nasjonal innstilling. Jeg vet at dr. Bjørn Foss ble med i legenemnden av den grunn sammen med dr. Florelius.

Sommeren 1941 spurte kapt. Fritzner meg om jeg kunne sette ham i forbindelse med noen ved Oslo politi, som vi kunne arbeide sammen med i det illegale arbeidet og som kanskje kunne formidle videre de opplysninger vi kunne få tak i ved vårt arbeide i departementet og ved våre forbindelser i Stapo. Jeg skaffet ham forbindelse med Konrad Hauge, som vi arbeidet sammen med til han ble arrestert i 1942, og senere Einar Hjellemo som vi fortsatte samarbeidet med

til han i august 1943 ble arrestert ved aksjonen mot politiet. Etter han fikk jeg forbindelse i stand med Ragnar og ham hadde vi forbindelse med da jeg ble arrestert.

Høsten 1940 var jeg ved Utrykningspolitiet blitt kjent med Trygve Lie som da var sjåfør ved Utr. Politiet. Da Stapo ble opprettet ble han overført som sjåfør dit. Med ham har vi arbeidet sammen hele tiden. Alle de opplysninger han kunne få tak i ved Stapo, vesentlig om forestående arrestasjoner og aksjoner, bragte han til meg og jeg enten bragte dem videre til Fritzner eller Hjellemo eller ordnet det nødvendige direkte. Vesentlig varsling av folk som var truet. Dette arbeid begynte vi med tidlig, før det var blitt noe ordnet samarbeid med noen annen. Høsten 1941 skulle det foretas en større aksjon av Stapo på Sinsen i forbindelse med en angiversak. Dette fikk Lie rede på, varslet meg og alle de som skulle arresteres ble varslet og kom seg unna i tide. Vi fikk også gjentagne ganger varslet enkeltpersoner som skulle arresteres slik at de kom seg vekk i tide. Navner i denne forbindelse har jeg ikke, alle papirer ble øyeblikkelig brent. Lie gav også beskjed til meg om folk han kjente til lå i dekning, med dekningsadresser og dels også fotografier og jeg gav beskjed videre, vesentlig til Hjellemo som besørget dem transportert vekk.

Samarbeidet fortsatte også i den tid jeg var på kasernen og kasernebetjentens kontor ble som oftest brukt som møteplass mellom kaptein Fritzner og Hjellemo. Det ville vekke oppsikt, var vi redd, hvis han så ofte skulle møte på kapteinens kontor i departementet. Mens jeg var i departementet foregikk forbindelse ofte på den måte at jeg enten møtte Hjellemo ute på byen eller på hans rom på nr. 19, og der gav opplysninger og tok imot beskjeder til kaptein Fritzner.

26/9-45.
Jacob C. Byberg.

Dok. 76.
Bendt Winge
int. arkitekt.
Telf. 97 766

Vindern 17. 9. 45.

ad. sak mot kaptein Ola Fritzner.

Under I. R. I internering i Filipstad i Sverige våren 1940 ble jeg kjent med kpt. Fritzner, uten å komme i noe rent personlig forhold til ham. Hadde allikevel det beste inntrykk av ham som officer og som nordmann. Midt i juli d. å. kom vi tilbake til Norge. Like etter den tid ble jeg tilsluttet Mil.Org. En dag utpå høsten traff jeg kpt. Fritzner i byen og begynte å føle ham på tennene hvordan hans innstilling var. Gikk nokså hårdt på for å få ham til å uttale seg.

Han ba oss inntrengende om ikke å ta feil av seg, om han så det som sin innsats for landet om han meldte seg inn i NS. Hans innstilling var den samme som min. Jeg gikk så nærmere inn på ham om muligheten av hemmelig militærorganisasjon. Da sa han: «Slutt dere sammen i kamptropper, hold militære kunnskaper ved like og få kontakt.» Jeg sa da: «Det er alt iorden.» Til slutt lovet jeg å rapportere til ham om nazistiske overgrep både fra tysk og norsk hold. Ga ham med engang noen opplysninger som han noterte seg og sa at de skulle bli trygt oppbevart til de kunne benyttes. Senere var jeg sjelden i kontakt med ham, da jeg hadde mine kanaler annen steds. Unntatt er engang jeg ba ham om å hjelpe en ved navn Klem, som var blitt nokså maltraktert av Statspolitiet. Denne kom også nokså snart ut, men ikke vet jeg om det er etter Fritzners initiativ. Til stede ved ovennevnte samtale var en ved navn Leif Gjersøe, da ansatt hos Olsen og Wang i Grensen. Gjersøe kjente både kpt. Fritzner og meg fra interneringstiden i Filipstad, var med i min Mil.Org. tropp og var venn av denne Klem.

Sommeren 1942 ble jeg arrestert av Stapo og etter 1 mnd. overført til Grini. Ble sittende som fange i 1½ år. Under hele min fangetid har kpt. Fritzner vært i kontakt med min kone og har stadig på Vic. terrasse forsøkt å tale min sak. Han ga stadig min kone rapporter om hvordan utsiktene var. Like etter at jeg kom ut fra Grini oppsøkte jeg kpt. Fritzner for å takke ham. Han fortalte meg at han hadde fått rede på av Gestapo at jeg var innblandet i en annen sak og ba meg være forsiktig og holde meg unnav til oppgjørets dag kom. Da kunne jeg gjerne komme til ham og få plass i hans rekker hvis jeg ikke hadde andre forbindelser. Jeg svarte at det hadde jeg. Siden har jeg ikke sett noe mer til ham.

Dok. 77.
Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Oslo.

Jeg tillater meg å skrive til Dem i Deres egenskap av advokat for kaptein Ola Fritzner.

Jeg har bragt i erfaring at kaptein Fritzner hadde den vesentligste fortjeneste av at jeg i sin tid slapp ut av Gestapos fengsel, til tross for at min sak var meget alvorlig. Fra flere hold har jeg også erfart at Fritzner har ydet fremragende hjelp i vår kamp og at han tydeligvis hadde påtatt seg sin ubehagelige stilling nettopp for å yde fedrelandet tjenester som ikke kunne utføres på annen måte. At dette nå er stadfestet av den høye rett er mer enn gledelig.

Men det er en ting som synes uforståelig i denne sak. Det er at det i det hele skulle være nødvendig å gå til fengsling. Og særlig synes det uforståelig at saken skulle trekkes så lenge ut. Selv om kaptein Fritzner nå har fått full rettslig oppreisning, må det vel

temmelig sikkert antas at han på grunn av denne fremgangsmåte urettmessig er påført både psykiske og fysiske lidelser og tap som må føre til et velbegrunnet krav om kompensasjon i den utstrekning det er mulig. Særlig skulle jeg anta at forhalingen av saken har medført at kaptein Fritzners reelle sjangser til velbegrunnet militært avansement er blitt mer enn forringet, ikke minst på bakgrunn av det faktum at flere høyere offiserstillinger i denne tiden er blitt besatt.

Jeg vet ikke i hvilken utstrekning dette kan rådes bot på. Men jeg skulle tro at De, herr advokat, kan få utrettet en del. Av betydning kan det da kanskje være å vite at Deres bestrebelser for å gjøre godt igjen den urett som er gjort, vil støttes av alle som har noe kjennskap til hva som er foregått og at vi alle føler det som noe av en skam for den sak vi kjempet for at en som har påtatt seg de kjedeligste og mest misforståtte hverv og virkelig ofret noe, skal ha endog varig uforskyldt tap av det. Jeg håper det må lykkes å skaffe kaptein Fritzner ikke bare en rettslig oppreisning, som han alt har fått, men en social. Jeg vil tilføye at jeg personlig ikke kjenner kaptein Fritzner, og har aldri hatt den glede å hilse på ham. Mitt syn er altså ikke formet av tilfeldig sympati, men utelukkende ut fra erkjennelsen av foreliggende fakta.

Ærbødigst
Agnar Sandvik (sign.)

Vinje sogneprestembete,
Vinje, Telemark.
25. 9. 1945.

Dok. 84.

Rapport til herr politimesteren i Oslo.
Fra pfm. Birger Lysbakken.

ad. mitt kjennskap til kpt. Fritzner — Landsvikavdelingens skr. av 25/9 d. å.

1/7-41 ble jeg beordret til tjeneste i Poldeptet. og kom straks til Personalkontoret som sorterte under kommandoavdelingen, hvor kpt. Fritzner var sjef. Jeg ble beordret vekk fra Personalkontoret i 1944, ca. 3 mnd. før Fritzner ble arrestert av Gestapo.

Straks ved min tiltreden i dept. gjorde Fritzner meg klart at han *ikke hadde noen sympati for NS.* Han uttalte også at han ikke var politimann av fag og at han derfor ikke ville blande seg borti mitt arbeid. Noen fortrolighet ble det imidlertid ikke mellom oss på det tidspunkt. Tross hans uttalelser var jeg skeptisk, fordi han, etter hva jeg hadde hørt, var en gammel venn av Jonas Lie. Jeg oppdaget imidlertid snart at han i personalsaker sto helt på min side. Dessuten så jeg hva slags folk som vanket hos ham på kontoret, og hans omsorg for sine underordnede — som den gang i alt vesentlig var

jøssinger — kunne man ikke unngå å legge merke til, og selv føle. Det varte derfor ikke så svært lenge før jeg i det daglige arbeid regnet med full støtte fra Fritzners side.

I min stilling i Personalkontoret så jeg det som min hovedoppgave å hindre nazifiseringen av politiet. Da det fra et tidlig tidspunkt ble innbeordret en NS-sambandsmann til å føre daglig kontroll bl. a. med de enkelte personellsakene, måtte min hovedoppgave bli å utvirke generelle rettningslinjer som kunne gi plass for omgåelser. Det var av uvurderlig betydning for dette arbeid å ha en mann som Fritzner som sjef, som vel vitende om min innstilling støttet alle mine forslag uten innvendinger. I de enkelte saker kunne han dessuten utvilsomt virke ved sin «autoritet» overfor sjefene. Jeg sikter her til de tilfeller hvor politifolk var *fengslet* (f. eks. politikst. Oscar Berg, Lehn m. fl.), *avskjedssaker*, Riisnæs' aksjoner for ansettelse av sine straffede frontkjempere, partiets rekruttering av hirdfolk til tjeneste i politiet osv. osv. — hvor jeg skrev P.M.-er eller tilrettela motstanden på annen måte og Fritzner hadde den muntlige «prosedure» overfor Deptets sjefer.

Jeg vil også i denne forbindelse tilføye at etter hva jeg kunne forstå saboterte Fritzner så godt han kunne Politiskolen på Kongsvinger og beredskapsavdelingene. (Disse hørte ikke under mitt arbeidsområde.) Han uttalte ihvertfall ved et par anledninger at det bare kunne «gå i grøfta».

— — —

Jeg kan ikke nå tidfeste første gang jeg forsto at Fritzner var engasjert «i illegal» virksomhet. Men det kom etter hvert. Jeg forsto det på opplysninger han ga under fortrolige samtaler, at han stadig lot meg se illegale skrifter, brosjyrer o. l., at han ba meg om opplysninger som skulle bringes videre (f. eks. personallister), fikk politibevis til illegalt bruk (personalkontoret hadde med utferdigelsen og bokføringen av tjenestebevis for visse politifolk) o. l.

Fra et tidlig tidspunkt vet jeg at Fritzner arbeidet for å skaffe opplysninger hos Gestapo om arresterte nordmenn. Han uttalte flere ganger at han i den hensikt hadde endel privat omgang f. eks. med Fehmer og Esser og han beklaget seg over å måtte gå den veien. Etter hva jeg forsto brukte han den taktikk å være på deres kontor tidlig om morgenen etter en slik privat sammenkomst. På den måten fikk han slippe inn.

Til slutt kan jeg nevne at jeg vet at Fritzner forbød bruken av Nazihilsen på sitt kontor og at han foregikk med et godt eksempel når det gjaldt å sabotere bruken av den nye uniform.

— — —

Utenom kontoret har jeg ikke hatt noen forbindelse med Fritzner. Av prinsipp har jeg heller aldri innviet ham i de illegale oppdrag jeg selv fikk utenfra.

Pressekommentarene til kjennelsene i Oslo Forhørsrett og Eidsivating Lagstol foranlediget den 28. september 1945 følgende notis:

Etterforskningen mot Ola Fritzner fortsetter.

Oslo Politikammer, Landsvikavdelingen meddeler:

I forskjellige pressemeddelser vedrørende kaptein Ola Fritzner, er det gitt uttrykk for at kaptein Fritzner er frifunnet eller har fått oppreisning av Oslo forhørsrett, alternativt Eidsivatings Lagmannsrett.

Saken er i korthet at politiet fremstilte kaptein Fritzner med begjæring om fengslig forvaring under etterforskningen. Denne begjæring ble avslått av forhørsretten, hvis avgjørelse ble påkjæret, men stadfestet av lagmannsretten. Kaptein Fritzner ble derfor løslatt. Etterforskningen derimot fortsetter og først når den er avsluttet, vil Oslo statsadvokater avgjøre hvorvidt det skal reises tiltale.

(Aftenposten 28/9-45)

Notisen klarla situasjonen for kaptein Fritzner og hans forsvarer, og ga dem tydelig beskjed om at myndighetene opprettholdt sitt skeptiske syn på kaptein Fritzner og hans arbeide for landet, i skarp motsetning til de folk som i okkupasjonsårene hadde samarbeidet med ham og satt inne med første hånds kjennskap til hans innstilling og innsats. En av dem, arkitekt Bendt Winge, hvis kontakt med kaptein Fritzner *ikke* hører til de mest omfattende, skriver i Morgenbladet den 27. september 1945 blant annet:

Etter kjennelsen av Forhørsrett og Lagmannsrett i denne sak er det visse refleksjoner som gjør seg gjeldende. Særlig når en forsøker å sette seg inn i de menneskelige sider av saken. Da får saken store dimensjoner og kaptein Fritzner med den:

En norsk offiser kommer tilbake til landet sommeren 1940 etter et kortvarig, mislykket felttog med påfølgende internering i Sverige. Han ser seg om etter oppgaver hvormed han kan tjene landet best. Den norske hær eksisterer ikke mer innen landets grenser. Mil.Org. er på et preliminært stadium. Politiet er under nazi-kontroll. Han øyner de beste muligheter til mottrekk mot naziveldet ved å gå inn i politiet, særlig da han er gammel politioffiser og vel kjent med arbeidsmulighetene. I grunnen er det ikke stort flere enn han her i landet som har så gode forutsetninger til innsats der, idet han både er politimann og offiser. Han er fullt klar over at han vil rekke lengst som spion ved å gå inn i fiendens rekker. Men han er også fullt klar over risikoen og hva denne rolle vil koste ham og hvor tungt det

blir å gå den korsgang blant sine landsmenn, hatet og foraktet som fiende og landsforræder — en paria, forstøtt av venner og omgangskrets. Det er utelukket for ham å kaste masken før krigen er over. De få som nødvendigvis eller tilfeldigvis har kjennskap til hans rolle er også utelukket fra å ta ham i forsvar før skuespillet er slutt. Helt alene står han offisielt mot alle dem han kjemper for. Kan et menneske ta på seg noe større enn det? Det skal i hvert fall et realt mannfolk og et stort menneske til å orke en slik oppgave. Ære være kaptein Ola Fritzner for at han orket den til siste slutt!

Men hvordan kaptein Fritzner har kunnet orke det som har hendt ham etter krigens slutt, er nesten ikke til å forstå. Han har selvsagt vært klar over at det måtte bli en rettsavgjørelse etter vitneprov fra hjemme- og utefrontens ledende menn. Helt til en slik kjennelse foreligger er han offisielt en landsforræder i kraft av den stilling han har innehatt og det parti han har stått innmeldt i. En slik rettsundersøkelse har ethvert menneske innen vår samfunnsorden krav på til eventuell renvasking. Kravet gjelder også at det skjer så fort som råd er. Kaptein Fritzner hadde neppe tenkt seg muligheten av at det skulle gå over fire måneder før hans disposisjoner ble prøvd, — og heller ikke at det skulle være nødvendig å holde ham fengslet i mellomtiden. Heller ikke de som har stått i hemmelig kontakt med ham under okkupasjonstiden har vel tenkt seg muligheten av det. Ellers ville de med en gang tatt affære, gått aggressivt til verks og ved sitt navn og den stilling de har innehatt innen hjemmefronten gitt erklæring om at kaptein Fritzner er vår mann, at vi garanterer for ham inntil hans sak kan bli prøvd, og vi forlanger at hans sak blir prøvd fort og foran andre tvilsomme saker. Det ville være en human rekkefølge innen rettsordenen. Det som er skjedd i disse fire måneder nærmer seg uhyggelig langsomt justismord. Det eneste unnskyldende moment er at kaptein Fritzner under okkupasjonen har spilt sin rolle så godt at mange av dem som har sett skuespillet ennå ikke har løsrevet seg fra teatret og kommet inn i realitetene igjen.

Æren og den menneskelige aktelse spiller en uhyre rolle i livet. For mange dømte svir tap av ære mer enn tap av frihet. (Ja, tenk etter hvordan det ville være med deg selv om du ufortjent ble æreløs og foraktet av dine medmennesker.) Landet står i takknemlighetsgjeld til dem som har ofret sitt liv eller har risikert det under krigen. Men ikke mindre er gjelden til dem som foruten å sette livet på spill også har satt sin ære inn. Vi representerer alle landet vårt i dag, og det er vår plikt og vårt arbeid å gjenreise det som er blitt ødelagt. Også gjenreise æren til dem som fortjener det — det er vår ære i dag.

Vindern, september 1945.
Bendt Winge.

Landssvikpolitiet arbeidet iherdig og samvittighetsfullt videre med å «gjenreise» kaptein Fritzners ære. Det lette og grov overalt hvor det øynet håp om å finne noe som for alltid skulle brenne inn det landssvikerstemplet mektige krefter prøvde å vanære kaptein Fritzner med.

Jo lenger politiet søkte uten å finne noe av betydning, desto flere ble de menneskene som informertes om at Landssvikpolitiet var på jakt etter kaptein Fritzner. I 1945, da mentaliteten ensidig var innstillet på å dømme og fordømme, skapte etterforskningen en sladrekampanje omkring hans person som kunne ha knekket en svakere natur. Det hjalp lite at domstolene hadde avslått politiets krav om varetekt. Hviskerne drev sitt spill. «Politiet har funnet nye spor, ukjente dokumenter er kommet for dagen, det er allikevel noe der altså, hva sa jeg, har jeg ikke alltid ment, nei, politiet er nok ikke så borte allikevel det,» og sånn videre.

I denne tiden, da kaptein Fritzner kjempet for å gjenvinne sin stilling i samfunnet, stred han ikke bare for seg selv, men også for sine nærmeste hjelpere. Ble han dømt, ble de dømt. Og det gjaldt ikke bare æren, selv en preliminær «landssviker» trenger penger til det daglige brød for seg og sine. Kaptein Fritzner hadde ikke hatt adgang til å heve gasje fra den dagen han ble arrestert av tyskerne sommeren 1944. Etter frigjøringen var hans stemmerett suspendert, ja til og med hans mindreårige sønners bankbøker pålydende et par hundre kroner var sperret. Det ble følgelig å leve på lån, og ta en dag av gangen og kjempe for sin rett og håpe og tro på at fremtiden skulle yte ham den rettferdighet og gi ham den oppreisning som han visste han hadde krav på, men som Landssvikavdelingen så det som sin plikt og store samfunnsoppgave å hindre ham i å få.

En rekke nye vitner ble avhørt.

Kaptein Rolf Eckhoff bekreftet at kaptein Fritzner hadde hjulpet offiserskamerater, og varslet offiserene da de skulle arresteres i august 1943.

Dok. 90.

Lyder Johannes Ramstad ble kjent med kaptein Fritzner i 1940 gjennom kaptein Henrik Brun. Provet gir interessante opplysninger

om hvilke forbindelser en mann med kaptein Fritzners oppgave og mål var tvunget til å søke. Vitnets forklaring gir ellers ingen opplysninger av vesentlig betydning for saken.

Dok. 82.

Vidkun Quisling kjente ikke kaptein Fritzner annet enn av navn, og hadde ikke hatt noen forbindelse med ham. Vedrørende Rosenbergs memorandum og Scheidt kunne vitnet bare slå fast at Scheidt anså kaptein Fritzner for å være meget tyskvennlig.

Tirsdag den 9. oktober 1945 fikk kriminalsjef L'Abee Lund et uventet besøk av *major Bentson i The American Intelligence Service.* Majoren var ledsaget av liasonoffiseren, *kaptein Helliesen.* Til stede var også politifullmektig Hagler. Kriminalsjef L'Abee Lund måtte anmodes om å notere følgende vedrørende besøket:

Dok. 83.

Majoren ønsket å gi uttrykk for at det amerikanske etterretningsvesen under krigen hadde hatt meget stor nytte av de informasjoner de hadde mottatt fra Norge. Da amerikanerne kom hit like etter frigjøringen, bragte de på det rene at opplysningene var tilveiebrakt av kaptein Ola Fritzner. Opplysningene hadde vært av politimesssig, ikke militær natur.

På min anmodning om å gi en skriftlig erklæring om kaptein Fritzners innsats for det amerikanske etterretningsvesen, svarte majoren at de prinsipielt ikke ga sådanne om sine agenter og at de ei heller var i stand til nøyaktig å angi karakteren av Fritzners arbeid, da alle agentrapporter alltid ble tilintetgjort kort tid etter at de var mottatt. Dette skjedde av sikkerhetshensyn.

Etter å ha drøftet kaptein Fritzner, viste det seg at det var umulig å få tilveiebrakt mer konkrete applysninger. Vår samtale sluttet derfor med denne konklusjonen:

Det amerikanske etterretningsvesen har ønsket å fremføre at det under krigen har hatt stor nytte av de opplysninger kaptein Fritzner hadde skaffet det.

L'Abee Lund.
(sign.)

Kaare Hagler (sign.)
Pfm.

Den 11. oktober 1945 ga kaptein Fritzner følgende forklaring til Landssvikpolitiet vedrørende provene fra forsvarsminister Jens Chr. Hauge og major O. H. Langeland:

Dok. 85.

I august 1943 ble min forbindelsesmann i politiet, Hjellemo, arrestert og en kortere tid hadde jeg ingen sikker forbindelse som kunne hjelpe meg med å få folk over til Sverige. En av mine elever, løytn. pol.fullm. i Drøbak — Sollie, som flere ganger i årenes løp hadde besøkt meg på mitt kontor i Deptet., ville den gang gjerne over til Sverige, fordi offiserene var i faresonen. Han hadde unnsluppet den første arrestasjonen og var gått i dekning i Oslo. Mens han var i dekning snakket jeg ofte med ham og måtte beklage at jeg i øyeblikket ikke kunne oppfylle mitt gamle løfte om å hjelpe ham over grensen. Han sa det ikke var så farlig fordi han hadde en annen forbindelse som skulle hjelpe ham. Fordi jeg rett som det var hadde folk som ba om hjelp til å komme over, sa jeg at jeg hadde interesse av å få kontakt med hans forbindelse. Vi avtalte de fornødne forsiktighetsregler, og en dag kom en ung mann som presenterte seg som Salvesen på mitt kontor som ltn. Sollies utsending. Vi traff hverandre flere ganger, og jeg ga uttrykk for at jeg hadde følelsen av at det var en rekke mindre «illegale» organisasjoner som arbeidet uavhengig av hverandre, uten forbindelse med admis.-rådet kort sagt jeg savnet koordinasjon i det illegale arbeid. Jeg ga uttrykk for, at om det passet, ville jeg gjerne ha en samtale om dette med hans overordnede. Han skulle undersøke — og kom en stund etter med den beskjed, at et slikt møte nok lot seg arrangere. Etter avtale traff vi hverandre så noen tid senere, hvor han leverte meg et brev fra sin sjef. I brevet sto bl. a. at organisasjonen så på meg med megen skepsis, og at jeg måtte være temmelig dum som ville et slikt møte, fordi jeg vel måtte ha rede på at Gestapo arbeidet i landet etc. Jeg ble ergerlig, ga ham brevet og bad ham lese det. Sa så at jeg etter en slik skrivelse ikke hadde noen interesse av å treffe hans folk. Ingen visste bedre enn jeg hvordan Gestapo arbeidet, jeg var vel vitende om all risiko. En stund etter kom han igjen og sa, at nå hadde hans folk bedt om et møte. Hans gjentagende anmodninger var så inntrengende at jeg til slutt samtykket. Jeg hadde et møte et eller annet sted ved Skøyen, hvor det var to maskerte yngre menn tilstede. Jeg ble plasert i en stol under en skarp lampe, ved siden av meg på bordet lå det en tredje svart maske. Jeg husker ikke nå i detaljer hva vi snakket om. De maske-kledde spurte meg hva jeg ønsket, jeg svarte at det ikke var meg som hadde ønsket denne samtale, men de. I samtalens løp ga jeg uttrykk for min frykt for det manglende samarbeid. På oppfordring fortalte jeg om at jeg var gått inn i politiet og partiet etter oppfordring fra fylkesmann Christensen, som jeg hadde hatt forbindelse med gjennom kaptein Edv. Vethe, som da var i Sverige og ev. kunne bekrefte dette. Jeg pekte på at jeg hadde min oppgave i politiet, men var ellers

av forsiktighetshensyn reservert. Jeg ble bilt til mitt hjem etter ca. ½ t. forløp, uten at samtalen resulterte i noe positivt.

— — —

En av mine medarbeidere i Deptet., Leif Hanoa, skaffet meg forbindelse med Waaler (formentlig våren 1943). Vi traff hverandre en fm. i Hanoas leilighet. Waaler la alle kort på bordet og fortalte alt om sitt illegale arbeid. Mitt motiv for å få kontakt med Mil.org. var det samme som ovenfor nevnt. Waaler hadde utført et utmerket arbeid bl. a. med fotografering av viktige papirer. Waaler forekom meg å være en noe eiendommelig type med mange fantastiske ideer, som ikke alle ble realisert. Bl. a. hadde jeg vært ham behjelpelig med planleggelsen av et innbrudd i Olbjørns pengeskap i Deptet (falske politibevis etc.). Det trakk ut og trakk ut med dette innbrudd, og til slutt erkjente Waaler at det ikke lot seg utføre, fordi pengeskapssprengeren ikke turde ta jobben. Jeg visste om Waaler at han også hadde hatt planer om å befri Berggrav, men at dette var falt i fisk.

Konrad Hauge, Herman Løvenskjold — som begge arbeidet intimt med hjemmefronten — og Rolf Magnell advarte meg mot forbindelsen Waaler og hans mange planer. En dag kom han meget hemmelighetsfull på mitt kontor og fortalte at nå skulle Fehmer kidnappes. Jeg svarte ha og ja til dette, og Waaler la ut om emnet. Han spurte under dette også om jeg kunne tenke meg å være behjelpelig, hvortil jeg svarte at det godt kunne tenkes. Til slutt kom han frem med at planen var at jeg skulle invitere Fehmer hjem og at F. skulle kidnappes der. Jeg anførte at kidnapping av F. vel helst var en secret servise-jobb, fordi den krevde erfarne folk og ga anvisning på forskjellige måter bortførelsen kunne ordnes på, (f. eks. F.'s adresse, boligforhold, vaner etc.). Jeg anførte at det vanskeligste ville bli å ta ham når han var invitert ut, fordi disse mennesker alltid oppga sin adresse og i løpet av kvelden, når de var borte, ofte ble kontrolloppringt til forskjellige tider. Jeg pekte på at de ansvarlige nøye måtte overveie hva det kostet å ta Fehmer, om verdien av Fehmer ville oppveie flere hundre norske fangers pinsler og liv. Fordi jeg mente at denne planen var en av Waalers flyveidéer, ga jeg, for å få en endskap på samtalen, til slutt et halvt løfte om å være behjelpelig. Ca. 1 uke senere kom Waaler på mitt kontor og sa, at han hadde avtalt et møte for meg. På min forespørsel hva det gjaldt, svarte han, at det var bortførelsen av Fehmer. Jeg spurte om han ikke hadde droppet dette, og sa igjen at det var en secret service-oppgave. Waaler sa at det ville være meget flaut for ham om dette møte ikke kom istand og bønnfalt meg om å komme, jeg kunne bestemme tid og sted selv. For Waalers skyld innvilget jeg til slutt og hadde da et maskemøte i Waalers leilighet, hvor saken ble diskutert. Jeg anførte de samme argumenter, som

jeg hadde anført vis a vis W. Jeg fremholdt hva det ville koste oss av norske liv, og sa at jeg som offiser ikke kunne være behjelpelig med å ta Fehmer ved hjelp av gift. Den maskerte skjelte meg ut, bl. a. for å være feig, snakket om min siste sjangse etc. Mitt hovedargument — de advarsler jeg hadde fått mot W. — kunne jeg ikke anføre. Saken hadde vel stillet seg anderledes, hvis forslaget om bortførelsen av Fehmer hadde kommet fra mine venner, Konrad Hauge eller Herman Løvenskjold. Hvis noen av disse hadde forsikret meg om, at bortførelsen av Fehmer ville oppveie de sterke represalier jeg visste ville bli tatt, ville jeg ha blitt overbevist om, at saken hadde vært grunndig overveid og at selv et slikt offer hadde vært nødvendig for vårt land.

Jeg tilføyer at jeg snakket med Herman Løvenskjold etter å ha hørt W.s forslag og at Løvenskjold var enig med meg i at gifthistorien ikke var overensstemmende med en offisers kampmetode. Jeg er sikker på, at eventuelle planer fra K. Hauges eller Herman Løvenskjolds side ville vært ganske annerledes.

At min forsiktighet vis a vis Waaler var begrunnet viser bl. a. den ting, at han hadde ført dagbok, som ble funnet, en dagbok, som var årsaken til at mitt arbeid ble avbrutt, til min arrestasjon og til at jeg i hvert fall det første halve året av mitt fangenskap levet med livet mellom hendene.

Jeg er blitt bebreidet ikke å ha hatt kontakt med hjemmeledelsen. Etter hva jeg forsto måtte folk som bl. a. Konrad Hauge, Hjellemo, Herman Løvenskjold, dr. Florelius, dr. Bjørn Foss — hjemmeledelsens senere sanitetssjef — ing. Erik Bugge, Johan Arnet og maleren Henrik Sørensen, være gode forbindelser nok.

Ola Fritzner (sign.)

Den 15. oktober 1945 avla kaptein Fritzner, uanmeldt og ukallet, et besøk hos politifullmektig Hagler på Victoria Terrasse.

— Noe nytt?

— Nei, dessverre.

— Men blir dere ikke snart lei av meg og alt dette roteriet omkring min person?

— Jo, oppriktig talt skulle det ikke være meg imot å bli ferdig med Dem, kaptein.

— For første gang kan jeg erklære meg enig i politiets syn på min sak.

Fullmektig Hagler ble kalt ned til kriminalsjef L'Abee Lund, og ba kaptein Fritzner vente. Om en stund kom han tilbake med følgende beskjed:

«Avhør Fritzner. Be ham gjøre rede for samtlige tyskere han hadde kontakt med, og hva slags samkvem han hadde, tjenstlig og selskapelig. Tidsrom og sted. Antall ganger.»

— Men jeg har jo forklart meg om alt dette tidligere.

— Kriminalsjefen ønsker utførligere detaljer.

— Det er ikke så lett det, fire, fem års tid etterpå.

— De får prøve allikevel.

— Først vil jeg snakke med advokat Dahl.

Kaptein Fritzner oppsøkte straks sin forsvarer, og satte ham inn i situasjonen.

— Men du har jo forklart deg om dette før.

— Jeg gjorde oppmerksom på det.

— Jeg skal skrive til L'Abee Lund for deg.

Høyesterettsadvokat Reidar Dahl sendte følgende brev til kriminalsjef L'Abee Lund og riksadvokat Sven Arntzen:

Dok. 95.

Oslo, 19. oktober 1945.

Herr kriminalsjef L'Abee Lund,
Oslo.

ad kaptein Ola Fritzner.

Under et besøk på Landsvikavdelingen den 15. ds. meddelte politifullmektig Hagler kaptein Fritzner, at politifullmektigen hadde vært nedkaldt til Dem og fått følgende ordre:

«Avhør Fritzner. Be ham gjøre rede for *samtlige* tyskere han hadde kontakt med og hva slags samkvem han hadde, tjenstlig og selskapelig, tidsrom og sted, antall ganger.»

Kaptein Fritzner som med god grunn gikk ut fra at etterforskningen nå var avsluttet, meddelte politifullmektigen at han ønsket å konferere med meg.

Jeg vil nå tillate meg å henstille at De uten videre opphold bringer denne sak til avslutning. Kaptein Fritzner har allerede gjort rede for sitt «forhold» til tyskerne så utførlig som det overhode er ham mulig. De kan ikke være ubekjent med at antallet av dokumenter i etterforskningen vedr. kaptein Fritzner nå nærmer seg 100 eller muligens allerede har passert dette antall. Blant dokumentene ligger et P. M. fra kaptein Fritzner — såvidt jeg erindrer på ca. 20 maskinskrevne foliosider — som inneholder en detaljert redegjøgjørelse og som kaptein Fritzner har vedtatt i Forhørsretten som sin forklaring. De er sikkert også klar over at det ikke var mulig — og under ingen omstendigheter fornuftig — av en mann som drev

illegalt arbeid under okkupasjonstiden — å gjøre slike notater at der etterpå kan angis nøyaktig f. eks. hvor mange ganger kaptein Fritzner konfererte med tyskerne. Kaptein Fritzner må herom henvise til hva han allerede har forklart og tilføyer at han var såvidt ofte på Viktoria terrasse at det vel kan dreie seg om minst 2—3 ganger i uken.

Som herr kriminalsjefen vet skal en rekke militære stillinger besettes i den nærmeste fremtid og kaptein Fritzner har de beste sjangser til å komme i betraktning ved besettelsen av dem. Hans sjangser forringes nå — eller han mister dem helt — ved at etterforskningen trekker slik i langdrag og at der gang etter gang søkes etter nye anklagepunkter mot ham, når det har vist seg at de tidligere anklager ikke fører fram. Skal det fortsettes på denne måten vil politiet kunne «etterforske» denne affæren i måneder framover, og på den måten sette Fritzner helt utenfor, når det gjelder hans militære stilling. Det er ikke politiets oppgave. Jeg tillater meg å minne om hva Forhørsretten og Lagmannsretten har uttalt på grunnlag av de dokumenter som forelå på det tidspunkt, altså til og med «Scheidt» affæren, som foranlediget kaptein Fritzners arrestasjon. Hva der senere har kommet fram har Fritzner imøtegått og etterforskningen er for så vidt avsluttet. Det er denne nye ordre fra kriminalsjefen om ytterligere etterforskning, som gjør at jeg finner grunn til alvorlig å henstille, at saken bringes til avslutning straks. Jeg ønsker å fremheve at politiet har hatt rikelig tid til å drive etterforskning i denne saken helt siden fredsslutningen. Jeg har hittil holdt meg utenfor den offentlige diskusjon som har vært i denne sak, men saken interesserer offentligheten i høy grad, hvilket de mange henvendelser til meg — og det som hittil er kommet fram i pressen — tydelig gir uttrykk for. Også for politiets egen skyld bør dette nå ha en ende. Jeg akter forøvrig å henvende meg til riksadvokaten i sakens anledning.

Ærbødigst

Reidar Dahl (sign.)

Dok. 95.

Høyesterettsadvokat
Reidar Dahl.

Oslo, 19. oktober 1945.

Herr Riksadvokaten,
Oslo.

ad kaptein Ola Fritzner.

Jeg tillater meg å oversende gjennomslag av min skrivelse av i dag til kriminalsjef L. L'Abee Lund. Jeg tillater meg å henlede herr Riksadvokatens oppmerksomhet på saken. Jeg har etterhvert

fått et forstemmende inntrykk av, at etterforskningen nå nærmest får karakter av personforfølgelse, en slags prestisjesak for Landssvikavdelingen.

Med min skrivelse av i dag til Kriminalsjefen fulgte erklæring fra kaptein dr. Herman L. Løvenskiold og major dr. Sten Florelius. Jeg har ikke for hånden noen kopi av doktor Florelius's rapport, men jeg vedlegger et eksemplar av kaptein Løvenskiolds erklæring av 9. ds.

Ærbødigst

Reidar Dahl (sign.)

Dok. 88 ad 95 og 7.

Erklæring.

Jeg kan ikke nå huske om det var høsten 1942 eller straks over nyttår 1943, jeg kom i forbindelse med Ola Fritzner.

Foranledningen var at jeg skulle forsøke å få vite hvor det var blitt av en av mine slektninger, som var sendt til en fangeleir i Tyskland. Jeg henvendte meg til disponent Rolf Magnell, som anbefalte meg å gå til Fritzner. Da jeg kjente Magnell som en utmerket hjemmefrontmann, etterkom jeg hans oppfordring.

Ola Fritzner og jeg hadde gått i samme klasse på Krigsskolen, og jeg hadde siden den tid truffet ham ved forskjellige anledninger. Da jeg nå traff ham, ba jeg ham om å få vite hvordan han sto m. h. t. NS. og sin stilling innen politiet. Han ga meg da de opplysninger, som han selv har redegjort for i sin egen erklæring og dette fant jeg fullt tilstrekkelig til at jeg kunne ha full tiltro til ham. Jeg har nemlig alltid kjent Ola Fritzner som en mann der ikke ville nedværdige seg til å lyve, aller minst overfor en gammel venn, som oppsøkte ham i en anledning som denne.

Etter dette begynte vårt samarbeid, og jeg har hatt meget stor nytte av det under mitt arbeid på hjemmefronten, idet Fritzner mangfoldige ganger har hjulpet meg med råd og dåd, dels i meget vanskelige og farlige situasjoner. For mitt eget arbeides vedkommende, skal jeg tillate meg å referere til rapport avgitt til Den norske legasjonens rettskontor i Stockholm avgitt i tiden fra 4/9—9/9 1944.

Da det var en selvfølge at jeg ikke kunne gjøre noen som helst slags opptegnelser over arbeidet, er det nå umulig å huske detaljer ved det samarbeid jeg hadde med Ola Fritzner, men jeg kan trygt si at for meg var det av den aller største betydning å ha en så utmerket støtte innen politiet. Ved hjelp av denne lykkedes det meg flere ganger å avverge ting som kunne ha hatt meget uheldige følger for vårt arbeid og som kunne ha bragt en rekke personer i hendene på tyskerne. Ved Fritzners hjelp lyktes det meg å etterspore en hel del personer som var ført til Tyskland og å komme i forbindelse

med dem, så deres familier fikk rede på om de var i live og hvor de var. Dessuten fikk jeg gjennom Fritzner løslatt personer som ble holdt som fanger på Grini og i ett tilfelle fikk jeg ved hans hjelp omgjort dødsdom til livsvarig tukthus. Under det arbeid som jeg deltok i på hjemmefronten fra høsten 1940 til høsten 1944, da jeg måtte flykte til Sverige, var det en dyd av nødvendighet i størst mulig utstrekning å glemme navnene på de personer som ble hjulpet på den ene eller den annen måte. Det er derfor forholdsvis få konkrete eksempler jeg kan nevne i de tilfeller hvor det var navngitte personer som ble hjulpet, men jeg skal her anføre noe av det jeg kan huske. For øvrig håper jeg at mitt ord må stå til troende når jeg erklærer at jeg ikke hadde kunnet utføre på langt nær det som jeg hadde held til å få utrettet uten Ola Fritzners hjelp.

For mitt eget personlige vedkommende, fikk jeg ofte advarsler av Fritzner, når jeg selv på en eller annen måte kom i faresonen, og det var han som advarte meg da Gunnar Waaler var blitt tatt, så det lykkedes meg å komme over til Sverige.

M. h. t. Gunnar Waaler, så hadde jeg flere ganger advart Fritzner mot ham. Han hadde ofte helt ville ideer og måtte stoppes, da han ellers lett hadde gjort mer skade enn gagn. Den gang Fritzner av Waaler ble oppfordret til å hjelpe til med å ta Fehmer til fange, utviklet Waaler først planene for meg. Jeg sa ham da at jeg var villig til å forelegge saken for Fritzner, idet jeg sa at jeg som hans venn lettere kunne snakke med ham om en så delikat sak, enn Waaler, som han ikke kjente noe videre til. Hadde Waaler den gang latt meg ta hånd om saken, ville en hel del ubehageligheter både for hjemmefrontens ledelse og for Ola Fritzner kunne vært unngått.

For øvrig står jeg gjerne til tjeneste med alle opplysninger som måtte ønskes om mitt kjennskap til Ola Fritzner.

Oslo, den 9. oktober 1945.
H. L. Løvenskiold.

Dok. 89 ad dok. 8.

Sten Florelius
Major i Hærens Sanitet.

Rapport om Ola Fritzner.

Da jeg under okkupasjonstiden i mitt arbeid var i temmelig stor kontakt med kaptein Fritzner, føler jeg meg forpliktet til å sende inn en rapport angående den forbindelse han hadde med meg. Allerede sommeren 1940 konfererte jeg ofte med Fritzner angående situasjonen i sin almindelighet og spesielt om politiets tjeneste, idet jeg hadde fortsatt som lege ved politiavdelingen i Gardekasernen, hvor jeg tidligere var ansatt som Gardens lege.

Etter at Fritzner ved juletider 1940 var kommet mer i direkte kontakt med avdelingen i kasernen, kom vi mer og mer i forbindelse med hverandre. Jeg var alltid formann i den legenemnd som ble holdt når nye mannskaper skulle tas inn ved avdelingen, og Fritzner så det alltid som sin oppgave å holde hirdens folk og medlemmer av partiet utenfor avdelingen i den utstrekning det var mulig. Hvor ikke mannskapenes utdannelse var så dårlig at man av den grunn uten videre kunne kassere dem, hadde legene ordre fra Fritzner til å søke å få kassert på legemessig grunnlag de personer som var lite ønskelige.

Undersøkelsen av mannskapene ble foretatt på en slik måte at man alltid mottok tegn fra Fritzner, som var til stede ved legenemndene, om mannen var ønskelig eller ei. Vi forsøkte alltid å etterkomme disse tegn i så stor utstrekning det var mulig. Omvendt hadde vi ordre til å se gjennom fingrene med mindre iøyenfallende feil hos en mann hvis det var en mann som det var ønskelig å få inn. Ved en spesiell anledning ble 2 mann godkjent på tross av at de måtte kasseres av legenemnden på grunn av fargeblindhet. De 2 karene ble tatt inn på direkte ordre fra kaptein Fritzner, fordi de skulle unngå arbeidsinnsats, og jeg hadde inntrykk av at kaptein Fritzner hadde spesielle oppgaver for dem. Guttenes navn var brødrene Torp. Så lenge jeg hadde med politiet å gjøre fortsatte legenemnden på samme måte.

Etter at jeg hadde sittet inne ble jeg avskjediget fra luftvernet av Riisnæs, til tross for at Fritzner direkte gikk inn for å ha meg stående der. Jeg ville da også forlate tjenesten i Politikasernen, men Fritzner mente at det var av betydning at jeg fremdeles ble i den stillingen, og han ordnet det derfor slik at jeg ikke ble fjernet derfra for at jeg fremdeles skulle ha kontakt med de ikke nazistiske elementer på kasernen.

Jeg ble daglig innkalt til Fritzner og fikk orientering om forhold som det var av betydning at man i luftvernet hadde kjennskap til, som f. eks. påtenkte aksjoner mot luftvernet, påtenkte personellforandringer innen luftvernet, og andre ting som var av betydning på den måten at vi i tide kunne treffe de nødvendige motforholdsregler. Fritzner var oss i luftvernet på denne måten meget behjelpelig med å holde nazistene borte fra dette i så stor utstrekning som mulig. Også på andre områder hadde jeg kontakt med Fritzner, nemlig i hans store arbeid med hjelp for og til fanger i tyske og norske fengsler. Jeg vet ingen enkeltperson som på dette området har utført et større arbeid under okkupasjonstiden, ikke bare ved å forsøke å skaffe fanger ut, men også ved å skaffe oss opplysninger i hvilken sak fangene satt, hva man ville ha på dem o.s.v., ting som hadde en kollossal betydning for dem som arbeidet utenfor.

For min personlige del vil jeg tilføye at kaptein Fritzner gjennom Gestapo fikk ordnet med besøkstillatelse til meg ved flere anledninger, hvilket hadde stor betydning for dem jeg var i kontakt med utenfor fengslet. Videre fikk han ordnet så jeg hadde anledning til å fortsette arbeidet med luftvernets sanitet mens jeg satt inne. På den måten ble jeg åpnet adgang til god kontakt med utenverdenen og fikk anledning til å utarbeide bestemmelser og direktiver som hadde direkte betydning for illegalt sanitetsarbeid. Bestemmelsene om forhold ved evakuering av sykehus etc. ble tatt inn i K. T. P. Mitt tilfelle er sikkert ikke enkeltstående, men kan tjene som et eksempel på hva Fritzner kunne oppnå med å knytte kontakter tvers igjennom de hindringer som ellers ofte var i veien.

Når denne rapporten fremkommer så sent, er det fordi jeg tidligere har ansett det som en selvfølge at Fritzner ville få en fullstendig oppreisning på alle punkter, og at jeg derfor fant de ting som jeg hadde hatt med ham å gjøre å være unødvendig å gjøre oppmerksom på.

Som saken har trukket ut, finner jeg det imidlertid nødvendig at alle de opplysninger som overhodet kan skaffes bør komme fram. Det må ikke skje at der blir hengende noe igjen av mistanke ved en mann som har ofret seg i den grad for sitt arbeid på den riktige siden som Ola Fritzner har.

Oslo, den 11. oktober 1945.
Sten Florelius.

Men høyesterettsadvokat Reidar Dahls alvorlige henstilling synes bare å ha virket ansporende på Landssvikpolitiets arbeidsiver. Den 22. oktober 1945 avlegger politifullmektig Kåre Hagler igjen besøk hos kaptein Fritzner i Vollen for å få enda mere detaljerte opplysninger om hans samkvem med tyskere. Politifullmektig Hagler rapporterer:

Fra oktober 1940 til julaften samme år hadde siktede tjenstlig med Gestapo å gjøre. Notater fra denne tid har siktedes kontormann Nordby gjemt for ham og gjenpart av notatene leverer siktede.

Etterat siktede ble sjef for den praktiske politiutdannelse i gardekasernen, hadde han tjenstlig ikke noe med Gestapo å gjøre. Det kjennskap han hadde fått til disse folk utnyttet han fremover til å hjelpe norske som ble arrestert. Han henviser til sitt PM, hvor han har nevnt samarbeid med konsul Sigurd Roll. Etterat siktedes kone hadde fått Roll løslatt, ble siktedes humanitære arbeid meget omfattende. Det medførte tilsvarende hyppige besøk på Victoria Terrasse. Siktede konfererte der med snesvis av tyskere, uten at han kan oppgi navnet på andre enn dem han har angitt i sitt PM. Siktedes arbeid for nordmenn fortsatte under hele okkupasjonstiden med besøk på Terrassen 2—3 ganger ukentlig, til tross for at siktede stadig mottok advarsler og trusler fra statspolitiet.

Med siktedes selskapelige omgang med tyskere forholder det seg slik: Når en sak var særlig vanskelig og han ikke kom noen vei med den på Terrassen, ble siktede og konsul Roll enig om at de skulle forsøke med å be den eller de tyskere som skulle bearbeides hjem til siktede. Mat og drikkevarer til disse selskaper ble skaffet til veie av Roll. En enkelt gang måtte et slikt lite selskap arrangeres uten at noen spesiell sak skulle bringes på bane, for å unngå at tyskerne skulle få mistanke til selskapelighetens egentlige årsak. Det var gjerne avdelingssjefene som ble «bearbeidet» på denne måte. Det var Fehmer når det gjaldt Mil.Org.-saker, Esser i avissaker, Wagner i jøde- og prestesaker, dr. Ritz i saker ang. syke fanger. Av norske som har vært tilstede under slike sammenkomster kan nevnes Sigurd Roll, Hjemmefrontens sanitetssjef dr. Bjørn Foss, nuv. politilæge dr. Lars Hansen. Siktede har ikke vært i noe egentlig selskap hos noen tysker, men det kan ha hendt at han har vært hjemme hos en av dem en ettermiddag eller en kveldsstund for å snakke om en eller annen sak, og at det da er blitt budt på en drink. Under enhver omstendighet ble siktedes selskapelige omgang med tyskere bare drevet i den utstrekning som var nødvendig av hensyn til hans humanitære arbeid. Siktedes selskapelige sammenkomster med tyskerne fant ikke sted mer enn et par ganger årlig.

Opplest og vedtatt — Kaare Hagler (sign.)
pfm.

Den 23. oktober 1945 ber riksadvokat Sven Arntzen de herrer statsadvokater for landssviksaker i Oslo om å få dokumentene i saken mot kaptein Fritzner med politiets uttalelse.

Den 24. oktober avhøres en annen hjemmefrontleder, lagmannsrettssakfører Ole Borge, som forklarer: (Dok. 65.)

«Jeg er kjent med Jens Chr. Hauges forklaring og slutter meg til den.

— — —

Jeg har det inntrykk at siktedes innmelding i NS. opprinnelig var reelt ment, men at han så hva vei det bar og derfor forsøkte å redde seg i land. Jeg mener at siktede satt i en slik nøkkelstilling at han, om han ønsket det, måtte ha kunnet skaffe motstandsbevegelsen verdifulle informasjoner. Jeg har imidlertid ikke kjennskap til at det noensinne er kommet opplysninger av vesentlig betydning fra ham.»

Samme dag ble forsvarsministeren, Jens Chr. Hauge, avhørt på nytt. (Dok. 8.) På spørsmål om forsvarsministeren kjenner til at siktede har hjulpet hjemmefronten i noe tilfelle, svarer han:

«Jeg har ikke kjennskap til noe bestemt tilfelle, men jeg har hørt at han har ytet assistanse i enkelte saker, men oss i sentralledelsen har så vidt jeg vet aldri blitt hjulpet og de to gangene jeg hadde med ham å gjøre ble resultatet, som før nevnt, negativt.»

Herrene Borges og Hauges kontaktmann til kaptein Fritzner, politifullmektig Gunnar Waaler, fastslår i sin «redegjørelse for personlige forhold under okkupasjonen» (Dok. 87) *side 22:*

«Blant de ting jeg fikk av Fritzner kan nevnes opplysninger om A. T., og en oppgave (over) med hvilke styrker og på hvilke steder

Hirdstyrkene skulle møtes i tilfelle «mobilisering». I flere tilfeller fikk jeg opplysninger om arresterte personer og deres oppholdssted». *Side 26:* «Høsten 1943 hadde jeg, vesentlig gjennom Fritzner, skaffet en del opplysninger om den kjente affære ute på Drammensveien hvor et par tyskere ble drept og en nordmann hårdt såret ført til Aker Sykehus. Det var visstnok denne nordmann som hadde vært med på likvideringen av angiversken på Nesbroen i Asker.» *Side 37:* «I begynnelsen av juli inntraff den bekjente affære på Flaskebekk på Nesodden. Fehmer med 10 menn hadde dradd utover for å ta en ulovlig sender, og var kommet i kamp med 3 nordmenn. Anker (forsvarsminister Jens Chr. Hauge) kom hjem til meg og ba meg skaffe rede på enkelthetene. Det gjaldt særlig å skaffe rede på om alle nordmenn var drept eller om noen var tatt levende av tyskerne. Jeg oppsøkte Fritzner, som først ringte opp til dr. Esser. Denne henviste imidlertid til Søvik. Jeg fikk så Fritzner til, under et saklig påskudd, å oppsøke Søvik, og fikk deretter enkelthetene berettet av Fritzner. Alle tre døde. Anker (forsvarsminister Jens Chr. Hauge) fikk rapporten samme dag.»

Man må ha lov til å anta at Landssvikpolitiet konfererte med hjemmefrontlederne J. Chr. Hauge, O. H. Langeland og Ole Borge om Fritznersaken etter domstolenes kjennelse. Konferansen resulterte øyensynlig i at herrene lot seg innkalle som vitner etter på forhånd å ha diskutert formuleringen av sine prov, som er blitt bemerkelsesverdig «ensrettet». Det er bare statsadvokat Gunnar Waalers redegjørelse for egne forhold under okkupasjonen som faller utenfor «mobiliseringsplanen» på en for denne nokså uheldig måte.

Som kommentar til statsadvokat Gunnar Waalers redegjørelse og lagmannsrettssakfører og hjemmefrontleder Ole Borges vitneprov kan følgende brev og forklaring ha interesse:

Herr kaptein Ola Fritzner,
Postboks 1018, Oslo.

14. juni 1948.

ad Deres arrestasjon.

Under henvisning til mitt brev av 11. ds. og dagens telefonsamtale, skal jeg opplyse, at såvidt jeg erindrer var sakens sammenheng ifølge Bjerklunds dagbok flg.:

I et par mnd. før arrestasjonen var De blitt skygget av tyskerne. Grunnen hertil var bl. a. uttalelser som skrev seg fra sakfører Ola Borge. Bjerklund antok at Borge var medvirkende årsak til selve

arrestasjonen, men jeg erindrer ikke nå begrunnelsen herfor. Dagbokutskriften om denne sak var på 2 maskinskrevne ark, men det ovenanførte er alt hva jeg nå husker. Jeg heftet meg bare ved hovedsaken, da jeg jo hadde en avskrift som jeg anså trygt oppbevart i Hærmuseets låste skap og dessuten lå originalen i Bjerkelunds jernskap i AT. Jeg vil forøvrig ikke unnlate å meddele følgende: En morgen høsten 1944 ringte Bjerklund hjem til meg før jeg var gått på kontoret og ba meg komme innom snarest mulig. Da jeg kom fortalte han at han den foregående aften hadde hørt at det var tale om å arrestere Dem. Dette var grunnen til hans henvendelse til meg. Jeg telefonerte straks fra Bjerklunds kontor og i hans nærvær til Deres kontor, hvor jeg fikk svar at De ikke var å treffe. Deretter telefonerte jeg til Deres hjem uten å få svar. Bjerklund gikk da ut fra at De alt var arrestert og ringte — jeg tror det var til Marthinsen eller Søvik — og fikk Deres arrestasjon bekreftet. På spørsmål fra meg om Bjerklund kunne hjelpe Dem lovet han å gjøre sitt beste. Han fortalte noen tid senere at han hadde tatt saken opp med Quisling og Redies eller Fehlis. Hans inntrykk var at saken var meget alvorlig at det utvilsomt sto om livet.

— — —

Bjerklund ville ikke oppgi sin kilde.

Den avskrift jeg fikk la jeg straks ned i Aphelen: Dictionnaire Royal, Kjøbenhavn 1773 under bokstaven F. I samme bok har jeg lagt fortegnelse over offiserer som ga «Lojalitetserklæring» til NS. og tyskerne under bokstaven L. Boken med de nevnte dokumenter lå i Hærmuseets kontor da kaptein Skaar overtok museet i midten av mai 1945. Dokumentene må derfor være i behold fremdeles.

Ærbødigst

Knut Esmarch (sign.)

(De nevnte dokumenter er nå forsvunnet. Forf.'s anm.)

Stapofullmektig *Olav Borgi* — livsvarig fange på Akershus Landsfengsel er villig til på anmodning fra advokat eller politi å gi følgende muntlig avgitte forklaring av 25. september 1948 — skriftlig:

Jeg kjenner meget godt til Fritzners arrestasjon. Den direkte foranledning var følgende:

En mann som var ansatt i Nordag reiste mellom Stockholm og Oslo. Hjemmefronten trodde på ham, men fullmektig Waaler fikk begrunnet mistanke og ba en grensepolitimann, som Waaler kjente og stolte på, ta affære. Grepomannen var uheldig og ble tatt av tyskerne. Han tilsto alt og oppga Waaler. Denne ble straks arrestert. Han *fortalte uten press av noen som helst art* om en hjemmefront-

manns oppholdssted utenfor Oslo, samt ga likeledes uten press meget fullstendige opplysninger om Fritzner. Disse opplysninger førte til at Fritzner straks ble arrestert. Han benektet hårdnakket alt det Waaler hadde sagt.

Jonas Lie var rasende og ville ha Fritzner for krigsrett for å få ham skutt som den spion og forreder han var og var meget aggressiv. Marthinsen gikk derimot usedvanlig sterkt inn for Fritzner. Med samtykke av Marthinsen gikk jeg til Fehmer som ikke ville tro på beskyldningene mot Fritzner og sa at Fritzner ikke skulle bli skutt i noe fall.

Jeg vet at sakfører *Ola Borge* også hadde forbindelse med Fritzners arrestasjon, men jeg kan ikke nå erindre detaljer og må tenke meg nøye om. Jeg søker min sak gjenopptatt og vil ikke si noe som ikke er 100% sikkert, da det kan ødelegge mine sjangser for gjenopptagelse. Jeg er dømt til livsvarig fengsel.

Den 25. oktober 1945 møtte kaptein Karl Hagen på Landssvikavdelingens kontor i Bodø og forklarte:

Dok. 100.

Gjennom en artikkel av Bendt Winge i «Morgenbladet» nr. 115 for 27/9 1945 er jeg blitt kjent med kaptein Ola Fritzners forhold og ønsker i den anledning å få gi følgende forklaring:

Etter min løslatelse fra konsentrasjonsleiren på Falstad høsten 1942, besøkte jeg kaptein Finn Berg i Trondheim. Det var 14. eller 15. september 1942. Vi hadde da en samtale om våre offiserskamerater. Der var ingen andre til stede. Jeg erindrer at kaptein Berg fremholdt som sin bestemte oppfatning at kaptein Fritzner allerede den gang sto i NS. og tjenestgjorde i politi-etaten som spion for heimefronten. Jeg fikk dog ikke inntrykk av at kaptein Berg sto i direkte kontakt med Fritzner. Kaptein Berg ble skutt 3 uker senere. — Jeg mener derfor det er riktig å fremkomme med denne opplysning.

— — —

Samme dag begynte Landssvikpolitiet i Oslo å forhøre en rekke gestapister på Akershus etter at kaptein Fritzner på forhånd hadde vært presset for opplysninger om sin forbindelse med disse folkene gjentagne ganger.

Dok. 96.

Wilhelm Esser, 37 år, Kriminalrat, f. t. Akershus Landsfengsel, kjenner sitt vitneansvar, forklarer at han lærte å kjenne Fritzner

første gang høsten 1940, hvor de begge var innkalt i et møte hos dr. Meyer i Stortingsbygningen. Foranledningen til møtet var den nye våpenforordningen som da nettopp var kommet. Fritzner møtte som forbindelsesoffiser mellom Politidept. og de tyske myndigheter.

Etter den dag oppsøkte Fritzner V. på Viktoria Terrasse. V. hadde alltid inntrykk av at Fritzner ved disse besøk opptrådte som bindeledd mellom Politidept. og Det tyske sikkerhetspoliti. Når han oppsøkte V., var det alltid for å høre om folk som var arrestert, hva saken gjaldt, og det gjaldt for Fritzner å få dem løslatt. Det kunne ofte være personlig kjente av Fritzner saken gjaldt, men det kunne også ofte være pårørende eller venner til folk som var arrestert, som hadde henvendt seg til ham og bedt ham om hjelp. På denne måten utvirket Fritzner at folk kunne bli løslatt med en gang, eller det ble gjort fortgang med etterforskningen. Når det var større saker det gjaldt, fikk han ofte til svar at sikkerhetspolitiet på det daværende tidspunkt ikke kunne gi noe bestemt svar, men de skulle komme tilbake til saken siden, når den var mer etterforsket. Dette gjaldt saker som V. hadde befatning med. Var det folk som var arrestert av andre avdelinger, ble Fritzner henvist til Fehmer eller Preiss, eller det hendte at V. fikk navnet på vedkommende arrestant og undersøkte hvordan saken sto. På denne måten foranlediget Fritzner uten tvil at en hel del mennesker ble løslatt — uten at V. nå kan huske hvor mange. V. husker særlig et tilfelle hvor Fritzner foranlediget at en konstabel som var sendt til Tyskland ble løslatt. Høsten 1943 holdt Sikkerhetspolitiet en stor rassia i strøket Grønland, og hadde Grønland politistasjon som standkvarter. General Rediess hadde kommet inn på politistasjonen og en konstabel hadde herunder smilt hånlig eller gjort noen grimaser med ansiktet mot generalen. Dette hadde han oppfattet som en fornærmelse, og konstabelen var blitt arrestert på flekken og sendt til Tyskland. Fritzner kom opp til V. og snakket om saken en stund senere. Han hadde med seg et bilde av konstabelen og mente at arrestasjonen måtte være en misforståelse, for konstabelen hadde skjev munn. Dette fremgikk tydelig av bildet. V. skrev en liten rapport over forholdet og la ved bildet og sendte det til den avdeling som hadde behandlet saken mot konstabelen. Det gikk ikke så lang tid før konstabelen kom tilbake fra Tyskland. Han ble straks løslatt, og etter hva V. hørte begynte han i tjenesten igjen.

Etter som tiden gikk, utviklet det seg et vennskapsforhold mellom Fritzner og V. Han likte Fritzner særlig godt fordi han mot mange andre sa sin hjertens mening. V. betrodde også Fritzner ting i tjenesten som han helst burde tidd stille med. Han kjente således Fritzner meget godt og fikk inntrykk av at han var nærmest «papir-

medlem» i NS. Han sa flere ganger at han følte seg bundet til den ed han hadde gitt kongen som offiser.

Nyttårsaften i 1941 var det en fest hjemme hos Fritzner privat. V. og Fehmer med fruer var til stede, og V. og Fritzner ble dus. Siden den tid var V. flere ganger hjemme hos Fritzner. Fehmer og Wagner var der også noen ganger. V. betraktet Fritzner som en god venn. Fritzner ble stabsleder for ordenspolitiet og fortsatte også etter den tid å besøke V. for å få folk løslatt. Han hadde mange kjente utover landet, og disse hjalp han til å få jakttillatelser og geværer, selv om de ikke var medlemmer i NS.

Den 25/8-44 ble Fritzner arrestert, og det kom helt overraskende på V., som da nettopp hadde reist opp til Lommedalen på ferie. V. fikk ilbud til hytta om å melde seg for Reinhardt. Om kvelden da han meldte seg, fikk han beskjed av Reinhardt at det gjaldt Fritzner. Weiner hadde drevet etterforskning i en sak som han kalte «den illegale politiorganisasjon», og politifullm. Magnussen skulle være leder. Fritzner ble arrestert om morgenen på kontoret. Reinhardt bebreidet V. sterkt at han hadde hatt Fritzner som omgangsvenn. og fikk ikke lov til å snakke med ham og ble heller ikke innviet i saken nærmere. Siden har ikke V. hatt noen befatning med Fritzner.

V. vil til slutt tilføye at han fikk det inntrykk at Fritzner var en mann med fast karakter, og som ikke fryktet for å si sin mening, samme til hvem det var. Det var også en åpen og ærlig mann.

Opplest og vedtatt.

Dok. 97.

Avhørt på Akershus fengsel fhv. Kriminalobersekretär *Richard Hermann Wilhelm Bruns,* f. 28/6 1900 i Neuringe, gjort kjent med sitt ansvar som vitne, forklarer:

Vitnet ble kjent med politioberst Ola Fritzner visstnok i 1942, da han ble forestilt for ham av Fehmer. Fritzner var da på Viktoria Terrasse i anledning en del arresterte, for å spørre hvordan deres sak sto, om det var sjanse for at noen kunne bli løslatt og for å forsøke å utvirke besøkstillatelse. Senere oppsøkte Fritzner V. flere ganger på V. Terr. Hans besøk gjaldt alltid det samme.

Vitnet hadde inntrykk av at Fritzner var en god venn av Fehmer og Esser, og tror at han omgikk dem en del privat. Vitnet snakket en gang med Fehmer om Fritzner, og de mente begge at Fritzner var en sterk motstander av NS og var en ivrig «jøssing». Vitnet syntes at det var rart med alle disse forespørslene fra Fritzner om fangene og spurte Fehmer om han var «all right», og om det kanskje kunne være andre grunner for at han kom dit så ofte. Dertil svarte

Fehmer at det var helt sikkert at Fritzner bare forsøkte å hjelpe fanger, og tilføyet at han var en god venn av ham.

Opplest og vedtatt.

Dok. 98.

Avhørt i Akershus Landsfengsel den 25/10-45 *Siegfried Wolfgang Fehmer,* f. 10/1 1911 i München, Kriminalrat, gjort kjent med vitneansvaret og saka:

Jeg har kjent Ola Fritzner siden mai 1940, da han visstnok var forbindelsesoffiser mellom tyskere og det norske politi.

Jeg traff ham meget ofte og ble allerede i 1940 dus med ham, for øvrig den første nordmann jeg ble dus med. Sammen med min kone feiret jeg og Esser med frue nyttårsaften 1941 hos Fritzner. Min kone ble meget gode venner med fru Fritzner, og de var ofte i byen sammen. Esser kjenner i grunnen Fritzner bedre enn jeg. Forbindelsen mellom oss var rent vennskapelig, og Fritzner har aldri kommet med opplysninger av noen som helst art. Det eneste tjenestlige vi hadde med hverandre var henvendelser fra Fritzner for å oppnå lettelser for norske fanger, særlig for politifolk. Jeg vet at det ble sett med skepsis på Fritzner fra NS og Statspolitiets side. Det har han fortalt selv, og jeg har også hørt det fra annet hold.

Antagelig allerede i 1940 tilrådet jeg Fritzner å melde seg inn i NS, da jeg syntes det var synd at en så prektig mann skulle bli satt utenfor. Han nevnte for meg at han syntes det var svært mange dårlige individer i NS., og jeg antydet da at han kunne være behjelpelig med å få fjernet disse ved å melde seg inn. Det er muligens min skyld at han omsider meldte seg inn i NS. En gang nevnte han for meg at han var gammel nasjonalsosialist og at han hatet kommunistene. Hans svoger gjorde tjeneste på Østfronten, og da jeg spurte ham hvorfor han ikke selv meldte seg, svarte han at han kunne ikke gjøre det, da han følte seg bundet av sin ed til Kongen. Fritzner mente at Kongen ikke hadde handlet rett ved å forlate landet, men Fritzner ville allikevel ikke bryte sin ed. Jeg forsto at F. satte meget stor pris på general *Ruge,* hvis fotografi han hadde på en hedersplass i sin leilighet.

Fritzner hadde meget å utsette på regjeringen i London, kanskje særlig på grunn av at den tilhørte Arbeiderpartiet, som hadde ødelagt det norske forsvar. Han hadde alltid meget å kritisere NS, men jeg forsto han likte Tyskland.

Fritzner talte alle norske offiserers sak, unntatt en kaptein som var arbeidervennlig, kanskje nærmere kommunist og ble arrestert omtrent samtidig med kaptein Riise. Så vidt jeg husker måtte det være kaptein Skotte. Fritzner uttalte at vi godt kunne skyte ham, men hans råd må ikke oppfattes bokstavelig, og det gjorde

heller ikke jeg den gang. Skotte ble ikke skutt, men jeg vet ikke sikkert hvorledes det gikk ham.

Jeg hjalp aldri Fritzner til å oppnå noen fordeler, men jeg vet at Esser hjalp ham til å få radio. Jeg vet at Fritzner var på jakt, og det er sikkert en eller annen som har hjulpet ham til jakttillatelse.

Fritzner reiste nå og da til grensen sammen med major Schneider i det tyske ordenspoliti. Dette var tjenestereiser, som visstnok hadde noe med luftvernet å gjøre.

Jeg vet at Hauptsturmführer *Wagener* i SD har vært invitert hjem til Fritzner.

Jeg har ikke hatt noe med Fritzners forfremmelser å gjøre, og han spurte meg aldri til råds om han burde ta imot forfremmelser.

Fritzner var en venn av ordfører *Stenersen* i Aker, som jeg besøkte sammen med Fritzner. Etter Fritzners egen uttalelse var Stenersen den eneste av de høyere NS.-folk som han satte pris på og hadde omgang med.

Etter at Fritzner var blitt arrestert i august 1944 forklarte han under forhør av *Weiner* at han hadde fått i oppdrag å bortføre meg ved å invitere meg hjem til seg. Dette hadde han ikke orket å gjøre, men derimot gitt anvisning på hvorledes jeg kunne bortføres på annen måte. Dette bekreftet han overfor meg under et kort avhør. Årsaken til at Fritzner ble arrestert var at *Waaler* hadde *oppgitt ham under forhør.*

Jeg avtalte med *Reinhardt* at Fritzner ikke skulle bli NN-fange og at han skulle få særbehandling hvis han ble sendt til Tyskland, muligens slippes ut hvis han forpliktet seg til å ta opphold innen et bestemt område. Hvis han var villig til å gjøre tjeneste på Østfronten, skulle han bli løslatt øyeblikkelig.

En gang ba Fritzner meg å få utlevert en maskinpistol til selvforsvar, men jeg fikk ikke tillatelse til det av Reinhardt. Mens han satt arrestert, spurte han meg om jeg husket dette og sa at det var fordi han hadde ventet et anslag etter at han hadde avslått anmodningen om å bortføre meg. Fritzner fikk ingen særbehandling mens han satt arrestert her.

Jeg fikk inntrykk av at fru Fritzner var en motstander av NS.

Fritzner likte hverken Olbjørn, Riisnæs eller Marthinsen. Derimot satte han pris på Jonas Lie, som visstnok var hans gamle venn.

Min kone hadde fått det inntrykk at Fritzner var så stor patriot at han ikke ville gå av vegen for å utrydde meg, og hun advarte meg derfor mot å vanke sammen med ham.

Opplest og vedtatt.

Avhørt i Akershus Landsfengsel 26/10-45, *Ernst Josef Albert Weiner*, f. 13/12-13 i Neustadt. Kriminalrat, gjort kjent med saken og vitneansvaret, forklarer på norsk:

Jeg hadde intet kjennskap til Fritzner før Søvik høsten 1944 meldte til *Keller* i Sipo at *Waaler*, som var arrestert av Statspolitiet, under forhør hadde gitt opplysninger om at Fritzner arbeidet illegalt. Keller snakket med meg om dette, og jeg fikk i oppdrag å arrestere Fritzner. Dette gjorde jeg, og avhørte ham senere 3 eller 4 ganger.

Under disse forhør forklarte Fritzner, etter at han til å begynne med ikke hadde villet fortelle noe til Reinhardt, at han i illegal hensikt hadde vært i forbindelse med Waaler, som bl. a. hadde bedt Fritzner være behjelpelig med å bortføre Fehmer. Fritzner ville ikke at dette skulle gjøres i hans leilighet, men ga senere anvisning på hvorledes det kunne gjøres på annen måte. I et av de siste forhør erkjente Fritzner at han hadde hatt forbindelse til en mann i Mil. Org., og nevnte mannens navn uten at jeg husker det nå. Likeledes erkjente han at han hadde vært i forbindelse med en Løvenskiold som bodde på Nesodden og hadde en hel kasse med saker fra Waaler nedgravd i haven sin. Jeg tror Fritzner ikke oppga noen navn før han var sikker på at vedk. var rømt. Videre kom det frem under forhørene at Fritzner hadde forsøkt å utnytte sitt bekjentskap med Esser og Fehmer for å få opplysninger om forskjellige saker Sipo hadde til behandling. Fritzner hadde, delvis til en Mil.org.-mann og delvis til Waaler, levert opplysninger om grensebefestninger, utdannelse av politi og hird, bevepning av disse og hvor våpnene var lagret, og en fortegnelse over alle NS-journalister.

På spørsmål om hvorfor han var medlem av NS, svarte Fritzner at han ikke var overbevist nasjonalsosialist, men han meldte seg inn etter henstilling fra general Ruge og fylkesmann Christensen for å kunne gjøre noe godt for Norge, uten at det kom tydelig fram om det var for å arbeide illegalt.

I det hele tatt ble Fritzner påført så mange ting at saken var meget alvorlig for ham, og jeg tror sikkert han ville ha blitt dømt til døden hvis saken hans var kommet for tysk krigsrett. En av grunnene til at dette ikke ble gjort, tror jeg sikkert var at Fritzner hadde utført et godt arbeid for Tyskland under sin tjeneste i Saarområdet i 1934.

Natten etter at statspolitisjef Marthinsen var blitt skutt, spurte Fehlis etter Fritzners sak. Denne sak oppbevarte jeg i mitt jernskap etter anmodning fra Fehmer og fordi jeg hadde gitt Waaler mitt æresord på at ingen av de personer han hadde oppgitt, skulle bli arrestert.

(Tross Weiners «æresord» ble følgende av de menn hvis navn var oppgitt i «Waalersaken» arrestert: Fotografene Treider Westen, statskjemiker Wolff, von Tangen, politifullmektig Kjell Magnussen, løytnant Svenning og diakon Arnesen. Av dem ble Kjell Magnussen, Svenning og Arnesen skutt. Forf.'s anm.)

Fehlis fikk ikke se saken, men jeg tror det var hans hensikt at *Fritzner skulle dømmes til døden.*

Fritzner satt arrestert på Akershus og ble behandlet som en vanlig fange uten noen lettelser så lenge jeg hadde med ham å gjøre. Senere overtok Fehmer saken.

Jeg fikk inntrykk av at Fritzner hadde sympati for Tyskland, men ikke for nasjonalsosialismen, og at han var en motstander av kommunismen.

Opplest og vedtatt.

Når man leser gestapistenes vitneprov kan man tydelig merke hvordan Landssvikpolitiet legger spørsmålene opp i en eneste, bestemt hensikt. Men fremgangsmåten førte åpenbart ikke målet, for allerede neste dag ble kaptein Fritzner igjen forhørt i sitt hjem i Vollen i Asker og anmodet om å oppgi flere tyskere han hadde hatt forbindelse med enn dem som var nevnt i hans P. M. Hertil svarer siktede blant annet:

«Da fullmektig Hagler den 22. ds. var ute i mitt hjem i Vollen for å få min forklaring om mine tyske bekjentskaper ble eksaminasjonen og min hukommelse etter hvert penset helt inn på Gestapofolk.

Jeg har senere tenkt og forsøkt å huske mer om dette. Av tyske bekjentskaper jeg såvidt jeg nå erindrer ikke har nevnt i mine forklaringer, er en forvaltningsoffiser i det tyske Opo — Weber Lotsch — som jeg hadde behov for å være venner med, en tysk forretningsmann i Norge ved navn Renz, som har utført et strålende hjelpearbeid for fanger for Magnell og meg, og som jeg har avgitt forklaring om, samt en tysker som var i marinen, formentlig i overvåkingen, ved navn *Bohrmann.* Denne mann hadde bodd ca. 20 år i Sverige og da under navn av *Bolte.*

På spørsmål om hvordan siktede ble kjent med B. fortalte han: En gammel militær venn ul.kapt. Henrik Brun fortalte meg en gang at han kjente Lyder Ramstad. Ramstad hadde deltatt som frivillig i forrige verdenskrig på tysk side og hadde skrevet en bok om sin deltagelse. Jeg var interessert i å treffe Ramstad av denne grunn og nevnte det for Brun, som så en dag brakte oss sammen. Av disse to fikk jeg høre om en tysk marinemann, som det også interesserte meg å komme i kontakt med a. h. t. eventuelle militære opplysninger jeg derved kunne få rede på. Jeg ble ført sammen med ham en gang høsten 1940 i Deutsches Haus. Bohrmann var en mystisk person som vakte min interesse. Jeg ba ham derfor en tid etter hjem. Den tid han var stasjonert i Oslo, kom han i ny og ne til meg. Jeg har aldri vært hjemme hos B. eller ute med ham. Vi har aldri turet sam-

men. B. var litt av en alkoholiker, ble senere av den grunn forflyttet til Bergen og så til Nord-Norge. I mitt arbeid manglet jeg totalt bekjentskaper innen Wehrmacht, av den grunn var bekjentskapet med B. av verdi for meg. Det jeg fikk ut av B. som var av interesse meddelte jeg straks kaptein Vethe.

På forespørsel opplyser siktede at han sikkert, også vis a vis B. har beklaget seg over tyske SS troppers plyndring av hans hjem på festningen i Halden. Men den delvise erstatning S. fikk for dette, har han fått ad regulær vei av oppgjørskontoret, i likhet med tusen andre. Såvidt S. erindrer har Ramstad og hans kone vært sammen med B. i S.'s hjem i alt 2 ganger — en gang i begynnelsen av vårt bekjentskap og en gang i slutten av (formentlig) 43, da B. med sin «forlovede» hadde anmeldt sin ankomst til undertegnede. Jeg hadde den gang ikke mer interesse av å treffe B. alene, jeg tilkalte derfor Ramstad og frue.

Ramstad var under okkupasjonstiden alt annet enn tyskvennlig og som den uvørne kar han var, ga han ved enhver anledning kraftig uttrykk for dette overfor B. Mange rare ting har jeg fått opplysning om under de tretter som da oppsto. Ramstad oppsøkte meg en sjelden gang i disse år, han hadde jo ellers sitt arbeid i Bergen under B. Jeg husker jeg hjalp en av hans bekjente, en pike fra Østerdalen, med en reisetillatelse for en gammel mor.

— — —

Jeg vil igjen få anføre at de tyske bekjentskaper jeg skaffet meg utelukkende skjedde av hensyn til mitt illegale arbeid. Utover dette behov har jeg ikke pleiet omgang med tyskere, eller deltatt i selskapeligheter. Det hele spill krevet at jeg måtte illudere som NS, og tyskvennlig. Det kan kanskje bebreides meg at jeg i dette stykke ikke alltid maktet å gjennomføre min rolle uklanderlig.

Jeg presiserer at det er mine tyske bekjente som har måttet yde og ikke meg. Det skulle være overflødig å måtte anføre at jeg aldri har gitt tyskerne noen opplysninger som vederlag for de jeg selv fikk. Jeg har heller aldri benyttet meg av pengebestikkelser.»

Et menneske skal ha sterke nerver, usedvanlige krefter og seig utholdenhet for å tåle det presset politiet utsatte kaptein Fritzner for. I svake stunder, da bitterhet, skuffelse og håpløshet truer med å ta overhånd ettersom avgjørelsen trekker ut og det eneste som møter ham fra Landssvikpolitiet er ny mistenkeliggjørelse og nye forhør, reiser han seg i raseri mot urettferdigheten og forfølgelsen. Men svakheten varer aldri lenge. Den trygge samvittigheten gjør opprør og blir en dynamisk kraftkilde som gir stridslysten ny næring. Han kjemper videre, ikke i blåøyd tro på at sannheten seirer til

slutt, men i bitter klarhet over at ville han vinne sin rett, måtte det skje i kamp. Kampen var hans eneste middel, hans eneste vei til oppreisning, og oppreisning måtte han ha for sin egen skyld, for sin families skyld, og for medarbeidernes skyld som på hans ord og ansvar hadde fulgt ham trofast på den veien han mente og trodde var den eneste riktige under okkupasjonen.

— — —

I oktober måned 1945 mottok politiet direkte eller fra høyesterettsadvokat Reidar Dahl en rekke erklæringer og dokumenter vedrørende kaptein Fritzner.

Dok. 80.
Oslo Politikammer
Trafikkpol. Tekn. avd.
Åkebergveien 11, Oslo.

Oslo, 2. okt. 1945.

BEVITNELSE

ad. fhv. politioberst Ola Fritzners holdning til norsk politiidrett under okkupasjonen.

Allerede på et tidlig tidspunkt i 1940 begynte Politidepartementet ved Jonas Lie og Olbjørn med sine forsøk med å få Norges Politiidrettsforbund og Oslo Politi's idrettslag omorganisert slik at de kunne få fullt herredømme over politi-idretten. Jeg har hele tiden vært viseformann i Norges Politi-idrettsforbund og formann i Oslo Politi's idrettslag, og ble derfor gang på gang innkalt til Politidepartementet og forelagt de merkeligste forslag for å komme til en løsning med politi-idretten. Vi kom da ganske tidlig i kontakt med Fritzner, og vi var på forhånd klar over at vi kunne stole på ham. Herr Fritzner ordnet situasjonen hver gang slik at det alltid ble en utsettelse og til slutt henlagt. Jeg og mine kolleger gikk alltid fra Fritzner med sikkerhet for at saken var i de beste hender, når han hadde tatt seg av den. Alle skriftlige forslag og oppsett som kunne ha konsekvenser for oss sørget han alltid for å få brent eller ødelagt. Min personlige mening *er den at hadde ikke herr Fritzner sittet i Politidepartementet og fått med disse saker å gjøre, så hadde det spøkt stygt for flere av Politi-idrettens tillitsmenn.*

Norsk politi-idrett har mye å takke herr Fritzner for i denne for oss så vanskelige tid. Jeg tror også at herr Fritzner hjalp mangen en politimann som var kommet i en vanskelig stilling på grunn av sin holdning overfor NS. og okkupasjonsmakten, jeg var bl. a. vitne til en telefonsamtale mellom herr Fritzner og Lysbakken om en

konstabel som i tiden omkring politifullmektig Eilifsens henrettelse nektet å reise til politiskolen på Kongsvinger, denne nektelse kunne ha resultert i at han hadde blitt skutt. Herr Fritzner ordnet det slik at konstablen fikk noen uker på Bredtvedt og senere avskjed.

K. Nicolaysen. (sign.)
Politioverkonstabel.
Trafikkpolitiets tekniske avdeling.

Dok. 81.
Fra
politikonstabel Oscar Berg,
Trafikkavd. Oslo politikammer.

Til Oslo Politikammer,
Landssvikavdelingen.

ang. sak. kaptein Ola Fritzner.

Fra september måned 1940 var undertegnede sammen med 24 andre politikonstabler med militær utdannelse beordret som befal til reservepolitikonstabelkursene på Gardekasernen. Som sjef hadde vi den første tid kaptein Hjelle, men i desember måned 1940 ble han avløst av kaptein Ola Fritzner.

Flere av befalet kjente F. fra før. De var uteksaminert 1. Div. skole hvor F. var sjef, og disse gledet seg til Fritzners ankomst.

— — —

Vi var straks oppmerksomme på at F. var medlem av NS. og vi var derfor svært spent på hvordan samarbeidet ville gå. Vi oppdaget imidlertid etter få dagers samarbeid at F. langtfra arbeidet til NS.'s favør.

— — —

Resultatet ble at jeg i løpet av kort tid fikk slik respekt og tillit til F. at jeg uvegerlig ville ha forelagt ham enhver vanskelighet jeg personlig eller i kraft av min stilling som formann i Norsk Politi-idrettsforbund (N. P. I.) ville komme opp i. (Dette fikk jeg også rikelig anledning til.)

Han ga alltid råd i linje med sin holdning som god nordmann, og gikk alltid kraftig og med største energi inn for en heldig løsning.

— — —

Da «Idrettsfronten» sommeren 1940 ble ett faktum stillet vi oss straks solidariske med den, men vinteren 1940/41 og våren 1941 ble der gjort flere iherdige forsøk på å trekke politi-idrettsmennene med i konkurranser, f. eks. «Hirdstafetten». Her nektet vi blankt og undertegnede ble avkrevd en rapport med begrundelse for at vi ikke stillet lag.

Politiinspektør Schartum hadde nemlig gitt ordre om at Oslo politi skulle stille lag i Hirdstafetten. Han utbad seg fortegnelse

over de funksjonærer som nektet eller vegret seg ved å stille opp til uttaking.

Dagen etter at min rapport var innsendt fikk jeg et vink fra Fritzner at jeg neste dag ville bli innkalt til et møte hos Jonas Lie, og at grunnen var vår vegring ved å stille lag i «Hirdstafetten». F. forberedte meg på at der ville bli forsøkt med skremsler og bluff.

I dette møte deltok foruten Jonas Lie, også Olbjørn, Charles Hoff, Fritzner og undertegnede. I min rapport hadde jeg selvfølgelig benyttet rent idrettslige begrunnelser for vår vegring.

Da de høye herrer tross alt ikke kunne komme utenom disse, ble der ikke gjort noe mer for å få politiet med i stafetten.

Møtet endte med at Jonas Lie slo i bordet og sa: «Nå skal politi-idrettsmennene på banen.» Jeg fikk ordre om hurtigst å sørge for at formennene i samtlige landets politi-idrettslag ble innkalt til et møte i Oslo.

Programmet for dette møte satte Fritzner opp så snedig, at etter tordentaler av respektive Jonas Lie og Egil Reichborn Kjennerud forlot herrene salen og undertegnede ble alene med de innkalte representanter. Resultatet ble derfor at de reiste hjem fullt klar over forbundets stilling i Idrettskrigen, og de sørget alle for at der på deres hjemsted ble absolutt stopp med all idrett innen politiet.

En tid senere fikk vi anledning til å gi politi-idrettsmennene nok en pekepinn om at vi ikke ville la oss misbruke til delaktighet i å bryte Idrettsfronten. Politidept. oppnevnte nemlig en «Idrettskonsulent» for politiet. *(Schønning.)*

I «konsulentens» innstruks var han blitt tillagt alle våre — N. P. I.'s styre — gjøremål. Vi fant nå tiden inne til å oppløse N. P. I. Vi rådførte oss med F. som helt delte vårt synspunkt og lovte å la en eventuell oppløsning gå helt ubemerket hen.

Etter at styrets forslag var enstemmig godkjent av lagene ble N. I. P. oppløst. Og vi hørte intet fra Departementet.

Vanskeligere ble det for politiidretten våren og sommeren 1941 da tyskerne *forlangte* ved henvendelse til Politidepartementet at det Norske politi skulle la seg representere ved et av tyskerne arrangert politiidrettsstevne. Etter at Fritzner hadde forsøkt å hindre dette ble der rett og slett stilt ultimatum til Politidept.: Norsk deltagelse, hvis ikke ville tyskerne overta politiforvaltningen. Tyskerne hevdet at de ville oppfatte en eventuell uteblivelse fra stevnet som en fornærmelse mot det tyske politi. Alt dette fortalte F. meg og han fant slik som stillingen var at Deptet. måtte innkalle til et kort treningskursus i Eggedal de fremste politiidrettsmenn fra siste Politimesterskap. Sjef for kurset ble inspektør Schønning. Guttene ble innbeordret. De fleste møtte, men mange sjukmeldte seg før stevnet og deltagelsen ble meget skrall fra norsk side.

I det hele kan det sies med sikkerhet at F. fra første øyeblikk

og i hele sin tid i Politiet var en god mann for norsk politiidrett. Uten hans solide og alltid beredvillige støtte ville vi ha vært ille stilt. At de norske politiidrettsmenn i dag trygt kan se de øvrige norske idrettsmenn i øynene, kan vi for en stor del takke kaptein Ola Fritzner for.

Fritzners uegennyttige arbeid for å hjelpe politifolk og andre som kom i vanskeligheter p. g. a. sin politiske innstilling er kjent. Jeg skal her bare nevne et tilfelle som jeg har førstehånds kjenskap til: I januar 1943 ble undertegnede og 4 andre politikonstabler ved Trafikkavdelingen i Oslo frabeordret våre stillinger ved Trafikkkorpset hvor vi hadde gjort tjeneste i mange år. Vi skulle etter ordren fordeles til forskjellige stasjoner og gå inn i alm. patruljetjeneste.

Noen begrunnelse ble der ikke gitt. Ad omveie fikk vi imidlertid vite at «politipresident» Askvig en tid før hadde mottatt en anonym skrivelse som var sjikanøs for ham. Skrivet ble levert til Stapo til etterforskning. Skrivet ble sendt Kriminallaboratoriet for at dette skulle bringe på det rene hvilken maskin den var skrevet på. Der var nemlig skjellig grunn til å tro at skrivet var forfattet av en politimann. Laboratoriets kjennelse lød på at det ikke med bestemthet kunne si hvilken maskin den var skrevet på, men den *kunne være skrevet på en av flg. 3 maskiner:* 1 av maskinene på Trafikkavd.'s ekspedisjonskontor, 1 maskin på en av fullmektigenes kontorer eller *en maskin på politipresidentens eget forværelse.*

Saken hadde så gått tilbake til Askvig med flg. påtegning, idet Stapo viste til laboratoriets kjennelse: Vi tillater oss å foreslå for herr Politipresidenten at flg. 5 politikonstabler ved Trafikkavdelingen forflyttes. (Vi er nemlig kjent med at Politipresidenten ønsker en utlufting ved denne avdeling.): Oscar Berg, Hermann Krosby, Sverre Lehn, Trygve Fjeldstad og Børge Berger.

Vi søkte foretrede for Askvig for å spørre om vi virkelig var mistenkt for å ha forfattet nevnte skrivelse, men vi ble nektet adgang. Jeg henvendte meg da til kaptein Fritzner, som da var sjef for Kommandoavdelingen i Deptet. Vi ble enige om at vi 5 skulle sende en redegjørelse for saken til Politidepartementet, Kommandoavdelingen og legge avgjørelsen i Deptet's hender. Vi konkluderte med at hvis Deptet. etter nøye gransking av saken var enige i Politipresidentens avgjørelse så fant vi ikke å ha den for en off. tjenestemann fornødne tillit og bad om vår avskjed. Vedla avskjedssøknad fra hver enkelt. Kopi av denne redegjørelse ble sendt Askvig, som straks henvendte seg til Statspolitisjef Marthinsen som beordret oss arrestert. Vi ble innsatt på Bredtvedt samme dag.

En uke senere fikk vi sikringsbeslutning som lød på *6 måneder.* Senere fikk vi vite at beslutningen den gang var at vi etter 6 måneders fengsel skulle avskjediges og sendes nordover på tvangsarb.

Vi følte oss imidlertid helt overbevist om at Fritzner ville ta opp vår sak med en gang og føre den til en for oss heldig løsning.

Hele saken kan synes ubetydelig, men F.'s handlemåte her viste at han mente at enhver sak stor eller liten hadde krav på hans innsats når det gjaldt gode nordmenns ve og vel.

Avgjørelsen falt på en dundrende måte hos Riisnes, hvor Askvig var innkalt. (Kontorsjef Lysbakken var visstnok også til stede.) Under et regn av argumenter måtte Askvig gi seg og sa til slutt: «Ta dem ut og sett dem inn i tjeneste, *men spar meg for å få dem tilbake i Oslo eller Aker.*»

Vi ble altså løslatt etter ca. *6 uker* og ble plassert på forskjellige steder utenfor Oslo eller Aker.

Vi og våre familier kan ene og alene takke Fritzner for at det gikk som det gikk.

Til slutt vil jeg gjerne ha presisert at Fritzners opptreden ikke har forandret seg i den tid han har vært i politiet. Hans nasjonale holdning var etter min oppfatning *helt klar allerede da han kom til Politiet i 1940.*

Oslo Politikammer.
Trafikkavdelingen 3/10-45.

Dok. 92.

Jnr. 112/43 S.

Herr Lederen av Statspolitiet,
Oslo.

Trafikk-konstabel Fjeldstad m. fl. Oslo.

I henhold til telefonkonferanse oversendes vedlagt P. M. fra oberst Fritzner, samt politipresident Askvigs skriv av 12. ds. med bilag, idet en ber om Deres uttalelse i saken.

Oslo, 26. januar 1943.
Ifølge fullmakt.

Dok. 93.

Oslo, 6. februar 1943,

Herr Lederen for Sikkerhetspolitiet,

Ang. trafikkonstabel Fjeldstad m. fl., Oslo.

Statspolitiets skriv viser kun at de nevnte politifolk står på svartelisten. Det visste man fra før. Likeledes at en opprydning innen Trafikkpolitiet kunne være på sin plass. Men dette har intet å gjøre med den side av saken som jeg har pekt på.

Politikonstablene ble, etter den forklaring de selv har avgitt, meddelt frabeordring av politibetjenten ved Trafikkpolitiavd. «Det ble ikke angitt noen bestemt grunn, men det ble antydet at det var skrevet en sjikanøs anonym skrivelse til politipresidenten i Oslo, et skriv skrevet på en maskin som sto i et av Trafikkavdelingens kontorer.»

Det er denne «antydning» som er foranledningen til politifolkenes anmodning om å få saken klarlagt. En anmodning jeg synes er rimelig og som ikke burde resultere i arrestasjon av folkene. Jeg henholder meg til mitt P. M. og foreslår igjen at det blir truffet beslutning om løslatelse.

Ifølge fullmakt
Ola Fritzner (sign.)

Dok. 94.

OF/L
Jnr. 309/43 Ko

P. M.

Trafikkonstabel Fjeldstad m. fl. Oslo.

Politipresidenten i Oslo innberetter at han etter henstilling fra Statspolitisjefen den 6. ds. ga ordre til at konstablene Fjeldstad, Krosby, Berg, Lehn og Berger skulle frabeordres Trafikkavdelingen og gå over i patruljetjeneste. Politipresidenten sier at konstablenes svar foreligger i form av avskjedssøknad og oppfatter denne som en grov demonstrasjon som han har innberettet til Statspolitisjefen, som igjen har beordret konstablene pågrepet og innsatt i varetektsfengsel. Fra Generalmajoren foreligger ordre om utferdigelse av avskjedsbrev og sikring. Sikringsspørsmålet henhører ikke under oss, men må i tilfelle behandles i forbindelse med statspolitiets sak. Før avskjedssaken blir endelig avgjort i departementet, tillater jeg meg å komme med noen bemerkninger.

Så vidt jeg kan se er politipresidentens innberetning temmelig ensidig.

Det må være ganske *klart at hvis underordnede politijenestemenn får ordre om å gå over i annen avdeling, så skal den ordren etterkommes uten utflukter og uten at den overordnede behøver å begrunne forflytningen.* Hvis en slik beordring etterfølges av avskjedssøknader fra de beordrede er det all grunn til å se det som demonstrativ arbeidsnedleggelse. I dette tilfelle er imidlertid sakens sammenheng en annen, nemlig:

Det synes å være på det rene at det har foregått etterforskning omkring funksjonærene ved Trafikkavdelingen, jfr. politipresidentens opplysninger om at det er *etter henstilling fra Statspolitisjefen at frabeordringen er skjedd.* Da politikonstablene mottok underretning av politibetjenten ved trafikkavdelingen om frabeordringen, var det antydet at *det var fordi det var skrevet en sjikanøs anonym skrivelse* til politipresidenten i Oslo, som angivelig var forfattet ved

trafikkpolitiet. Politikonstablene fikk det inntrykk at det var denne saken som var grunnlaget for frabeordringen, og oppfattet seg som *mistenkt uten at de hadde fått anledning til å forklare seg.* De henvendte seg derfor til politipresidenten for å få klarlagt saken. Politipresidenten tok imidlertid ikke imot, men henviste til 1 inspektøren. 1. inspektøren anga imidlertid ikke å ha noe kjennskap til saken.

På grunnlag av disse forhold bringer politikonstablene *skriftlig saken inn for Politidepartementet* og sender den tjenesteveien gjennem politipresidenten. De anmoder om at Politidepartementet får utlånt sakens dokumenter. De vedlegger sin skrivelse en *betinget* avskjedsansøkning. De overlater til Politidepartementet å vurdere det bevismateriale som foreligger. Hvis Politidepartementet kommer til det resultat at mistanken mot dem er begrunnet, mener de at de heretter ikke kan ha den fornødne tillit som politifolk og finner derfor å ville søke avskjed. *De sier heller ikke i sin skrivelse at avskjedssøknaden ennå er endelig. De overlater til Departementet* på det grunnlag som er nevnt å «ta standpunkt» til de vedlagte søknader om avskjed.

Etter min mening er politikonstablenes henvendelse til politipresidenten og til departementet *holdt i så beskjedne og lite imperative former,* at jeg ikke kan innse at det foreligger noen demonstrativ arbeidsnedleggelse. Det de har bedt om er *at deres sak blir gjennomgått og prøvet på et helt saklig grunnlag.* Spørsmålet er så: Skal tjenestemennene ha denne rettighet i dag eller skal de uten videre fortsette tjenesten med mistillitsstemplet på seg? Med de konsekvenser det har for en politimann i dag å stå på svartelisten med hensyn til pålitelighet, jfr. Skien og Ålesund, *mener jeg enhver må ha krav på å kunne be om at saken blir behandlet grundig og tilbunns, uten dermed å risikere å bli satt i arrest.*

Jeg tillater meg å foreslå at saken øyeblikkelig tas opp med Statspolitisjefen via Sikkerhetspolitiet, idet jeg mener at det med det materiale som nå foreligger ikke er grunnlag for arrestasjon.

Fritzner. (sign.)

R.P.S.
Jnr. 00740/43 A.
Jeg er enig i at saken kan forelegges for Sipo.

20. januar 1943.
E.Y.O. (Olbjørn).

Disse personer er sikret p. g. a. politisk *upålitelighet* i forbindelse med utmeldelse av NS. og kun på dette grunnlag.

Underrettes, opprettholdes.

15. januar 1943.
R (Riisnes.)

STATSMINISTEREN
(Overstrøket med blekk.)

Oslo 6. oktober 1945.

JCH/RS.
Jnr. 774/45.

Herr politifullmektig Hageler,
Landssvikavdelingen,
Viktoria Terasse,
her.

Ad. Min vidneforklaring om forbindelsen med Ola Fritzner.

Etter å ha tenkt meg nøye om, og etter å ha konferert med lagmannsrettsakfører Ole Borge, er jeg kommet til at mitt første møte med Ola Fritzner ikke fant sted vinteren 1942/43, som jeg opplyste i min første vidneforklaring, men noe senere, formodentlig sommeren 1943. Det er også noe tvilsomt om Wladimir Hansson var tilstede.

Det er også riktig å gjøre oppmerksom på at Fritzner under møtet antydet at han hadde vært uten kontakt noen tid, men at han nå hadde fått kontakten igjen, slik at han for sitt vedkommende ikke var noe særlig interessert i møtet med oss.

Med disse endringer fastholder jeg min vidneforklaring.

Ærbødigst
Jens Chr. Hauge (sign.)

Dok. 102—2.
O. J. Smith-Housken.
Direktør.

Oslo, 16. oktober 1945.

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Kirkegaten 34,
Oslo.

I anledning Deres artikkel i Morgenbladet angående kaptein Ola Fritzners sak, tillater jeg meg å komme med følgende opplysninger:

Da jeg i juni 1942 slapp ut fra Grini fikk jeg greie på at Fritzner hadde arbeidet for å få meg ut. Jeg ville da gjerne takke ham for dette og kom så i forbindelse med ham gjennom herr kaptein Vethe. Følgen av vår samtale og diskusjonen under dette møte førte til at jeg de følgende år under krigen hadde adskillig omgang med kaptein Fritzner. Jeg var temmelig klar over at Fritzner gjorde et glimrende og oppofrende arbeid.

På grunn av mitt illegale arbeid med Grini hadde jeg daglig mange besøk på mitt kontor av Grinifangers pårørende, og når henvendelsen gjaldt arbeid med å få fanger fri sendte jeg de pårørende til konsul Roll, som hadde meddelt meg at han i disse saker

arbeidet gjennom kaptein Fritzner. Senere fikk konsul Roll en egen forbindelse på Viktoria Terasse, men de vanskelige saker vet jeg han fremdeles lot gå gjennom Fritzner.

Jeg har forstått Fritzners arbeid derhen at selvom han overfor Fehmer og Esser tok opp fangesaker av lettere sort var hans hovedoppgave å gå inn for de fanger som satt hårdest i det og som kunne frykte dødsstraff. At hans omgang med disse Gestapofolk var ham motbydelig var jeg fullt klar over, likesom jeg måtte beundre det dobbeltspill han utførte som det skal gode nerver til å greie. Samtidig som de fleste av hans gamle venner og bekjente ikke ville kjennes ved ham. Vi diskuterte både hans arbeid og mitt. Da jeg forstod han hadde full greie på hvilke politifolk' man kunde stole på ved et oppgjør, henvendte jeg meg til direktør Gunnar Jahn og meddelte ham dette med Fritzners samtykke.

Jeg er ikke i tvil om at kaptein Ola Fritzner den hele tid har opptrått som en god nordmann og ydet et glimrende arbeid for landsmenn.

Dok. 102—4.

Johan O. Larssen
Textil-utstyrs-magasin.

Oslo, 18. oktober 1945.

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Kirkegt. 34,
Oslo.

Ad kaptein Ola Fritzner.

I henhold til oppfordring i Morgenbladet den 15. ds. vil jeg herved fremkomme med følgende opplysning, som jeg håper kan tjene som innlegg til fordel for kaptein Fritzner.

Under okkupasjonen ble nedennevnte biler ved kaptein Ola Fritzners hjelp overført til politidepartementet.

Det er meget sannsynlig at disse biler ville ha gått tapt, hvis ikke kaptein Ola Fritzner hadde grepet inn, så det er utelukkende hans fortjeneste at de er i behold. Således kan meddeles at den ene av bilene nemlig A 1429 allerede var rekvirert av Hirdstaben, da han tok seg av saken.

Dok. 102—5.

p. t. Bingen pr. Skotselv 18-10-45

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Kirkegt. 34.

Av «Morgenbladet» for 15. ds. ser jeg, at kaptein Fritzners sak, som jeg forlengst trodde oppgjort med full rehabilitering, fremdeles holdes svævende. Under henvisning til herr B. Winges inserat, vil jeg derfor få meddele:

Ved flere anledninger, da alle andre veier hadde vist seg resultatløse, skaffet kaptein Fritzner meg opplysninger om, forbindelse med og besøkstillatelse til fanger, og utvirket også, at en søster av meg, som i lang tid hadde sittet i «Einzelhaft» ble overflyttet til fristasjon. Han ga meg flere ganger forhåndsunderretning, når noe var i gjære.

Under studenteraksjonen var jeg stadig i forbindelse med ham. Sammen med sin frue utfoldet han da en intens aktivitet for å komme flest mulige til hjelp. De var begge utrettelige og enestående. Mange studenter, deriblant en av mine sønner, kan sikkert takke kaptein Fritzner og frue for, at de ble frigitt fra Stavern.

Ærbødigst
Hugo Lous Mohr (sign.)

Oslo-adresse:
Bernhard Herresvei 17,
Smestad.

Dok. 102—6.

Mysen Trillebørfabrikk
Innehaver: Otto Lund.

Herr h.r.adv. R. Dahl,
Oslo.

Ad kaptein Fritzner.

Den 11. desember 1943 ble jeg arrestert som gissel for min bror, ingeniør Viggo Asbjørn Lund. — — —

Samme dag jeg ble arrestert, reiste min svoger, gårdbruker Erling Mysen til Oslo og søkte kaptein Fritzners hjelp.

Det er kaptein Fritzners fortjeneste at jeg ikke straks ble overført til Grini og likeledes hans fortjeneste at jeg ble sluppet fri etter 8 dagers fengsel.

Min bror var en av de som med særoppdrag var tilknyttet «Polarbear» organisasjon XY-4, og utdannet i Skotland.

Dok. 102—7.

Overrettssakfører Ragnvald Seim.

Oslo, 22. oktober 1945.

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Oslo.

Jeg har fått rede på at De skal ha med Ola Fritzners sak å gjøre. Jeg finner det da som min plikt uten noen som helst foranledning fra Fritzners side å ville tilskrive Dem om følgende sak:

Jeg ble i september 1943 arrestert av det tyske Gestapo og satt senere i selle på Grini i 8½ måned. Til slutt ble jeg sendt til Tyskland, hvor jeg kom til Sachsenhausen konsentrasjonsleir.

Min arrestasjon skjedde som følge av at mil.organisasjonen ble opprullet i Asker. Min sak lå meget slett an, idet Gestapo hadde fått fullstendig forklaring fra tidligere arresterte personer ute i Asker. De hadde således kjennskap til at jeg hadde forbindelse med engelske agenter, og at det i min avdeling var drevet våpenkurser med engelske våpen og sprengmidler. Gestapo hadde fått rede på en hel rekke detaljer.

Ved konfrontasjon med to tidligere arresterte påsto disse at jeg var sjef for Mil.Org. i Sandvika og bekreftet min deltagelse i møte i Asker og min forbindelse med de to commandos som kom fra England. Av Gestapo ble jeg gitt beskjed om at saken ville komme for krigsrett og da vet jo enhver hva utfallet ville blitt.

Personlig hadde jeg i den tid jeg satt på Grini ikke det ringeste rede på hva det fra mine slektningers side utenfra ble gjort i min sak, men min søster, lærerinne Herborg Haugen, kom i forbindelse med direktør Roll og denne rettet igjen henvendelse til dav. politioberst Ola Fritzner og ba denne rette henvendelse til Vic. terr. og ta seg av saken. Min søster har senere forklart at etter første henvendelse på terrassen fikk Fritzner beskjed om at saken lå meget slett an, at det ikke syntes annen utvei enn krigsrett. Imidlertid opplyste Roll at Fritzner skulle gjøre enda et forsøk hos sine forbindelser og forsøke om saken kunne ordnes ved at jeg i stillhet ble sendt til Tyskland uten at de høyere Gestapomyndigheter fikk rede på saken. Det var den eneste redning. Roll nevnte da for min søster at Fritzner arbeidet med dette, og det viste seg også at jeg senere ble sendt til Tyskland.

For øvrig har jeg anmodet min søster om også å avgi en personlig forklaring om den samtale hun hadde med Roll et par dager før denne ble skutt.

Dok. 102—10.

Herborg Haugen.
Lærerinne, Oslo folkeskole.

Oslo, 22.10.45.

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Oslo.

Av min bror, Ragnvald Seim, har jeg fått vite at De har med Fritzners sak å gjøre. I henhold til en samtale som jeg hadde med avdøde direktør Roll noen dager før han ble skutt, finner jeg å ville tilskrive Dem om forholdet med hva det ble gjort fra Rolls og Fritzners side da min bror, kaptein og o.r.sakfører Ragnvald Seim ble arrestert av det tyske Gestapo høsten 1943.

Etter at min bror ble arrestert og vi fikk rede på hvorledes saken lå an, fikk jeg rede på at direktør Roll utførte et meget godt arbeid for fanger, og jeg rettet henvendelse til ham. Denne rettet igjen henvendelse til dav. politioberst Fritzner, som også kjente min bror. Roll uttalte den gang at det var gjennom Fritzner han kunne oppnå noe. Det ble også rettet henvendelse til Fritzner, men denne svarte at etter den første undersøkelse han hadde foretatt på Vic. terr. lå saken meget slett an, idet det var innstilt på krigsrett.

Det ble imidlertid påny rettet henvendelse om å arbeide med saken og Fritzner uttalte da at den eneste sjanse han hadde var at han kunne få min bror oppført på Tysklandsliste uten at de høyeste sjefer fikk befatning med saken, og dette lovet Fritzner å gjøre alt hva han kunne for å få gjennomført. Det viste seg også at F.s arbeide lykkedes. I hvertfall ble min bror en kort tid etter Fritzners henvendelse sendt til Tyskland hvor han kom til Sachsenhausen konsentrasjonsleir.

Direktør Roll uttalte til meg i vår siste samtale at hvis noe noen gang skulle hende F., måtte vi støtte denne mann, idet han hadde gjort så meget godt for norske fanger.

Før jeg avgir denne uttalelse til Dem, har jeg rettet en henvendelse til fru direktør Roll og forespurt om hun har noe imot at jeg gjør Dem bekjent med foranstående og hun erklærte seg helt enig i dette, idet hun la til at hun flere ganger hadde hørt de samme uttalelser av sin mann.

Ærbødigst
Herborg Haugen.

Den 9. november 1945 sendte Oslo Politikammer dokumentene i etterforskningssaken mot kaptein Fritzner til Oslo Statsadvokatembete med følgende uttalelse: (Dok. 1.)

Nr. 7483/45 — O. J. P. Nr. 1287-45 L.
O. Pk. V.
Jnr. 7483/45.

Etterforskning mot politioberst Ola Fritzner, f. 26/7-95.
Sendes Oslo Statsadvokatembete med dokumenter etter fortegnelse.

De militære myndigheter har uttalt ønske om hurtig avgjørelse av saken. Da imidlertid etterforskningen ikke har kunnet avsluttes, har jeg funnet det riktig å gi en oversikt over sakens stilling:

Det må ansees på det rene at kaptein Ola Fritzner den 8. april 1940 satte sin avdeling i alarmberedskap og traff de disposisjoner mot fiendtlig overfall som sto til hans rådighet. Dok. 18 omtaler en telefonsamtale mellom general Eriksen og kaptein Fritzner. General Eriksens forklaring må innhentes om dette forhold. Det var opplyst at generalen ville komme tilbake til Norge fra Amerika etter å ha avsluttet arbeidet der primo oktober. Generalens avreise er imidlertid utsatt, og så vidt vites kan han neppe ventes hertil før over nyttår. Selv om det foreliggende lar anta at generalen har bebreidelser å

rette mot kaptein Fritzner, tror jeg neppe at man kan vente opplysninger av avgjørende betydning for saken. All den tid kaptein Fritzner av generalen ble betrodd arriergarden under tilbaketoget i Østfold og overgangen til Sverige, må man heri se synlig bevis på at generalen ikke hadde tapt tilliten til kaptein Fritzner. I Sverige mottok kaptein Fritzner meddelelsen fra våre myndigheter i England om at offiserene kunne vende tilbake til Norge. Han benyttet seg ikke av dette, men avventet nærmere beskjed. Da meddelelsen kom om at general Ruge ga samme beskjed, reiste han allikevel ikke før han ved særskilt henvendelse fikk beskjed om at også han skulle eller burde vende tilbake.

Det står for meg som kaptein Fritzners forhold i den hittil nevnte fase av begivenhetene er prisverdig og at han har opptrått mer positivt enn mange andre offiserer.

Til kaptein Fritzners fordel taler videre hans beredvillighet til å utnytte den stilling han senere fikk til å yte landsmenn som var arrestert av tyskerne verdifull hjelp. Det er helt utvilsomt at kaptein Fritzner på dette felt har ydet et stort og meget anerkjennelsesverdig arbeid på siden av de oppgaver han egentlig skulle løse. En rekke av sakens dokumenter gir uttrykk for den takknemlighet mange med rette føler overfor kaptein Fritzner for verdifull bistand og effektiv hjelp. Man må dertil også holde seg klart for øye at den stillingen kapteinen av andre grunner inntok, ga anledning til å yte hjelp i større utstrekning og med mindre risiko enn vanlig, og det er og bør være naturlig for enhver landsmann å hjelpe så langt evnen rekker.

Det må ansees brakt helt på det rene at kaptein Fritzner har søkt nå avdøde fylkesmann Christensen og fått hans godkjennelse på å melde seg inn i Nasjonal Samling og gå inn i politiet for å arbeide for norske interesser. Saken var drøftet sommeren/høsten 1940, og kaptein Fritzner er medlem av NS. fra 29/10 1940. Så vidt forståes så kaptein Fritzner det som en av hovedoppgavene å motarbeide nazifiseringen av politiet.

Som det sees var ikke initiativet til Fritzners inntreden i politiet eller innmeldelsen i NS. utgått fra høyere ansvarlig myndighet, men fra hans egen krets. Som saken har utviklet seg, har dette forhold brakt uklarheter inn, selv om det forelagte forslag er godkjent av fylkesmann Christensen og også på sett og vis av kommanderende general Ruge. Ordningen var også for så vidt uheldig, som det ikke samtidig var avtalt kontakter som skulle motta opplysningene fra Fritzner og skaffe dem fram til de illegale myndigheter, som i første rekke skulle ha dem. Dette kan vel nærmest skyldes at det hele skjedde på et så tidlig tidspunkt hvor det illegale apparat ikke var i sving og at Fritzners senere forhold ikke brakte ham i kontakt med ledende kretser i det illegale arbeid. Det er tydelig at han

på sådant hold ikke har vært oppfattet med full tillit, til tross for at det på det hold var kjent at fylkesmann Christensen hadde godtatt innmeldelsen i NS. og ansettelsen i politiet.

Det foreligger i saken sikre opplysninger om at kaptein Fritzner har arbeidet planmessig mot nazifiseringen av politiet — jfr. erklæring fra dr. Bjørn Foss og dr. Florelius m. fl. Han har arbeidet energisk og uredd mot forsøk på å la hirden og andre mindreverdige og forbryterske elementer få innpass i politiet, likesom han har holdt ikke ønskelige ansøkere utenfor ved rekruttering av korpset. Fritzners arbeid på dette felt fortjener anerkjennelse, og hans beskyttelse av politiidretten mot anvendelse i nazismens tjeneste er likeledes fortjenestfull.

Kaptein Fritzners stilling ga ham anledning til å skaffe gode opplysninger om politiets pålitelighet, styrkeforhold og bevepning m. v. Opplysninger om disse forhold, som stadig ble av mer og mer presserende betydning ettersom tiden gikk, kom ikke fram fra Fritzners side, hva må ansees som en betydelig svikt i løsningen av Fritzners oppgave. Han har derimot gitt opplysninger om skjerpet grensebevoktning og gitt varsel av betydning om forestående arrestasjon av offiserer m. v. Den prøve kaptein Fritzner ble stilt på fra den illegale høyere ledelses side, besto han ikke. Prøven var imidlertid skarp — jeg tror *for* skarp til at man kan tillegge resultatet avgjørende vekt. Hvor det gjaldt kidnapping av Fehmer måtte Fritzner ha rimelig krav på å høres ved opplegget til oppgavens løsning. Han kjente de lokale forhold, Fehmers vaner og vanlige kontrollforanstaltninger m. v. Fritzner måtte imidlertid være klar over at han sto overfor bestemmende myndighet med fullmakt fra våre myndigheter i England, — jfr. tilbudet til Fritzner om bekreftelse ved særmelding i London radio — han måtte være klar over at hans medvirkning forlangtes som militær plikt, og selv om han da var uenig i planen for oppgavens utførelse, er det jo så sin sak å nekte medvirkning på disse premisser. Bedømmelsen av dette forhold bør ligge de militære myndigheter nærmere enn det gjør påtalemyndighetene.

Med hensyn til kaptein Fritzners forhold overfor tyskerne vil jeg bemerke:

Julen 1938 oppsøkte Günther Kern, Scheidt og en kvinne, angivelig Scheidts hustru, kaptein Fritzner i hans hjem i Halden. Fritzner hadde tatt tyskundervisning hos Kern før sitt opphold i Saar i forbindelse med avstemningen der (offentlig oppdrag) og opprettholdt leilighetsvis forbindelsen med Kern senere. Günther Kern var en mann som det også før krigen var grunn til å betrakte med mistankens skjerpete blikk. Scheidt var Rosenbergs forhandler med Quisling under dennes forberedelse til sitt høyforrederi. Etter dokumentene skjedde møtet i Halden tilfeldig og helt på Günther Kerns

initiativ. Günther Kern vil erindre at der under møtet var tale om sterke sigarer. Kaptein Fritzner erindrer tale om barnehjem. Det faller på dette grunnlag eiendommelig at Scheidt senere til Rosenberg rapporterer at to andre innflytelsesrike menn i den norske hær, Hvoslef og Fritzner, ga uttrykk for liknende meninger som oberst Sundlo i et brev som Quisling viste Rosenberg, nemlig at Norge ville gå i hundene og riktig fortjene det for å nekte å adlyde uforanderlige lover, dog kunne noen få modige menn redde landet. Dette memorandum må være oppsatt før 9. april 1940, da der er tale om et kup med etterfølgende invasjon av tysk hær og flåtestyrker som en fremtidig mulig begivenhet.

Det foreligger ikke hittil andre opplysninger i saken som underbygger Amtsleiter Scheidts berettigelse til å nevne kaptein Fritzners navn i den forbindelse som skjedd, men det må være påtalemyndighetenes uavviselige plikt å etterforske denne side av saken så langt råd er. Dette vil ta tid, og etterforskningen for så vidt kan ikke påregnes avsluttet før de tyske arkiver er blitt tilgjengelige.

Kaptein Fritzner søkte straks han kom tilbake fra Sverige — juli/august 1940 — forbindelse med tyskerne for å fremme sitt erstatningskrav som følge av at tyske militære hadde stjålet forskjellig inventar fra hans leilighet på festningen i Halden. Den norske myndighet man hadde til disposisjon for å fremme liknende krav (tilføyet med blyant: «Hærens sivile administrasjon» sommeren 1940 v/ Helgerud. Genereal Erichsen fant F.'s krav påfallende høyt. Helgerud.»), gikk Fritzner først utenom. Jeg henviser til dokumenter som viser et forhold fra kaptein Fritzners side som berettiger til ganske skarp kritikk for en offisers vedkommende. Han søker her privat forbindelse med tyskerne på et tidspunkt hvor dette intet har å gjøre med hans senere planer om å gå inn i politiet og NS., for å arbeide for norske interesser. Og de forbindelser han søker — eller kommer bort i — og privat omgås er av siste sort. Lyder Johannes Ramstad er en av de av tyskerne også før krigen mest benyttede agenter for å skaffe Abwehr forbindelser. Sonderführer Bolte er likeledes Abwehrmann — etter Fritzners forklaring til og med en fordrukken sådan. Etter Ramstads forklaring var Bolte Fritzner behjelpelig med å få ordnet hans erstatningssak.

Fra dok. 99 siteres fra skrivelse av 7/8 1940 fra kaptein Fritzner til de tyske myndigheter — 4 mndr. etter overfallet — hvor han i sitt erstatningskrav smisker for den tyske kommandant på Fredriksten, major Maetsche:

«Er war der Typ des liebenswürdigen, korrekten und gerechten deutschen Offiziers, wie ich ihn bis, jetzt stets kennen gelernt habe. Ich möchte diese Gelegenheit benutzen ihm hierdurch meine Dankbarkeit zum Ausdruck zu bringen.»

I sannhet en eiendommelig karakteristikk av den som har ansvaret for vaktholdet på det sted hvor man nettopp er blitt plyndret for inventar til en verdi av ca. 16 000 kroner.

Etter de opplysninger som hittil foreligger, finner jeg å måtte karakterisere kaptein Fritzners forhold for dette punkts vedkommende som lite verdig for en norsk offiser.

Lyder Ramstads forklaring er ikke tilstrekkelig etterforsket til at man nå kan ta noe standpunkt. Kaptein Fritzners forklaring for så vidt finnes i dok. 65, side 13. I samme forklaring er forholdet til Bolte alias Bohrmann omhandlet.

Kaptein Fritzner hadde før krigen forbindelse med forskjellige personer knyttet til den tyske legasjon i Oslo.

Kaptein Fritzners bekjentskap med og delvis privat omgang med de mer kjente tyske politifunksjonærer Fehmer, Weiner og Esser m. fl. forklares ut fra hans stilling i politiet og særlig det hjelpearbeid han i stor utstrekning drev for å lette forholdene for norske fanger. Jeg legger derfor mindre vekt på at den private omgang er mer omfattende etter de tyskes forklaring enn etter kaptein Fritzners. Fehmers forklaring går til og med så langt at han mener det er mulig det er hans skyld at Fritzner omsider meldte seg inn i NS. De ganske omfattende forklaringer om en rekke forhold man har fått fra de tyske politifunksjonærer det her gjelder, har vært karakteristiske ved en enestående hukommelse og stor oppriktighet. Det er for så vidt ikke noen grunn til å sette disse forklaringer ut av betraktning.

Dokumentene bes etter avbenyttelsen tilbakesendt til fortsatt etterforskning.

Oslo Politikammer, avd. V, den 9. november 1945.

H. Meyer (s).
Visepolitimester.

Landssvikpolitiet fortsetter etterforskningen. Den 13. november melder major John Ingebrigt Rognes seg som vitne. (Dok. 117.) Hans prov har liten interesse for sakens opplysning, men gir majoren anledning til et personlig utfall mot kaptein Fritzner.

I forbindelse med enkelte offiserskollegers opptreden bør antagelig følgende episode tas med. Kort tid etter kaptein Fritzners arrestasjon ringte telefonen i Schives gt. 4 ved fire-tiden om natten. Fru Fritzner tok den. En stemme sa: — Jeg er offiserskamerat av Deres mann. Jeg vil bare fortelle Dem at han ble hengt i natt.

Da fru Fritzner spurte hvem hun talte med, nektet vedkommende å si hvem han var.

Om det virkelig var en offiser som ringte, kan ingen vite. Men enkelte offiserers opptreden i «Fritznersaken» utelukker ikke muligheten.

— — —

I november måned 1945 sendte høyesterettsadvokat Reidar Dahl, henholdsvis til riksadvokaten da sakens dokumenter berodde der, og til statsadvokat Ragnar Christophersen da han hadde fått saken fra riksadvokaten, diverse erklæringer vedrørende kaptein Fritzner og hans forhold under okkupasjonen, erklæringer som på nytt bekrefter og fremhever kapteinens nasjonale holdning og innsats.

Av erklæringene tas følgende med:

Dok. 107.
Jens J. Gran.

Grav Hovedgård, Jar.
Telf. 35 291

17. 10. 1945.

Herr advokat Reidar Dahl,
Kirkegt. 34,
Oslo.

Vidneprov i anledning kaptein Ola Fritzners sak.

Det er blitt meg meddelt at De som kaptein O. Fritzners forsvarer er interessert i uttalelser angående Fritzners illegale virksomhet under okkupasjonen.

I denne anledning kan jeg meddele *at vi fra kaptein Fritzner via ingeniør Erik Bugge fikk statspolitiets kode.* Det var forøvrig samme kode som ble benyttet av politidepartementet. Dette var antagelig i juli 1944. Forøvrig kan jeg bemerke at vi hadde ganske meget glede av koden da vi på denne måte fikk dechifrert en rekke telegrammer med ordre om arrestasjon o. l.

Hva kaptein Fritzners forhold ellers angår kan jeg vanskelig uttale meg. Derimot skulle vel vår kontaktmann ingeniør Bugge kunne uttale seg.

Jeg står gjerne til disposisjon hvis De vil ha en nærmere redegjørelse for dette forhold.

Når jeg sier «vi» så er det på vegne av en etterretningsgruppe som arbeidet for F. O.

Dok. 109.
Byfogden, Sarpsborg.
Telefon 1177.

ERKLÆRING

Undertegnede fru Anna Didriksen, født 31. mars 1882, bopel Islandsgaten 11, i Sarpsborg har av aviser og på annen måte erfart, at der foregår etterforskning mot kaptein *Ola Fritzner,* som siktet for landssvik. Uten noen oppfordring fra ham eller hans pårørende eller hans forsvarer vil jeg gjerne i den anledning gi opplysning om, hvor villig og uegennyttig han hjalp meg høsten 1942, da min mann byfogd Bjarne Didriksen og min sønn advokatfullmektig Jan Didriksen var arrestert av Gestapo og satt fengslet på Grini.

Jeg hadde gjort forgjeves forsøk på å få min mann løslatt og var meget fortvilet over situasjonen. Etter råd fra konsul Odd Heydenreich i Sarpsborg henvendte jeg meg til Fritzner og bad ham hjelpe meg. Heydenreich hadde selv sittet på Grini og sa, at det var Fritzner som hadde fått ham ut derfra. Fritzner var også straks villig til å hjelpe meg. Han tok imot meg på den mest elskverdige måte og var meg også personlig til megen trøst ved sin forståelsesfulle og vennlige opptreden. Jeg var hos ham tre ganger og gikk fram etter hans anvisninger ved henvendelser til Gestapo på Terrassen *og oppnådde også i løpet av noen dager min manns løslatelse 10. desember 1942.* Det var mitt bestemte inntrykk, at det var Fritzners innflytelse, som medførte dette gledelige resultat. Han hadde også lovet meg å gjøre, hva han kunne for å få min sønn løslatt, og gjorde visstnok også dette, selv om det ikke lykkedes.

Sarpsborg, den 11. november 1945.
Anna Didriksen (sign.)

I tillegg til min hustrus ovenstående erklæring kan jeg bekrefte, at også jeg — etter min løslatelse før jul 1942 — gjentagende henvendte meg til kaptein Fritzner om hjelp for politiske fanger, bl. a. for å få min sønn Jan Didriksen overført fra Grini og senere fra Sachsenhausen til offisersleir, idet han var vernepliktig løitnant i kavaleriet. Fritzner var alltid hjelpsom og gjorde hva han kunne. Jeg var og er ikke i noen tvil om hans nasjonale innstilling — tross den platform, hvorfra han hadde valgt å virke for våre interesser.

D. u. s.
Bjarne Didriksen (sign.)

Dok. 112 a.
Herr h.r.adv. Reidar Dahl,
Oslo.

I anledning flere rykter som er spredt om kaptein Ola Fritzner, vil jeg gjerne komme med en del opplysninger.

Jeg ble internert i Sverige i 1940 og ble der beordret til å tjenest-

gjøre som ordonans ved sensuravdelingen ved Feltpost 700, hvor kaptein Fritzner også tjenestgjorde.

Vi kom der ofte inn på spørsmål om hva som skulle gjøres når vi kom hjem til Norge. Kaptein Fritzner, som hadde tjenestgjort i Saargebiet under Folkeavstemningen og kjente tysk militærvesen, uttalte at han respekterte tyskernes militære evner, men at han ikke kunne like dem som mennesker og fremholdt at det gjaldt for oss gutter som var internert å holde sammen når vi kom hjem og ikke tape forbindelsen med hverandre. Men vi måtte være forsiktige når vi kom hjem, sa han, «for tyskerne er noen mistenksomme svin som ikke viker av veien for noe når det gjelder å slå ned motstand.»

Høsten 1940 traff jeg kaptein Fritzner på gaten sammen med en venn (arkitekt Bendt Winge). Han fortalte da at han var gått inn i politiet for «å se hva han kunne gjøre». Han sa: «I sånne tilfeller som dette må man være jesuitt. Hensikten helliger midlet, men det er forbannet at jeg må sitte sammen med disse «nyskapningene», men en må jo gjøre sin plikt og spille spillet».

Han spurte meg også om hvordan vi hadde innrettet oss. Vi fortalte ham at vi så smått hadde begynt å trene. «Det er bra, gutter,» sa han til slutt, «hold dere bare i form til tiden kommer så skal nok alt gå bra».

I juni 1944 ble jeg arrestert av statspolitiet og ble slått og pisket under forhør på Viktoria Terrasse («Statspolitiets» kontor i Kronprinsensgt. 10). Etter å ha blitt behandlet på denne elskverdige måte spurte jeg om jeg kunne få snakke med «Politioberst» Fritzner for å høre om det var etter hans instruksjon at folk ble pisket og slått. Dette skulle jeg ikke ha gjort, for da ble det enda mer juling! Da skulle nemlig «Statspolitiet» ha greie på hvilke forbindelser jeg hadde hatt med Fritzner og hvilken illegal gruppe jeg tilhørte, hvilke oppdrag Fritzner hadde gitt meg og hvor ofte han hadde sendt meg til Sverige. Intet av dette kunne jeg gi opplysninger om, tross mer juling og «trøsten» om «tre runder» med hendene på ryggen.

Dette er hva jeg gjerne ville gjøre advokaten kjent med, da jeg under hele krigen har visst at kaptein Fritzner har vært en god jøssing og at han har arbeidet på den riktige siden.

Oslo, 27. november 1945.

Leif Gjersøe (sign.)

Dok. 112 b.

Høyesterettsadv.
Holm, Rode og Christophersen.

Oslo, 3. desember 1945.

Herr statsadvokat Ragnar Christophersen,
H. Heyerdahls gt. 1,
Oslo.

Jeg er blitt anmodet om å gi en uttalelse om mitt inntrykk av kaptein Fritzner fra de konferanser jeg hadde med ham i okkupasjonstiden.

Noe egentlig positivt av betydning kan jeg ikke meddele, men litt til belysning av hans karakteristikk kan det kanskje være:

I 1942 eller muligens 1943, begynnelsen, hadde jeg bruk for en pålitelig mann i politidepartementet som jeg kunne konferere med, dels for å få endel inside informations og dels for å få endel taktiske råd. Fra kompetent hold ble jeg da tilrådet å søke foretrede for Fritzner. Jeg hadde truffet ham et par ganger for noen år siden i privat selskap i Halden, men hadde ellers ikke noe kjennskap til ham.

Da jeg kom, gikk han like på saken. Det var fra hans side ikke noe av den vanlige «roer» ordflom om hvor «vanskelig og ubehagelig hans stilling var» at jeg «ikke måtte tro at» osv. Det var en samtale som forutsatte som en gitt ting at vi visste hvor vi sto og kunne stole på hverandre. Jeg fikk greie opplysninger og han lovet å forsøke å finne ut noe mer og muligens direkte oppnå noe, og skulle holde meg a jour. (Det gjorde han også, dels pr. telefon, dels ved å anmode meg om å komme opp til seg, idet det han hadde å si ikke egnet seg for telefonen.)

Før jeg gikk tok han fram en enkelt detalj av det vi hadde snakket om og foreslo at det skulle være den officielle grunn til mitt besøk om det ble spørsmål om hvorfor jeg hadde vært der.

Ved et av mine besøk — det er mulig at det endog var det første — spurte han meg, da vi var ferdig med vårt egentlige emne, om jeg var frimurer eller hadde en god bekjent som var frimurer og som ville ta en risiko. Vår samtale var blitt fastsatt på et litt senere tidspunkt enn jeg ønsket og han opplyste at grunnen var, at en høy frimurer var reist fra landet og at det skulle være husundersøkelse i hans hjem. Han hadde imidlertid funnet å burde foreta en liten privat undersøkelse der først, for å fjerne mulige spesielle kompromitterende ting. Han hadde bl. a. funnet vedkommendes frimurerinsignier som han nå hadde på sitt kontor, men selvsagt gjerne ville ha tatt i forvaring annet steds. Jeg måtte imidlertid svare at jeg ikke var frimurer hvortil han sa, at vel, så fikk han forsøke på en annen måte.

Man kan naturligvis si at dette var gjort for å overbevise meg om hvilken utmerket mann han var. Men det hele hadde ikke det preg. Jeg fikk bestemt inntrykk av at han var opptatt av situasjonen og at det det gjaldt for ham var å finne en vei hvorved han videre kunne vareta vedkommende frimurers sikkerhet samtidig som han selvsagt nødig ville ha den slags kompromitterende ting på sitt kontor i Deptet. Noe ønske om å gi meg et godt inntrykk av hans egen innstilling og opptreden lå bestemt ikke bak. Men selv om det det gjorde, var jo det faktum at han hadde gjenstandene i sitt verge på det rene, og det er ingen grunn til å tvile på at de var kommet der på den måte som han fortalte.

Noe positivt resultat overfor *Sipo* oppnådde han ikke, men slik som forholdene nå etterpå har vist seg å ligge an, er det også naturlig og de opplysninger han skaffet meg har senere kunnet påvises å ha vært helt korrekte.

Ærbødigst

Leif S. Rode (sign.)

Den 8. desember 1945 sender statsadvokat Ragnar Christophersen riksadvokaten følgende innstilling i saken mot kaptein Fritzner:

Som det av visepolitimester Meyers foranstående skriv framgår, anser politiet ikke etterforskningen i denne sak for avsluttet og har bedt om å få dokumentene tilbakesendt, etter at herr riksadvokaten har gjort seg bekjent med dem, for å fortsette etterforskningen.

Jeg er ikke enig i dette politiets standpunkt.

Kaptein Ola Fritzner ble arrestert av tyskerne 25/8-44. Ved frigjøringen hadde han sittet 8½ måned i enecelle på Akershus. I følge det tyske gestapovitne, kriminalrat Weiners forklaring (dok. 98) var saken meget alvorlig for ham slik at dødsdom neppe hadde vært til å unngå hvis saken var blitt fremmet for tysk krigsrett. Det synes også som om Fehlis har vært inne på tanken om å ta Fritzner med under represalieeksekusjonene etter at statspolitisjef Marthinsen var blitt skutt.

Etterforskningen i Fritzners sak ble opptatt av Landssvikavdelingen straks etter frigjøringen og har pågått hele tiden siden. Saken har fått stor publisitet, dels på grunn av den avslåtte fengslingsbegjæring (dok. 60, 62), dels på grunn av avisoppsett fra personer som vil gi Fritzner sin støtte.

Fritzner har også selv en åpenbar interesse, særlig av hensyn til sine militære avansementsmuligheter, av at saken snart blir brakt til avslutning, og etter min mening er der fremskaffet så meget bevisstoff ang. de forskjellige ankepunkter som er reist, at det må anses

forsvarlig og riktig å treffe en avgjørelse på det foreliggende grunnlag.

Siktelsen i saken går ut på at Fritzner har vært medlem av NS. fra 29/10-40 til okkupasjonens slutt, sjef for politiutdannelsen i Gardekasernen fra jul 1940 til april 1941, senere sjef for Ordenspolitiets kommandoavdeling i Politidepartementet med grad av «oberst».

Foruten (1) denne (formelle) siktelse er det under saken blitt reist mistanke angående flg. forhold:

2. Fritzners forbindelse med tyskerne forut for krigen, spec. med utgangspunkt i hans bekjentskap med Günther Kern og hans sammentreff med Scheidt.

3. Fritzners forhold under kamphandlingene i april 1940 i Østfold, hans telefonsamtale med general Erichsen 10. eller 11. april, hvorunder generalen angivelig har forstått Fritzner derhen at Fritzner aktet å overgi sin avdeling.

4. Fritzners forbindelse med nordmannen Lyder Ramstad og tyskeren Bolte (alias Bohrmann) høsten 1940 og senere under okkupasjonen. I denne forbindelse har visepolitimester Meyer også henledet oppmerksomheten på at Fritzner gikk til de tyske Wehrmachtsmyndigheter for å oppnå erstatning for stjålet innbo og husgeråd i sin privatbolig i Halden, *før* han henvendte seg til de norske myndigheter.

5. Videre er det forhold fra Fritzners side blitt påtalt som mistenkelig at han ved 2 anledninger (1943 og 1944) da han kom i kontakt med ansvarlig hold innen hjemmeledelsen, var uvillig til å oppta samarbeid, respektive nektet å parere ordre.

Jeg skal nedenfor behandle disse punkter enkeltvis, dog slik at jeg tar det under pkt. 5 nevnte forhold med under behandlingen av den formelle siktelsen.

Ad. 1 — siktelsen.

Det er på det rene at Fritzner har stått som medlem av NS. fra 29/10-40 til frigjøringen og at han har innehatt de stillinger i politiet som siktelsen nevner.

Dette siste — stillingene i politiet — antar jeg ikke i og for seg er straffbart. Men da politiarbeidet, etter Fritzners egen forklaring — inngikk som et vesentlig ledd i hans plan da han gikk inn i NS., er det — tross forholdets ikke-straffbarhet — det eneste riktige å ta det med under behandlingen av medlemskapet og se forholdet som et hele, slik som også gjort av visepolitimester Meyer.

Jeg er enig med politiet i at det ved de foreliggende opplysninger må anses tilfredsstillende godtgjort:

a) At Fritzners motiv for innmeldelsen i NS. og overtakelsen av stillingen innen politiet var å søke i dette, som han med rette antok

ville komme til å bli en nøkkelposisjon, å gjøre så langt evnene rakk en patriotisk innsats til beste for de norske interesser under okkupasjonen, og

b) at Fritzner før han gikk til dette skritt, innhentet råd fra de personer som etter hans — og vel de fleste andres oppfatning, både den gang og nå — var mest skikket til å gi ham en ansvarlig anvisning, nemlig fylkesmann Christensen og general Ruge. Det er på det rene at *Christensen* var enig i at Fritzner — på de premisser som er nevnt under a) foran — sto tilsluttet NS. og innehadde overordnet stilling i politiet (dok. 5, (23), 6, 10, 11, (30), (13), Fritzners egen forklaring i dok. 22, s. 3-4, 47, 48 og 106. Videre må det anses godtgjort at Fritzner mente å ha fått tilsvarende beskjed fra general *Ruge* (dok. 11 (30), 22 s. 1—3, og 58, jfr. 5 ad. 59). Jfr. også hans henvendelse til general Hansson (dok. 65, s. 2-3).

Spørsmålet blir så: Har Fritzner i sin stilling i politiet oppnådd slike resultater at de kan sies å gjøre hans inntreden i NS. berettiget?

Jeg er på grunnlag av det foreliggende materiale lite i tvil om at dette spørsmål må besvares med: Ja.

Fritzners patriotiske arbeid under okkupasjonen kan skjematisk oppdeles i 3 grupper:

a) Arbeid med å motvirke nazifisering av og naziinnflytelse i politietaten.

b) Arbeid med rent «illegal» etterretningstjeneste og dermed sammenhengende virksomhet.

c) Såkalt «humanitært» hjelpearbeid i anledning av tysker- og statspolitiarrestasjoner, såvel for å oppnå løslatelse som for å skaffe pålitelig underretning om grunnen til arrestasjonen, forbindelse med den arresterte, hjelp til slektninger m. v.

Ad a — arbeidet innen politietaten.

Det var dette arbeid som var Fritzners oppdrag fra de illegale kretser han sommeren og høsten 1940 sto i forbindelse med (jfr. dok. 11, s. 1-2, direktør Vethe) og som Christensen ga sin sanksjon til (dok. 10). Og det er dette arbeid som Fritzner selv har sett som sin vesentligste oppgave (dok. 22, s. 4 øverste halvdel).

Jeg er enig med politiet i at Fritzners utførelse av dette oppdrag fortjener anerkjennelse og må betegnes som fortjenstfull (s. 2, 4de avsnitt foran).

Der foreligger i saken en fylde av opplysninger fra Fritzners nærmeste medarbeidere om hans virksomhet på dette felt.

Jeg henviser til: Erklæringene fra de to leger som på Fritzners foranledning foretok undersøkelse av nye politimannskaper, dr. Bjørn Foss (dok. 36, 65) og dr. Florelius (dok. 89), samt uttalelsene fra de politifolk som under okkupasjonen arbeidet sammen med Fritzner,

Per Øvrebø (dok. 25), Leif Hanoa (dok. 28), Konrad Hellesvik (dok. 29), Reidar Norby (dok. 37), politifullmektig Helge Grundt (dok. 55), Reidar Tørmoen (dok. 65), Jacob Byberg (dok. 75), Oscar Berg (dok. 81), pfm. Birger Lysbakken (dok. 84).

Den direkte og indirekte, konsekvente og vedholdende motvirken gjennom alle okkupasjonsårene av tyskernes og NS.'s forsøk på å gjøre det norske politi til et maktredskap i sin hånd, som disse opplysninger godtgjør, utstrakte seg også til å omfatte beskyttelse av luftvernet (dok. 36 og 89) og politiidretten (dok. 80, 81) mot nazifisering, og kanskje også Politiskolen, jfr. dok. 25. Det synes videre å måtte anses som godtgjort at Fritzner gjennom råd og hjelp til politifolk som kom i konflikt med tyskerne eller NS. har gitt dem — og derigjennom også de øvrige av de nasjonalt innstillede polititjenestemenn — en meget verdifull moralsk støtte (dok. 16). T. Fennefoss: «Kapteinen har hele tiden hatt kjennskap til at jeg arbeidet illegalt og det var bestandig betryggende for meg å vite at jeg hadde ham i ryggen hvis noe skulle hende med medlemmer av mine styrker.» Se også dok. 15, 37, 3 ad. 59, 70, 74, 81, 92—94.

Det følger av forholdenes natur at det ikke er så lett — bortsett fra oppnådde løslatelser av arresterte politimenn — å påvise i enkeltheter resultatene av Fritzners motstandsarbeid innen politietaten. Men jeg anser det på grunnlag av de under etterforskningen tilrettelagte opplysninger for ikke usannsynlig at det ikke i uvesentlig grad må tilskrives Fritzners systematiske innsats på dette område, når det tiltross for debaclen innen politistanden høsten 1940 allikevel lykkedes så dårlig for tyskerne og N.S. å gjøre det norske alminnelige politi til et lydig maktinstrument i sin hånd.

Jeg mener derfor at man må kunne trekke den konklusjon at på dette felt, hvor Fritzner opprinnelig fikk sitt oppdrag, har han arbeidet med dyktighet og oppnådd slike resultater at man uten forbehold må kunne si at han har fylt sin oppgave.

I og med dette skulle da hans innmeldelse og fortsatte medlemskap av Nasjonal Samling være ikke alene straff-fri, men også rettmessig.

Ad. b — det illegale etterretningsarbeid.

Visepolitimester Meyer finner det uheldig at der ikke høsten 1940 ble avtalt kontakter som kunne motta og viderebefordre opplysningene fra Fritzner og mener videre at der på dette område kan konstateres «en betydelig svikt i løsningen av Fritzners oppgave». I denne forbindelse nevnes også det under nr. 5 foran omhandlede forhold — at Fritzner avslo samarbeid med ett — som det viser seg senere — autoritativt hold innen hjemmeledelsen.

Jeg er ikke helt ut enig i den karakteristikk av Fritzners innsats, som politiet her har gitt uttrykk for.

Der foreligger i saken en rekke erklæringer og vitneprov som dels ubetinget går i favør av Fritzner, dels vesentlig går mot ham.

For Fritzner: Dok. 11, — direktør Vethe, dok. 38. — disp. Magnell, dok. 37 — Norby, dok. 7, 88 — H. L. Løvenskjold, dok. 89. — dr. Florelius, dok. 75 — Byberg, dok. 15, 34 — Konrad Hauge, dok. 19, 33 — Erling Hjellemo, dok. 26 — ing. Erik Bugge, jfr. 107 — Jens J. Gran, dok. 4 ad. 59 — Herman Lunde, dok. 2 ad. 102 — direktør O. J. Smith Housken, dok. 83 — amerikansk major Bentson.

Denne oppregning er ikke fullstendig, i det det spredt rundt i sakens øvrige dokumenter også finnes opplysninger ang. illegalt arbeid. Men oppregningen omfatter det viktigste.

Mot Fritzner: Dok. 64 — major O. H. Langeland, dok. 68, jfr. dok. 65, — s. 11 — J. Chr. Hauge, dok. 65 — Ole Borge, dok. 87 — pfm. Gunnar Waaler. (Her kan også nevnes en — etter min oppfatning temmelig betydningsløs uttalelse i dok. 65). Fritzners egen forklaring finnes i dok. 22, s. 7, nederste halvdel, s. 11-12, dok. 65, s. 7-10.

Det kan etter min oppfatning på dette grunnlag slås fast:

Fra starten i 1940 hadde Fritzner kontakt med Vethe og (via ham) til fylkesmann Christensen — snart etter også med Magnell og Løvenskjold. Han etablerte et utstrakt illegalt samarbeid med sine underordnede i politidepartementet, Byberg og Norby og fikk gjennom den førstnevnte også knyttet forbindelse med Konrad Hauge. Denne forbindelse ble opprettholdt fra mars 1941 helt til Hauges arrestasjon 29/7 1942. «Fritzner ga mange og verdifulle opplysninger for våre grupper, tildels av livsfarlig karakter» dok. 15, s. 2.

Etter Hauges arrestasjon trådte Hjellemo inn til han ble arrestert 16. 8. 1943, og ble avløst av konstabel Bø. Hauge og Hjellemo hadde på sin side illegale forbindelser, som synes å ha vært av en viss betydning.

Andre kontakter som Fritzner hadde og som var tilknyttet hjemmefronten, var ing. Bugge som fikk (i 1943/44) direkte oppdrag fra Mil.Org.'s sentralledelse å være bindeledd til Fritzner, Herman Lunde og Smith Housken. Hertil kommer så den forbindelse som på flere måter skulle vise seg å bli fatal, nemlig med riksadvokatfullmektig Waaler.

Det er etter dette ikke berettiget, mener jeg, å rette kritikk mot Fritzner for mangelfull eller manglende etablering av kontakter. Man bør jo også her ta i betraktning at det ville være for meget forlangt av medvirkende i det første spontane motstandsarbeid i landet, at de skulle sørge for en slik organisasjon og koordinering av det illegale arbeid som først kom i stand senere. Videre er det ikke mer enn rimelig å ta tilbørlig hensyn til den åpenbare interesse Fritzner hadde av å virke så meget som mulig i det skjulte. Han mer enn de fleste andre måtte være forsiktig med å eksponere seg.

Om selve de opplysninger som Fritzner skaffet sier de fleste

av erklæringsutstederne at de etter sin art og sitt innhold var meget viktige og betydningsfulle. Da visepolitimester Meyer spesielt har kritisert Fritzners unnlatelse av å gi opplysninger om politiet, dets pålitelighet m. v., vil jeg peke på flg.:

Gjennom Smith Housken ga han direktør Jahn beskjed om hvilke politifolk man kunne stole på ved et oppgjør (dok. 2 ad. 102).

Våren 1944 skaffet han Mil.Org. et ekspl. av statspolitiets og politidepartementets kode (dok. 26 og 107).

På Herman Lundes oppfordring fikk han statspolitiets arkiv samlet og betryggende oppbevart (dok. 4 ad. 59). Jfr. dok. 30, s. 2. nederst — politiets mobiliseringsplan fremskaffet, dok. 37, s. 4-5, politiets allarmkallender med styrkeoppgave smuglet ut, dok. 84 (Lysbakken) jfr. dok. 22, personallisten vedk. politiet oversendt Mil. Org. Fritzner synes også å ha vært behjelpelig i «eksport», se dok. 15, 17, 19. Sluttelig henviser jeg til dok. 83, i flg. hvilket the American Intelligence Service har ønsket å uttrykke sin anerkjennelse av Fritzners arbeid under okkupasjonen med å fremskaffe opplysninger av politimessig art.

For de fleste av dem som under krigen skaffet originalmeldinger til det illegale etterretningsvesen, må det vel sies at «de kastet sitt brød på havet» uten tanke på senere å kunne ettervise at meldingene skyldtes akkurat *deres* virksomhet. Dette gjelder kanskje særlig for en mann i Fritzners stilling. Jeg mener imidlertid at det må anses godtgjort i denne sak at Fritzner gjennom alle år har formidlet både mange og viktige opplysninger. Og jeg har vanskelig for å tilegne meg den oppfatning at han ikke etter beste evne har søkt å skaffe alle de opplysninger som han hadde adgang til. Enn si da at han skulle ha vært så etterlatende at hans holdning på dette område skulle virke kriminaliserende for hans handlemåte overhode. Og det er jo det som det i denne forbindelse er spørsmål om.

Under samme synsvinkel mener jeg man må se Fritzners holdning de 2 ganger da representanter for hjemmefronten i maskemøter søkte samarbeid med ham. Man kan muligens bebreide Fritzner for å ha vært steil og avvisende ved disse anledninger. Men jeg tror at det også må sies at forsøket på å etablere samarbeid kunne vært anlagt på en noe heldigere måte fra den annen side. Særlig med hensyn til Fehmerprojektet måtte det være egnet til å svekke Fritzners tiltro at planen overfor ham ble utkastet og forbindelsen med de ledende ble formidlet av en mann som i seg selv synes å ha virket lite vederheftig og som Fritzner dessuten av prøvede medarbeidere på hjemmefronten var blitt advart mot (dok. 15, 88). Det kunne formodentlig i det illegale arbeid ikke alltid og alle vegne helt unngås at misforståelser og misstemning av denne art oppsto.

Men derfra å gå til å legge skylden for at et samarbeid ikke kom i stand utelukkende på den ene part og det med en slik tyngde at tildragelsen skulle få virkning for vedk. senere, det ville etter min mening — under alle omstendigheter i *denne* sak — være uriktig.

Ad c — det humanitære hjelpearbeid.

Det foreligger i saken en mengde opplysninger om Fritzners innsats på dette område. Så å si alle dokumenter som foran er nevnt behandler *også* denne side av hans virksomhet.

Jeg henviser dessuten til: dok. 17 (35) Oppegård, dok. 24 jfr. 65 ekteparet Skaar, dok. 27 general Melhus, dok. 31 fru Diesen, dok. 2. ad. 59 pfm. Kahrs, dok. 65 grosserer Arnet, dok. 65 kaptein Eckhoff, dok. 66 rådmann Kjær, dok. 71 *Norges Røde Kors,* dok. 76 arkitekt Winge, dok. 79 *statsråd Oftedal,* dok. 91 fru konsul Roll, dok. 3—10 ad. 102, 109 *byfogd Didriksen,* dok. 111 dr. Bjørn Hansen. Dr. Florelius uttaler (89): «Jeg vet ingen enkeltperson som på dette område har utført et større arbeid under okkupasjonstiden».

Jeg kan derfor uten forbehold slutte meg til visepolitimester Meyers uttalelse, s. 1. foran, nederste avsnitt, ang. denne del av Fritzners virksomhet.

Det hører med til bildet av Fritzners innsats under okkupasjonstiden at hans arbeid ble utført under forsettlig pådradd forakt fra hele den patriotisk sinnede (og uinnvidde) del av folket, en innstilling som til skade både for «saken» og for Fritzner selv ble gitt anledning til å finne uttrykk også under de 2 «maskemøter».

Det er enighet mellom Fritzners nære medarbeidere om at hans virksomhet dessuten var forbundet med den høyeste grad av risiko for ham selv (dok. 11 Vethe, dok. 15 Hauge, dok. 4 ad. 59 Herman Lunde, dok. 88 H. Løvenskjold.)

Mordet på konsul Roll og arrestasjoner av medarbeidere medførte ikke at Fritzner opphørte med sitt arbeid.

Av tyskeren Weiners forklaring angående forhørene av Fritzner etter hans arrestasjon siteres (dok. 98): «Jeg tror ikke Fritzner oppga noen navn før han var sikker på at vedkommende var rømt.»

Dette i motsetning — som det synes — til riksadvokatfullm. Gunnar Waaler hvis arrestasjon ledet til at Fritzner ble tatt (jfr. Fehmer dok. 98, s. 2 og Weiner s. s.) og hvis dagbok vedk. samvær med Fritzner samtidig ble funnet av tyskerne.

Videre må det til full bedømmelse av Fritzners forhold nevnes at der ikke under etterforskningen er fremskaffet dokumenter eller opplysninger som tyder på at Fritzner i utøvelsen av sin gjerning i politietaten noen gang har gått tyskernes eller nazistenes ærende. Tvert om har han engang på provokasjon sagt tydelig i fra, dok. 57,

hvor han straks og bestemt protesterte mot at hans navn ble satt i forbindelse med opprettelsen av den «norske legion». Jeg henviser til dok. 45 og 46.

Ad. 2 — påklaget forbindelse med tyskere forut for krigen.

Her henvises til:

Dok. 41 — Rosenbergs memorandum med gjengivelse av Scheidts meddelelse ang. en uttalelse av Fritzner.
Dok. 49 — s. 4. Fritzners egen forklaring.
Dok. 51 — Günther Kerns forklaring.
Dok. 82 — Quislings forklaring.
Dok. 4 ad. 59 — Herman Lundes forklaring ang. samtale med Fritzner en av dagene før 9. april 1940.

Ad. 3 — Fritzners forhold under kamphandlingene i Østfold 1940.

Her henvises til:

Dok. 18 — s. 2 politif.m. Faanes' forklaring.
Dok. 49 — 2 — 4 — 6 Fritzner selv.
Dok. 50, 52, 53, 54, 1 ad. 102 og 104 — forklaringer av forskjellige krigsdeltakere.

Ad. 4 — Fritzners forbindelse med Lyder Ramstad og tyskeren Bolte m. v.

Her henvises til:

Dok. 90 — Ramstads forklaring.
Dok. 49 s. 1—4, dok. 65, s. 11 — 13 Fritzner selv.
Dok. 96 — Kriminalrat Esser.
Dok. 97 — Komissar Bruns.
Dok. 98 — Kriminalrat Fehmer.
Dok. 99 — Mappe ang. Fritzners krav for stjålne eiendeler.

For såvidt angår nr. 3 — kamphandlingene i 1940 — slutter jeg meg til visepolitimester Meyers uttalelse, s. 1 foran, med konklusjon at Fritzners forhold her må anses «prisverdig og at han har opptrådt mer positivt enn mange andre offiserer.» Og jeg er enig i at det ikke er nødvendig å oppebie en redegjørelse fra general Erichsen før saken avgjøres av påtalemyndigheten.

M. h. t. de øvrige 2 forhold er det naturlig — og Fritzner har et billig krav på — at det sees i sammenheng med det man kjenner til om Fritzners forhold forøvrig under okkupasjonen, altså det som er behandlet under nr. 1 foran (selve siktelsen).

Sett under denne synsvinkel kan jeg ikke se at der foreligger mistenkelige omstendigheter som Fritzner ikke har kunnet gi tilfredsstillende forklaring om.

For så vidt angår hans før-krigsforbindelser med tyskere, har de sin naturlige forklaringer i hans interesser for Tyskland og hans tjenestegjøring i Saar. Det for så vidt mest kompromiterende punkt, forbindelsen med Scheidt, er vel også nærmest bare tilsyne-

latende kompromiterende. Det er ikke gitt noen som helst presis gjengivelse av den påståtte uttalelse fra Fritzner (Expressed similar Opinions) og Fritzner har kategorisk benektet å ha uttalt seg i likhet med den ytring som tillegges Sundlo. En del av memorandumets øvrige innhold (eks.vis uttalelsen om at Kongen setter pris på Quisling) er jo heller ikke — bortsett fra hva der forøvrig er opplyst om Scheidt — egnet til å styrke tiltroen til Scheidts evne og vilje til objektiv og korrekt etterretningsformidling.

Nærmere undersøkelser av dette spesielle forhold som foreslått av politiet — vil ventelig forlenge etterforskningen av saken i ubestemt tid fremover. Etter hva der forøvrig er opplyst ang. Fritzner mener jeg at det vil være begrunnet og berettiget her å godta forklaringen fra den norske kaptein, hvis forhold under krigen og okkupasjonen er så grundig belyst i alle enkeltheter, fremfor å bygge på en problematisk antydning til beskyldning fra en tysk konspiratør.

Fritzners omgang og samvær med tyskere under okkupasjonen må man akseptere som ledd i hans private krigsplan. Det synes også å være godtgjort at han har dradd så megen nytte ut av denne omgang til fordel for nødstedte nordmenn og andre norske interesser, at kritikk neppe er på sin plass, enn si grunnlag for siktelse.

Hva til slutt angår Fritzners henvendelse til tyskerne ang. erstatning for de eiendeler han ble frastjålet, mens de samme tyskere hadde beslaglagt hans hus, kan jeg ikke være enig i den kritikk som er reist fra politiets side (s. 4 foran). Det er ikke noe påfallende i at Fritzner i første rekke retter kravet mot dem som var direkte ansvarlige, nemlig tyskerne. Tvert om var det mest nærliggende. Den høflighetsfrase som påtales s. 4 foran, inneholder så vidt jeg forstår forholdet, en (kanskje noe skjult, men utstudert) finte til den kommandant som da brevet ble sendt, hadde avløst den tidligere kommandant som nevnes i frasen.

Det blir min konklusjon at den fortsatte etterforskning ikke har brakt noen endring i det helhetsbilde av Fritzners forhold som er kommet til uttrykk i Oslo forhørsretts kjennelse av 10/9 d. å. og Eidsivating Lagmannsretts kjennelse av 13. s. m. (dok. 60, 62), hvorved begjæring om fengsling ble nektet tatt til følge.

Jeg akter derfor å henlegge saken med den begrunnelse at der intet straffbart forhold foreligger.

Da herr Riksadvokaten har ønsket å få seg saken forelagt tør jeg forespørre om det fra Deres side vil bli reist noen innvending mot denne avgjørelsen.

I tilfelle saken blir henlagt som foreslått, har jeg til hensikt å tilstille pressen meddelelse herom.

Oslo statsadvokatembete, 8. desember 1945.
Ragnar Christophersen (sign.)

Denne innstilling fra statsadvokat Ragnar Christophersen, forsvarsminister J. Chr. Hauges svoger, er et dokument til stor heder for ham og den norske påtalemyndighet. Grundig, samvittighetsfullt og til det ytterste saklig gjennomgår han kaptein Fritzners forhold, belyser det både juridisk og menneskelig og hever hele saken opp på det plan hvor den hører hjemme. Det er som om statsadvokat Ragnar Christophersen åpner alle vinduer på vidt gap og feier vekk det ekle lag av støv og smuts som saken har samlet under Landssvikavdelingens behandling.

— — —

Men stadsadvokatens innstilling influerte ikke på Landssvikpolitiets energiske etterforskning i saken mot kaptein Fritzner. Den 17. desember 1945 sendte det førstebetjentene Nystrøm og Biltvedt til Akershus Landsfengsel der Fehmer ble avhørt for annen gang og ga følgende tilleggsforklaring:

Dok. 115.

Det var i tjenestens medfør jeg kom i forbindelse med Ola Fritzner, og jeg fortsatte å vanke sammen med ham fordi jeg likte ham som menneske, en typisk nordmann.

Unntatt engang, da min frue og jeg inviterte Fritzner med frue til oss, var det alltid Fritzner som tok initiativet til møtene mellom oss, både på kontoret og privat. Der var ingen tjenestlige hensyn fra sikkerhetspolitiets side som gjorde at jeg fortsatte å holde forbindelsen med ham. Så vidt jeg vet hadde ikke sikkerhetspolitiet noe som helst utbytte av forbindelsen med Fritzner, og jeg tror sikkert jeg ville ha visst det hvis det hadde vært tilfelle.

Reinhardt advarte meg i 1943 mot å være for åpen mot Fritzner, men jeg merket aldri noen påfallende nysgjerrighet angående de saker jeg behandlet fra Fritzners side.

Av mine vennskapelige samtaler med Fritzner kunne jeg av og til få et inntrykk av hvorledes nordmennene reagerte overfor sikkerhetspolitiets aksjoner. Slike opplysninger lot seg imidlertid ikke nyttiggjøre på annen måte enn at jeg på grunnlag av dem kunne advare mot for hård fremgangsmåte under konferanser hos Reinhardt.

Fritzner lot meg flere ganger forstå at nordmenn i alderen 20—22 år måtte betraktes som gutter, enda ikke fullt utviklet når det gjaldt politiske saker. Dette fremholdt jeg senere under en konferanse hos Reinhardt. Vi derimot regnet en tysker for fullt utviklet på

alle måter i 18-årsalderen. Jeg tror Fritzner ga meg slike opplysninger for å påvirke meg og dermed tyskerne i Norge.

Antakelig først i 1944 fikk både jeg og Esser anmodning fra Reinhardt, etter Fehlis' ønske, om å gi en uttalelse om Fritzner og Schønning. Jeg tror Reinhardt og Fehlis skulle bruke uttalelsen til å gjøre seg opp en mening om de to. *Vår uttalelse angående Fritzner konkluderte med at vi mente han ikke deltok i aktivt arbeid mot tyskerne, noe som Fehlis og Reinhardt mistenkte ham for.*

Det er min absolutte mening at Fritzner ikke kan legges noe til last for sin forbindelse med meg og det tyske sikkerhetspoliti.

Endelig den 4. januar 1946 synes det som om kaptein Fritzner og hans forsvarer, høyesterettsadvokat Reidar Dahl står ved målet. Da dikterer riksadvokat Sven Arntzen følgende brev:

R. 1. 05197 — 1945.

Sendes med dokumentene tilbake til *statsadvokatene for landssviksaker i Oslo.*

Jeg er i alt vesentlig enig i Deres vurdering av de foreliggende bevisligheter og har ikke noe å innvende mot at saken blir henlagt med den begrunnelse at det ikke foreligger noe straffbart forhold.

På den annen side anser jeg den kritikk som er fremkommet over politiets behandling av saken — jfr. således forsvarerens uttalelse: «Jeg har etter hvert fått et forstemmende inntrykk av, at etterforskningen nå nærmest får karakter av personforfølgelse, en slags prestisjesak for Landssvikavdelingen» — som helt ubeføyet. Saken har så mange sider og kaptein Fritzner har selv eksponert seg så sterkt, at en grundig etterforskning har vært nødvendig. I betraktning av det svære arbeidspress hvorunder politiet nå arbeider kan det heller ikke sies noe på tempoet. Flere opplysninger som *kunne* få betydning for påtalemyndighetens avgjørelse er først fremkommet etter forhørsrettens og lagmannsrettens avgjørelse av fengslingsspørsmålet (dok. 60 og 62). Dette gjelder således forklaringene fra ansvarlige personer i Mil.Org. (Langeland, Hauge, Borge, dok. 64, 65 s. 11 og dok. 68) og opplysningene om kaptein Fritzners forbindelse med Lyder Ramstad og Bolte, en forbindelse som kaptein Fritzner ikke hadde gitt noen opplysning om i sin tidligere forklaring.

Den melding om henleggingen av saken som sendes pressen bør derfor ikke gis en slik form at den kan tas til inntekt for den kritikk som har vært rettet mot politiet over behandlingen av denne saken. Når saken er henlagt, bes dokumentene oversendt Forsvarsdepartementet, som underhånden har bedt om å få dem utlånt.

Riksadvokatembetet, den 4. januar 1946.
Sven Arntzen (sign.)

Mens riksadvokatens anmodning om, etter henleggelsen, å sende dokumentene til Forsvarsdepartementet «som underhånden har bedt om å få dem utlånt» tiltalte hverken kaptein Fritzner eller hans forsvarer. De så begge i dette et varsel om at siste kapitel fremdeles ikke var skrevet i denne famøse saken.

Den 7. januar 1946 mottar pressen følgende meddelelse:

Statsadvokatene for landssviksaker i Oslo og Akershus meddeler at der i dag er truffet avgjørelse om at saken mot kaptein Ola Fritzner henlegges, idet intet straffbart forhold er funnet å foreligge.

Eidsivating lagmannsrett uttaler i kjennelse av 13/9-45 at retten etter de foreliggende opplysninger måtte anta at Fritzners medlemskap i Nasjonal Samling «har vært en maske bak hvilken han har arbeidet for sitt land».

Sakens art har nødvendiggjort et utstrakt etterforskningsarbeide også etter denne rettskjennelse.

På grunnlag av en gjennomgåelse av det innsamlede bevismateriale har statsadvokaten funnet å kunne slutte seg til det helhetsbilde av Fritzners virksomhet under okkupasjonen, som er kommet til uttrykk i lagmannsrettens kjennelse, og har derfor henlagt saken.

Oslo, 7. januar 1946.
Ragnar Christophersen (sign.)

Avisene kommenterte statsadvokatens henleggelse av saken mot kaptein Fritzner på forskjellig vis.

Arbeiderbladet skriver den 8. januar 1946 meget behersket: «Kaptein Fritzners sak henlagt. Statsadvokaten slutter seg til kjennelsen i lagmannsrett: Intet straffbart forhold.»

Verdens Gang meddeler samme dag og omtrent i den samme tone: «Fritznersaken henlagt. Statsadvokaten godkjenner det «helhetsbilde» som viser en mann som har utført et maskert patriotisk arbeid.»

Mer positive i sine formuleringer er de følgende avisene:

Aftenposten 7. januar 1946:
«Kaptein Ola Fritzner rehabilitert».
Morgenbladet 8. januar 1946:
«Ola Fritzner «arbeidet for sitt land.»
Nationen 8. januar 1946:
«Kaptein Ola Fritzner får oppreisning.»
Sjøfartstidende 7. januar 1946:
«Kaptein Ola Fritzner renvasket.»

Nå gjaldt det å ordne forskjellige lønnsspørsmål. Kaptein Fritzner hadde hele tiden holdt sin økonomi utenfor saken. Han ønsket ikke å gjøre den til et spørsmål om penger. Men den øyeblikkelige situasjon tvang ham til omgående å søke om å få etterbetalt sin lønn. Høyesterettsadvokat Reidar Dahl påtok seg arbeidet.

Så var det avansement, noe kaptein Fritzner mente seg berettiget til, ikke som belønning for sin innsats under krigen, men i kraft av militære kvalifikasjoner og ansiennitet. Av sitt kull var kaptein Fritzner den eneste som ikke hadde avansert. Han la derfor inn søknader på stillinger han trodde å ha sjanser til å få, idet han forutsatte at granskningen av ham som militær etter alt det som hadde gått forut ville kreve kort tid og ikke volde noen vanskeligheter.

Men kaptein Fritzner mottok ingen avgjørelse fra Det sentrale militære granskningsutvalg, og hørte ikke et ord om sine søknader. Derimot fikk han vite at general Carl Johan Erichsen var vendt hjem fra utlandet og hadde uttalt til general Aavatsmark: «Får kaptein Fritzner oppreisning så skal jeg sørge for å ødelegge ham.» Uttalelsen refererer seg til følgende erklæring datert Oslo 13. mai 1946:

Torsdag om aftenen den 2. mai 1946 ca. kl. 19,30 var min kone og jeg på visitt hos ing. Bror Aavatsmark, sønn av general Aavatsmark. Herunder kom samtalen inn på kpt. Fritzner og jeg fortalte at general Erichsen visstnok skulle ha kommet med uttalelser om kapteinen slik at saken fortsatt ble gransket. Bror-Ivar Aavatsmark utbrøt da: «Har han gjort det allikevel.» Jeg spurte hva han mente og han fortalte da at general Erichsen hadde snakket med hans far, generalen og uttalt seg noe i retning som at «får kaptein Fritzner oppreisning så skal jeg sørge for å ødelegge ham». Bror-Ivar Aavatsmark hadde så sagt til sin far at det måtte Erichsen holde seg fra for han hadde da nok å svare for selv.

Min kone var til stede og påhørte dette.

Leif Hanoa.

Fra andre hold erfarte kaptein Fritzner at general Erichsen fortsatt rettet en skånselsløs kritikk mot ham, og skrev følgende brev:

Fra
kaptein Ola Fritzner,
Schives gt. 4, Oslo.

Oslo, 13. februar 1946.

Til Hærens Overkommando.

Jeg er blitt gjort bekjent med at general C. J. Erichsen, fhv. sjef for 1. Divisjon, i Sverige eller i London skal ha skrevet en tilleggs-

rapport om krigshandlingene i Østfold, en rapport hvor han på en ærekrenkende måte har omtalt meg.

Hvis så er tilfelle tillater jeg meg å be om å få denne tilleggsrapport utlånt for å kunne forsvare meg.

Den 26. februar fikk han svar fra Hærens Overkommando med anmodning om å henvende seg til høyesterettsdommer Erik Solem, formannen i den komitéen som var nedsatt for å undersøke militære myndigheters forhold før og under krigen i Norge i 1940.

Kaptein Fritzner fulgte oppfordringen og skydde i det hele tatt ingen anstrengelser for å bringe på det rene hva general Erichsen og de som støttet ham hadde å fare med, men uten held.

At general Erichsen ikke sto alene mot kaptein Fritzner, men hadde mektige og innflytelsesrike meningsfeller viser følgende setning hentet fra forsvarsminister J. Chr. Hauges skriftlige forklaring i saken mot kaptein Fritzner: «Jeg avbrøt samtalen med ham med den bemerkning at han (kaptein Fritzner) nå hadde forspilt sin siste sjanse», og kriminalsjef L'Abee Lunds uttalelse til overrettssakfører Trygve Mørdre i henhold til sistnevntes erklæring, «at han (kriminalsjefen) ville sette all sin evne inn på å knekke ham» (kaptein Fritzner), og endelig politimester Meyers anmodning i skrivelse til statsadvokaten av 9. november 1945 om å få dokumentene i saken tilbake etter avbenyttelsen for å fortsette etterforskningen. Det tør derfor ansees som mulig, at forsvarsministeren, generalen, kriminalsjefen og politimesteren har diskutert «Fritznersaken» og er blitt enige om at de opplysninger general Carl Erichsen satt inne med var så utslagsgivende at de nødvendiggjorde gjenopptagelse av etterforskningen. Inspektør L'Abee Lund meddeler i hvert fall i sin redegjørelse offentliggjort blant andre aviser i Aftenposten den 18. september 1948:

— — —

«Da politiet kort tid etterat saken ble henlagt i januar 1946 mottok nye opplysninger av betydning for etterforskningssaken mot kaptein Fritzner, innhentet politiet *11/3-46* riksadvokatens tillatelse til å gjenoppta etterforskningen, et samtykke som riksadvokaten ga ved påtegning av 19. s. m. Politiet forlangte derfor dokumentene

tilbake fra Forsvarsdepartementet av hensyn til den fortsatte etterforskning.»

Men allerede den 25. februar — nesten en halv måned *før* riksadvokatens formelle samtykke til å gjenoppta etterforskningen mot kaptein Fritzner forelå, avhørte kriminalsjef L'Abee Lund sitt kronvitne, general Carl Johan Erichsen, som forklarte seg i anledning en telefonsamtale mellom vitnet og siktede under krigshandlingene i Østfold, onsdag den 10. april:

«Ovennevnte dags ettermiddag ble *jeg kalt i telefonen.* Det var sjefen for Befalsskolen, kaptein Ola Fritzner som var i telefonen. Han sa da først: «Jeg gratulerer med ny regjering general». Jeg svarte ham at jeg ikke kjente til noen ny regjering. Han svarte: «Jo, vi har fått regjeringen Quisling og min beste venn Jonas Lie er blitt justisminister». Jeg svarte ham da at jeg anerkjenner ikke noen annen regjering enn regjeringen Nygaardsvold. Han repliserte da noe om at vi ikke skulle kjempe og at vi skulle demobilisere. Jeg sa da omtrent ordrett følgende: «De har bare en ting å gjøre og det er å adlyde kongen og den lovlige regjering. Hvis De ikke gjør det skal De bli skutt og jeg skal selv skyte Dem.»

Da telefonen hang i spisestuen hvor det satt mange folk, bl. a. skrivere og ordonnanser m. v. var det ikke til å unngå at hva jeg sa ble påhørt av flere. Da jeg var i Stockholm høsten 1943 kom denne telefonsamtale på tale med et par sjåfører i Legasjonen og jeg benyttet da anledningen til å ta en skriftlig erklæring av dem. En bekreftet gjenpart av denne erklæring vedlegges.

Det falt mèg ikke inn at Fritzner ikke senere ville lystre mine ordrer, og han lystret også mine ordrer. Under retretten fra Mysen til Ørje, natten til den 14/4-40 ble han beordret til med sin avdeling å danne ettertrygd. Grunnen til at nettopp han ble beordret til denne oppgave var at hans avdeling lå sådan til at den dekket hovedveien til Ørje. Å velge en annen avdeling til denne oppgave ville vært upraktisk og militært sett uheldig. På forespørsel opplyser generalen at to offiserer som bør avgi forklaring angående visse ting under operasjonene er kaptein Siger, adr. D. K. Ø. Personalkontoret, Frogner plass, tlf. 47 920 linje 23 og kaptein Tvedt, adr. Hotel Regina, samt oberst Hagle, Storgt. 33.»

Opplest og vedtatt.

Undertegnede erklærer herved, at vi onsdag 10. april på Mora hotell på Mysen påhørte en telefonsamtale mellem overkommandant generalmajor *Erichsen* og kapt. *Fritzner.* Da telefonen hang i spisestuen, hvor en del av divisjonsstabens personell (skrivere og ordonanser) måtte oppholde seg, var det ikke til å unngå, at vi måtte høre samtalen.

Av denne gikk fram, at general Erichsen sa til kapt. Fritzner, at han ikke godkjente noen regjering Quisling og at han kun anerkjente den lovlige av Kongen innsatte regjering Nygaardsvold.

Videre sa generalen til kapt. Fritzner omtrent ordrett følgende: «De har bare en ting å gjøre, og det er å adlyde Kongen og den lovlige regjering. Hvis De ikke gjør det, vil De bli skutt og jeg skal selv skyte Dem».

Stockholm, den 26. november 1943.
Sverre Klavestad.
sjåfør.
Haakon Olaussen.
sjåfør.

Ø. K., general Erichsen, skriver i Divisjonens stridsrapport blant annet:

«Det helt uventede angrep og *Quislingregjeringens inngripen hadde skapt nærmest helt kaotiske tilstander. Det førte blant annet til at ikke bare alle sivile myndigheter, men også alle mulige enkeltpersoner henvendte seg til de fåtallige militære staber og ba om forholdsordre, opplysninger, hjelp med videre,* og ga mer eller mindre forvirrede og feilaktige opplysninger om tyske avdelinger. Telefonen stod praktisk talt aldri og det fremgår av rapporten at avdelingene ofte ikke kunne komme fram i telefonen til divisjonsstaben, da telefonen stadig var opptatt.»

General Erichsen nevner som det fremgår av ovenstående sitat, hverken i dette eller i sin omfattende krigsrapport for øvrig telefonsamtalen med kaptein Fritzner. Denne må først ha dukket opp i generalens erindring senere.

Den 27. 2. 1946 avhørt på Landssvikavdelingen:

Vitne *John Thorolf Hagle,* 54 år, oberst, adr. DK Viken.

«I anledning episoden ved Ørje hvorunder jeg var i ferd med å reorganisere troppene, og undersøke deres tilstand i den hensikt å gå nordover med den styrke som var tilstrekkelig kampdyktig ble der konferert med de forskjellige avdelingssjefer. Etter at jeg hadde vært ved 1. div. skole kom en sersjant til meg og sa at kapt. Fritzner hadde uttalt: «Hvis major Hagle kommer er jeg intet sted å finne». Det var flere tilstede som hørte på dette, men det gikk så mange rykter, kom så mange feilaktige meldinger, hvilket forøvrig hadde hendt under hele felttoget, at jeg ikke la noen vekt på dette

og gikk ut fra at det var noe snakk. Såvidt jeg erindrer var mannens navn Solheim og er da formodentlig: *Finn Eugen Solheim,* sersjant.»

Opplest og vedtatt.

J. T. Hagle.

Samme tid og sted avhørt:

Vitne *Einar William Randers Siger,* 43 år, kapt.

«Sersjant Svanlund (nå ved første gardekompani) og korporal Jon Ofte (såvidt vites i Øvre Telemark) meddelte meg i Sverige i 1940 at kapt. Fritzner hadde kommet med en uttalelse som de syntes de måtte meddele videre. Denne uttalelsen gikk ut på at vi ikke hadde noe annet å gjøre enn å gå med tyskerne, da ville vi riktignok komme til å sulte, men det hadde vi gjort før.

Under felttoget i Østfold uttalte Fritzner følgende: Det er klart at vi ikke har noe annet å gjøre enn å gi oss. Det er bare den fordømte generalen som vil slåss, men så er jo kjærringa hans engelsk også, i hvilken forbindelse denne replikk falt, husker jeg ikke nå. Jeg var nestkommanderende ved 1. div. skole i Halden hvor Fritzner var skolesjef. Forholdet mellom oss var ikke godt, da jeg tør si at jeg var utsatt for forfølgelse fra Fritzners side, uten å ha vært meg bevisst at jeg hadde gjort noe galt i noen retning, hverken tjenestlig eller privat.

Vårt syn på politikken og krigen kan trygt sies å ha vært vidt forskjellig fra første stund. At Fritzner var tyskvennlig må sies å ha vært en alminnelig kjent ting. Videre kan nevnes at da det begynte en oppløsende og demoraliserende tendens innen avdelingen ved Ørje gjorde kapt. Fritzner intet for å hindre dette og virket helt apatisk. Jeg fant tilslutt å måtte ringe direkte til divisjonssjefen og etter ordre fra denne begav jeg meg senere til divisjonskvarteret for å avlevere direkte rapport og situasjonsskissering til generalen. Jeg fikk inntrykk av at kapt. Fritzners nerver enkelte ganger sto i høyspenn, slik at det brast, og kunne gi seg slik som det ovenfor nevnte apatiske uttrykk. Jeg kan si så meget at jeg ikke skjønte noe av hele hans opptreden, for å bruke et *mildt* uttrykk.

Det var mange som mer eller mindre gav sterkt uttrykk for sin mistillit til F. både blant befal og menige. Deriblant kan nevnes fenrik Knutsen, bosatt nær Kragerø.

Jeg vedlegger en erklæring fra korp. Jon Ofte i bekreftet gjenpart. Denne ble skrevet i Sverige i 1940.»

Opplest og vedtatt.

Einar Siger.

Erklæring:

Underskrivne høyrde kapt. Fritzners uttalelse om kvellen den 8. april 1940, ved stillingen ved «De spanske ryttere» ved oppgangen

til skolebygningen som etter min hukommelse falt slik: «Det eneste vi har å gjøre gutter er å slå oss sammen med tyskerne. Ellers får vi hele landet rasert. Vi kommer til å sulte, men det har vi gjort før.»

Dette er utdrag av en samtale som er *gjengitt* så *godt* som *mulig* etter hukommelsen.

Mora, 17/7 1940.
Korp. 1132 Jon Ofte.

Rett avskrift bevitnes. Mora 21/7 1940. Løitnant Nils Tvedt. Kaptein Einar Siger.

Den 28/2-46 avhørt på landssvikavdelingen:

Vitne *Nils Tvedt,* 40 år, kaptein.

«Før krigen i 1939 spurte kapt. Fritzner meg, uten foranledning, hvem vi hadde å frykte — England eller Tyskland. Noe slikt var fjærnt fra mine tanker — jeg ble derfor forbløffet over et slikt spørsmål. Jeg svarte: «Om vi har noen å frykte må det være Tyskland!» Han svarte: «Nei, England». Det ble ikke mer snakk om det. Denne episode foregikk på 1. div. skole, mens kaptein F. var sjef der. Løitn. Roberg, som var ansatt ved skolen, men som nå er død, påhørte denne samtale. Kapt. Siger som var nestkommanderende ved skolen like før krigen har fortalt meg følgende: Under et juleselskap hos kapt. Siger's *skal fru Fritzner ha uttalt,* idet samtalen handlet om Tyskland, at velkommen skal de være når de kommer, underforstått tyskerne. Selskapet ble litt paff etter denne «salve». Det ble ikke talt mer om dette. Det var før krigen almen kjent i Halden at kapt. Fritzner var tyskvennlig.

Da bataljonen Fritzner gikk i oppløsning på Ørje, hadde jeg anledning til å se kapt. Fritzner personlig. Etter hva jeg kunne se foretok han seg intet for å stanse denne oppløsning. *Det er blitt meg fortalt, husker ikke av hvem,* at rittmester Andvord *skal ha sagt at han i Aulaen skal ha hørt,* at noen tyske offiserer som talte sammen *skal ha nevnt,* at hvis det blir tatt en fange ved navn kapt. Fritzner, så skulle han øyeblikkelig frigis. Om dette er sant eller ikke vil vel rittmester Andvord kunne bekrefte.

Fenrik Fosdal, Halden *har fortalt meg* at han i divisjonens Ko., hvor han tjenestgjorde, har påhørt en telefonsamtale mellom general Erichsen og kapt. Fritzner. Han uttalte at han av samtalen *kunne forstå,* at kapt. Fritzner *muligens nektet* å adlyde ordre og at general Erichsen meget skarpt sa omtrent følgende: Hvis De nekter å utføre gitt ordre skal De skytes og det skal jeg gjøre personlig.

Det er blitt meg fortalt at fenrik Knutsen, som tjenestegjorde ved Fritzners bataljon på Ørje, *skal ha hørt* at kapt. F. hadde latt lage hvite flagg for overgivelsen.

Min tjenestepike i Halden (Lillemor ? Tønnesen) *fortalte oss,* august måned 1940 — altså under okkupasjonen — at F. hadde holdt foredrag for hirden.

Under interneringen i Sverige, ca. juli måned 1940, har jeg bekreftet riktigheten av en avskrift undertegnet av kapt. Siger og fenrik Knutsen, om at en av kompanisjefene på Ørje *skal ha uttalt omtrent følgende:* «Vi står her for å bli overgitt til tyskerne. Det nytter ikke å stå her under slike forhold.» Likeledes har jeg bekreftet riktigheten av en avskrift undertegnet av Knutsen alene, om at den samme kompanisjef hadde uttalt, at han var overbevist om at hans avdelinger skulle settes i en felle og at han ga ordre om at det ikke skulle løses skudd hvis tyskerne angrep. Kompanisjefen hadde grått da han gav denne ordren. *Det sto ikke hvilken kompanisjef dette var.*

Dessuten har *jeg bekreftet riktigheten av en avskrift av en erklæring* undertegnet av Bjarne Landvik, elev av 1. div. skoles troppsjefkursus. *Denne erklæringen inneholdt omtrent følgende:* at sjefen for 1. div. skole, kapt. Fritzner *skulle ha uttalt* til korporal Vestlund og korporal Svanelund, at det var intet annet å gjøre enn å overgi seg til tyskerne, selv om vi kom til å sulte. Og at han hadde hørt en motorsykkelordonnans komme med en ordre til et mitraljøselag på Ørje, om å laste inn mitraljøsene på bilene og dra til Sverige. Og at han hadde hørt løitn. Due gi ordre til sitt kompani, om at de som ville følge ham skulle melde seg.

Kapt. Siger *har fortalt meg,* at kapt. F. under felttoget *skal ha uttalt* at det var intet annet å gjøre enn å overgi seg til tyskerne, selv om generalen ville slåss fordi at han sympatiserte med engelskmennene, da kjærringa var engelsk.

Musikkfenrik Fossdal *har uttalt å ha påhørt* en telefonsamtale mellom general Erichsen og kapt. F. hvori kapt. Fritzner *skal ha uttalt* sin glede over den nye regjering som var kommet. Det er en kjent sak at kapt. F. har stillet adskillige elever ved 1. div. skole i utsikt å bli plasert i Oslo politi. Det skulle han sørge for.

Løitn. Roberg og bøssemaker Helland, ved 1. div. skole, nevnte for meg ca. juli — august måned 1940, at de av kapt. F. var lovet å bli plasert i Oslo Politi, hvilket de også ble. (Roberg er død.)

Det ville vel være på sin plass å undersøke hvorvidt kapt. F. har frarådet eller øvet press på løytn. Roberg, løytn. Due, løytn. Tangen, løytn. Karlsen, fenrik Rastad om å gå inn i N.S.

Opplest og vedtatt.

Nils Tvedt.

Den 9/4-46 avhørt på landssvikavdelingen, vitne *Peter Svanlund,* 33 år, sersjant ved 4. gardekompani, adr. Gardebatj. Huseby, kjent med saka og vitneansvaret, forklarer:

Om aftenen den 8. april 1940, står 4 mann av oss i en mitraljøsestilling ved siden av de spanske ryttere ved oppgangen til skole-

bygningen på Ørje (?), da kapt. Fritzner kom bort til oss og sa: «Ja, nå er vi kommet opp i det karer. Jeg vet hva den tyske krigsmakt er for noe og hva skal vi kunne gjøre for noe mot en slik krigsmakt?» Vitnet trodde da først at kapt. Fritzner hadde vært i Tyskland, da sistnevnte hadde vært bortreist i noen tid. Men senere hørte han av folk som hadde greie på det at Fritzner hadde vært i den tyske legasjon i Oslo og sett en film om felttoget i Polen. Han kan ikke nå huske hvem disse folk var. Kapt. F. sa videre at hvis de gikk med tyskerne ville de kanskje komme til å sulte, men han minnet om at nordmenn hadde spist barkebrød før. Med ordene «komme til å sulte» tror v. at kapt. F. tenkte på en engelsk blokade. Vitnet hevder at han på Ørje la merke til at F. intet foretok seg når han så soldatene kaste geværene og avdelingene begynte å oppløse seg.

Vitnet forteller videre at da hans avdeling hadde trukket seg tilbake, litt nord for Mysen og da de mente tyskerne var kommet dit, la han og andre merke til en gul Buick som ble kjørt av en ordonans. Denne bilen kjørte fra stabens kvarter mot Mysen og kom tilbake. Dette hendte to eller tre ganger. Hvor vidt bilen var i forbindelse med tyskerne eller ikke er umulig for v. å si, da det var en skog som skjulte veien.

V. forteller også at da avd. dagen etter hadde trukket seg ennå lenger tilbake hadde de hovedkvarter på en gård. Vitnet og ing. Holm Johnsen, Holmestrand, sto i en mitr. stilling på tunet med mitr. i luftstilling. Kapt. F. sto også på tunet. Plutselig kom et to motors tysk bombefly lavt over gården. De hadde ikke fått ordre til å skyte. Vitnet løp bort til kapt. F. og spurte om de ikke skulle skyte. Denne svarte da: «Skyter dere, blir dere skutt selv».

For vitnet og hans kamerat så det ut som om hele felttoget var basert på å skape mest mulig virvar fra kapt. Fritzners side.

Opplest og vedtatt.

(Om den gule «Buick» som er nevnt i vitnets forklaring skriver Ø. K., general Erichsen i divisjonens stridsrapport:

«2 nordmenn som visstnok var kommet fra Sverige over Ørje kjørte rundt i kapteinsuniform i *en gul toseter* (Oldsmobil) med svensk nr., og ga «ordrer» blant andre fra Divisjonsstaben. Da politiet skulle arrestere dem skjøt de på politiet. De holdt på å skifte på seg sivilt tøy. I bilen var det våpen, svensk pass og svenske penger. Det er blitt fortalt at det var disse karer som skjøt kaptein Solie da han fattet mistanke til deres virksomhet og ville stoppe dem.

— — —

I anledning av de mange rykter om forræderi vil jeg uttale følgende:

Jeg har ikke innen min gruppe i Østfold konstatert et eneste tilfelle av forræderi eller opplagt sabotasje mot forsvaret. Men den utmattelse, som avdelingene ble utsatt for, medførte nervesammenbrudd hos mange, hvilket i forbindelse med de utsendte meddelelser fra Quislingregjeringen gjorde at der oppsto komplikasjoner og vanskeligheter.»)

Offiserenes og sersjantens prov og de vedlagte erklæringer synes å ha dempet Landssvikavdelingens virkelyst. «De nye opplysninger av betydning for etterforskningen» som hadde foranlediget sakens gjenopptagelse viste seg jo vesentlig å bestå av kjente løse påstander og uverdig sladder. Særlig pinlig må kaptein Tvedts prov ha virket.

Dagene og ukene gikk uten at kaptein Fritzner hørte et ord fra noen ansvarlig myndighet om den nye etterforskning som var satt i gang mot ham. Han ventet bare på utfallet av granskningen.

Det er pinefullt for en mann med familie å leve fra dag til dag i forventning om en oppreisning som han har krav på, og som betyr alt for ham og hans. Spørrende, engstelige øyne møter ham hjemme, stirrende utfordrende blikk stener ham ute. Selv har han intet avgjørende svar å gi noen. De som har myndighet til å si det endelige og frifinnende ord venter og tier.

Endelig lyktes det kaptein Fritzner gjennom forbindelser å bringe på det rene at han er under ny etterforskning. Meddelelsen rammer ham som et bedøvende slag. Han oppsøker høyesterettsadvokat Reidar Dahl, som telefonerer til Landssvikavdelingen, snakker med politifullmektig Kåre Hagler, og får bekreftet at etterforskningen mot kaptein Fritzner er gjenopptatt.

Den 30. april 1946 skriver høyesterettsadvokat Reidar Dahl til Oslo Politikammer, Landssvikavdelingen, henviser til telefonsamtale med politifullmektig Hagler, og ber om å få utlånt dokumentene vedrørende kaptein Fritzners sak, dokumenter, skriver høyesterettsadvokaten, «som til min store forbauselse på ny er oversendt Landssvikavdelingen til fortsatt etterforskning.»

Den 3. mai fortsetter politiet vitneavhøringen i forbindelse

med de «nye opplysningene.» Da fremstilles *Kjell Dyrnes Tønnessen* fra fangeleiren på Fredriksten. Han forklarer:

«Det er riktig at min søster Lillemor har vært ansatt hos dav. løytn. Tvedt. Det må imidlertid være en misforståelse når Tvedt fremholder at jeg noen gang skal ha fortalt min søster at siktede (Fritzner) har holdt foredrag for Hirden i Halden. Det må være en misforståelse enten fra Tvedts side eller fra min søsters, da den eneste norske befalingsmann som jeg kan huske har vært i befatning med hirden her i byen er løytnant Tangen, som underviste oss i gymnastikk og foteksersis. Dette var forøvrig på et senere tidspunkt enn det Tvedt angir.

Såvidt meg bekjent har siktede ikke hatt noen som helst slags befatning med hirden her i byen og jeg tror heller ikke han har hatt personlig omgang med noen av hirdmedlemmene her i byen. Noe annet har jeg ikke å fortelle i saken.»

Opplest og vedtatt.

K. Dyrnes Tønnesen (sign.)

Den 7/5 avhørtes *Kaare Børresen,* p. t. *fangeleiren* Fredriksten. Han forklarer:

«Etterat de norske tropper som var internert i Sverige i 1940 var kommet tilbake snakket jeg med flere av disse karene og det ble nevnt av en av disse at siktede skulle ha utgitt eller skrevet en leiravis hvor han angrep ledelsen her i landet. Avisen var av nasjonalsosialistisk tendens. Jeg festet meg ved dette da jeg aldri tidligere hadde hørt at siktede hadde vært i forbindelse med NS. Hvem som fortalte meg dette kan jeg ikke huske. På sommeren 1940 var en del ungdom av den mannlige ungdom av NS. her i Østfold samlet noen ganger i Sarpsborg. Selv deltok jeg på et par av disse møtene, men det kom til uoverensstemmelse mellom et par av oss og jeg trakk meg tilbake. De øvrige fortsatte med sine sammenkomster, og jeg var interessert i å høre hvorledes det gikk. Jeg snakket derfor med noen av deltagerne og de fortalte da at siktede var interessert i NS. arbeide og spesielt i disse nevnte møter, hvor deltagerne senere ble stammen til Hirden i Østfold. Jeg hørte imidlertid ikke på hvilken måte siktede viste sin interesse og jeg hørte ikke om han skulle ha holdt foredrag.

En nabo av meg, *Leif Refne Nilsen,* hadde vært sammen med siktede i Sverige og fikk ham senere som sin overordnede i politiet her i Norge. Refne Nilsen gikk sterkt inn for siktede, som NS.-mann, og jeg tror ganske sikkert at han har kjennskap til siktedes forhold i Sverige. Refne Nilsen har bostavn i Fredrikstad. Noe annet har jeg ikke å fortelle».

Samme dag avhøres hushjelp *Helene Augusta Tønnesen,* som forklarer:

«Jeg er foreholdt kpt. Tvedts vitneforklaring, hvor det fremgår at jeg skal ha fortalt ham at min bror har sagt at siktede skal ha holdt foredrag for hirden i Halden. Jeg kan på dette tidspunkt hverken bekrefte eller benekte dette utsagn, da jeg ikke kan huske noe av det. Personlig vet jeg ikke engang hvem siktede er. På nevnte tidspunkt hadde jeg heller ikke befatning hverken med NS. eller hird og jeg kan således ikke uttale meg om siktedes forhold hertil. Noe annet har jeg ikke å fortelle i saken.»

Den 8/5-46 avhøres musikkfenrik *Reidar Godtfred Fossdahl* som forklarer:

«Under felttoget i Østfold i 1940 tjenestgjorde jeg som ordonans hos gen. Erichsen. Den 10. eller 11. april var vi stasjonert på Mona hotell. Det kom da en telefon fra siktede som spurte etter generalen. Generalen tok telefonen i samme rommet som jeg var og jeg bemerket meg da at gen. ble lynende sint og uttalte følgende: Forstår De ikke at dette er en Kuusinenregjering» Videre sa han omtrent følgende: «Dersom De nedlegger våpnene vil De bli skutt, selv om jeg skal gjøre det selv.»

Etter denne samtale forteller generalen meg hva samtalen dreide seg om og hva siktede hadde sagt. Jeg husker ikke nå ordrett hva han fortalte, men pointet var at siktede ville legge ned våpnene og at han mente det var fred. Jeg er helt sikker på at det var siktede som ringte opp gen. da vi *ikke selv hadde noen radio* på det tidspunkt og således ikke hadde noe kjennskap til den nye «regjering». Noe annet har jeg ikke å fortelle i saken.»

Opplest og vedtatt.

Reidar Fossdahl (sign.)

Samme dag avhøres *Gunnar Teodor Strømmer,* som forklarer:

«Under felttoget i Norge støtte jeg til siktedes bataljon den 9. april 1940, og var senere med den under hele krigen og deretter i Sverige. Under felttoget merket jeg aldri at siktede forsøkte å sabotere noen ordrer. Jeg har heller aldri hørt andre nevne noe slikt. Heller har jeg ikke hørt at sikt. skal ha laget noen hvite flagg.

I Sverige merket jeg aldri noen tyskvennlighet eller NS.-innstilling hos siktede. Jeg hørte aldri at siktede skulle ha skrevet eller utgitt noen avis der borte. Jeg tror den som best kan uttale seg om siktedes forhold i Sverige er major Helge Gleditsch. Etter at de norske styrker så kom hjem fra Sverige har jeg kjennskap til at siktede straks reiste til Oslo. Jeg snakket med siktede på reisen fra Sverige og han fortalte da at hans familie var flyttet til Oslo. Jeg hadde inntrykk

av at det var Jonas Lie som hadde ordnet dette for ham. Noe annet har jeg ikke å fortelle.»

Ultimo mai får så kaptein Fritzner adgang til å gjøre seg kjent med general Erichsens og de andre vitnenes prov. Etter konferanse med sin forsvarer, høyesterettsadvokat Reidar Dahl, sender kaptein Fritzner Landssvikavdelingen følgende redegjørelse:

«Jeg har idag, 21. mai 1946, fått anledning til å se de vitnemål som general Erichsen, kaptein Siger m. fl. 25. februar 1946 — nesten 2 mnd. etter at min «sak» var avgjort av Riksadvokaten — har avgitt.

Første gang — etter 9. april 1940 — jeg tenkte på eller husket noe om den i generalens vitnemål nevnte telefonsamtale, var da politifullmektig Hagler den 25. august 1945 avhørte meg om denne. Grunnen til avhøringen dengang var en rapport som var sendt landssvikavdelingen, hvori musikkløytnant Mostad og løytnant Strand, Halden forteller «at de hadde forstått at jeg den 10. april 1940 om kvelden hadde ringt general Erichsen og sagt at jeg aktet å overgi min avdeling både på grunn av den militære situasjon og på grunn av at Quisling hadde dannet regjering og utsendt opprop om nedleggelse av våpen og demobilisering». Samtalen endte med at generalen sa at hvis Fritzner ikke lystret ville han bli skutt.

Til pfm. Hagler avga jeg dengang følgende forklaring (se dok. 49 side 183).

I 5 år hadde denne for meg uvesentlige telefonsamtale vært ute av mine tanker.

Den har naturlig beskjeftiget meg en del senere og flere ting er dukket opp.

Jeg fastholder at samtalen fant sted den 9. april om kvelden ved ca. 19-tiden, etterat jeg hadde hørt en del om Q.'s regjeringsdannelse i radio. De forskjellige vitners anførsler om et senere tidspunkt er enten feilerindring eller må referere seg til en annen episode. Men jeg husker nå at jeg ringte opp divisjonen og at jeg traff generalen i telefonen. Jeg erindrer meget vel at jeg begynte min samtale med å spørre om «generalen hadde hørt radioen». Hertil svarte generalen «Nei». Jeg reflekterte i øyeblikket ikke noe over at divisjonen ikke hadde tatt dette viktige etterretningsmiddel i bruk. Jeg fortalte da om Q.'s regjeringsdannelse og spurte om «hva det var for noe». Hertil svarte generalen: «Det er en Kuusinen regjering». Og jeg sa: «Ja, general.» Jeg fortsatte referatet av nyheten og fortalte at som ministre var den og den nevnt samt major Hvoslef og min gode venn Jonas Lie. Disse to var de eneste jeg kjente av de utnevnte. Generalen ble nervøs og opphisset og sa at jeg

skulle skytes hvis jeg trodde på dette. Jeg svarte «Ja, general». Generalen fortsatte skytingen en lang stund, avbrutt med noen ord om Kongen og Nygaardsvolds regjering. Jeg ble til slutt ergerlig og avbrøt: «Jeg bare refererer det jeg hørte, general». Men generalen skjøt videre. Da samtalen endelig fra generalens side var avsluttet, gikk jeg ut til mine folk. Jeg syntes situasjonen var komisk, kunne ikke bare meg for å smile og si at «nå vil generalen skyte meg gutter fordi jeg fortalte om Q.'s regjering.»

Jeg benekter kategorisk å ha «gratulert» generalen med noe som helst.

Jeg benekter også absolutt å ha gitt uttrykk for at *jeg ikke ville kjempe.*

Det var ingen tilhørere til min samtale med generalen.

Denne «telefonsamtale» som generalen lager blest om, er en historie som fra mindre enn en fjær er blåst opp til de 5 høns under okkupasjonsårene. Generalen har i disse år variert den i mange utforminger og betraktelig skarpere enn nå, hvor han under rettslig ansvar har måttet avgi forklaring.

Hvis en befalingsmann og enn mer en sjef for en avdeling hadde gitt uttrykk for det generalen hevder at jeg dengang gjorde — nemlig ikke å ville kjempe men demobilisere — hadde det vært generalens uavviselige plikt enten å sette vedkommende ut av funksjon eller latt ham arrestere. Jeg hevder at det under de rådende forhold var en grov tjenesteforsømmelse *ikke* å gjøre det.

Generalen har ikke med et ord nevnt noe om denne «episode» i sin stridsrapport.

— — —

Hvis jeg — som generalen påstår — har nevnt noe om Q.'s demobiliseringsordre — hva jeg ikke kan huske å ha gjort — så må det ha vært for å gi et fullstendig referat av hva jeg hadde hørt i radioen, siden generalen selv ikke hadde hørt radionytt.

— — —

Generalen legger, som riktig er, ikke fingrene imellom når det gjelder å nevne de tilfeller og de personer som ikke gjorde sin plikt eller som viste tvilsom holdning.

I de offisielle redegjørelser generalen for øvrig kom med i 1940 og begynnelsen av 1941 har han ikke nevnt «episoden» med et ord. Jeg henviser til generalens redegjørelse i *Feltpost 700* for 18., 22. og 29. mai 1940, og til artikkel i Smålenenes Amtstidende 6. juli 1940.

Det er meg helt uforståelig at generalen — hvis jeg skulle ha antydet det han hevder — senere har kunnet vise meg den tiltro:

1. *Den 10. april å la meg opprette en bataljon,* mens sjefen for 2. div. skole først fikk i oppdrag å opprette en lignende bataljon den 12. april.

2. *Ville bruke min bataljon til et motangrep.*

(Generalens stridsrapport, side 31: «Etter overgangen over elven ved Fossum syntes tyskerne å ha besatt et brohode på østsiden av elven i trakten Remsåsen og organiserte seg til forsvar. Ø. K. overveiet da muligheten for å utføre et motangrep med den eneste disponible styrke, bataljonen Fritzner, hvor en nødtørftig organisering og utlevering var avsluttet, selvom utstyret ennå var *meget* mangelfullt. Sjefen for Askimdetasjementet mente imidlertid at et motangrep ikke ville ha utsikt til å lykkes.»)

Et motangrep krever dyktig og pålitelig føring. Jo dårligere den avdeling er som skal utføre angrepet, desto større krav må det stilles til at sjefen er kraftig og pågående.

(Generalens stridsrapport, side 32: «Ø. K. anså ikke avdelingene som brukbare til angrep på dette tidlige stadium (Lø. 13. 4.) i mobiliseringen. Selv bataljonene Frøholm og Haneborg kunne ikke ansees som samarbeidede feltbataljoner. Disse bataljoner hadde riktignok vært innkalt til nøytralitetsvakt i henholdsvis 2 og 1½ md. i vinter ......»)

3. *Beordre meg i opptagestilling for å dekke divisjonens retrett 13. 4.*

(Generalens stridsrapport, side 35: Opptagestilling og retrett ble lørdag 13. 4. beordret slik pr. telefon .... Bataljonen Fritzner mellom Opsalneset og Dalehøgda (3070) ....)

4. *senere la min bataljon være ettertrygd, dvs. den avdeling som skulle være nærmest fienden under tilbakemarsjen.*

(Generalens stridsrapport, side 39: .... Bataljonen Fritzner skal gå tilbake som ettertrygd etter bataljonen Sunde. Marsjmål fåes imorgen ....)

5. *la meg få sentralavsnittet i stillingen over Ørje 14. 4.*

(Generalens stridsrapport, bil. 28: «Søndag 14. 4. kl. 0900.... Bataljonen Fritzner skal sikre området syd for nevnte linje (bataljonen Frøholms) og inntil en linje gjennom Fossum (5262) — Aneby (5382). (Bataljonen Haneborg skulle sikre til venstre.)

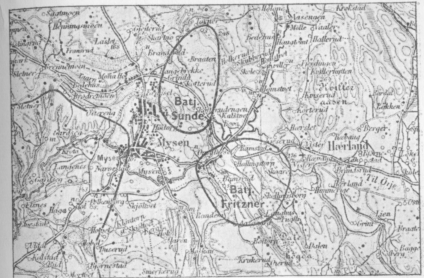
Med hensyn til punkt 4 må jeg, siden generalen forsøker å forklare denne beordring, få anføre, idet jeg henviser til skissen (s. 297):

Hvis generalen ikke hadde hatt full tiltro til meg, burde batj. Sunde ha fått i oppdrag å danne arriergarde. Slik de to batj. var disponert, hadde dette under slike omstendigheter lett latt seg ordne.

Til ytterligere belysning av de forhold som berøres i de avgitte vitnemål henviser jeg til vedlagte 29 bilag. Utstederne ønsker jeg avhørt som vitner.

(Av bilagene tas bare med de viktigste.)

På foranledning vil jeg få avgi vitnemål:

Etter N.G.O.'s kart med tillatelse.

Av politiet ble jeg den 9. april 1940 beordret til å møte i festningen, da jeg meldte meg der ble jeg kl. 13 avgitt til skolesjef, kaptein Fritzner, jeg var hans sjåfør under hele felttoget. Ca. kl. 15 kjørte vi til Rakkestad over Strømfoss, vi kom til Gjullum gård ca. kl. 19.

Jeg hørte intet av den omtalte telefonsamtale fordi jeg oppholdt meg på kjøkkenet mens telefonrommet var innenfor. Etter telefonsamtalen med generalen kom han smilende ut på kjøkkenet til oss og sa at generalen ville skyte ham fordi at han hadde fortalt om Quislings regjering som vi nettopp hadde hørt om i radioen. Mitt bestemte inntrykk er at kaptein Fritzner fra vi startet fra festningen til vi dro over grensen ved Ørje, ville kjempe til siste mann.

Jeg husker bestemt følgende: at han den 9. april i bilen da vi kjørte på inspeksjon ga uttrykk for det jeg har nevnt ovenfor.

Likeledes torsdag da vi var på inspeksjon hos kaptein Hauges kompani ved Skaltorp skole, uttalte han hadde jeg bare hatt disse soldatene en kort tid til utdannelse så ville de blitt verdens beste soldater.

I stillingen på Herland var kapteinen forbandet på retrettordren og det samme ga han uttrykk for på Ørje søndag kveld da ordren til å gå over grensen kom.

I Sverige undersøkte vi flere ganger om vi kunne få kvartet bilen for å dra nordover.

Kapteinen ville i Sverige ikke snakke med generalen da han var bitter over ham etter Østfold-felttoget.

Som et inntrykk av folkets oppfatning av kaptein Fritzner her i Halden, uttalte en dame som kom inn i forretningen til min mor, at kommer ikke kaptein Fritzner til himmelen så gjør ingen det, for nå slåss han så godt som alene med fienden.

Halden 30. 4. 1946. Festningsgt. 16.

Arne Bjerge
(sign.)

Fra
Kommandersersjant
Karl Helland.

Utdrag av
Tilleggsrapport.

11. april 1940 kl. ca. 2300 om kvelden fikk vi telefonbeskjed fra politikammeret i Halden at tyskerne var på vei mot byen og at vi måtte komme oss av gårde. Dette viste seg senere å være et av de misvisende rykter som det var så altfor mange av. Vi var imidlertid ferdig med vårt arbeid og reiste avgårde ca. kl. 2400. Vi kjørte gjennom Aremark over Ørje til Mysen og derfra til Slitu med ankomst dit ca. kl. 0400.

Ved ankomsten til Slitu var det ikke mulig å finne kaptein Siger. Vi fikk omsider oppsporet alle bilene, disse hadde fordelt seg på forskjellige gårder i nærheten av Slitu st. og sjåførene hadde fått innkvartert seg men ingen visste hvor kaptein Siger var. Løytnant Karlsen og jeg kjørte da av gårde igjen for om mulig å finne kaptein Siger. Omsider traff vi på en mitraljøsepost som sto i veikrysset Askim—Mysen, Slitu st. — Trøgstad. Av ham fikk vi greie på at kaptein Siger lå i 2. etasje i en kafé like ved og sov. Jeg gikk da inn i det utpekte hus og fikk vekket folkene der og spurte etter kaptein Siger. Jeg ble vist opp i 2. etasje, her lå kaptein Siger og sov, løytnant Tangen og fenrik Knutsen lå så vidt jeg erindrer også på samme rom.

Jeg fikk omsider vekket kaptein Siger etter mye strev, og da han var blitt så pass våken at det gikk an å snakke med ham spurte jeg ham om hvor vi skulle ha materiellet. Jeg fikk det svar at det var så mørkt nå at det ikke var mulig å få gjort noe. Jeg spurte ham da om ikke han hadde fått ordre om å vise oss plass for materiellet, han svarte at vi måtte vente til det ble lyst. Jeg ville ikke gi meg da de ordrer jeg hadde fått var så klare at de ikke var til å ta feil av. Det var ikke mulig å få kaptein Siger til å anvise oss plassen for materiellet. Løytnant Karlsen og jeg gikk da ned i første etasje og la oss på gulvet for å vente på at det skulle bli lyst nok. Etter at det var blitt lyst måtte vi så få tak i alle bilene og få materiellet inn på Bøndernes hus hvor det skulle være møteplass og hvor bataljonen skulle oppsettes samt hvor utleveringen skulle foregå.

Jeg må her tilføye at det var beklagelig at kaptein Siger viste en slik likegyldighet. Jeg fikk inntrykk av at det hele ikke vedkom ham. Denne likegyldighet særpreget kapteinen da hjemsendelsen fra Sverige foregikk fra Mora. Som skolens nestkommanderende gjorde han ikke noe for å ta seg av elevene eller skolens saker. — —

Fredag morgen den 12. april fikk vi av bataljonsjefen, kaptein Fritzner, ordre om at vi skulle gå i stilling i traktene ved Eidsberg kirke. Jeg ble beordret som sjef for bataljonens ammunisjonstren og skulle finne ut ammunisjonsplass i skogen ovenfor Skalltorp skole. — — —

På skolen var 1. kompani av skolebataljonen forlagt, sjef kaptein Hauge, nestkommanderende kaptein Siger. Stemningen i kompaniet var ikke så særlig høy etter hva jeg forsto. Kaptein Hauge dimitterte uten videre folk som kom og klaget over at de var dårlige.

Jeg har i min rapport skrevet i Filipstad, Sverige i mai 1940 gjort utførlig rede for situasjonen på Ørje lørdag 13. 4. Jeg vil dog tilføye at hva jeg der ble vitne til gjorde at jeg fikk det bestemte inntrykk at stemningen bar preg av panikk.

Det er vanskelig, for ikke å si umulig, å beskrive stemningen i ord, det var fullstendig forvirring.

Jeg gjorde gjentatte forsøk på å kjøre tilbake for å komme i forbindelse med avdelingen men ble stadig tilbakevist.

Da jeg kom til Årjeng i Sverige søndag 14. april var det store styrker norske militære som etter hva jeg forsto hadde overnattet der. Jeg snakket med bl. a. divisjonsintendanten og divisjonslegen.

Jeg vil slutte med å si at etter hva jeg dengang så og senere har fått vite var orden og disiplin best ved den bataljon hvor jeg tjenestgjorde. Vi befalet ved skolen var glad vi hadde en sjef vi kunne ha full tillit til, en sjef som ikke mistet hodet og hvis kampvilje var den beste fra først til sist. Jeg vil som et eksempel fremheve at kaptein Fritzner allerede til jul 1939 hadde gjennomgått befalsklassens pensum slik at han kunne avholde eksamen i januar 1940. Skolen avholdt også sine vinterøvelser i løpet av februar måned 1940. Så vidt jeg vet var 1. divisjons skole den eneste hvis sjef hadde vært så forutseende og ordnet det slik at elevene fikk fullstendig utdannelse før krigen kom.

Oslo, den 20. mars 1946.
Karl Helland.

Oslo, den 10/10 1945.

Utdrag av
Rapport

avgitt av musikkfenrik T. R. Martinsen *vedrørende felttoget i Østfold 1940.*

Den 8. april 1940 kl. .... ga 1. divisjon 1. divisjons skole ordre om å settes i alarmberedskap.

Da bataljonen kom til Ørje ut på morgenen den 14de ble jeg sendt av sted for å rekvirere verktøy til forhugningsarbeider. Jeg traff da på soldater som virret omkring fra kaptein Hauges oppløste kompani. Hvor man gikk omkring i terrenget fant man geværer og pakninger slengt overalt, hist og her så man soldater som skiftet av seg uniformen, slengte jakke og lue vekk.

Jeg gikk straks til min bataljonsjef og meldte av hva jeg hadde sett. Adjutanten, kaptein Steensen, og jeg ble straks beordret ut for å plukke sammen de soldater vi traff på. Bataljonsjefen fulgte selv med. De soldater som ble samlet sammen ble overlevert kaptein Siger, et sted ca. 300 m bak bataljonens kommandoplass. Ca. en time etter fikk jeg ordre om å undersøke om soldatene var på plass og at kaptein Siger hadde utført bataljonens ordre. Da jeg kom dit fant jeg hverken kaptein Siger eller soldatene, men rundt omkring lå det strødd med geværer, patroner og annet feltutstyr, mitraljøser med patronbeltene slengt ved siden. Jeg gikk tilbake til sjefen og meldte hva jeg hadde funnet. Sjefen ble rasende over dette og dro selv ut.

Ut på kvelden kom det en 25 à 30 soldater opp til kommandoplassen og spurte etter kapteinen. Jeg gikk inn og hentet ham. En av soldatene spurte om hva de skulle gjøre, kompanisjefen deres var vekk og de hadde bare et par unge sersjanter. Kaptein Fritzner spurte da om de hadde lest «Ærens vinter». Til det ble det ikke svart. Kapteinen ga dem da ordre om å gå tilbake til sine stillinger og bli der til de fikk nærmere ordre. Soldatene gikk.

— — —

Jeg må beundre min bataljonsjef, han var et mannfolk som ikke sparte seg selv under krigen. Hans omsorg for soldatene var til å beundre.

Personlig tror jeg at resultatet av felttoget i Østfold hadde fått et hederligere resultat, hvis vi hadde hatt mange slike offiserer som kaptein Fritzner.

Ut på natten fikk bataljonen ordre om å trekke seg over grensen til Sverige.

T. R. Martinsen.

Fra fenrik Leif Refne Nilsen. Oslo 23. mai 1946.

Til
hr. høyesterettsadvokat Reidar Dahl, Her.

Da jeg underhånden er blitt kjent med at det i den senere tid er oppstått uoverensstemmelser mellom general Erichsen og kaptein Ola Fritzner angående sistnevntes forhold under felttoget i Østfold, tillater jeg meg herved å redegjøre for mitt kjennskap til kapteinen fra 1940.

Jeg påtraff kapteinen første gang ved Herland kirke på Mysen

lørdag den 13. april ca. kl. 1630. Jeg hadde da med min mitraljøseavdeling uavbrutt kjempet i første linje fra kl. 0600 om morgenen. Mine stillinger var i løpet av formiddagen to ganger blitt stormet av fiendtlige avdelinger etter intense flyangrep. Jeg hadde tap av soldater og våpen og min avdeling var kort sagt sprengt. Jeg fikk anerkjennelse i Sverige for min innsats under felttoget, bl. a. av sjefen for Askimdetasjementet, nåværende oberst Refsum, samt av min kompanisjef, nåværende major Gleditsch.

Kaptein Ola Fritzner spurte meg om jeg anslagsvis kunne angi styrken på de fiendtlige avdelinger, deres angrepsmetoder og for øvrig alt som kunne ha betydning for krigføringen. Jeg ga kapteinen de opplysninger jeg satt inne med. I likhet med major Refsum og kaptein Gleditsch viste kapteinen en innbitt vilje til å kjempe. Han viste en styrke som virket sterkt på meg, til tross for at jeg var dødstrett. Jeg hadde da uavbrutt vært i virksomhet fra kl. 0900 om morgenen den 9. april.

Jeg traff senere ikke kapteinen igjen før i Sverige. Vi bodde på samme forlegning «Kalhyttan» i Filipstad under hele interneringen.

På interneringsstedet hadde kapteinen selv tatt kommandoen og oppkastet seg som sjef. Han gjennomførte en streng orden og disiplin innen det stadig skiftende og uhomogene belegg av offiserer. Kapteinen søkte på alle måter, både i Filipstad og ved reiser til den norske legasjon i Stockholm å gjøre hva han kunne for de internerte. Under en fortrolig samtale med meg, snakket han også engang om å forsøke å komme nordover.

Kapteinens faste og verdige holdning og hans sterke personlighet hadde en stor moralsk betydning for de internerte norske soldater. Dette fikk jeg også etter tilbakekomsten til Norge bekreftet av en bekjent av meg, kontorsjef Bjørnstad, adr. Oluf Høy, Fredrikstad.

Det sterke inntrykk kapteinen hadde gjort på meg den korte stund vi snakket sammen ved Herland, bevirket at jeg søkte å komme på en fortrolig fot med ham i Sverige. Hvilket også lyktes.

Han holdt seg imidlertid unnav alle tilstelninger og søkte overhode ikke noen atspredelser så lenge kampene i Norge pågikk. Samtalene dreiet seg alltid om de problemer vi sto overfor og om Norges fremtidige skjebne.

Etter de fortrolige samtaler jeg hadde med kapteinen i Sverige var jeg aldri i tvil om hvor han hørte hjemme.

Det var på grunnlag av disse samtaler jeg oppsøkte kapteinen mai 1942 for å få råd og hjelp. Jeg var på det tidspunkt selv kommet i vanskeligheter.

Jeg har annetsteds redegjort for min forbindelse med kaptein Ola Fritzner etter 6. mai 1942.

Dok. 104.

Utdrag av vitneforklaring
fra politiaspirant Walfred Grundstrøm, Staffeldts gt. 4, Oslo.

Jeg lærte kaptein Fritzner å kjenne første gang da jeg ble opptatt som elev på Befalsskolen i Halden 10. juli 1938. Kaptein Fritzner var sjef for skolen. Jeg ble uteksaminert som sersjant 14. september 1939. — — —

Neste gang jeg traff kaptein Fritzner var søndag den 14. ved middagstider på Ørje. Jeg var da sammen med ingeniørkaptein Hansen. Kaptein Fritzners bataljon lå da i Ørje langs elven i stilling. Kaptein Fritzners avdeling var den eneste som lå i stilling. Som etterretningsmann bilte jeg rundt fra Ørje til Otteid i syd og tilbake over Ørje til Krok i nord, en front på 3—4 mil. På denne tur så jeg ikke en eneste soldat fra de andre bataljoner. Klokken var da ca. 1430. Disse bataljoner var oppløst og forsvunnet over grensen. Veien derimot var fulle av sivilkledde soldater. Jeg kjørte under dette innom kaptein Fritzners kommandoplass som lå i forreste linje ved Apoteket og leverte ham noe mat. Jeg fortalte om innbruddene i Ørje og kapteinen sa: «Får jeg se en av mine folk som stjeler noen ting så kommer jeg til å skyte.» Så kjørte jeg tilbake til staben som lå ved Brutjern, vel *7 km østenfor Ørje* og ca. 3 km fra grensen. På veien traff jeg kaptein Siger fra Fritzners bataljon. Kapteinen var barhodet og var på full fart mot grensen. Jeg kjørte derfra major Hagle — som også så kaptein Siger — til Ørje til lensmannen Lislegaard. Jeg kontrollerte igjen og fant fortsatt kaptein Fritzners folk i sine stillinger, kl. var da ca. 1630. Ca. kl. 1700 traff jeg igjen kaptein Fritzner som spurte hva jeg gjorde. Han fortalte at han underhandlet med generalen om å få dra nordover. Han spurte meg ut om fremkomstmulighetene på østsiden av Rødenessjøen og Rømskog og Settskog til Vestmarka. Han spurte også om jeg ville være med. På grunn av mine gjøremål traff jeg ikke kapteinen mer denne dag. Jeg så ham først igjen som internert i Filipstad. Jeg ba ham da hjelpe meg til å komme nordover. Han svarte at det var akkurat det han tenkte på selv, men han var bedre kontrollert enn andre, fordi han hadde fast arbeid ved sensuren. Han lovet å dekke min flukt hos interneringssjefen så lenge som mulig, ga meg det han hadde av penger, 35 kroner — og ba meg hilse general Ruge. «En ting er ganske sikkert gutten min», sa kapteinen: «Tyskland taper denne krigen.» Jeg rømte og meldte meg til tjeneste i Tromsø hvor jeg var til krigens slutt. Neste gang jeg traff kaptein Fritzner var St. Hansaften på Kristinehamn jernbanestasjon. Kapteinen fortalte at han skulle først til Stockholm og dernest reise hjem. Jeg spurte om det var fornuftig å gjøre dette.

Kapteinen svarte: «Nei, for ditt vedkommende er det slett ikke fornuftig. Bli her i Sverige og forsøk hva du kan få ut av det her.

Jeg derimot kjenner litt til de karene som kommer til å stelle hjemme. Jeg kjenner de karene fra Saar, jeg vil se hva jeg kan utrette. Jeg er fremdeles i krig med Tyskland.»

Jeg ble i Sverige, meldte meg ca. 1 år senere ved de norske styrker i England, kom til marinen og tjenestegjorde ved 30. og 54. M.T.B. flotilje. Det siste år har jeg tjenestegjort i Handelsmarinen.

Oslo 7. november 1945.

Walfred Grundstrøm,
(sign.).

Jeg kan ikke uten å vaske skitnetøy gi noen forklaring på hvorfor generalen vil meg til livs. Generalens årsuttalelse for 1939 lyder:

1. Divisjon
Sjefen.

Fredriksten 30. desember 1939.

Jeg har ved en rekke inspeksjoner hatt anledning til å følge kaptein *Fritzners* tjeneste som sjef for 1. divisjons skole.

Han utfører denne tjeneste på en meget pliktoppfyllende måte.

Kaptein *Fritzner* er helt ut korrekt og lojal i sin opptreden. For øvrig en sterk soldat-type.

Carl Erichsen.

Den «er så god som man kan forlange den.»

Årsaken må søkes i forhold etter 1939. En medvirkende faktor er min nestkommanderende ved skolen, kaptein Siger. Jeg skal komme tilbake til ham senere.

En annen og kanskje sterkere årsak er sladder. Høsten 1940 tok generalen sterkt på vei i anledning av påståtte uttalelser av undertegnede i et brev fra Sverige til min kone. Generalen skrev til min kone, han tilkalte meg til et møte på gaten og brukte seg (se side 78). Jeg ønsket ikke noen diskusjon med ham og sa at jeg skulle sende generalen angjeldende brev. Dette fikk han. Generalen svarer som følger:

p. t. Sikkilsdalsseter 12. 10. 40.

Fru Aud Fritzner.

Ærede frue.

Jeg takker så meget for Deres brev som ble ettersendt hit. Jeg ber unnskylde at jeg ikke tidligere har svart, men tiden har fløyet fra meg her i fjellet.

Deres manns brev av 6/5 d. å. som De oversendte meg følger vedlagt tilbake. Dette brev danner ikke noe grunnlag for de uttalel-

ser som De skal være kommet med. Da jeg imidlertid har hørt disse fra forskjellige hold må De ha uttrykt Dem uklart eller uforsiktig. Jeg tillater meg å be Dem om å forsøke å reparere den skade De har gjort meg. — — —

De nevner i Deres brev at fru Palle Lie skal ha fortalt i Halden at «fru Fritzner spaserer med tyske offiserer på gaten». I den anledning vil vi gjerne få meddele at noe sådant har fru Lie *ikke* sagt til oss. — — —

Vi håper at dere har det så bra som man kan under de nåværende forhold og at Deres mann trives i sitt nye arbeid.

Med våre beste hilsener til Dere begge

Deres ærbødige
Carl Erichsen.
(sign.)

Også kaptein Qvams brev følger vedlagt.

Fra sommeren 1941 begynte generalen — etter hva det er blitt meg fortalt fra mange hold — å uttale seg sterkt nedsettende om min kone og meg. Etter hvert som det ble alment trodd at jeg var NS. var dette en billig fornøyelse. Jeg henviser i den anledning til direktør Eens redegjørelse, til mitt brev og til generalens svar, og endelig til erklæringer fra direktør Edvard Vethe og konsul, cand. jur. Steen Steensen:

David Een,
adm. direktør
Norsk a/s Alfa Laval.

Oslo 29 mai 1946.

Hr. kaptein Ola Fritzner.

På foranledning skal jeg bekrefte hva jeg i sin tid meddelte min venn, hr. direktør Edv. Vethe. Jeg var på Bessheim i august 1941 sammen med min venn redaktør Arne Solem. Av andre gjester på stedet var professor Per Augdahl, hr. avd.sjef Fleischer og general Carl Erichsen.

Jeg fikk den oppfatning at et par av de derværende damer, spesielt fru professor Augdahl og fru Meinich var kommet i en disputt om hr. general Erichsens innsats i Østfold våren 1940. Jeg fikk forståelsen av at hr. general Erichsen var kritisert og følte seg beføyet til å avgi en forklaring, og i den anledning ble jeg sammen med de 3 foran nevnte herrer Augdahl, Solem og Fleischer innbudt til et foredrag eller redegjørelse på hr. Augdahls værelse. Generalen hadde for anledningen utarbeidet et større oversiktskart over Østfold og han nevnte i samme forbindelse at han hadde benyttet dette til en tilsvarende redegjørelse på Sikkilsdalsseter før han kom til Bessheim.

Under redegjørelsen nevnte han flere personer. Av disse erindrer jeg hr. oberst Frølich Hansen og videre Deres navn. Hva oberstens innsats angår var det en kjent sak at denne var mislykket, og bekreftet generalen dette fullt ut.

Hva Dem angår fremkom han med en meget sterk kritikk. Såvidt jeg erindrer hadde De i oppdrag å holde viktige støttepunkter på sydfronten, men at dette sviktet. Han nevnte at Deres gutter var de første som begynte å stikke over til Sverige, slik at hans stilling også av den grunn til slutt var fortvilet og resultatet gitt. Han sluttet med å meddele at han vedrørende hele felttoget selvsagt hadde utarbeidet fullstendig rapport som var deponert ved legasjonen i Stockholm, og han nevnte uttrykkelig at han også der hadde omtalt Deres innsats som meget dårlig og at det for Dem sikkert ville bli en alvorlig affære når saken engang kom opp.

Såvidt jeg erindrer nevnte han at årsaken til at han fant seg beføyet til denne og eventuelt andre redegjørelser var uttalelser bl. a. fra Deres frue som han fant meget nedsettende for seg, såvidt jeg erindrer gående ut på at De i brev til henne hadde skrevet at «generalen mistet hodet».

Over denne beskyldning var han meget fortørnet.

Jeg formoder hr. direktør Vethe vil kunne bekrefte at dette var omtrent hva jeg dengang meddelte som ferskt inntrykk fra episoden.

Ærbødigst
David Een(sign.).

Kaptein Fritzner.

Oslo 26. januar 1941.

Hr. general m. m. Erichsen.

I høst traff jeg sammen med en herre som hadde truffet hr. generalen på fjellet. Han hadde sammen med en del andre påhørt en redegjørelse hr. generalen hadde holdt om Østfoldfelttoget.

Han fortalte at hr. generalen hadde avsluttet sin redegjørelse med å nevne at årsaken til at det hele gikk som det gjorde skyldtes den sabotasje og alle de hindringer to offiserer — kaptein Fritzner og en oberst (også navngitt) — hadde lagt ham i veien.

Vedkommende fastholdt på min forespørsel at uttalelsene var falt slik. Jeg festet dengang ikke noen tiltro til dem.

For noen tid siden var jeg imidlertid sammen med en annen herre som påsto å ha hørt akkurat det samme av hr. generalen.

Jeg har lært hr. generalen å kjenne som en mann for hvem ordspråket «en mann er en mann, et ord et ord» har hatt sin fulle gyldighet.

Tross jeg ennå tviler på at hr. generalen har sagt det som er blitt meg fortalt, synes jeg allikevel at jeg må tillate meg å henvende meg

til hr. generalen og spørre om mitt navn er brukt i en slik forbindelse og på en måte som ovenfor er nevnt.

Ærbødigst
Ola Fritzner (sign.).

Fra
Generalmajor Carl Erichsen. p. t. pr. Eidsvoll 30/1 1942.

Hr. kaptein m. m. Ola Fritzner.

Jeg er ute på en skitur og har fått herr kapteinens brev av 26. ds. ettersendt. Jeg skal i sakens anledning holde fram følgende:

Ifølge Deres brev skal jeg ha «avsluttet en redegjørelse (om Østfoldfelttoget) med å nevne at årsaken til at det hele gikk som det gjorde skyldtes den sabotasje og alle de hindringer to offiserer — kaptein Fritzner og en oberst (også navngitt) har lagt ham i veien».

Dette har jeg *ikke* uttalt — *det er jo heller ikke riktig.*

Med hensyn til den navngitte oberst — det var bare en oberst med i Østfoldgruppen — så ble han sykmeldt allerede onsdag fm. den 10. april. Han har således ikke hatt noen som helst innflytelse på operasjonene.

Når jeg om kort tid returnerer til byen skal jeg oppsøke de to herrer for å få misforståelsen oppklaret.

Med hilsen Deres
Carl Erichsen.

Erklæring

fra direktør Edv. Vethe. Saken: general Erichsen — kaptein Ola Fritzner.

Ulønnet kaptein, konsul Steen Steensen, Halden, som også var flyktning i Sverige under krigen, har meddelt meg at general Erichsen hadde talt med ham om Fritzners forhold under det såkalte felttog i Østfold i aprildagene 1940 — hvor også Steensen deltok.

Konsul Steensen hadde ikke sagt noe ufordelaktig om Fritzner til generalen, men får allikevel senere høre at general Erichsen oppgir ham som kilde for noen av sine sterkt nedsettende uttalelser om Fritzner. Da Steensen benektet å ha sagt noe som det av Erichsen siterte, kom generalen på ny til ham for å få den angivelige uttalelsen bekreftet. Steensen sa ham da at noe sådant hadde han aldri uttalt.

Oslo, den 16/5 1946.

Cand. jur Steen Steensen,
Kungl. svensk konsul
Halden
ul. kaptein. 1. mai 1946.

Hr. kaptein Ola Fritzner.

Ifølge anmodning bekrefter jeg herved min uttalelse til divisjons-

sjefen generalmajor Erichsen om kaptein Fritzners opptreden under felttoget i Østfold 1940:

«Under felttoget i Østfold hvor jeg tjenestegjorde som adjutant ved bataljonen Fritzner så jeg ikke noe annet enn at bataljonsjefen til enhver tid i ett og alt gjorde sin plikt som en god norsk soldat og fulgte de ordre han fikk fra divisjonen. Jeg så intet som kan gi meg grunn til å kritisere kaptein Fritzners opptreden de dager. Hvorvidt kapteinen var passiv i sitt arbeid eller om han ved eget initiativ kunne ha utrettet noe mer har jeg som militær ikke forutsetninger for å bedømme. Jeg hadde selv ikke vært i tjeneste på 23 år.»

Forvirringen på Ørje søndag 14. april hvor mange både befal og menige — forlot sin avdeling mener jeg først skriver seg fra den demoraliserende virkning det hadde på guttene å se artilleriets panikkartede kjøring mot øst lørdag middag fra Mysen. Jeg var selv vitne til dette fra Skårer gård. Det var et forstemmende syn og virket som flukt.

Da bataljonen Fritzner søndag morgen som siste avdeling kom til Ørje var det første vi hørte ryktene om at artilleriet og andre allerede var kjørt over grensen. Guttene var trette og slitne, mangel på søvn og kanskje da mer mottagelig for rykter. Jeg kan bekrefte at jeg flere ganger i løpet av formiddagen var ute med bataljonsjefen og hørte ham tale til guttene og stive dem opp. Tilfellet «sersjant Sørensen» er et typisk eksempel. Etter å ha forsøkt å rømme ble han en av våre beste hjelpere.

Jeg kan bekrefte at bataljonsjefen søkte å stoppe tyveriene fra forretningene. Ved en anledning hvor jeg var med bataljonsjefen ble soldater som kom ut fra en forretning med nye overalls under armen beordret å legge disse tilbake og jaget vekk fra området. Disse soldater tilhørte ikke bataljonen Fritzner.

Steen Steensen (sign.).

Da generalen under okkupasjonen reiste til Sverige søkte han om og holdt ved enhver anledning foredrag om sin innsats i Østfold. Angrepene mot meg ble stadig skjerpet. Som «NS.» var jeg jo stemplet.

Det vitnemål generalen har avgitt overfor landssvikavdelingen er en meget avbleket beskyldning i forhold til de han ved mange anledninger i disse år har fremkommet med.

Generalens drabanter — kaptein Siger og kaptein Tvedt — har fra sine egne synspunkter gode grunner til å vitne mot meg. Jeg siterer en uttalelse fra generalstabens stabssjef, kaptein Qvam, i dennes tilleggsrapport av 15. februar 1943 ad. «1. divisjons rapport og major Refsums rapport med tillegg»:

«Hvor beklagelig jeg enn finner det, vil jeg derfor ikke unnlate å behandle major Refsums fremstilling, da den ellers kan gi for

store muligheter for *alle som av hensyn til sine egne forhold er på leting etter «skyldige»*.

Understrekningen i sitatet er gjort av stabssjefen selv.

Ad Kaptein Siger.

Hva kapteinen anfører om uttalelser jeg skal ha kommet med, er usant. Jeg har hverken hatt den oppfatning han tillegger meg eller vært så fortrolig med ham at jeg i tilfelle ville ha kostet på meg slike uttalelser overfor ham, så meget desto mere som jeg visste at han fra begynnelsen av 1940 sprang til generalen med alt hva der skjedde på skolen og alt hva der ble sagt. Jeg henviser til følgende bilag vedrørende kaptein Siger:

Uttalelse om kaptein Siger.

På foranledning skal jeg få uttale:

Fra høsten 1939 tjenestegjorde jeg ved 1. divisjons skole. Allerede da var det et spent forhold mellom sjefen og kaptein Siger. Jeg forsto at foranledningen var kaptein Fritzners misnøye med Sigers feltdyktighet.

Jeg skal ikke nå ta standpunkt til Sigers feltdyktighet generelt, men for meg som ung offiser var mange ting uforståelige. I vårt felleskontor var det stadig snakk om hans egne sykdommer. Han gikk med katteskinn på kroppen — moskusskinn ble kjøpt til å ha under benene. Under sommerøvelsene om høsten kunne han ikke spise i offisersmessen, da det var for kaldt der. Han måtte spise på sitt rom. På vinterøvelsene gikk han ute i sneen med en avkuttet reinskinnssovepose på seg, til stor munterhet for elevene og i hans seng var en større kolleksjon av saue- og moskusskinn.

Da jeg senere snakket med hans offiserskolleger på gardekasernen fikk jeg det skussmål at han var en offiser som passet svært godt på seg selv.

Misforholdet mellom de to kjente jeg bare fra Sigers samtaler med meg. En gang var jeg imidlertid til stede ved en situasjon hvor Siger fikk en skarp reprimande for ikke å ha parert ordre om køkontroll ved en vinterutmarsj.

Siger følte seg imidlertid stadig forfulgt av sjefen og kom med mange teorier herfor. En av dem var at Fritzner skulle være misunnelig på Sigers familieliv med barn. En annen og stadig tilbakevendende idé var at Fritzner skulle være gal. Såvidt jeg husker anførte han også en gang kraniologiske grunner herfor. Den siste teori ble også støttet av generalmajor Erichsen, fortalte Siger. Disse to var nemlig fortrolige, vanket sammen og Siger fortalte at generalen hadde sagt privat til ham at han trodde både Fritzner og frue var gale.

Jeg er blitt foreholdt kaptein Sigers forklaring, hvor han stempler kaptein Fritzners oppførsel ved Ørje som så underlig og apatisk

at han fant å måtte ta affære og ringe til divisjonsstaben, hvoretter han fikk ordre til å forsvinne i stillhet. Jeg hadde nok å gjøre med mitt kompani, som den hele tid fikk sine klare, rolige ordre fra bataljonstaben til stillingsbesettelse — flytning osv. Sjefen var også engang selv til stede og ved noen rolige ord styrket moralen. Det var ingen oppløsning å spore derfra. Kaptein Sigers eget kompani ble en dag oppløst av kaptein Hauge som brøt sammen. Ved å marsjere mot flyktningestrømmen fikk jeg med meg ca. 50 mann. Kaptein Siger var imidlertid ikke å se. Senere hørte jeg at han var forsvunnet.

For oss andre i bataljonen som ikke kjente til hans «telefonsamtale» med divisjonsstaben, dannet det seg imidlertid en ganske annen mening om situasjonen. Den dag i dag finner jeg personlig det meget merkverdig at en offiser forsvinner fra en kampavdeling i fremste linje uten med et ord hverken til sjefen eller til offiserskolleger. Heller ikke den som hadde gitt forsvinningsordren hadde gitt noe livstegn fra seg.

Det var mange som brøt sammen den gang, og det var tilgivelig. Jeg snakket 3—4 ganger med Siger i Østfold. Han var da så nervøs at jeg hvert øyeblikk ventet et sammenbrudd. Det faktum at denne mann forsøker å kaste skygge på en annen offiser i anledning av sin forsvinning fra avdelingen, har fått meg til å tale såpass åpent. Det var ikke bataljonstaben med Fritzner i spissen, men nettopp deserteringen og forsvinningen av nabokompaniet Hauge's offiserer som virket slik på mitt eget kompani, at jeg med pistolen i neven og skremmeskudd måtte tvinge det enkelte steder til å holde fronten.

Kaptein Fritzner har forespurt meg om mitt inntrykk av hans påståtte tyskvennlighet. I den anledning kan jeg trygt uttale at kaptein Fritzner ikke overfor meg har vist seg mer tyskvennlig enn kaptein Siger.

Jeg er villig til å avlegge ed på alle ovennevnte fakta overfor en rett.

Grafslund 26. 4. 1946.
Wilhelm Due,
løytnant.

Redegjørelse

ang. bataljon Fritzner 1. divisjon ved Ørje søndag den 14/4 1940 avgitt av fenrik Erling Rastad, Telemark Inf. regim. nr. 3, Mitr.kp.-sjef ved bataljonen Fritzner.

Rapport over krigsoperasjonene 1940 er innsendt tidligere til 1. divisjon for mitt kompanis vedkommende. Denne inneholder dagsrapport med nøyaktige angivelser etter notater. Disse har jeg nå ikke for hånden så klokkeslett og tall blir å betegne som ca.

Da det er fremkommet en sterk kritikk av bataljonen Fritzner vil jeg få lov til å komme med en del opplysninger som muligens

har en del interesse for å belyse forholdet. Dette kan jeg opplyse med full oversikt over den daværende situasjon, da jeg sammen med Fritzner etter at retrettordren var kommet var de siste som forlot Ørje. De fleste av våre offiserer var da forsvunnet. Bataljonen kom til Ørje søndag morgen ved 0700-tiden og gikk i stilling i Ørjebebyggelsen med front mot broen. Mitr.kp. lå på høyre side av veien front mot broen. Vår oppgave var å bestryke veien, broen og vannet ut til høyre. Til venstre hadde jeg kp. Hauge og til høyre kp. Due.

På formiddagen sprakk kp. Hauge og jeg varslet kpt. Fritzner om at hans mannskaper streifet omkring i Ørjebebyggelsen på en uheldig måte. Fritzner gir da beskjed om at jeg skulle samle sammen så meget mannskap av disse at jeg kunne sette opp en tropp til mitr.kp. Ved kl. 1400-tiden hadde jeg da i *tillegg til min tidligere styrke en tropp på 35 mann* mg. tropp, denne tropp ble stillet i reserve.

På etterm. kl. 1530 fikk jeg ordre av kpt. Fritzner om at jeg skulle ta meg av våpen og materiell som lå slengt i veigrøften av folk fra kpt. Hauges kp. som da var helt oppløst. Jeg fikk personlig tak i bil og mannskap og var med på oppsamlingen. Det ble samlet sammen innpå 200 gev. 9 mg., 6 Colt mitr., samt ammunisjon og annet utstyr.

En stund senere ble en del av disse geværer overlevert så vidt jeg kan huske til et kp. som ble reorganisert under løytnant Tvedts ledelse. Kl. 1630 samlet jeg troppsjefene og ga ordre til at de nøye skulle kontrollere sine tropper, da jeg var engstelig for at oppløsningstendensen i Hauges kp. skulle gripe om seg. Kompaniet var da intakt.

Straks etter ble befalet innkalt til kpt. Fritzner som da gir ordre om at disiplinen må holdes for enhver pris og at vi måtte være forberedt på å slåss og at stillingen skulle holdes.

En av offiserene ved bataljonen kaptein *Siger* opptrådte meget uheldig, idet han mente at kpt. Fritzners ordre var galmannsverk å tenke å holde stillingen. Han mente at man burde henvende seg til divisjonen i den anledning. Disse bemerkninger ble fremsatt etter at vi hadde fått vår ordre av Fritzner og uten hans vitende. Han oppfordret meg personlig om å være med på det samme. Hvilket jeg ikke gikk med på. Denne oppfordring hadde muligens vært virkningsfull for da jeg kl. 2030 etter at retrettordren var kommet innkalte troppsjefene, møtte av mine troppsjefer kun *en* nemlig befalselev *Arnesen*. Fenrik Knutsen, Telemark regiment, fenrik Bråten, I.R. 1 og løytn. Aaseth, Halden I.R. 1 var da forsvunnet, jeg traff dem igjen først i Sverige.

Mitt inntrykk av kpt. Fritzner er at han viste en mandig, uredd og korrekt holdning, i denne situasjon.

Oslo 28/11 1945.
E. Rastad (sign.).

Disse dokumenter godtgjør til overmål kaptein Sigers forhold og innsats i Østfold. Han klarte seg unnav offisersinterneringen i 1943, rømte til Sverige en gang i 1945, og er i dag i stilling i D. K. Ø. — til tross for at han den 14. april rømte fra sitt kompani på Ørje og dro flere befalingsmenn med seg, bl. a. fenrik Knutsen, og løytnant Aseth, som i dag med kapteins rang sitter i granskningskommisjonen for offiserer i forsvarsdepartementet.

(Kaptein Siger er senere blitt major.)

Kaptein Sigers beskyldning om at jeg «intet gjorde for å hindre oppløsningen på Ørje» — en oppløsning han selv var en sterkt medvirkende årsak til — stilles ytterligere i sitt rette lys av følgende dokumenter:

Fra befalselev ved 1. divisjons skole,
Olav Hæreid.

— — — *Utdrag av minner fra krigen.*

Det begynte å lysne av dag den 14. april da vi fikk anvist stilling i Ørje. — — —

En gang på dagen ble det ordnet med spisning. Da vår tropps tur kom, tok vi inn i I.O.G.T. (tror jeg) og var en god del bedre i form da vi kom ut igjen. Men i veigrøfta utafor lokalet lå en masse geværerer da vi kom ut. Heldigvis syntes ikke troppen å bite merke i det, men verre var det at det var svært tynt med mannskap da vi kom tilbake til stillingene. En befalselev som jeg traff, fortalte at en hel mengde var rømt. Troppen fikk så beskjed om å ta stilling igjen, idet jeg fortalte at de som manglet, bare var av sted for å spise.

Straks etter fikk vi ordre om å marsjere ca. 4—5 km sydover langs en vei til Halden for å ta stilling nær en gård like ved veien som forpost. Langs hele veien var det spor å se etter flyktninger, og det ble klart for alle hva som hadde gått for seg. Ennå nevnte ingen noe om å rømme. De bare beklaget det som var hendt. Men da vi kom frem til gården og skulle finne stillinger for lagene, var det ikke særs høgt mot i karene. Hvorfor skulle vi bli igjen når alle de andre stakk av? Hva kunne vi — en liten tropp — gjøre? Jeg kunne ikke si annet enn at vi hadde ordre om å være, og at det måtte bli med det. Etter noen tids forløp kom løytnant Due på inspeksjon. Han fikk melding om hvor vi hadde våre stillinger, men forsto godt at karene ikke var lette å holde på plass. Han holdt derfor en kort oppmuntringstale — vi skulle bli på vår plass, lyde ordre — huske hva de hjemme ventet av oss — huske på at vi skyldte å være lojale mot dem som kjempet sammen med oss og som stolte på oss. Det hjalp, mange kom frem med neven og takket løytnanten for hans ord. Men det varte ikke lenge etterat Due var gått, før de begynte å snakke om å stikke av igjen. Jeg hadde nemlig i mellomtiden ved

å sende ordonnanser til forskjellige kanter sydover oppdaget at det så å si ikke var noen styrker igjen der, og at den bataljonen som lå 3—4 km syd for oss, bataljonen Haneborg, *hadde vaktposter som gikk uten ammunisjon.* Troppen fikk nyss om denne meldingen, og jeg oppnådde bare å få den til å bli ved å peke på pistolen. De to som kom med meldingen om oberstløytnant Haneborgs bataljon, var så vidt jeg husker, elevene Vestli og Løken. De traff vaktpostene patruljerende utenfor en slags leir hvor bataljonen holdt til, og de *viste etter oppfordring av våre ordonnanser frem sine geværmagasiner,* og det viste seg at det var som postene hadde meldt — *magasinene var tomme.*

Etter konferanse med nesttroppsjefen — en kar fra korporalkurset ved befalsskolen, fant jeg det rådeligst å melde dette personlig til bataljonssjefen. Før jeg dro, appellerte jeg til hver manns æresfølelse, idet jeg ba dem bli, men på grunn av forholdene syntes jeg ikke å ha noen moralsk plikt til å gi dem *ordre* om å bli.

Bataljonens Ko. lå fremdeles i Ørje da jeg kom dit. Bataljonssjefen lot meg straks komme inn. Jeg kom frem med mitt ærend — meldte fra om den ubevæpnede bataljonen — om alle flyktningene — om forholdene ved troppen min. (Flukten kjente han selvsagt til fra før). Jeg fremholdt også at det var min mening — sjøl om jeg ikke hadde latt troppen forstå det — at det ville være liten nytte i å bli hvor vi nå var. Til det svarte bataljonssjefen at det gjorde ham oppriktig vondt at det var gått slik, men han hadde ordre om å bli, og så lenge han ingen annen ordre fikk, ble han. Dermed basta. Det var også min plikt, selv om det som jeg antydet, ikke var noen igjen av troppen når jeg kom tilbake. «Javel, kaptein, jeg blir.»

Da jeg kom tilbake til troppen var det to mann igjen. På tilbakeveien stakk jeg innom løytnant Due, som lå midt imellom Ørje og vår tropps stilling, for å høre om det var kommet noen ny ordre. Det var det ikke, men idet jeg skulle gå, kimet telefonen. Der kom ordren: «Samling ved Ørje kl. 2100.» Hvis den ikke var kommet i dette øyeblikk, hadde vi aldri fått den. Det var bare noen få minutter igjen, og jeg sprang av sted for å få med meg de andre. Bonden på gården fikk ordre om å kjøre oss av sted med bil til Ørje. Det eneste vi fikk med, var våre våpen og ammunisjonen utenom det som for øyeblikket lå i ryggsekkene som vi bar på. Da vi kom til Ørje, var restene av løytnant Dues kompani sanket sammen og var allerede marsjklare. Hvor skulle vi hen? — — —

Da vi kom over grensen og var kommet noen km inn i Sverige, kastet vi fra oss maskingeværene og ammunisjonen — orket ikke bære dem lenger, og nå hadde det ingen hensikt lenger heller.

Oslo i november 1942.
O. Hæreid (sign.).

Fra politikonstabel Lars Løken.
Elev av 2. kl. ved 1. div.sk. 1940.

På oppfordring kan jeg bekrefte hva befalselev Hæreid i sin rapport side 6 forteller om bataljonen Haneborg. Jeg ble søndagen den 14. sendt ut på oppklaringspatrulje sammen med en hvis navn jeg ikke husker. Vi skulle søke kontakt med nabobataljonen til venstre. Som nevnt i rapporten traff vi på noen skiltvakter som på vår forespørsel fortalte at de var vakter for bat. Haneborg som lå samlet på en gård i nærheten. Vi fikk det absolutte inntrykk at bat. Haneborg ikke lå i stillinger.

Jeg bekrefter videre at vi fikk beskjed av skiltvaktene at disse hadde ordre om ikke å skyte, ikke hadde ammunisjon og at de viste oss tomme geværmagasiner.

— — —

Lars Løken (sign.)

Årsakene til sammenbruddet i Østfold hører det ikke hjemme å forklare her. Jeg beklager bare en ting, at jeg i min stridsrapport, av hensyn til de andre avdelingssjefer, ikke presiserte sterkere at sammenbruddet var skjedd før min bataljon kom til Ørje, søndag den 14. april, og at det var folk fra flere avdelinger som deltok i plyndringen.

Generalen gir i sin stridsrapport utelukkende min bataljon skylden for denne.

(Generalens stridsrapport side 50: «Det går frem av de foreliggende rapporter fra avdelingene at det vesentlig var bare ved bataljonen Fritzner at denne oppløsning og flukt fant sted. . . . .
ut på ettermiddagen søndag utartet oppløsningen i den grad at soldater brøt seg inn i butikker på Ørje og plyndret . . . .)

Dette er ikke riktig, men jeg får bære skylden for ikke å ha behandlet dette detaljert nok i min stridsrapport. Plyndringen begynte ikke om ettermiddagen — men det var først om ettermiddagen jeg oppdaget at butikkene var plyndret og at vi fant tyvegods i etterlatte pakninger. Jeg meldte så dette inn til Ø. K. Når generalen benytter mitt uttrykk s. 50 i sin stridsrapport «at det så ut som en slagmark» — har dette intet med butikksplyndringen å gjøre. På slagmarken er det vanligvis ikke butikker å plyndre. Uttrykket refererer seg til valplassen etter de to rømte kompanier Houge og Siger, hvis våpen, ammunisjon, pakninger og uniformsdeler lå etterslengt som på en slagmark.

Mine to kompanisjefer — løytnant Due og fenrik Rastad, bataljonsstaben og jeg gjorde hva vi kunne for å stanse panikken både etter oppløsningen av Houges kompani og senere. Løytnant Due fikk stanset ca. 50 mann, fenrik Rastad fikk stanset en tropp ca. 30 mann,

tilsammen ca. 80 mann av det ca. 95 mann sterke kompani Houge hadde den 12. april. Hvor mange han hadde igjen den 14. skal være usagt. Upåtalte rømninger foregikk fra dette kompani fra oppsetningsdagen.

Med andre ord det lyktes i første omgang å stanse flukten og oppløsningen. At soldatene senere ut over dagen — deprimert og ødelagt av kaptein Houges og hans befals opptreden — forsvant i forskjellige retninger etter hvert som de ble satt alene på post i bataljonens lange forsvarslinje, var uråd å hindre. Det fåtallige befal kunne ikke være til stede overalt og til enhver tid.

Ad. løytnant Tvedt.

Denne var forhenværende løytnant ved skolen. Han ble på en pen måte fjernet på grunn av ubrukbarhet. Både den forrige skolesjef, nåværende oberst L. Bryhn og jeg anså ham som meget lite skikket. Begge hadde vi måttet refse ham for tjenesteforsømmelser.

Løytnant Tvedts vitnemål er et referat av ondskapsfull sladder om hvite flagg, om hirdforedrag, om en kompanisjef, hvis navn han ikke vet, som skulle ha brutt sammen etc.

Hans uttalelser er like karakteristiske som forstemmende og blottende for ham selv.

Til all overflod opplyser jeg at jeg aldri har latt lave hvite flagg, aldri har hatt annen befatning med hirden enn de slagsmål jeg har hatt med den fra den tid jeg var sjef for politikasernen på Majorstuen 1941.

I anledning av hans sluttirade ber jeg avhørt fenrik Martinsen, som er den eneste av mitt gamle befal som har diskutert innmeldelse i NS. med meg. (Han var ikke medlem i okkupasjonstiden.)

Ad. korporal Ofte.

Den uttalelse korporalen gjengir er aldri avgitt i den mening d'herrer Siger og Tvedt — som allerede i Mora 21. juli 1940 opptok forklaringen for å komme meg til livs — gjerne vil ha det til.

Det var selvsagt at krigssituasjonen ble ivrig diskutert både den 8. april og i lang tid senere — ved mange anledninger.

Jeg benekter ikke å kunne ha uttrykt meg slik korporalen anfører, men da har det vært i forbindelse med en diskusjon med en kollega om situasjonen — hva vil skje om Norge slår seg sammen med England, hva vil skje om vi slår oss sammen med Tyskland.

Mine disposisjoner på Fredriksten får tale for min innstilling.

På samme måte lar jeg trygt mine disposisjoner i Østfold tale for seg.

Blant alt det støv som hvirvles opp i søkning etter eventuelle bevis for min unasjonale holdning har man også forsøkt å finne anklagepunkt i min holdning under interneringstiden.

Jeg henviser blant mange til følgende erklæringer:

Kongsberg 30. mars 1946.

Erklæring.

I forbindelse med et tilfeldig møte i Oslo med hr. kaptein Ola Fritzner vil jeg på foranledning opplyse følgende:

Jeg deltok under krigshandlingene i Østfold i april 1940. Vår avdeling måtte til slutt over grensen til Sverige, hvor vi ble internert. I interneringstiden lå jeg sammen med de øvrige befalselever i interneringsleiren på Sandengane ved Mora i Dalane.

Under oppholdet her oppsøkte jeg sammen med befalselevene Johan Nerland og Odd Birkenes, sjefen for 1. divisjon hr. general Erichsen på et hotell (Gustav Wasa) i Mora. Hensikten med besøket var å få ham til å utvirke at vi ble sendt nordover til Nord-Norge for igjen å kunne delta i nordmennenes kamp der oppe. Vi var jo alle befalsutdannet og syntes det var hardt å ligge uvirksomme i Sverige, mens våre egne sloss for livet hjemme.

General Erichsen svarte imidlertid at vi, slik som stillingen var, tjente vårt land best ved å ta det med ro og finne oss i det som var hendt.

En del av oss foretok også et rømningsforsøk for å komme i forbindelse med de norske styrker igjen. Dette lyktes imidlertid heller ikke. Etter 3 dagers forløp ble vi knepet av politiet i Mora og ført tilbake til interneringsleiren igjen.

Oskar Tonby (sign.)
politikonstabel.

Kongsberg 30. mars 1946.

Herr kaptein Ola Fritzner.

Ja dette er alt jeg kan opplyse om nevnte episode med general Erichsen i Sverige. Dette er faktiske forhold som jeg også kan svare for i en eventuell rettssak. Jeg er også overbevist om at de nevnte befalingselever underskriver erklæringen.

Jeg vet ikke om De har interesse av å høre en annen «episode» som tangerer samme forholdet?

Åmo, Neerland, Birkenæs og jeg fikk under interneringstiden oppholdstillatelse i Skåne. På vår reise fra Skåne til samlingsleiren i Rommehed, stoppet vi også noen dager i Stockholm. Under oppholdet her, oppsøkte vi en *Strugstad* ved den norske legasjonen. Jeg synes å huske at vedkommende var oberst. Vi hadde på forhånd hørt at flere norske gjennom legasjonen hadde kommet over til Amerika gjennom Russland, og hensikten med vårt besøk var å få utvirket at også vi kunne reise samme vei. Vi snakket med Strugstad ca. en time om dette, men forgjeves. Han kunne ikke hjelpe oss og vi måtte gå med uforrettet sak.

Ærbødigst
Oskar Tonby (sign.).

Til landssvikavdelingen,
v/herr overbetjent Konrad Hauge.

Ad kaptein Ola Fritzner.

Mitt kjennskap til kaptein Ola Fritzner stammer fra sommeren 1940 da jeg traff ham i interneringsleiren i Filipstad i Sverige. Kaptein Fritzner, som ikke direkte hadde noe med den interneringsleir hvor jeg var, gikk rundt i den, tok seg av soldatene og forsøkte å få folk til å reise nordover for å melde seg til de norske styrker, som kjempet i Nord-Norge. Så vidt meg bekjent var han den eneste offiser der som forsøkte å få folk nordover.

Min sønn (19 år) og jeg selv (53 år) kom ved kapteinens hjelp av gårde, men da vi kom til Østersund, var allerede det Trondheimske tatt, og å komme fra Østersund til Nord-Norge var forbundet med for mange vanskeligheter.

Oslo, juni 1945.
Hans Oppegård (sign.)
gårdbruker, Holt i Enebakk.

Interiørarkitekt Bendt Winge. Oslo, 29. mai 1946.

Erklæring.

Kaptein Ola Fritzner har fortalt meg at han er blitt beskyldt for unasjonal holdning under de norske styrkers interneringstid i Filipstad i Sverige våren 1940.

Siden jeg har meget godt kjennskap til kaptein Fritzners forhold i den tid, og da jeg finner beskyldningene såvidt sterkt preget av menneskelig ondskap og småskårenhet, er det for meg en sann svir å ta til gjenmæle mot slik en blank løgn.

Det var hverken lett eller hyggelig å være norsk offiser i Filipstad 1940. De menige hadde lett for å legge skylden for det mislykkede felttog i Østfold på offiserene, og tonen kan godt betegnes som foraktelig og opprørsk. Resultatet ble at offiserene trakk seg tilbake og ville ha minst mulig med mannskapene å gjøre. De levet også helt sitt eget liv der borte på Agnesvik og Kalhyttan. En av de ganske få som jeg hørte om som forsøkte å bryte dette skille og få kontakt med sine soldater igjen var nettopp kaptein Fritzner. Selv ble jeg kjent med ham på initiativ fra hans side, trass i brysk holdning av meg. Forholdet til hans egne gutter vet jeg også var både godt og intimt i den tiden. Jeg kan også gå god for at han ved å søke slik kontakt har ryddet mange uoverensstemmelser av veien.

Dessverre er det å frykte at den popularitet han vant ved sin atferd ikke ble nådig opptatt av hans kolleger som selv ikke maktet å opptre likedan. Vi menige hørte stadig om uoverensstemmelser i offiserskretser — fra generalen og nedover. Etter hvert tok det heller til enn å avta. Til slutt ble det så ille at de svenske offiserer måtte gripe inn.

Jeg vet ikke fra hvem disse beskyldninger mot kaptein Fritzner stammer. Jeg vet bare at han og general Erichsen sto i opposisjon til hverandre og at det var visse stridsspørsmål. Hvis det er så at disse beskyldninger stammer fra general Erichsen, så er han den siste som skulle beskylde andre for dårlig innsats i denne interneringstid. Meg bekjent er det ikke meget positivt å berette om hans egen innsats selv om man ser bort fra de større moralske plikter han burde hatt som øverstbefalende.

Under hele interneringstiden hadde jeg en sentral arbeidsplass og kom i kontakt med omtrent alle de norske. Jeg har ført dagbok fra den tiden og kan understøtte min hukommelse med direkte opptegnelser.

Hvis det skulle komme så langt som til en rettssak av nevnte beskyldninger mot kaptein Fritzner er jeg villig til å stadfeste denne erklæring under eds ansvar.

Fru professor Stina Kjellin. 20. mai 1946.
Karlstad.

Som en av censorerna år 1940 vid militärbyrån för internerade norrmän i Filipstad var jag i daglig kontakt med kapten Ola Fritzner. Kanske var han den — vid sidan av arkitekt Bendt Winge, vilken senare så varmt tagit Fritzners parti — som gjorde det starkaste intrycket av förtvivlan och okuvad motståndsvilja. Sina soldaters respekt behöll kapten Fritzner, otaliga voro de män jeg såg tillitsfullt söka hans råd och hjälp.

Genom 10 000-tals brev denna tid lärde jag känna det norska folket och genom läsningen av breven tändes en djup kärlek och respekt för Norge och landets lidande blev mitt eget.

Under kriget sände Fritzner mig engång en hälsning att inte tvivla på honom. Det hadde han inte behøvd.

Sedan 1940 då jag mötte de första offren för Hitler-Tyskland har jag varit 100 % antinazist och skulle nog varit lydhör för minsta sympatiytring för detta system.

Det är ställt utom allt tvivl att det är en häder för Norge att ha en man som kapten Ola Fritzner bland sina officerare.

Generalens uriktige påstander har gjort meg megen skade. Okkupasjonsårene har gjort meg hårdhudet, det måtte til i min jobb. *Men en ting er å bli æreskjelt fordi man angivelig var NS., en annen ting er at denne antagelse utnyttes til å skyte skylden over på meg for ting jeg som militær ikke har gjort eller har ansvaret for.*

Generalens uttalelser i Sverige (om meg) har som nevnt vært mer drastiske enn hans uttalelser f. eks. om oberst Refsum, som (av generalen) beskyldes for å være «en skurk, en kjeltring og løgner».

(General Erichsens beskyldninger mot oberst Refsum ble tatt

opp i Stortinget den 25. mars 1946 av stortingsmann Wright. Saken endte med at general Erichsen måtte beklage sine sterke uttrykk mens oberst Refsum tilbakekalte sin begjæring om tiltale mot general Erichsen for ærekrenkelser. Forliket synes å være et høysinnet offer på forsvarets alter fra oberst Refsum).

De (general Erichsens uttalelser om kaptein Fritzner) har hatt større konsekvenser (enn general Erichsens beskyldninger mot oberst Refsum) jfr. Münter Rolfsens bok «Fra Oscarsborg til Hegra», hvor forfatteren bygger på generalens «populære» stridsrapporter om Østfold. Ved et rent tilfelle fikk jeg hindret at forfatteren i større grad benyttet seg av denne generalens populære fremstilling og stillet meg i enda dårligere lys i sin bok. Hvor populære disse stridsrapporter har vært, fremgår ytterligere av de mange rettelser og dementier forfatteren har måttet foreta etter utgivelsen.

Oslo, 30. 5. 46. Ola Fritzner (sign.).

Kaptein Fritzners svar på sine offiserskollegers anklage ble sendt over til Oslo Politi, Landssvikavdelingen, av høyesterettsadvokat Reidar Dahl. Selv dro kaptein Fritzner på ferie til Valdres, hvor han prøvde å skaffe seg en hårdt tiltrengt avkopling. Men det lyktes ikke. Spenningen var for stor. Han hadde fra flere hold hørt at sakens dokumenter skulle sendes til forhørsretten igjen. Den slags kunne altså militære foresatte og underordnede bidra til, planlegge og forberede allerede i Sverige i 1940. Og det var ingen vanskelig oppgave. Som sjef for 1. divisjons befalsskole hadde det vært kaptein Fritzners plikt å refse offiserer og elever som viste likegyldighet i tjenesten. Den slags skaffer i regelen ikke venner. Etter operasjonene i Østfold ble det tvingende nødvendig for noen i egen interesse å søke syndebokker for personlig sviktende holdning og innsats. Etter kaptein Fritzners «innmeldelse» i NS. synes flere å ha trodd at det var risikofritt å bære tendensiøse vitnesbyrd mot den strenge skolesjef og kanskje i enkelte offiserskretser ikke så populære kollega. Med vitnestevning fra Landssvikavdelingen var det dessuten en borgerplikt man oppfylte, i en tid da menneskene flittige som myrer vitnet mot sin neste, forbannet naboens nærgående oppmerksomhet, nøt å gramse i andres anliggender og *unnlot å komme frem med livsviktige opplysninger for landsmenn som politiet jaget.*

Som et eksempel kan anføres følgende episode fra saken mot handelsråd Johannesen. Referatet er hentet fra Aftenposten for 18. desember 1947.

Første vitne i dag var dommer Roll Matthiesen som var fylkesfullmektig i Oslo og Akershus fra 1934 til juli 1941 og fylkesmann Christensens nærmeste underordnede. Vitnet har ikke tidligere vært avhørt i saken. Han ga uttrykk for det absolutt utenkelige i at fylkesmannen noensinne skulle kunne ha rådet en god nordmann til å motta oppnevnelsen til kommissarisk statsråd.

Advokat Sven Arntzen: — Snakket De med Christensen 26. september 1940, dagen etter oppnevnelsene?

Vitnet: — Ja, fylkesmann Christensen kom inn på mitt kontor om morgenen og var like forbauset som jeg selv over at fire ikke-N. S.-folk var gått inn som kommissariske statsråder.

— Husker De tilfellet kaptein Fritzner?

— Fylkesmannen fortalte meg om det våren 1941. Man mente at én til burde vite om det.

Men den viten; som fylkesmann Christensen betrodde herr Roll Matthiesen i en eneste og meget åpenbar hensikt har dommeren etter de opplysninger kaptein Fritzner og dokumentene i hans sak gir, tilsynelatende ikke ytret et ord om før den 18. desember 1947, da kaptein Fritzner var frikjent og godkjent og i militær virksomhet igjen.

— — —

I Halden — 1. divisjons standkvarter — offentliggjorde Smålenenes Amtstidende, byens eldste avis, onsdag den 4. september 1946 «en injurierende artikkel om 1. Divisjons disposisjoner under felttoget i Østfold», og henviste innledningsvis til en tidligere melding om at general Erichsen hadde tatt ut stevning mot artikkelens forfatter, major E Baldersheim. Stevningen, og det som pleier å følge etter den, har ingen senere hørt noe om. Derimot ble general Erichsen valgt til generalsekretær i Norges Forsvarsforening, og holdt på foreningens landsmøte 14. og 15. november 1947 et foredrag med en innledning, som vesentlig artet seg som et forsvar for generalen selv og hans innsats i Østfold i 1940. Om foranledningen til dette ekstraordinære skritt uttaler generalen i følge Aftenpostens referat: «Når jeg gjør dette, er det fordi det dessverre like til det siste er rettet ondartede angrep på vår

krigføring og våre militære ledere i 1940. Dette er utvilsomt til skade for vårt forsvar. For å gi våre forsvarsforeningers ledere utover landet argumenter til å møte denne kritikk, vil jeg derfor — som en innledning til mitt foredrag — komme frem med noen alminnelige objektive betraktninger angående vår krigføring i 1940.» I sin trang til objektivitet, og for å gi foreningslederne de best mulige kort på hånden hevder generalsekretæren, fremdeles i følge Aftenpostens referat: «Det var *ingen* av divisjonssjefene som sviktet.» Men de norske aviser forteller noe annet den 6. mars 1948. Og avisenes melding stemmer med arrestprotokollen for Akershus militærarrest 1948. Og general Erichsens forsvar for seg selv må nødvendigvis også bli et forsvar for hans godkjente medarbeidere includert kaptein Ola Fritzner, som generalen vel et år tidligere, forhåpentlig i god tro og av militær og borgerlig pliktfølelse, bar vitnesbyrd mot.

Det var — og er — en hård tid vi lever i. Menneskene kjemper mere forbitret enn noen sinne for sin ære.

Betegnende er følgende oppsett i Dagbladet for 27. november 1947:

Kast ikke med stein, herr Helge Heiberg.

De har i Dagbladet for 25. ds. blandet Dem opp i en replikkveksel mellom overingeniør Vibe og meg. Og også De kommer med sårende og støtende bemerkninger mot meg personlig, som De jo ikke kjenner. Og enda er De freidig nok til å snakke om «brudd på Spillereglene».

Jeg akter ikke å fortsette en diskusjon,som føres på en slik måte fra min motparts side. Kun vil jeg ha sagt, at det er ganske merkelig, at nettopp de folk som preker *fredens* sak og derfor burde være preget av forsonlighet og toleranse, de tar ikke i betraktning å krenke og såre en annerledes tenkende, når det kan fremme deres egne ideer. Men det er ikke på den måten, at fredens evangelium fremmes her i verden.

Carl Erichsen.

Sommeren 1946 gikk uten at kaptein Fritzner hørte et ord om sin «sak» eller om utfallet av granskningen bortsett fra den meddelelse som blant andre aviser Aftenposten brakte den 28. juni om «at den militære undersøkelseskommisjon erklærer at både divisjonen og dens underavdelinger handlet riktig.»

Sammen med kaptein Fritzner ventet de fleste av hans

nærmeste medarbeidere og deres familier, hvis fremtid var avhengig av hans.

Den 16. august skrev høyesterettsadvokat Reidar Dahl til riksadvokaten:

«Formelt er — så vidt jeg har forstått — kaptein Fritzner ikke siktet, men grunnlaget for etterforskningen (i den nye «sak») er noen uttalelser som kaptein Fritzner skal ha kommet med i en telefonsamtale med general Erichsen den 9. april 1940. Om denne telefonsamtalen har kaptein Fritzner allerede forklart seg under etterforskningen i den tidligere saken.

— — —

General Erichsen var dengang ikke i landet. Nå, i år, den 25. februar, to måneder etter at kaptein Fritzners sak var avgjort av riksadvokaten, har general Erichsen forklart seg om denne telefonsamtalen, og denne forklaringen er da foranledningen til den nye etterforskningen i Landssvikavdelingen, hvor ordren nå — så vidt jeg har forstått — går ut på at saken skal sendes til Forhørsretten til rettslig etterforskning.

— — —

Hva jeg vil be om ved denne henvendelse er at riksadvokaten personlig vil gå igjennom dokumentene og ta standpunkt til om ikke saken straks bør henlegges, eller om statsadvokat Ragnar Christophersen, som kjenner den tidligere Fritznersak til bunds, får anmodning om å avgi uttalelse om saken på dens nåværende trinn.

Dette er muligens en usedvanlig anmodning, men det er også en usedvanlig sak.

Etterforskningen i den tidligere saken strakte seg over et så langt tidsrom at den berøvet kaptein Fritzner muligheten av å komme i betraktning ved avansement til stillinger i hæren, hvortil han utvilsomt var bedre kvalifisert enn en rekke av de utnevnte. Landssviksaken mot ham er henlagt, hans militære forhold under krigen godkjent uten anmerkning (i henhold til den generelle uttalelse fra den militære undersøkelseskommisjon om 1. divisjon). Nå hvirvles der opp støv om en 6 år gammel telefonsamtale, hvor påstand står mot påstand. En vil uvilkårlig spørre hvilken hensikt det skal tjene at dette skal etterforskes. Jeg har den tro at hvis riksadvokaten eller statsadvokaten ser på saken straks, vil den også bli henlagt straks.»

Men fremdeles måtte kaptein Fritzner og hans nærmeste medarbeidere leve i den store, pinefulle uvisshet. Politiet forsket videre, riksadvokaten traff ingen avgjørelse, og dagene

og ukene gikk. Hvilke samfunnsmessige plager kaptein Fritzners situasjon medførte viser følgende brev fra høyesterettsadvokat Reidar Dahl:

Oslo Politikammer, 16. 9. 1946
Landssvikavdelingen,
Oslo.

Som bekjent ble saken mot kaptein Ola Fritzner henlagt ved beslutning av Statsadvokatene i Oslo i januar i år, tiltrådt av Riksadvokaten, idet der ikke forelå noe straffbart forhold. Imidlertid er kaptein Fritzners barns konto i Bøndernes Bank og Christiania Bank og Kreditkasse fremdeles sperret av politiet. Jeg tør be Dem sørge for at denne sperringen øyeblikkelig heves og imøteser Deres omgående bekreftelse på at dette er gjort.

Videre fikk kaptein Fritzner i fjor forkynt for seg i forbindelse med siktelsen en erklæring om offentlig tiltale fra politimesteren i Oslo, som medførte suspensjon av statsborgerlig stemmerett. Jeg vet ikke om politikammeret etter Riksadvokatens ovennevnte avgjørelse har opphevet erklæringen. Hvis så ikke er skjedd, tør jeg anmode om at det snarest gjøres, og at vedkommende myndigheter underrettes om opphevelsen. Jeg tør imøtese bekreftelse på at dette er gjort.

Personlig. 16. 9. 1946.

Herr generalmajor Olaf Helset,
Storgaten 33, Oslo.

Kaptein Ola Fritzner meddeler meg at han ikke får noen meddelelser — rundskrivelser etc. vedrørende militære forhold. Han er satt helt utenfor, til tross for at Riksadvokaten har henlagt siktelsen mot ham for landssvik. Han tar seg meget nær av dette. Kan ikke du sørge for at han som tidligere får militære meddelelser og rundskrivelser i likhet med de øvrige offiserer i landet?

I håp om at du vil bruke noe av din sterkt opptatte tid til å bringe dette forhold i orden, tegner jeg med hilsen

Reidar Dahl (sign.)

Hverken politiet eller general Helset svarte, men de militære meddelelser begynte etterhånden å komme.

På denne tiden var kaptein Fritzners økonomiske situasjon blitt så anstrengt at han tok «veldedighetsarbeide». Han skriver følgende på en lapp til sin forsvarer:

Kjære Reidar.

Har fått kontorpikejobb hos min venn Berge Velde. Han trenger meg ikke og kan bli bedre og billigere hjulpet av andre.

Skriver ut fakturaer og regninger så godt jeg kan. Uvant. Håper jeg ikke tabber for meget. Kunne du ikke ringe meg opp? Telefon 12 349.

Kl. 1230 den 16. oktober 1946.

Ola.

Den som kjenner Ola Fritzner vet hva det ligger av overvinnelse og undertvunget stolthet i den enkle, likefremme beskjeden, og den lille bønnen til slutt.

Men før høyesterettsadvokat Reidar Dahl rakk å ringe, telefonerte kaptein Fritzner selv og leste opp et brev han nettopp hadde fått:

Oslo Politikammer, Oslo 14. 10. 1946.
Landssvikavdelingen.

Hr. kaptein Ola Fritzner,
Schives gt. 4, her.

Ad sak nr. 7483.

Til underretning meddeles at de nye opplysninger som er fremkommet i saken med Riksadvokatens samtykke av 11. ds. ikke foranlediger videre forføyninger fra påtalemyndighetens side, og at undersøkelsene avsluttes i overensstemmelse med statsadvokatens tidligere beslutning om henleggelse av 7/1 d. å.

Sakens dokumenter er i dag oversendt Forsvarsdepartementet.

Tage Petterson (sign.).

Gunnar Haarstad (sign.)

Alle godtok imidlertid ikke riksadvokatens avgjørelse. Den 7. november 1946 offentliggjorde Norges Handels og Sjøfartstidende følgende artikkel:

Fehmer skulle bortføres til England! Flyet sto startklar i Skottland, men en mellommann i Oslo sviktet i siste øyeblikk.

Jens Christian Hauge og Bernt Balchen hadde planlagt alt i detalj.

Ved imøtekommenhet fra direktør Bernt Balchen, DNL, er «N. H. og S. T.» i dag i stand til å offentliggjøre historien om hvorledes den norske hjemmefront i samarbeid med det amerikanske flyvåpen i detalj planla å bortføre gestaposjefen i Oslo, Fehmer.

«Komplottet» ble født en sen aften på et hotell i Dundee, Skottland, hvor Jens Christian Hauge, den nåværende forsvarsminister, møtte oberst Balchen og norsk-amerikaneren, major Brøgger til en konferanse. Balchen var da sjef for den avdeling av det amerikanske luftvåpen som forsynte den norske hjemmefronten med våpen og utrustning. Hauge møtte i egenskap av leder for hjemmefronten i Oslo og var kommet til Storbritannia for å konferere med hovedkvarteret i London. Med Balchen skulle han drøfte en omorganisering av signalsystemet ved slippstedene og andre viktige spørsmål av interesse for luftvåpenet under operasjoner i Norge.

Da dette vel var gjort, sa Hauge plutselig: «Ville det ikke være en idé om vi kunne kidnappe Fehmer og bringe ham til England? Vi skulle få tak i ham, hvis du på din side kunne påta deg å snike ham ut luftveien.»

Balchen lyste opp og svarte uten betenkning: «All right. Men først må jeg snakke med general Spaatz og general Anderson, for å få en bemyndigelse.

Landingsplass ved Holmestrand.

De foreløbige planer var fastlagt da Hauge samme natt dro tilbake til Oslo. (Hauge hadde oppnådd en viss sikkerhet og bevegelses-

frihet i Norge, ved at nazistene ble innbilt at han skrev på en bok som skildret de gode forhold man levde under i det tysk-okkuperte land. Arbeidet med boken gikk imidlertid svært smått framover...)

I Oslo drøftet Hauge kidnappingen med Max Manus og nr. 24, Sønsteby. En slagplan ble hurtig utarbeidet, og man satte seg i forbindelse med en norsk offiser som sto i nær kontakt med Fehmer. Denne offiseren gikk med på å invitere gestaposjefen hjem til seg til middag, og derfra skulle så hjemmefrontkarer sørge for den videre transport.

I mellomtiden hadde Balchen i all hast reist til London for å drøfte saken med direktør Unger Vetlesen jr., som da var sjef for den skandinaviske avdeling av Office of Strategic Services (OSS). Det ble snart klart at man bare kunne bruke et sjøfly, som kunne gå ned på et av vannene i nærheten av Oslo. Balchen disponerte ikke noe slikt fly, men den saken kunne OSS ordne hvis general Spaatz samtykket. Kartet ble nøye gransket, og til slutt bestemte de seg for vannet *Eikeren* i nærheten av Holmestrand. Fire alternative landingsplasser ble også søkt ut og pr. radio ble det opprettet kontakt med hjemmefrontgruppene i de respektive distrikter. Eikerengruppen lovet å ha landingslys klar når tiden kom.

«Go to it, Bernt!»

Med alle detaljer fiksert dro så Balchen til Wide Wing, hovedkvarteret for Strategic Air Force, og la planen fram for generalmajor Frederick Anderson. «Kan du virkelig gjøre dette, Bernt?» sa generalen da han hadde hørt planen. «Ja,» sa Balchen, «vi skal greie det.» Anderson smilte, og sammen gikk de til general Spaatz, hvor Balchen oppsummerte prosjektet ennå en gang. «Vi kaller operasjonen for Sea Otter. Alt vi trenger er Deres tillatelse.»

Spaatz knuste sigaren i askebegeret. «Go to it, Bernt — and good luck.»

Alt klart for Sea Otter.

Få timer etter at denne fyndige replikken var falt, fikk Balchen og Vetlesen melding fra den amerikanske marine om at en Catalina flybåt med mannskap ville bli overlatt dem. Etter to dager kom en flybesetning under løytnant Simpson til Balchens hovedkvarter ved Leuchars i Skottland. Catalina'en fikk sin base i Woodhaven, hvor også det norske luftvåpens «Coastal Patrol» holdt til. Flyet ble utstyrt med siste type Radar, og besetningen begynte en inngående trening i nattflyvning og landing i mørke. Karene var nokså forvirret og ikke meget begeistret over plutselig å befinne seg under hærens kommando. Den dag i dag vet ikke Simpson og hans folk hvilken jobb de skulle ha vært med på å utføre.

Flyet ble prøvd og dobbeltprøvd, og endelig var Balchen fornøyd. Meldingen gikk til Hauge. Alt klart for Sea Otter.

Det manglende mellomledd.

Oslogruppen gikk til aksjon. Alle frydet seg — dette ville gi tyskerne og deres venner noe å tenke på!

Men nettopp da fikk hele aksjonen et knusende slag: den norske offiseren, nøkkelen til hele foretagendet, trakk seg tilbake. Det var *for* farlig, han turde ikke gjøre sin del av arbeidet. —

En konferanse ble trommet sammen i all hast. Det store spørsmål var: kunne man stole på at fyren ikke på en eller annen måte kom til å røpe dem? Hele den vel organiserte motstandsbevegelsen i Oslo-området sto på spill. Risken var stor, og lederne besluttet nødtvunget å gå i dekning inntil videre. Til Stockholm gikk et kodetelegram: Sea Otter avblåses.

C. A. S.

Artikkelens adresse og hensikt var ikke til å ta feil av. Tidspunktet for dens offentliggjørelse sier mere enn nok. Men kaptein Fritzner lot være å svare fordi han ikke ønsket å øke uroen omkring sin person, og fordi han fant det lite opportunt i øyeblikket å ta til gjenmele, idet hans imøtegåelse nødvendigvis måtte arte seg som et angrep på den mann som hadde hans søknader til behandling og avgjørelse. At artikkelen vakte oppsikt var naturlig og åpenbart tilsiktet. Den 14. november 1946 offentliggjorde Norges Handels og Sjøfartstidende følgende innlegg av fru Lillemor Sødring:

Da Fehmer skulle kidnappes. Et spørsmål til Jens Chr. Hauge.

Til «N. H. og S. T.» skrives:

Vi leste så øyet ble stort og vått!

Var det slik det ble skaltet og valtet med våre skjebner borte i England. Var det på den måten raidene mot Norge ble bestemt. En meget ungdommelig mann kommer opp til O. S. S. og foreslår flott: «Var det ikke en idé å kidnappe Fehmer og føre ham til England?» Direktør Bernt Balchen var enig. Til hans unnskyldning kan sies at han ikke oppholdt seg i Norge og derfor ikke kunne sette seg inn i hva det vil si å bo i et okkupert land. Men så vidt jeg vet oppholdt den unge mann som kom med forslaget seg vanligvis i Norge.

Jeg vil spørre Dem, Jens Chr. Hauge, hva mente De å oppnå ved å kidnappe Fehmer? Ville det i noen særlig grad ha gavnet vårt land? Visste ikke De også den gang hva vi nå etterpå gjennom de mange gestapister har fått bevis for at det sto rikelig av gestapister, minst like umenneskelige som Fehmer, ferdige til å innta hans plass? Den grunn «at tyskerne og deres venner skulle få noe å tenke på» er hårreisende. De, J. Chr. Hauge, som oppholdt Dem her og så hvorledes

tyskerne for fram, hvor mange nordmenns liv tror De ble satt på spill ved Deres «enestående» ide? Det er vel ingen her hjemme som betviler at det antall som ville blitt skutt som represalier måtte skrives med 3 sifre. Så ble det sagt at det hele strandet på at en norsk offiser trakk seg, han syntes det var for farlig. —

Tror De ikke heller, herr direktør Balchen, at grunnen var den at den norske offiser følte ansvaret for sine landsmenn tyngre, kanskje var offiseren en helt voksen mann som brukte forstanden der hvor begeistringen gjorde det av med ungdommen? Jeg var selv med etter fattig evne og arbeidet i hjemmefronten, og jeg har hatt med mange kjente hjemmefrontfolk å gjøre, men de traff alltid beslutninger som vi forsto var til gagn for kampen her hjemme, og de var alltid meget forsiktig med å risikere norske liv unødig slik som også den norske offiseren var som det ble skrevet om. Vi hustruer og mødre var rede til å ofre menn og sønner for Norges sak, men vi var ikke rede til å få dem ofret til ingen nytte. Vi takker Vår Herre for at en mann som offiseren satte en stopper for et slikt hasardiøst foretagende. En ting til, herr Direktør, jeg er selv av offisersfamilie og også inngiftet i en sådan, men det har aldri i våre kretser vært kotyme å benevne en norsk offiser «fyren».

Det viste seg ganske sikkert å være helt overflødig å gå i dekning av redsel for at den norske offiseren skulle røbe flyveideen?

Jeg tror jeg har mange hustruer og mødre med meg når jeg retter en takk til den norske offiseren fordi han var modig nok til å nekte å være med på en plan som ville ha ført til så store ulykker uten å ha noe positivt formål. —

En hustru og mor...

Planen om kidnappingen av Fehmer var i følge politifullmektig Waaler «allerede i juni 1944 et alliert foretagende», «som Milorg lenge hadde arbeidet med», påstår J. Chr. Hauge. Kaptein Fritzner ble bedt om å delta men svarte nei etter samvittighetsfulle overveielser. Ca. 10. august s. å. ble politifullmektig Waaler arrestert av tyskerne, og dette førte igjen til at kaptein Fritzner ble tatt den 24. august. Da var J. Chr. Hauge på vei til eller i England og det bør være usannsynlig eller utrolig at han kjente til arrestasjonene da han dro, eller at han fikk kjennskap til dem under oppholdet i England, der «komplottet (mot Fehmer) ble født en sen aften på et hotell i Dundee», tidligst 28. august 1944 i henhold til erklæring fra oberst Balchen — se side 331.

Man kan tenke seg J. Chr. Hauge i følgende situasjon: Han har unnfanget Fehmerplanen, hele det allierte apparat er satt

i sving på hans initiativ, generalene Spaatz og Anderson innviet og innblandet, oberst Balchen i travel virksomhet, og J. Chr. Hauge i spent forventning. Så kommer han tilbake til Oslo og får vite at «den storsnutede og unyttige» kaptein Fritzner, hvis medvirkning til planens gjennomførelse i J. Chr. Hauges «øyne» var den eneste måte å løse en slik vanskelig oppgave på, er tatt av tyskerne. Det var en slem strek i J. Chr. Hauges regnestykke. Med deltagere som generalene Spaatz og Anderson og oberst Balchen hadde J. Chr. Hauge følt seg overbevist om å kunne tvinge kaptein Fritzner til å endre sitt standpunkt til Fehmerplanen. Men der står J. Chr. Hauge uten noen kaptein Fritzner å tvinge. London venter på ham. Han har lovet, ja sannsynligvis i stemningsrusen garantert å gjennomføre sin del av planen, riktignok ved hjelp av kaptein Fritzner. Hva skal han gjøre? Det gjelder hjemmefrontens prestisje hos de allierte og Regjeringen i London, like meget som det gjelder hans egen. Han må skaffe en erstatning for kaptein Fritzner. J. Chr. Hauge har forbindelse med Max Manus, med nr. 24, Sønsteby, og med mange flere som sikkert er villige til å utføre en jobb de tror tjener Norges sak. Har disse menn fra første frontlinje delt kaptein Fritzners syn på planen? Var det bare maskemennene i trygg dekning som turde? J. Chr. Hauge prøver og prøver å skaffe en mann som er villig til å ta Fehmer for ham, det må man tro, siden oppgaven er så betydningsfull. Men han finner ingen. I denne fortvilte situasjon får J. Chr. Hauge meldingen fra London: «Alt klart for «Sea Otter»». Nå måtte noe gjøres, men hva? Jo, kaptein Fritzner kunne allikevel benyttes, men riktignok på en litt annen måte enn opprinnelig tenkt. Kaptein Fritzner skulle i følge ryktene være hengt eller skutt, han satt i hvert fall trygt forvart hos tyskerne på Akershus, og ble sikkert avlivet hvis han ikke allerede var det. Han fikk ta skylden. «Sea Otter» ble så avblåst fordi hele aksjonen fikk et knusende slag: *den norske offiseren, nøkkelen til hele foretagendet, trakk seg tilbake.*

Man kan også tenke seg J. Chr. Hauge i andre situasjoner ved hjemkomsten fra England til Oslo. Han hadde under sitt siste maskemøte med kaptein Fritzner tilbudt denne å bekrefte

sin «militære» ordre gjennom en særmelding fra London. Hvorfor gjorde ikke J. Chr. Hauge det den gang? Og hvorfor hadde han ikke med seg en militær ordre til kaptein Fritzner eller en annen, f. eks. Max Manus eller nr. 24, Sønsteby ved hjemkomsten fra møtet i Dundee? Savnet J. Chr. Hauge eller de militære myndigheter den nødvendige kompetanse? Kunne han ikke bevege noen militær sjef til å gjøre det? Eller ble J. Chr. Hauges plan stanset av de allierte, av Regjeringen i London, eller av hjemmefrontens ledelse i ellevte time?

I Morgenbladet for fredag den 15. oktober 1948 offenliggjøres en del korrespondanse mellom Hjemmefronten og Regjeringen i London. I artikkelen heter det blant annet: «I en skrivelse til statsministeren 15. november 1943 gjorde Hjemmefrontens militære råd, politiledelsen og den sivile ledelse rede for sin aksjonslinje overfor tyskerne i anledning «ekstremistenes» stadige agitasjon for en «aktiv krigføring», dvs. å bruke «attentatlinjen». Det ble blant annet henvist til at norske kretser i Sverige yter avgjørende støtte til aktivistiske krefter, og at dette må stoppes. *«Attentatlinjen» vil bare føre til tysk terror, som kan skade holdningsfronten, selve livsnerven i vår kamp.*

Det er sannsynlig at det å kidnappe Fehmer hører inn under aksjoner som dekkes av uttrykket «attentatlinjen». Og det er overveiende sannsynlig at J. Chr. Hauge høsten 1943 kjente til, ja muligens deltok i, hjemmefrontledelsens overveielser og beslutninger i forbindelse med planen om å utrydde Terboven, en plan som ble skrinlagt av frykt for represaliene. Mente J. Chr. Hauge og den øvrige hjemmefrontledelse og Regjeringen i London at situasjonen på tidspunktet for attentatet mot Fehmer var en annen, og dermed nordmennenes plikter andre enn den dag da diskusjonen gjaldt utslettelsen av Terboven? Eller — for å stille spørsmålet mere konsist: hadde J. Chr. Mauge og Hjemmefrontens ledelse og Regjeringen i London sommeren 1944 oppgitt holdningsfronten, selve livsnerven i vår kamp, og akseptert «attentatlinjen» som den avviste medio november 1943?

«Artikkelen i Norges Handels og Sjøfartstidende for 7. september 1947», forklarer J. Chr. Hauge, «er uriktig på en rekke

punkter, og statsråd Hauge har ikke noe ansvar for den. Artikkelen kan formentlig indirekte føres tilbake til en samtale som oberst Balchen og en av hans amerikanske venner hadde med statsråd Hauge noen tid i forveien etter opptak av Balchen. Det ble da snakket om saken», innrømmer J. Chr. Hauge.

Det er ullen tale om formeninger, indirekte tilbakeføring og opptak. Hva «opptak» betyr, enten det står for initiativ eller referat, overlater J. Chr. Hauge til leseren å finne ut.

Det er imidlertid riktig, at artikkelen er uriktig på en rekke punkter. Max Manus erklærer 28. januar 1949 til kaptein Ola Fritzner: «På foranledningen kan jeg meddele Dem at undertegnede aldri har hatt konferanse med Jens Chr. Hauge under krigen angående eventuell «kidnapping» av Fehmer.»

Oberst Bernt Balchen erklærer 20. februar 1948: «Herved bevitnes at første gang jeg traff Edvard Lange (J. Chr. Hauge) var i Dundee 28. august 1944». Med andre ord: *«Komplottet» ble født — som alliert foretagende og døpt «Sea Otter» — tidligst 4 — fire — dager etter at kaptein Fritzner var blitt arrestert av tyskerne.* Dermed står det fast *at kaptein Fritzners nei til anmodningen om å delta i kidnappingen av Fehmer ikke kan ha veltet planen.*

Med tillatelse fra generalkonsul Ellef Ringnes, hvis kjennskap til tyskere og deres mentalitet gir hans ord en særlig vekt, refereres følgende utdrag av hans manuskript: «Det skjedde meget bak kulissene», kapitel: «Gestapo og Fehmer» (skrevet før erklæringene fra oberst Balchen og Max Manus forelå):

Så inntraff arrestasjonen av Ola Fritzner.

— — —

Han hadde faktisk den hele tid vært på den annen side.

— — —

NS hadde forlangt ham skutt øyeblikkelig...

Jeg var som lamslått. Visstnok hadde det foregått uforståelige ting som f. eks. den med bombingen av Viktoria Terrasse, hvor man angivelig ville ødelegge kartoteket til Gestapo, men Gestapo hadde vært så forutseende at det allerede på forhånd hadde desentralisert det hele, slik at selv en vellykket bombing ikke hadde ført til annet enn at bygningen og endel av personalet hadde strøket med. —

Tyskerne nyttiggjorde seg den almindelige harme over alle de drepte nordmenn på den eneste riktige måte. Det ble ikke tatt represalier den gang. Vi kunne selv rolig reflektere over det som var skjedd. — Men Fehmer! Ennu mens jeg skriver dette, har jeg følelsen av at hårene reiser seg på mitt hode. Noe så ansvarsløst og ubetenksomt. Hva ville konsekvensene blitt? Om det hadde lykkedes å kidnappe Fehmer — en i virkeligheten helt idiotisk tanke, når man visste hvilke forsiktighetsforanstaltninger de ledende menn innen Gestapo tok — måtte man være klar over at mannen ikke var uerstattelig, og at man for å hindre eventuelle gjentagelser hadde gått til de værste represalier. Tenk bare på Heydrich! Man kan si at det ikke kan trekkes noen sammenligninger, men selv om Fehmer ikke i første omgang var blitt stillet for en krigsforbryterdomstol, ville hans skjebne vært klar — bortsett fra det raseri som en slik kidnapping hadde utløst hos så sensible sjeler som Hitler og Himmler. — Det var ikke blitt med gisseltaing ved den anledning, og jeg tipper at denne affære hadde kommet til å koste Norge 1000 av dets beste menn. At Fritzner, da det kom til stykke selv var klar over de forferdelige konsekvenser og fikk innbilt Fehmer at det *kun* var av personlige følelser, han hadde unnslått seg, viser hvor naiv Fehmer i virkeligheten var. Fehmer satt med tårene i øynene, da han fortalte denne historie, men jeg tenkte bare på hvem der sto bak denne mest uansvarlige plan som noen gang kan være utklekket i disse år. Hva gjennomførelsen hadde bragt av ofre og sorg i kanskje tusener av hjem, kan neppe ha stått klart for planleggerne, og gudskjelov at Fritzner «sviktet»...

Man kan spørre hva jeg bygger mine antagelser på med hensyn til de 1000 som jeg mener ville blitt skutt, hvis Fehmer var blitt kidnapped. Til dette kan jeg svare at Fehmer selv fortalte meg at det hadde vært meningen å skyte 100 gisler i forbindelse med likvideringen av Marthinsen for å gjøre motstandsbevegelsen helt klar over hvilke konsekvenser et nytt «mord» ville medføre. Vi slapp den gang med ca. 40. Noen vil kanskje si at det var billig, andre at det var dyrt. Utøverne av likvideringen måtte vite at det ville bli tatt represalier. Det visste vi av sørgelig erfaring. De reddet sine egne liv. Men var deres liv så meget kostbarere enn deres som senere ble tatt. Det var det jeg tenkte, da Fehmer ga opplysningen, og den ble gitt på en måte som sa likeså tydelig som noe sprog kunne ha sagt det: Det var *bare* 100 gisler for *Marthinsen!*

(For ordens skyld vil jeg gjøre oppmerksom på at jeg først lenge etter kapitulasjonen fikk kjennskap til hvem det var som sto bak planen. Jeg kjenner heller ikke personlig den som lanserte planen, men jeg vil gjenta at jeg anser denne plan som den mest ansvarsløse som under hele krigen er blitt fremsatt. Fehmer var ikke uerstattelig, og det eneste vi hadde oppnådd var å «ærte» tyskerne — riktignok på deres mest sårbare, men derfor også farligste punkt. Vi hadde fått en ny Fehmer, men vi hadde ikke fått noen ny kidnapping. — Jeg gjentar også at det var en guds lykke at Fritzner «sviktet» og ingen burde være mer lykkelig herover enn nettopp den mann, hvis hjernebalanse sviktet i en slik grad.)

Det var, om man tillegger generalkonsul Ellef Ringnes's mening noen vekt, en blodig fjær J. Chr. Hauge slapp å pynte sin hatt med. Det burde J. Chr. Hauge, i følge artikkelen i Norges Handels og Sjøfartstidende og sitt vitneprov i «Fritznersaken» ene og alene takke kaptein Fritzner for. Men forsvarsministerens takknemlighet synes ikke å være overveldende. Minner fra sammenstøt mellom hans og kaptein Fritzners personlige vurderinger lever fremdeles. Hvilket samarbeid *kunne* ikke maskemøtene mellom dem ha ført til? Og hvor megen tid, hvor store omkostninger og hvor megen lidelse ville ikke et slikt samarbeide ha spart i hvert fall kaptein Fritzner for? Men den som *vil* samarbeide pleier ikke å åpne forhandlingene med å fortelle den annen part at man betrakter ham som en sviker, som nå har en sjanse. Da er resultatet gitt på forhånd. Det burde J. Chr. Hauge hatt plikt til å skjønne.

C. J. Hambro uttalte i Stortinget under behandlingen av «Helsetsaken» at «det ville ha vært gunstig om flere (enn general Helset) hadde våget å svare nei til forsvarsministeren».

Kaptein Fritzner er en modig mann selvom J. Chr. Hauge synes å mene det motsatte. Han svarte nei. Hans mot er det for øvrig mange som har hatt anledning til å beundre. Symptomatisk er denne erklæringen fra biskop dr. Eivind Berggrav:

EB/EA.

Herr h.r.advokat Reidar Dahl,
Kirkegt. 34,
Oslo.

Etter Deres oppfordring bekrefter jeg herved at kaptein Ola Fritzner gjorde oss en tjeneste under okkupasjonsårene. Det var torsdag den 29. januar 1942 om ettermiddagen. Han ringte på i privatoppgangen. Min kone lukket opp og han sa straks hva det gjaldt. Han oppga sitt navn og fortalte at han var i tjeneste hos Jonas Lie,

«men mitt hjerte er hos dere», tilføyet han. Han var kommet for å be oss om at ingen av familien måtte oppholde seg i bispegården søndag 1. februar. Han fryktet at hirden eller annen mob kunne komme til å gjøre et overfall i forbindelse med den statsakten som skulle holdes på Akershus den dagen.

Dermed gikk han. Han krevde ikke noe taushetsløfte. Men vi skjønte selvsagt den fare han befant seg i, og vi var ham dypt takknemlige for hans mot.

Den 21. november 1946 mottok kaptein Fritzner følgende brev:

Østfold Infanteriregiment nr. 1
J.nr. 1620/46.

Fredrikstad Ø. den 16. november 1946.

Til
Kaptein Ola Fritzner.

Gransking av befalet — kaptein Ola Fritzner.

Distriktskommando Viken har under 13/11-46 sendt regimentet Forsvarsdepartementets anmodning av 7/11-46 om at utfylt spørreskjema snarest blir å innlevere i 3 eksemplarer fra herr kapteinen. I den anledning bes herr kapteinen henvende seg til D. K. Viken S-kontor, adresse Frogner-leiren, hvor spørreskjemaer blir utlevert og hvortil de skal innleveres i utfylt stand.

J. T. Hagle.

Laurits Aas.

Kaptein Fritzner slo i bordet. Han hadde for lenge siden sendt inn de papirene som var nødvendige for granskningen, og ringte straks til kaptein Staff, sjefen for D. K. Viken S-kontor. Kaptein Staff meddelte at det sentrale granskningsutvalg hadde behandlet kaptein Fritzners sak, men ikke fått de nevnte skjemaer. Kaptein Staff hadde nå sendt dem til utvalget, og mente at avgjørelsen ville falle i løpet av uken.

Men uken gikk, og ble til mange. Kaptein Fritzner oppga i begynnelsen av 1947 fakturaskriveriet og overtok stillingen som hjelpekorpssjef i Norges Røde Kors. Det var arbeide som passet for ham både som menneske og militær, samtidig som ansettelsen var en moralsk støtte og en anerkjennelse av hans holdning og innsats under krigen, særlig verdifull fordi den kom fra en organisasjon som Norges Røde Kors. Det begynte så smått å lyse. Men den avgjørende uttalelse om

hans militære forhold lot fremdeles vente på seg. Imens ble alle stillinger, som interesserte kaptein Fritzner og som han hadde søkt, besatt. Alle med yngre offiserer enn han. Men kaptein Fritzner er en kampglad og stri natur uten særlig evne til å resignere.

Det eksisterer mange velkjente men ubehagelige og ukontrollerbare krefter innenfor den militære etat, og spesielt innenfor den departementale administrasjon som dirigerer etatens enkeltfaktorer. Det var disse krefter han kjempet mot. Men det var en kamp der motstanderen vanskelig lot seg identifisere. Situasjonen klarlegges best gjennom følgende tenkte samtale. En tilhenger av kaptein Fritzner henvender seg til rette vedkommende på rette sted.

— Det gjelder kaptein Fritzner.

— Ta plass.

— Han er nå den eneste av sitt kull som ikke har avansert.

— Kapteinen granskes fremdeles.

— Man savner en rettsavgjørelse i saken.

— Da må man holde seg til statsadvokatens henleggelse.

— Og den er vel ensbetydende med frifinnelse?

— Hm, om det ikke er noe straffbart forhold til stede, så utelukker ikke det at en flekk kan sitte igjen fremdeles, og være for eksempel lysegrå, med andre ord ikke grå eller sort nok til straff.

Slik følte kaptein Fritzner seg bedømt av dem som hadde hans militære fremtid i sine hender, og erkjente for seg selv at situasjonen inntil videre var låst fast. For å kunne utrette noe måtte han bli godkjent som offiser. Gjennom sin venn, overrettssakfører Rolf Foss skrev han til Hærens Overkommando, og fikk den 7. februar 1947 svar med følgende bilag:

EKSTRAAVSKRIFT

av

skrivelse fra Den militære undersøkelseskommisjon av 1946 til Generaljurisdiksjonssjefen for Hæren datert 24. juni 1946 angående felttoget i Østfold i aprildagene 1940.

«Forholdet ved *bataljonen Fritzner* synes etter *Divisjonens rapporter* å ha vært mindre tilfredsstillende i sluttfasen, og en kompanisjef (kaptein *Houge*) er opplyst å ha gitt mannskapene tillatelse

til å gjøre hva de ville. Etter å ha avhørt infanteriføreren, oberst *Hagle*, og tillike kompanisjefen, som hadde vært sykmeldt for nervøs lidelse inntil krigsutbruddet, er kommisjonen imidlertid kommet til at det foruten enkelte misforståelser her bare foreligger de mere uunngåelige følger av gjennomgåtte anstrengelser og moralsk og fysisk påkjenning ved en svakt oppsatt avdeling.»

Den militære undersøkelseskommisjon hadde i henhold til ovenstående bilag godkjent kaptein Fritzner den 24. juni 1946, men allikevel var han fremdeles under granskning i februar 1947, av hvem og hvorfor har det vært umulig å fastslå, også på det punkt er man henvist til å trekke slutninger.

Den 28. april 1947 mottok kaptein Fritzner følgende brev:

Østfold infanteriregiment nr. 1

Fredrikstad den 16. 4. 1947.

Granskningsnr. 10 443.
Til kaptein Ola Fritzner.

De underrettes herved om at utfallet av granskningen for Deres vedkommende er: «Enstemmig godkjent, idet Utvalget anser det godtgjort at befalingsmannen er gått inn i NS etter samråd med, eller etter oppdrag fra Administrasjonsrådets formann fylkesmann Christensen, og at han har utført et betydelig arbeid for norske interesser.»

Etter befaling
Laurits Aas.

Skrivelsen var selvsagt en stor oppmuntring, men ga ikke avgjørelsen, som måtte komme fra Forsvarsdepartementet. Først den 5. mai 1947, nesten 2 år etter frigjøringen, fikk kaptein Fritzner offisiell og endelig beskjed om sitt militære forhold gjennom D. K. Viken i følgende skrivelse:

Avskrift.

Distriktkommando Viken.
(1. Divisjon). Oslo, 3. mai 1947.
Jnr. H. 222/47/P Akershus festning

Til kaptein Ola Fritzner.
Gransking av befalet — kaptein Ola Fritzner. Gr.nr. 10 443.
(HOK 28. 4. 1947. Jnr. 5265/47/A).

Hærens overkommando har i overnevnte ekspedisjon skrevet slik til DK Viken:

«Det Kongelige Forsvarsdepartement har den 22. april 1947 skrevet slik til HOK:

Forsvarsdepartementet har fra det sentrale granskingsutvalg mottatt dokumentene vedrørende granskingen av denne offiser.

Utvalgets innstilling er:

«Enstemmig godkjent, idet utvalget anser det for godtgjort at befalingsmannen er gått inn i NS etter samråd med eller oppdrag fra administrasjonsrådets formann fylkesmann Christensen, og at han har utført et betydelig arbeid for norske interesser.»

Saken er av påtalemyndigheten henlagt da straffbart forhold ikke foreligger.

Forsvarsdepartementet er enig i det sentrale granskingsutvalgs innstilling og bestemmer at kaptein Fritzner godkjennes.

Ifølge militærkallenderen av 1940 tilhørte kaptein Fritzner 1. Divisjons skole.»

DK Viken vil senere komme tilbake til beordring av kapteinen til tjeneste. — Etter befaling.

K. Stabell Askeland (sign.)

Den 12. mai ble kaptein Fritzner i skrivelse datert 10. mai 1947 fra Distriktskommando Viken beordret til tjeneste ved D. K. Vikens stab fra 28. mai. 1947. Beordringen var å anse som midlertidig inntil det kunne treffes bestemmelse om den endelige tjeneste. Kaptein Fritzner var igjen offiser i den norske hær. En av hans plikter ble å legge opp mottakelsen av den første Tysklandsbrigade og sammen med overordnede ta imot H. K. H. Kronprinsen under mønstringen på Akershus.

Men fremdeles gjaldt det for kaptein Fritzner å oppnå et passende avansement svarende til hans ansiennitet og militære kvalifikasjoner. Å fortsette som kaptein mens jevnaldrende og yngre offiserer var blitt eller ble oberster, oberstløytnanter og majorer på løpende bånd betydde for kaptein Fritzner å være befengt med «lysegrå flekker» i andres øyne, og det aksepterer ikke en mann med blankt skjold.

Den 16. september 1947 ble kaptein Fritzner beordret som garnisonsadjutant hos Plassmajoren på Akershus til avløsning av en løytnant han selv hadde utdannet og uteksaminert som sersjant fra 1. divisjons befalsskole i 1940. Takket være sin forståelsesfulle og imøtekommende sjef, oberstløytnant Bølling, fikk kaptein Fritzner anledning til å fortsette i sin stilling som hjelpekorpssjef i Norges Røde Kors.

Året 1948 begynte ikke godt for kaptein Fritzner, som den 11. februar mottok et brev fra D. K. Viken med forespørsel om

han — som hørende til de overtallige offiserer, i motsetning til yrkesoffiserene — var villig til å gå inn i organisasjonsmessig kapteinsstilling ved D. K. stab, regiment eller forskole med angivelse av rekkefølge. Kaptein Fritzner henviste i sitt svar til sine mange søknader om avansementsstillinger, søknader som formodentlig lå i Forsvarsdepartementet og ventet på avgjørelse, *og anførte at han hadde vært offiser i snart 30 år.*

Nå følte kaptein Fritzner at han trengte en ferie, og skrev over til sin fetter i Seattle, kaptein Harald Fritzner og tok imot en gammel innbydelse. Han hadde lyst til å besøke slekt og venner i U. S. A., og se på saker og ting av interesse for ham som militær.

Mens kaptein Fritzner ventet på visum til U.S.A., fortsatte han sin kamp for full oppreising. Men vanskelighetene syntes uløselige, forbigåelsene fortsatte. Den 20. juni 1948 klaget kaptein Fritzner til Stortingets Protokollkomité og skrev bl. a.:

«Jeg har grunn til å tro at det er forsvarsministeren som av rent personlige årsaker har hindret min forfremmelse.

Denne antagelse bygger jeg ikke alene på det forhold at det er forsvarsministeren som har trenert undersøkelsen av min sak og trukket den i langdrag på en helt utilbørlig måte.

Det er også forsvarsministeren som direkte har hindret min forfremmelse etterat saken var helt og definitivt klarlagt. Det er også i første rekke han — og antagelig utelukkende han — som har motsatt seg at jeg ble forfremmet etter at de kunstig lagede hindringer var falt bort. Når jeg blir innstillet av de militære myndigheter og allikevel ikke får de søkte stillingene, kan det kun være forsvarsministeren som står bak.

Jeg er helt oppmerksom på at jeg fremsetter en alvorlig beskyldning, men etter det for meg tilgjengelige materiale er ingen annen forklaring mulig.

— — —

En manns motiver — de virkelige og ikke de offisielle — er det som regel vanskelig å klarlegge. Men i denne sak har forsvarsministeren, før han fikk den innflytelsesrike stilling han i dag innehar, klart og utvetydig gitt beskjed om sin holdning overfor meg. Hans opptreden i denne sak er bare en konsekvens av hans uttalelser under okkupasjonstiden og en innfrielse av det løfte han dengang ga om at *jeg aldri skulle komme opp.*»

— — —

PROTOKOLLKOMITÉEN

På en eller annen av journalistenes mange uransakelige veier fikk Dagbladet tak i kaptein Fritzners klage, og offentliggjorde denne — fulgt av sine konkurrenter. Kaptein Fritzner fraskrev seg straks ansvaret for offentliggjørelsen og tok avstand fra den fordi han mente at klagen hørte hjemme i Protokollkomitéen, og bare der.

Avisene kommenterte klagen redaksjonelt. *Aftenposten* skrev blant annet: «Etter dette (utfallet av granskningen og landssvikpolitiets etterforskning) kunne man vente at denne offiser som før krigen var meget godt ansett og fikk de beste anbefalinger av sine militære sjefer skulle få oppgaver i det nye, norske forsvar på like fot med sine jevnaldrende etter vanlig saklig vurdering. Kaptein Fritzner er i dag, tre år etter, fremdeles kaptein i en stilling som garnisonsadjutant ved Akershus kommandantskap. Han har søkt en rekke stillinger, men har tross meget sterke anbefalinger fra flere militære sjefer ikke fått dem.»

Morgenbladet tok avstand fra sensasjonen omkring klagen, og fortsatte: «Langt mer veier hensynet til at der her synes å være gjort urett mot en mann som har innlagt seg meget betydelige fortjenester i vår frihetskamp mot okkupantene, og som har gjort det under betydelig risiko, ja, likefrem livsfare for sin egen person.»

Norges Handels og Sjøfartstidende ga den 17. september plass for følgende innsendte artikkel:

En offiser krever sin rett.

Kaptein Ola Fritzner har nå gått til aksjon for å få den aner-

kjennelse han etter sin innsats som offiser, både i fredens og krigens dager, har krav på.

Vi føler oss overbevist om at ingen gjør dette nødigere enn han. Det å måtte gå til et slikt skritt for å oppnå den militære grad han etter sitt mangeårige virke som offiser rettelig tilkommer, kan ikke være lett for noen. Aller minst for en mann med hans støpning og karakter.

I en artikkel i «N. H. og S. T.» den 10. november 1947 under tittelen «Personlig vurdering» tok undertegnede den frihet å skrive følgende om kaptein Fritzner:

«Kaptein Ola Fritzner fikk sitte inne 1½ år for personlig vurdering. Riktignok ble han frikjent, og for sin innsats under krigen fikk han lov til å beholde sin grad. Som en ekstra påskjønnelse er han blitt forbigått av de fleste av sine offiserskamerater».

Aksjonen fra hans side kunne altså like godt kommet den gang. Men som den loyale offiser han er og alltid har vært har han foretrukket å vente på den forfremmelse som han mente Forsvarsdepartementet umulig kunne gå utenom.

Han har fått vente forgjeves.

Etter de opplysninger som nå foreligger kan ingen lenger være i tvil om hvem som bærer skylden for dette. Det er ingen ringere enn forsvarsministeren selv. «Arbeiderbladet» som såvidt behandler saken i dag, føler seg overbevist om at angrepene på Hauge nå er begynt igjen. Og det kan bladet delvis ha rett i. En mann, hvem de høyeste militære sjefer finner det umulig å samarbeide med, og hvis oppgave ser ut til å være den at forsvaret skal splittes og våre beste offiserer desavoueres, bør det ikke bare være et ønske, men en plikt å få fjernet før han gjør ytterligere skade. Så forsåvidt kommer kaptein Fritzners aksjon beleilig, uten at man med dette behøver å tvile på at hans grunner er redelige. Han vil forsvare den plass i samfunnet som han har krav på.

Gunnar Guhnfeldt.

«Stavangeren skrev redaksjonelt den 22. september 1948:

Kaptein Fritzner.

Nasjonalsinnede og handlekraftige menn spør gudskjelov ikke; hvilken lønn de vil få for å sette frihet og liv på spill for fedrelandet i nød. Hvis de det gjorde, måtte de under en ny krig resonnere som så: Gå i dekning, kom deg ut av landet, eller sørg ihvertfall for å komme i fengsel og bli der så lenge det står på! Det har vist seg, at det var de eneste sikre måtene å vinne ære og framgang på etter frigjøringen i 1945. Den som innlot seg på et mer komplisert spill, ofte med større risiko og moralsk påkjenning, er etterpå blitt gransket med mistankens skjerpede blikk og blitt stående med hatten i hånden.

Det har kaptein Fritzner fått erfare. Under krigen var han en av de ukjente spioner i fiendens leir, som vi visste måtte være der og som vi beundret for den gyselige oppgaven de hadde tatt på seg. Han var medlem av NS., han omgikkes Fehmer, han hadde en høy stilling i det beryktede politidepartement — alt som kamuflasje for en dristig patriotisk innsats. Han gikk som en miskjent og foraktet mann, og måtte tie til det. Han vandret fra sitt kontor i nazidepartementet til hemmelige maskemøter med heimefrontledere, og gikk med livet i hendene dag og natt. Det var et under, eller det var et mesterstykke, at han slapp fra det med livet.

Da han etter frigjøringen kunne vise sitt norske ansikt og avsløre det spillet han hadde drevet etter oppdrag av ledende patrioter — ble han satt i fengsel. Mens vi feiret friheten og emigrantene vendte hjem til forfremmelse og dekorasjoner som er dem vel undt, ble han gransket i to lange år.

Arbeiderpartiets presse tok avstand fra klagen. Den så muligens kaptein Fritzners henvendelse til Protokollkomitéen som innledningen til en planlagt fortsettelse av *«Helsetsaken»*. En unntagelse var *Bergens Arbeiderblad,* som etter Aftenpostens oppfatning hadde forstått saken bedre enn den øvrige regjeringspresse. Bladet skrev den 17. september 1948 blant annet:

Kaptein Fritzner er en av dem som ble beordret til et slikt oppdrag. Han fikk et av de verste, kanskje det aller verste, og han skjøttet det som oberst i politidepartementet. Det var en nervepirrende tilværelse og det er ufattelig at han slapp fra det med livet. *Den behandling han fikk etter frigjøringen ved å holdes arrestert i månedsvis er en skammelig historie. Enda skammeligere er det som siden er passert, det han har måttet gjennomgå av granskinger på kryss og tvers og den lange ventetid til han i mai 1947 endelig fikk Forsvarsdepartementets godkjennelse på det militære granskingsutvalgs kjennelse:* «Enstemmig godkjent. Han har utført et betydelig arbeid for de norske interesser».

Men enda var ikke begeret fullt. Han går framleis som kaptein, er forbigått i alle stillinger han har søkt og er uten militært engasjement.

Avisen nevner så andre eksempler på lignende skjebner som kaptein Fritzners, og slutter sin redaksjonelle artikkel slik:

Og det vi her har anført peker i retning av en usynlig og uansvarlig overdomstol ett eller annet sted i det administrative apparat som trenger seg inn mellom ofrene for vilkårligheten og forsvarsministe-

ren. Og i to av disse tilfelle som vi her har nevnt anser vi det utelukket at forsvarsministeren har medvirket til spillet.

Vi antar at Bergens Arbeiderblad ikke kan mistenkes for å drive klappjakt på herr Hauge når vi uttaler håpet om at Stortingets protokollkomité vil trenge til bunns i disse ting.

Sammen med offentliggjørelsen den 16. september 1948 av kaptein Fritzners klage til Protokollkomitéen trykket Dagbladet følgende erklæring fra fru Ruth Hanoa:

I anledning interesse i saken mot kaptein Fritzner tillater jeg meg å meddele følgende jeg har vært vitne til:

Politifullmektig Gunnar Waaler som av og til har vært hjemme hos min mann og meg, omtalte under et besøk innunder jul 1945 et maskemøte mellom ham, kaptein Fritzner og forsvarsministeren J. Chr. Hauge under krigen. Jeg forsto av Waaler at Fritzner og Hauge var blitt uenige og da Fritzner var gått skulle Hauge ha uttalt: «Dette var en ynkelig forestilling. Han er ferdig og jeg skal sørge for at han (Fritzner) aldri mer kommer opp».

Waaler fortalte videre at Hauge hadde gitt ordre til at Fritzner skulle likvideres, men dette hadde Waaler avverget, idet han (Waaler) skulle gå god for Fritzner.

Jeg fremkommer nå med dette da dette kanskje vil kaste et annet lys over saken, hvorfor Fritzner fremdeles ikke har fått stilling til tross for fullstendig frifinnelse.

Min mann var tilstede da Waaler omtalte ovennevnte.

Ærbødigst
Ruth Hanoa (sign.)

Den 17. september 1948 sendte statsråd Hauge avisene Forsvarsdepartementets svar på kaptein Fritzners klage, et svar som samtidig var den uttalelse departementet fant å ville gi Protokollkomitéen.

Under punkt 1 redegjøres for gangen i behandlingen av landssviksiktelsen og granskningen og den tid dette — i følge departementet — nødvendigvis måtte ta. Det presiseres dessuten at forsvarsminister Hauge, da Fritznersaken ble forelagt ham, fant at han ikke burde avgjøre den selv fordi han hadde avgitt forklaring som vitne under etterforskningen. Justisminister Gundersen tok på anmodning saken.

Under punkt 2 behandles kaptein Fritzners søknader og de påståtte forbigåelser. Etter en oppramsning av stillingene

kaptein Fritzner har søkt, understrekes spesielt at han ikke har meldt seg til noen majorstilling, men tvertom uttrykkelig gjort oppmerksom på at han ikke er interessert i avansement til major. Hva angår alle de stillingene kaptein Fritzner har søkt — men ikke fått — så begrunnes forholdet slik: «Kapteinen ble ikke innstillet av de militære myndigheter. Departementet fulgte innstillingen.»

Under nevnte punkt skriver statsråden i samme forbindelse: «Den 27. februar 1948 avga den daværende sjef for Hæren, generalløytnant Olaf Helset, sin innstilling om besettelse av oberstløytnantstillingene ved regimentene. Saken hadde vært innlevert i departementet noen dager på forhånd, men sjefen for Hæren hadde anmodet om å få den tilbake, og fikk den tilbake før departementet hadde arbeidet med den. Det var ikke departementet som sendte den tilbake.» Ovenstående forklaring er svar på følgende punkt i kaptein Fritzners klage: «Jeg søkte senest, på oppfordring fra hold i Forsvarsdepartementet, høsten 1947 nestkommanderende stilling ved regiment. Stillingen ble den 16. april besatt med en 2 år yngre offiser. Jeg er bekjent med at jeg ble innstillet av HOK første gang, men at innstillingen ble endret etter at saken av Forsvarsdepartementet var sendt tilbake til HOK med en eller annen anmodning som måtte foranledige en ny innstilling.»

Her står, som man ser, statsråd Hauges forklaring og kaptein Fritzners klage i strid med hverandre. Men kaptein Fritzners klage støttes på dette punkt av generalmajor Olaf Helset, som i brev til kaptein Fritzner datert 19. januar 1949 blant annet skriver: «Jeg husker tilfeldigvis også at jeg i februar 1948 skrev innstilling om nestkommanderende ved samtlige infanteriregimenter etter avtale med Departementets første kontor, men at det (den) *kom tilbake fra Departementet med bestemmelse om at det av budsjettmessige hensyn ikke kunne bli så mange forfremmelser*. Jeg tror det var 14 som ble bestemt.» Etter hva kaptein Fritzner mener å vite var det opprinnelige tall 16, og blant de 16 først innstilte var han.

Her står man overfor en påfallende uoverensstemmelse mellom statsråd Hauges uttalelse til Protokollkomitéen og generalmajor Helsets opplysning.

Videre inneholder statsråd Hauges svar til Protokollkomitéen på kaptein Fritzners klage 2 betenkninger fra militære sjefer. Generalløytnant Olaf Helset, sjefen for Hæren, uttaler blant annet:

Han har nå vært borte fra det militære arbeid i 7 år. Hans deltagelse i operasjonen i Østfold 1940 kan ikke sies å ha styrket hans kandidatur til regimentsjefstilling.

Hans forhold under okkupasjonen vil sikkert fortsatt forvolde ham visse vanskeligheter.

Etter det resultatet såvel sivile som militære granskingsmyndigheter er kommet til må man ved vurdering av kapteinens stilling fastslå at hans forhold under okkupasjonen *ikke skal regnes ham til last.* For å understreke dette er det mye som taler for å gi ham majors grad. I kraft av hans lange garnisonerende tjeneste, hans alder og under hensyntagen til at granskingsmyndighetene finner at han under okkupasjonen har påtatt seg å spille en høyst motbydelig rolle, har han sikkert selv følelsen av at billighet tilsier avansement.

Alle forhold tatt i betraktning anser jeg ham som majorskandidat, men da slik søknad ikke foreligger, er heller ikke slikt avansement aktuelt.

Da HOK kan tenke seg at Forsvarsdepartementets sjef kan få forespørsler om kaptein Fritzners stilling, har man villet gi denne forholdsvis utførlige framstilling av hvorledes HOK ser på kapteinens eventuelle avansementsutsikter.»

Bergens Arbeiderblad skriver den 21. september 1948 redaksjonelt blant annet:

«Mot avansement til høyere stilling enn major anfører departementet at Fritzner har vært ute av militær tjeneste i 7 år. Det er også en måte å si det på. Fritzner var ute av aktiv tjeneste akkurat like lenge som storparten av de norske offiserer, rettere sagt som alle offiserer som ble hjemme, general Ruge innbefattet. Ikke desto mindre har de avansert både til oberstløytnanter og oberster de som før krigen var kapteiner og som var langt fjernere fra majorsgraden enn han.

En klok mann hadde kanskje i Fritzners sted latt seg konstituere som major — det er dem som har gjort det. Kaptein Fritzner vil ikke, fordi han betrakter det som en urett å bli avspist med en majorsgrad etter det som er passert. Og vi er enig med ham i det. Forsvarsdepartementet bør be HOK finne en bedre løsning. Det er på tide å få brutt bøygen som har stått kaptein Fritzner imot; det er den samme usynlige kraften som en har merket på så mange områder etter

krigen — som skyver noen fram og trykker andre tilbake uten at det er mulig å forklare seg hvilke prinsipper den arbeider etter. Hverken på det militære eller sivile område er det ønskelig å ha en usynlig overdomstol i funksjon.»

Hva bygger en militær innstilling på? Er den et saklig, upartisk og vel funderet og vel overveid dokument? Hvilket grunnlag har generalløytnant Helset, sjefen for Hæren, for følgende påstand: «Hans (kaptein Fritzners) deltagelse i operasjonene i Østfold i 1940 kan ikke sies å ha styrket hans kandidatur til regimentssjefstilling.» Visepolitimester H. Meyer skriver den 9. november 1945: «Det står for meg som kaptein Fritzners forhold i den hittil nevnte fase (Østfold og interneringen) av begivenhetene er prisverdig, og at han har opptrådt mere positivt enn mange andre offiserer.» Statsadvokat Ragnar Christophersen slutter seg til denne uttalelse. Kaptein Fritzner blir enstemmig godkjent av granskningsutvalget, og Forsvarsdepartementet godtar denne avgjørelse, men allikevel «kan ikke hans deltagelse i operasjonene i Østfold 1940 sies å ha styrket hans kandidatur til regimentsjefstilling.»

General Helset var kaptein Fritzners elev i Infanteriets skyteskole, og senere sideordnet lærer ved samme institusjon. Er det på erfaringer fra denne tid general, daværende major Helset, bygger sin uttalelse? I så tilfelle desavuerer han en utmerket tjenesteuttalelse som kaptein Fritzner har fra deres felles sjef den gang, generalinspektør og oberst Johan L'Orange.

Da stillingen som sjef for IR 3 senere skulle besettes etter å ha vært kunngjort ledig, ble Fritzners søknad behandlet. Sjefen for Forsvarsstaben, generalløytnant Ole Berg, som avga innstilling 13. mars 1948, uttalte om kaptein Fritzner:

«Kaptein O. Fritzner søkte også den gang, (i 1945 da stillingen første gang ble kunngjort) regimentsjefstilling, men kunne da ikke tas i betraktning på grunn av at hans forhold i okkupasjonstiden var under rettslig behandling. Kaptein Fritzner har gjort tjeneste bl. a. ved Infanteriets skyteskole som lærer i skyte- og våpenteknikk. Fra 1/1 1938 var han sjef for 1. divisjons skole. Det foreligger gode tjenstlige uttalelser fra kapteinens tjenstgjøring før krigen. Distriktskommando Viken anser Fritzner meget skikket som regimentssjef.

Etter det jeg har sett av kapteinens tjeneste ved skyteskole og tropp, er han i besittelse av teknisk rutine, men jeg er i tvil om

han har de kunnskaper og kvalifikasjoner som for tiden gjør ham skikket til regimentssjef.»

Generalløytnant Ole Berg har aldri vært kaptein Fritzners overordnede eller sideordnede og har ikke sett ham i tjeneste ved tropp. Og hva generalløytnantens tvil om kaptein Fritzner «har de kunnskaper og kvalifikasjoner som for tiden gjør ham skikket til regimentssjef» bygger på, gir innstillingen ingen beskjed om. Grunnlaget kan muligens være følgende brev fra kaptein Fritzner:

Oslo, 16. januar 1946.

Til
Generalinspektøren for Infanteriet.

Jeg tillater meg å søke om å få delta i et kursus for høyere offiserer i England.

Men gir en slik søknad fra en interessert offiser som ønsker å dyktiggjøre seg anledning til en uttalelse som kan virke avgjørende på et menneskes fremtid? Finnes det saklig grunnlag for å anta at en våpenspesialist med et mer enn grundig kjennskap til taktikken før 1940 ville ha vanskelig for å sette seg inn i bruken av nye våpen og ny taktikk, hvis han fikk adgang til det? Eller er flokken av militære kapasiteter i Norge etter 1940 blitt så stor at departementet og fagsjefene mener å kunne spare de med et slikt kursus forbundne utgifter?

Hele sitt liv har kaptein Fritzner viet det militære yrket. Ved frigjøringen var hans militære rulledata:

1920. Rekruttskole I. R. 14.
Bataljonsadjutant under Regimentsamling I. R. 14.
Rekruttskole Garden.
1921. Rekruttskole I. R. 14.
1922. Befalsøvelser, kompanikommandør under Regimentssamling I. R. 14.
Måloffiser Infanteriets Skyteskole.
Innbeordret løytnant 1. Divisjons Underoffisersskole.
1923. Løytnant 1. Divisjons skole.
Rekruttskole I. R. 1.
Adjutant og Intendant Varanger bataljon.
1924. Adjutant og Intendant Varanger bataljon.
Måloffiser Infanteriets Skyteskole.

1925. Adjutant og Intendant Varanger bataljon.
Hjelpelærer Infanteriets Skyteskole.
Nestkommanderende Garnisonskompaniet i Kirkenes.
1926. Nestkommanderende Garnisonskompaniet i Kirkenes.
1927. Nestkommanderende og komp. kommandør Garnisonskompaniet i Kirkenes.
Adjutant og hjelpelærer Infanteriets Skyteskole.
1928. Instruktør 1. Divisjons Skoles vinterøvelser.
Detasjementsøvelser.
Adjutant og Intendant Fellesøvelsene Gardemoen.
Adjutant og hjelpelærer Infanteriets Skyteskole. 3 kurs.
1929. Adjutant og lærer Infanteriets Skyteskole.
1930. Overført til I. R. 2 i organisasjonsmessig stilling fra 1/1.
Fast teknisk lærer i Infanteriets Skyteskole, fra 1/4.
1931. Teknisk lærer Infanteriets Skyteskole.
Komp. kommandør kp. 5/ I. R. 2 til 1934.
1932. Teknisk lærer Infanteriets Skyteskole.
Rekruttskole I. R. 2.
1933. Teknisk lærer Infanteriets Skyteskole.
1934. » »
1935. » »
1936. » »
1937. » »
1938. Skolesjef 1. Divisjons Befalsskole. Halden.
Leder av Troppsjefkurs, Trandum.
1939. Skolesjef.
1940. Skolesjef til Armeens oppløsning 30/9.
Bataljonsjef i Østfold under krigshandlingene.
Internert i Sverige til 16/7.

Skoler, kurser, etc.

1920—21. Militære høyskole, generalstabslinjen.
1921. Elev Infanteriets Skyteskole.
1921—1922. Frankrig: Forskjellige Skyteskolekurs, Panserskole og tjenestegjøring ved regimenter Pioner, Sambanns, Håndgranatkurs m. v.
1930. Elev Infanteriets Vinterskole.
Elev Krigsteknisk kurs.
1931. Svensk skyteskole-mitraljøse- og bombekasterkurs.
1933—34. Politikaptein i det Internasjonale politi under Saaravstemningen.
1935, 36, 37. Formann i Militær Teknisk Forening.

1928, 29, 31, 32. Sensor ved Krigsskolen.
1931. Sensor ved 2. Divisjons skole.
1931, 35, 36, 37. Lærer ved Infanteriets Vinterskole.
1932. Lærer ved Krigsteknisk kurs. Inspeksjonshavende Krigssanitetskurs.
1932, 37. Medlem av bedømmelseskommisjonen for Militær Tidsskrifts prisoppgaver.
1932, 33, 34, 35, 36, 37. Lærer ved Krigsskolen.
1932—38. President i Norges Miniatyrskytterforbund.
1936. Lærer ved krigssanitetskurs.
1938, 39, 40. Lærer 1. Divisjons skole.
1934. Medlem av luftvernkommisjonen.
1937. Medlem av Håndgranatkommisjonen.
1930—38. Medlem av Konstruksjonsrådet for Håndvåpen.

Utmerkelser:

Ski- og Idrettsmerket i gull.
Militær Tidsskrifts sølvmedalje 1933.
Ridder Finlands hvite rose 1938.
Miniatyrskytterforbundets fortjenstmedalje i gull 1938.
Ridder av Danebrog 1939.
Ridder av Sverdordenen 1939.
Deltagermedaljen 1940.

État — Major de l'Armée
Centre de Perfectionnement des spécialités de I'Infanterie

Releve de Notes
Consernant le Lieutenant *Fritzner*
de l'Armée Norvegienne
Qui a suivi les Cours du C.P.S.I.
Du 1 October au 25 Decembre 1921.

Appreciation D'Ensemble.

Jeune Officier, d'une intelligence remarquable et témoignant d'une trés haut culture et d'une solide méthode de travail. Caractère calme, réfléchi, tenase. Nature droite, loyale, manifestent les plus belles qualités militaires.

A suivi avec beaucoup d'intérét toutes du cours se rapportant aux transmissions. A se dégager avec beaucoup de jugement et de pénétration l'essentiel des questions passages en revue et a parfaitement entrevu en particulier, l'importance des transmissions dans le combat moderne et la Méthode permettant de résoudre les problémes qui s'y rattachent.

Les Sables d'Olonne, le 11 Janvier 1922.

Le Lt-Colonel TONNET Cdt le Centre.
(sign.)

1. Divisjons
Inf. Underoffisersskole.

Fredriksten på Fredrikshald
11. april 1923.

Gjenpart av uttalelse til I. R. I.

Premierløytnant *Fritzner* har tjenestegjort som stedfortreder ved Underoffisersskolen i tiden 1/11 1922 til 11/4 1923.

Løytnanten er bestemt, grei, energisk, går ikke unna for vanskeligheter, kunnskapsrik, tjenestlig korrekt, meget interessert, flink instruktør og fører, kroppslig som en løytnant bør være.

C. Spørck (sign.).

Avskrift.

Spesialistkompaniet. Østre Fredrikstad 5/6 1923.

Premierløytnant Fritzner har tjenestegjort i rekruttskolen ved spesialistkompaniet som selvstendig sjef for maskingeværavdelingen og har utført sin tjeneste til kompaniets fulle tilfredshet.

Sig. Sandvik (sign.).

Sør-Varanger april 1925.

Premierløytnant Ola Fritzner er en dyktig og meget interessert offiser med særdeles gode kunnskaper. Det er å beklage at en interessert ung offiser med så god utdannelse ikke skal ha den ønskelige anledning til å utnytte disse sine kunnskaper.

O. T. Klingenberg (sign.).
Oberstløytnant
Sjef for Varanger bataljon.

Infanteriets skyteskole. 9. 2. 1925.

Uttalelse om premierløytnant Fritzners tjenestegjøring i Skyteskolen 1924.

«Løytnant O. Fritzner tjenestegjorde under Skyteskolens kursus 1924 som måloffiser.

Han var grei, bestemt og energisk. Dessuten viste han ikke lite initiativ og sto aldri fast. Jeg vil derfor trygt uttale at han utførte denne nå så vanskelige og mangeartede tjeneste utmerket.»

Robert Melhuus (sign.).

Avskrift.

Erklæring
fra Garnisonskompaniet i Kirkenes.

Premierløytnant Ola Fritzner ble utnevnt til premierløytnant 1/10 1919, med ansiennitet fra 14/9 1919. Han har tjenestgjort ved

Garnisonskompaniet i Kirkenes fra 15/12 1925 som nestkommanderende.

I denne egenskap har han utført fortrinnlig arbeide. Jeg anser ham særdeles vel skikket for tjeneste ved tropp. Hans kunnskaper i militære disipliner er grundige, han er en særdeles dyktig instruktør, nøyaktig, korrekt og vel forberedt til enhver tid.

Kompaniet beklager å skulle miste ham.

Da løytnanten fra 1/10 d. å. har søkt å komme i nummer i 1. divisjons infanteri anbefales andragendet.

Kirkenes 29/6 1926. Fr. Brandt (sign.).

Kirkenes 1/8 1926.

Uttalelse
om premierløytnant Ola Fritzner av Varanger bataljon.

Løytnanten har tjenestegjort ved kompaniet siden 15/12 1925. Han er en særdeles dyktig instruktør og leder av avdeling i alle disipliner. Alltid vel forberedt, alltid nøye med sin planleggelse av øvelsene og i det hele en særdeles dyktig offiser. Taktisk skjønn og forståelse særdeles god.

Personlig opptreden korrekt. Energisk og drivende.

Jeg henviser for øvrig til min tidligere uttalelse av 15/12 1924.

Fr. Brandt (sign.).
Sjef for Garnisonskompaniet i Kirkenes.

En særdeles dyktig, interessert og energisk offiser som passer godt ved et garnisonskompani.

Kirkenes 18/8 1926. H. B. Damm (sign.).
Batj.sjef.

Avskrift.
Uttalelse:

Løytnant Fritzner har tjenestegjort som kasserneoffiser og nestkommanderende.

Han er:
Som instruktør: Meget dyktig.
Som leder av taktiske øvelser: Meget dyktig.
Han har de siste to år ikke deltatt i vinterøvelsene ved kompaniet som følge av en operasjon i underlivet.
Er nu feltdyktig.

Kirkenes 13/9 1927.
Fr. Brandt (sign.).

Premierløytnant Ola Fritzner er en særdeles dyktig og interessert troppsoffiser.

Under kompanisjefen kaptein Brandts beordring i årets rekruttskole ved Varanger bataljon førte løytnanten kommandoen over

kompaniet og ledet herunder kompaniets utdannelse og dets taktiske terrengøvelser *med stor dyktighet,* og til bataljonens fulle tilfredshet.

Kirkenes 8. 9. 1927.

H. B. Damm (sign.)
Batj.sjef.

Avskrift.
Uttalelser
om kaptein Ola Fritzner i anledning søknad av 18/9 1934 om sjefstilling ved 1. divisjons skole.

Erklæring fra 5. Jegerkompani.

Data.

Kapteinen er ansatt som premierløytnant ved kompaniet fra 16/3 1931 og har siden bestyrt kompaniet inntil undertegnede overtok kommandoen 9. februar i år.

Fra sin tjeneste i rekruttskolen 1932 (sjef for mitr.avd.) fikk kapteinen følgende uttalelse av kompanisjefen, kaptein V. Ebbesen:

Instruktør: Meget dyktig, energisk, interessert og rask.
Kommando: Meget god, kort, grei og klar.
Forhold: Meget pliktoppfyllende, meget arbeidssom og tjenestvillig.
Fullt feltdyktig.

Rekruttskoleforstanderens påtegning:

«Jeg er enig i rekruttkompaniets uttalelser. Jeg anser premierløytnant Fritzner særdeles vel skikket for forfremmelse til kompanisjef.»

Kaptein Fritzner har for øvrig en rekke særdeles gode uttalelser fra sin megen tjenestegjøring, i hvilken han stadig karakteriseres som den særdeles dyktige, interesserte og energiske offiser, alltid vel forberedt og alltid nøye med sin planleggelse av øvelsene. Personlig korrekt, grei og praktisk med grundige og omfattende militære kunnskaper.

Personlig har jeg ikke sett kapteinen i tjeneste under våpenøvelsene, men etter de foreliggende uttalelser å dømme, må kaptein Fritzner ansees for særdeles vel skikket for den stilling han søker.

Oslo 26. september 1934.

Erling Halbo (sign.)

J.nr. 724/34 A.

Erklæring fra Jegerkorpsets Infanteriregiment nr. 2.

De anførte rulledata stemmer med regimentets rulle. Kapteinen har ikke gjort tjeneste under våpenøvelsene i den tid undertegnede har vært sjef for Jegerkorpset, men etter de foreliggende uttalelser

og mitt kjennskap for øvrig til kapteinen anbefales søknaden på det beste.

Oslo 27. september 1934.

O. J. Broch (sign.)

Hilditsch-Østby (sign.).

I sitt forslag av 29. september 1934 uttaler 1. divisjon — general Melhuus følgende:

«Kaptein Fritzner har undertegnede divisjonssjef arbeidet sammen med i en årrekke ved Infanteriets Skyteskole, hvor han begynte som måloffiser, senere ble hjelpelærer og i de siste år var fast lærer.

Kaptein Fritzner er etter sin lange tjenestegjøring i forskjellige stillinger helt hjemme i infanteriets utrustning og i dets våpen, i dets teknikk og i dets taktikk.

Han forbereder seg alltid godt og setter seg nøye inn i sine ting. Han er en rutinert instruktør og vel øvd i å sette øvelser i gang og i å gjennomføre dem. Ved organisasjonen av mitraljøseavdelingene og utarbeidelse av reglementer for dem viste han også skapende evner.

En grei, kjekk og mandig type — en god soldat, en god kamerat og en god fører.»

Avskrift.

Tjenestlige uttalelser

om kaptein ved Generalinspektøren for Infanteriets stab,

Ola Fritzner.

Kaptein Fritzner var i årets rekruttskole sjef for 3. rekruttkompani (geværkompaniet).

Min uttalelse om kapteinen omfatter kun den første del av rekruttskolen fra 23. mai til 30. juni, da jeg fungerte som rekruttbataljonsjef. Jeg har i denne periode ikke hatt anledning til å se kapteinen som avdelingsfører.

Det tok noen tid innen soldatene lærte kapteinen å kjenne og forvandt den første frykt. Da de forsto at bak det strenge ytre skjulte seg en grei og bestemt sjef som alltid viste omhu for deres vel ble forholdet som det skal være mellom sjef og tropp.

Kapteinen er meget dyktig i anlegg av øvelser og til å utdanne sitt kompani.

Kapteinen er en utpreget soldatertype, en utmerket offiser, stram, korrekt og lojal i ordets beste forstand. Han er grei å samarbeide med.

Kapteinens forhold i tjenesten var meget godt.

Feltdyktig.

Rekruttbataljonen av I. R. S. Stavanger den 10. august 1937.

Georg A. Berbom, (sign.).

Avskrift.

Tjenestlig uttalelse

om kaptein Ola Fritzner. Rekruttskolen 1937.

Kaptein Ola Fritzner av Generalinspektøren for Infanteriets stab har i årets rekruttskole tjenestgjort som sjef for 3. rekruttkompani-geværkompani.

Kapteinen har gjort utmerket fyldest for seg, både når det gjelder kompaniets utdannelse og som avdelingsfører. Hans kompani var så vel utdannet som man kan vente seg med den korte øvelsestid og de vanskelige ekserserplassforhold. God orden og disiplin.

Kaptein Fritzner er en praktfull krigertype, stram militær til fingerspissene, soldat tvers igjennom, en offiser som man i et virkelig tilfelle vil kunne betro oppdrag som i særlig grad krever taktisk skjønn, snarrådighet og dristighet.

Jeg anser ham fortrinnlig skikket til forfremmelse. Feltdyktig.

Rekruttbataljonen I. R. 8, Stavanger den 14. august 1937.

Sven Nielsen (sign).

De 2 rekruttbataljonsjefers uttalelser datert henholdsvis 10/8 og 14/8 tiltredes.

Kaptein Fritzner utdannet et i god forstand stridbart kompani, hvilket skyldtes kapteinens personlige arbeid og evne til å påvirke befal og tropp. Han leverte beviset for at en kompanisjef som vil og kan, selv med vår korte øvelsestid kan få smidd i hop et krigsdyktig kompani.

Jeg understreker siste avsnitt av major Sven Nielsens uttalelse.

I. R. 8, Stavanger 29. september 1937.

G. Spørck (sign.).

Regimentsjef.

Avskrift.

Generalinspektøren for Infanteriet. Oslo, 3. januar 1938.

Uttalelse om kaptein Ola Fritzner.

Kaptein Fritzner er en meget samvittighetsfull, pliktoppfyllende og dyktig offiser.

Han er energisk, bestemt og grei.

Hans evner ligger spesielt på det praktiske område. Gjennom sin virksomhet som lærer ved skyte- og vinterskolen for infanteriet har han ervervet seg en rutine og instruktørferdighet langt ut over det vanlige.

Han har et inngående kjennskap til alle infanteriets våpen og til dets utrustning og han er vel inne i dets teknikk og taktikk.

Han forbereder seg godt til sitt arbeid og setter seg alltid nøye inn i dette.

Han omfatter også sitt administrative arbeid med interesse, men

hans evner ligger — som nevnt mer på det praktiske område. Kapteinen har gjennom sin lange virksomhet som praktisk instruktør lagt seg til en noe uvøren og ruff jargon som lett vil virke irriterende nedad og kan virke støtende oppat, og som neppe stemmer med hans sanne gemytt.

Som sjef for en befalsskole vil det være ønskelig at kapteinen selv er oppmerksom herpå og søker å rette på forholdet.

Johan L'Orange (sign.).

Avskrift.

1. Divisjon. Sjefen.

Tjenestlig uttalelse
om sjefen for 1. divisjons skole, kaptein Fritzner.

Kaptein Fritzner er grei og bestemt i sin opptreden.

Jeg har inntrykk av at han i det hele tatt fyller skolesjefstillingen på en meget tilfredsstillende måte.

Chr. Bruusgaard (sign.).

I full overenstemmelse med kaptein Fritzners rulledata, men helt i strid med generalene Bergs og Helsets innstillinger står følgende fyndige erklæring fra generalmajor Johan Beichmann datert 28. november 1947: «Jeg anser kaptein Fritzner meget skikket som regimentssjef».

Av samme oppfatning er tidligere forsvarssjef, generalløytnant Otto Ruge. Han skriver i brev datert 19. desember 1948 til høyesterettsadvokat Reidar Dahl:

Som svar på Deres brev av 17. ds. skal jeg meddele:

Som det fremgår av de trykte dokumenter foreslo jeg i min innstilling høsten 1945 om regimentssjefer i infanteriet at 2 regimentssjefstillinger skulle holdes foreløpig ledige, dette av hensyn til offiserer som dengang var under gransking og derfor foreløpig ikke kunne tas med i innstillingen.

Det er ingen grunn for meg til å legge skjul på at jeg da i første rekke tenkte på kapteinene Ola Fritzner og Asle Hauglie. Jeg anså begge disse dengang som selvskrevne til å bli regimentssjefer, forutsatt at granskingen gikk i deres favør. Hvis det ikke hadde vært for granskingen ville jeg dengang innstillet begge disse offiserer til regimentssjefer.

Hvis det kan være av betydning for Deres klients sak er det fra min side intet til hinder for at De meddeler protokollkomiteen dette.

Ærbødigst
Otto Ruge (sign.).

Her står generaler mot generaler i bedømmelsen av en offiser som søker avansement, og man spør seg selv: Hvilken betydning har personlige inntrykk av en befalingsmann ervervet gjennom lengre tid, og samstemmige tjenesteuttalelser fra kompetente og spesielle, sakkyndige instanser og personer *kontra* subjektiv personbedømmelse uten og nesten uten kjennskap til tjeneste, innsats og tjenestesamarbeide? En bedømmelse som til overflod er avgitt på et tidspunkt da man ikke uten videre kan se bort fra at den kan være påvirket av inntrykkene fra en til dels sensasjonspreget etterforskningssak?

Man tvinges uvilkårlig til å tenke på følgende avsnitt i en klage fra en annen offiser til Protokollkomitéen: «Min oppfatning er ...... at saken om mitt avansement er behandlet på en måte som er lite verdig, og som er egnet til å inngi befalet tvil om det faktisk går ordentlig for seg med innstillinger og forfremmelser innen Hæren.»

Det bør i denne forbindelse være klart at uttalelser i militære innstillinger som «at hans (kaptein Fritzners) rolle under okkupasjonen ikke skal regnes ham til last» og «granskningsmyndighetene finner at han under okkupasjonen har påtatt seg å spille en høyst motbydelig rolle» ikke skal friste andre til å følge i kaptein Fritzners spor om det skulle bli nødvendig igjen.

Er det i granskende og militære myndigheters øyne «motbydelig» å forsvare sitt land, fordi innsatsen skjer på en usedvanlig måte, og belønnes denne innsats etter en frigjøring med arrestasjon, etterforskning og forbigåelser, da er det meget som taler for at de granskende og høyere militære myndigheter selv må overta den «motbydelige rollen» i fremtiden, hvis det ikke før neste uvær bryter løs er fastsatt bestemte og omfattende garantier for at ingen i fremtiden skal komme til å dele kaptein Fritzners skjebne.

Den 19. september 1948 sender kaptein Fritzner følgende brev til statsadvokat Gunnar Waaler:

19. 9. 1948.

Kj. Waaler.

Jeg vil ikke blande deg inn i min strid med Jens Chr. mer enn høyst nødvendig.

Jeg spør om du er villig til å bekrefte det du fortalte Hanoa's og også meg etter maskemøtet — at jeg var satt opp på likvidasjonslisten av Hauge.

Min adresse er Schives gt. 4.

Med hilsen

Men allerede den 20. september brakte Dagbladet følgende erklæring fra statsadvokat Gunnar Waaler:

I kaptein Fritzners besværing til Stortinget er bl. a. anført at statsråd Hauge under et møte med kaptein Fritzner i juni 1944 ble rasende over at Fritzner ikke ville ha noe med kidnappingen av Fehmer å gjøre samt uttalte at Fritzner var en ferdig mann og at han skulle sørge for at Fritzner aldri mer kom opp.

Jeg vil i den anledning få opplyse at statsråd Hauge under det nevnte møte — hvorunder jeg den hele tid var til stede — opptrådte korrekt og saklig og at han ikke fremkom med noen slik uttalelse som nevnt.

Videre er i besværingen sitert et skriv fra fru Ruth Hanoa til advokat Reidar Dahl hvori er gjentatt en del angivelige uttalelser fra min side angående forholdet mellom statsråd Hauge og kaptein Fritzner.

Jeg vil i den anledning få opplyse at jeg overfor ekteparet Hanoa ikke har uttalt meg slik som anført i det nevnte skriv.

Statsråd Hauge har overfor meg *ikke* uttalt at han skulle sørge for at Fritzner aldri mer kom opp, og har aldri gitt uttrykk for at man hadde noen planer om likvidering av hr. Fritzner.

Bergen, 17. september 1948.

Gunnar Waaler,
statsadvokat.

Statsadvokat Gunnar Waaler må ha glemt at han i sin tid også informerte statskjemiker Wolff og avdelingssjef Næss om Hjemmefrontens likvidasjonsplaner i forbindelse med kaptein Fritzner.

Den 21. september 1948 sendte kaptein Fritzner følgende brev til Protokollkomitéen:

Avisene har beklageligvis fått fatt på min klage og har offentliggjort den. Statsråd Hauge har svart offentlig. Det er visse uoverensstemmelser. Det springende punkt — hvorvidt jeg er blitt innstillet eller ikke — kan nå kun den daværende sjef for Hæren, general Helset uttale seg om.

Generalen er nå i byen på Idrettstinget og blir her til den 25. ds. Jeg tillater meg å be om at han må bli avhørt om:

1. Kaptein Fritzner ble innstillet til major straks etter påtalemyndighetene var ferdig med hans sak.
2. Om det er kommet noe svar på H.O.K.'s innstilling av 22. september 1947, hvor kapteinene Fritzner, Hauglie og Salterød ble foreslått konstituert som majorer. H.O.K.'s j.nr. 10847/47 (Hauglie og Salterød er nå begge oberstløytnanter).
3. Om kaptein Fritzner ble innstillet til oberstløytnant i februar 1948. Hvorfor denne innstilling som omfattet 16 offiserer ble sendt tilbake og ny innstilling på bare 14 offiserer ble sendt den 27/2 1948. J.nr. 1620/48 i H.O.K.
4. Om statsråd Hauge noensinne har kommet med meningsytringer om kaptein Fritzner og hvilke.

Hvis Fehmer-saken har noen interesse, bes kaptein Hanoa, Grorud forlegning telf. 38 96 80, samt ingeniør Wolff, Oslo politi, kriminaltekniske avdeling, telf. 33 12 90 avhørt.

I Dagbladet offentliggjøres den 22. september 1948 følgende brev fra fru Ruth Hanoa:

H.r.advokat Reidar Dahl,
Kirkegt. 34, Oslo.

Ad kaptein Fritzner.

I forbindelse med statsadvokat Gunnar Waalers erklæring i Dagbladet i dag, vil jeg ikke unnlate å nevne at både min mann og jeg er villig til under eds ansvar å bekrefte de opplysninger jeg tidligere har gitt, nemlig at Waaler under sitt besøk hos oss refererte samtalen mellom seg og statsråd Hauge slik som jeg tidligere har oppgitt.

Hvorvidt statsråd Hauge har fremkommet med en slik uttalelse kan ikke jeg svare for.

Den 20. september 1948.

Ruth Hanoa.

Den 23. september mottok kaptein Fritzner svar fra statsadvokat Waaler. Statsadvokaten skriver blant annet:

«Sammenkomsten med Hanoas husker jeg godt. — Jeg fortalte om maskemøtet og at Hauge ute i entreen etterpå sa: «Det var en ynkelig forestilling. Han er ferdig.» Noe mer sa imidlertid ikke Hauge, og noe mer har ikke jeg sagt at han har sagt.

Hva likvidasjonsaffæren angår, husker jeg at jeg nevnte som min rent private formodning at du etter maskemøtet kunne ha vært i faresonen, og at jeg — for å forebygge en slik mulighet — hadde sagt til Hauge at jeg var forvisset om og personlig innestod for at det, tiltross for ditt avslag, var utelukket at der forelå noen fare

fra din side. Men Hauge har aldri med et ord nevnt noe om noen likvidasjon.

Jeg kan ikke huske at der mellom oss etter maskemøtet ble snakket noe om likvidasjon i det hele tatt. Det er mulig at jeg senere har nevnt for deg det samme som til Hanoas, men jeg er positivt sikker på at jeg aldri har uttrykt meg i den form at du var satt opp på likvidasjonslisten av Hauge.

— — —

I forholdet mellom deg og Mil.org.-folkene er jeg som du skjønner i utpreget grad mellom barken og veden. Jeg har derfor funnet det rettest overhodet ikke å gi mitt besyv med til noen av sidene, og jeg synes det er rettest fremdeles å søke å holde denne linje.»

Som kommentar til erklæringene fra fru Hanoa og til erklæringen og sitatet fra statsadvokat Gunnar Waalers brev tas med følgende to dokumenter:

Etter anmodning bekreftes følgende:

Visstnok sommeren 1943, (før 16. aug.) ble førstebetjent Siljeholt og undertegnede oppsøkt på Bekkelaget politistasjon av disponent Rolf Magnell, Solvn. 57, Nordstrandshøgda, som vi kjente godt fra før. Magnell utba seg en streng, konfidensiell samtale. Denne gikk ut på at hvis det ble nødvendig, måtte kaptein Ola Fritzner ha et sikkert sted, som han kunne oppholde seg noen timer eller muligens opptil et døgn eller to. Magnell hadde tenkt seg Bekkelaget politistasjon som Fritzners dekningssted.

Vi godtok Magnells forslag, og jeg stilte om nødvendig min leilighet til Fritzners disposisjon.

Foranstående avtale innberettet jeg til min overordnede EV/13130.

Høsten 1944 fikk jeg et skriv fra EV/13130 angående Fritzner.

Jeg erindrer med bestemthet at det av skrivet bl. a. framgikk *at ved invasjon skulle vi sikre oss Fritzner død eller levende.*

Bekkelagshøgda den 10/12 46.
Daværende EV/13133
A. Fløgstad,
(sign.).

Rett avskrift bekreftes.
Gerd Oliv Hahner.

På foranledning av en rapport fra tidligere EV/13133 skal jeg opplyse følgende:

Etteråret 1944 — datoen husker jeg ikke, men det var før 24. august, da det fra den dag ble foretatt en del forandringer i vår EV-ledelse — fikk jeg muntlig melding fra min overordnede EV/13130, om at kaptein Ola Fritzner i tilfelle av invasjon muligens ville komme til å søke tilflukt og be om beskyttelse på Bekkelaget politistasjon — som lå i vårt område. Denne meldingen fikk jeg

beskjed om å bringe videre, og samtidig gi beskjed om at de som da måtte få med ham å gjøre, skulle sørge for at han ble satt inn som ønsket, men det så forsvarlig at han ikke ville kunne unnslippe igjen. Så vidt jeg erindrer, ble det også sagt *at den mannen måtte vi sikre oss enten det nå ble død eller levende.*

Da jeg skjønte at det hastet med å få meldingen videre til rette vedkommende, brakte jeg den fortest mulig til min kontakt, EV/13133, som var stasjonert på stedet.

Oslo, 3. desember 1946.
Daværende EV/13130, senere EV — ass/13130.
Kari Engen, (sign.).

Disse dokumenter danner en bemerkelsesverdig bakgrunn for J. Chr. Hauges avslutning på hans uttalelse til Protokollkomitéen: «Statsadvokat Hauge kjenner ikke til at det noensinne under krigen har foreligget planer om å «likvidere» kaptein Fritzner».

I november 1948 ble stillingen som militærattaché i Washington lyst ledig. Kaptein Fritzner sendte omgående søknad med følgende påtegning fra kommandanten på Akershus:

Jnr. 2669/48
B/Haa.

Kaptein Ola Fritzner søker militærattaché-stillingen i Washington.

Sendes *Distriktskommando Viken.*

Kaptein Ola *Fritzner* har tjenestgjort som garnisonerende adjutant ved Akershus kommandantskap fra 16/9—1947. Han har utført denne tjeneste på en meget tilfredsstillende måte.

Med den lange tjeneste kaptein Fritzner har hatt og særlig ved hans tjeneste ved forskjellige skoler og kurser innenlands og hans mangeartede tjeneste i utlandet skulle han ha meget gode forutsetninger for den søkte stilling.

Hans personlige egenskaper, lojalitet og korrekt militær opptreden, skulle også gjøre ham vel skikket som representant for vårt forsvar i et fremmed land.

Kapteinen har vedlagt utskrift av sine tjenestedata og tjenestlige uttalelser. Da de forskjellige arkiver er blitt borte under krigen foreligger det ikke noe i Kommandantskapets arkiv.

Akershus kommandantskap, Oslo, den 23. november 1948.
F. J. Bølling.

Ca. en uke etter at søknaden om militærattachéstillingen i Washington var sendt, ble kaptein Fritzner den 23. november

1948 kaldt til konferanse hos fungerende sjef for Hæren, generalmajor Johan Beichmann, som etter oppdrag fra Forsvarsdepartementet, statsråd Hauge, spurte om kaptein Fritzner eventuelt kunne tenke seg å overta en midlertidig attachéstilling i Bern, ca. 1 års varighet, muligens med oberstløytnants grad. Kaptein Fritzner fikk 2 timer å betenke seg i. Han svarte:

Fra kaptein Ola Fritzner. Oslo 23. november 1948.
Akershus kommandantskap.

Til sjefen for Hæren.

I anledning den underhånds forespørsel som Sjefen for Hæren i dag også rettet til undertegnede, om hvorvidt jeg var interessert i en midlertidig (ca. 1 års) militær attachéstilling i Bern, skal jeg få anføre, at jeg er meget interessert i militær attachéstillingen i Washington — som jeg også har søkt — men at det i min alder er for uvisst å ta på seg en så midlertidig betonet stilling som den antydede.

Nå ventet kaptein Fritzner både på utfallet av klagen til Protokollkomitéen og avgjørelsen på søknaden om stillingen som militærattaché i Washington. Høyesterettsadvokat Reidar Dahl sendte den 27. januar 1949 følgende brev til Protokollkomiteen:

Ad kaptein Ola Fritzner.

«Jeg har gjennomgått denne sak på nytt. Den eneste riktige måte å behandle den på er, etter min oppfatning, at den ærede protokollkomité forlanger en utredning av sjefen for Hæren om de innstillinger m. v. hvor kaptein Ola Fritzner har vært omhandlet.

Jeg må på det innstendigste henstille til den ærede protokollkomité at min anmodning blir tatt til følge.»

Noen tid senere mottok kaptein Fritzner en forespørsel gjennom HOK om han var interessert i å reise til Pakistan som militær observatør. Oppdraget var av rent midlertidig art, og bød ikke en offiser i kaptein Fritzners situasjon noen virkelig oppreisning. Han avslo tilbudet av økonomiske grunner, og fordi han ønsket å være til stede da hans sak kom opp til behandling i Odelstinget.

Imidlertid gikk «Fritznersaken» sin seige gang. Det tok således Forsvarsdepartementet ca. 1 måned å ekspedere en av HOK's skrivelser videre til Protokollkomitéen.

I slutten av april måned var kaptein Fritzners reiseforberedelser til U. S. A. så langt fremskredne, at han kunne sende følgende brev:

Overtallig kaptein Ola Fritzner. 28. april 1949.
Adjutant.

Til Forsvarsdepartementet.

Jeg tillater meg herved å søke om et års permisjon uten lønn fra 15. juli 1949 og adgang til å ta opphold i utlandet.

Søknaden ble innvilget.

— — —

Primo juli meldte Dagbladet at «Fritznersaken» sannsynligvis ville komme opp i Odelstinget om ca. 14 dager sammen med overlege, dr. med. Johan Scharffenbergs krav om å stille forsvarsministeren, statsråd J. Chr. Hauge for riksrett på grunn av hans innstilling om påtaleunnlatelse i «Gulostsaken».

Da hadde det tatt godt og vel et år å behandle «Fritznersaken» i Protokollkomitéen. Det krever som regel tid å få fram de nødvendige opplysninger og dokumenter fra det departement saken gjelder, og når endelig det materiale, som ikke er blitt borte foreligger, skal det på rundgang i komitéen før denne kommer så langt som til å ta fatt på taugtrekningen om innstillingen.

Stortingsmann C. J. Hambro uttalte i Odelstinget under behandlingen av Riiser-Larsen saken i følge Aftenpostens referat blant annet: «Hvis en offiser henvender seg til Odelstinget og klager over begått urett, tror man at denne mann derved får trygget sitt avansement? Får han derved venner i departementet og innen forsvarskorpset? Den som klager treffer et valg. Han vet at han kan få oppreisning, men også at hans løpebane derved kan være endt.»

— — —

Den 11. juli 1949 offentliggjorde avisene Protokollkomiteens innstilling til Odelstinget i kaptein Fritzners sak. Innstillingen hadde følgende enstemmige konklusjon:

1) De anklager som kaptein Fritzner fremsetter mot forsvarsministeren, statsråd Hauge, kan komiteen ikke finne begrunnet, og de burde ikke ha yært fremsatt.

2) Kaptein Fritzner bør gis majors grad, og ved fremtidig avansement bør det ved bedømmelsen av den maksimale aldersgrense for avansement ikke tas hensyn til den tid behandlingen av hans sak har tatt.

Pressens kommentarer var preget av en viss skuffelse. «Morgenbladet» kaldte innstillingen «en sur oppreisning». «Larvik Morgenavis» skrev onsdag den 13. juli:

Ola Fritzner.

«Fritznersaken» har nådd en ny fase, idet Stortingets protokollkomité har gransket de anklager kaptein Fritzner i sin tid satte frem mot forsvarsminister Hauge.

Komiteen hevder at anklagene er uberettigede, men konkluderer med at Fritzner bør gis en slags oppreisning ved å gjøres til major.

Denne saken er en bedrøvelig affære for vårt militærvesen og for den hele statsadministrasjon. Den er i virkeligheten et ledd i den kjede som bærer stemplet «vi tapte freden». Ola Sølfest Fritzner valgte ved krigsutbruddet den farligst mulige jobb. Alle som kjenner ham vet, at han er en usedvanlig fryktløs kar, et mannfolk. Mens en rekke av hans kolleger strøk til Sverige, England, Amerika osv. og ble helter, ble Ola Fritzner i Norge — som spion for sitt land. Det var bra at mange kom seg ut av landet, vi mener ikke å kritisere dette, selv om heltedyrkelsen stundom kan bli litt vammel, men skulle frigjørelsesverket lykkes, måtte også noen bli hjemme og holde kontakten. Ola Fritzner, som mer enn lett kunne ha kommet seg ut, ble i landet — og tok sin 99 prosents risiko for ikke å overleve krigen. Han ble spion og han gjorde et uvurderlig arbeid. Han holdt våre folk i utlandet à jour med en rekke viktige beslutninger vedrørende krigføringen her hjemme. Til sist ble han røpet, arrestert og dømt til hengning. (Det siste er ikke riktig. Forf.s anm.) Takket være det tyske sammenbrudd slapp han fra det med livet.

Men hva har ikke den mann gjennomgått?

Vi har tidligere skrevet om denne sak, og vi har sagt det før: Den måte Ola Fritzner er blitt behandlet på etter krigen er hårreisende. Det er åpent uttalt, men vi nekter å tro det, at trakasseriene mot ham skyldes at mange helter var blitt så heltemessige i egne øyne at de ikke kunne anerkjenne en mann som i stillhet og uten heltefakter tok sin plass i dødsgjengens forreste rekke. Han ble arrestert og utbasunert over det hele land, og tross han ble frikjent og renvasket, ble han sittende som i en slags husarrest. En rekke av hans samtidige er blitt generaler og oberster. Ola Fritzner ble nektet enhver forfremmelse, han var og ble kaptein.

Et avansement var ingen forfengelighetssak for ham, men disse stadige forbigåelser klebet en flekk ved hans navn: Var det likevel

noe muffent ved ham? Nå satt han jo faktisk under en vedvarende straff, — men for hva?

Protokollkomiteen finner Fritzners anklager mot forsvarsminister Hauge uberettiget, men ingen bør klandre ham for det. Hauges opptreden tidligere hadde gjort det nokså selvfølgelig for Fritzner å se forsvarsministeren i rekken av sine forfølgere. Og var det ikke forsvarsministeren som hadde den høyeste myndighet?

Protokollkomiteen konkluderer altså med at Fritzner bør gis majors rang som oppreisning.

Det er ikke fritt for at man får en flau smak i munnen. En majors rang er altså det eneste landets myndigheter tilbyr en mann som har vært trakassert og miskjent som Ola Fritzner. Det er takken den mann får som valgte den høyeste risiko.

Vi har nevnt det før, men gjentar det: Skulle situasjonen fra 1940—45 noen gang komme til å gjenta seg, hvem vil da ta risikoen om igjen? Takken er at man etterpå blir arrestert, mistenkeliggjort for ikke å si ødelagt for livstid. Ola Sølfest Fritzner er en robust kar med gode nerver, et menneske med en litt mindre kraftig konstitusjon ville antagelig ikke ha klart påkjenningen.

Fritznersaken er ingen ubetydelig sak og dreier seg ikke bare om en enkelt mann og hans skjebne. Den innebærer vidtrekkende konsekvenser. Det bør våre statsmyndigheter være oppmerksom på.

Man har et pinlig inntrykk av at det, tross alt, er nokså små syklister som har sittet og stelt med sakene etter krigen.

Den 26. juli 1949 kom saken til behandling for et meget tyndt besatt og arbeidstrett Odelsting. Da kaptein Fritzner, som var til stede, etter møtets slutt ble spurt om hva han syntes, svarte han: «Det er den beste fødseldagsgave jeg har fått. Jeg pleier aldri å takke for gaver før etter noen dagers forløp, og jeg vil ikke bryte det prinsippet.»

Den 28. juli 1949 sendte kaptein Fritzner følgende brev til Sjefen for Hæren med gjenparter som anført:

Fra 28/7—1949.
Kaptein Ola Fritzner.

Til Sjefen for Hæren.

Gjenpart:
Stortingsmann
L. Grønland,
Stortingsmann
Carl P. Wright.

Jeg betrakter innst. O IV A side 46 o. flg. og Odelstingets for-

handlinger om emnet 26. juli 1949 slik, at jeg i det vesentlige har fått satt på plass de forhold som knytter seg til de forbigåelser jeg har vært utsatt for etter frigjøringen. Likeså antar jeg at mitt forhold under okkupasjonen nå er klarlagt på en så publikk måte at — trass i alt — mitt gode navn og rykte må sies å være reddet.

For så vidt må jeg anse meg for å ha oppnådd den nødvendige oppreisning i *formell* henseende.

Å få gjenopprettet den *reelle* skade jeg har lidt som følge av den behandling jeg har vært utsatt for anser jeg i dag for utelukket.

Under disse forhold ser jeg helst at saken foreløpig stilles i bero slik den nå står, hvorfor jeg tillater meg å be hr. generalen utvirke at det ikke blir gjort noe tiltak for å realisere det for meg påtenkte avansement til major.

Nærværende skriv er foruten tjenestevei også sendt direkte til Sjefen for Hæren.

Ola Fritzner.

Fra stortingsmann Wright fikk kaptein Fritzner brev datert 1. august 1949, hvorfra refereres:

«Når komiteen kom til det enstemmige resultat at De burde gis majors grad var det ikke som noen art av «Belønning» eller noen art av kompensasjon for at De ikke hadde fått en høyere stilling i forsvaret. Det er utelukkende for å slå fast at Deres sak var helt oppklart med det resultat at De fikk full godkjennelse og anerkjennelse for Deres virksomhet under krigen. På grunn av alt det snakk som har vært om Deres person mente komiteen at ved å gi Dem majors grad ville Deres godkjennelse bli enn ytterligere slått fast. På de premisser mener jeg personlig at De burde ta mot en utnevnelse til major.»

Protokollkomitéen og Odelstinget har hatt ordet, men hverken presse eller publikum er tilfreds med avgjørelsen. Dagbladet skrev den 23. juli — etter offentliggjørelsen av komiteens innstilling men før behandlingen i Odelstinget:

Er det statsråd Hauge eller general Helset som lider av dårlig hukommelse?

H.O.K. makulerte offentlig dokument og endret datoen i journalen. Forbigåelsen av kaptein Fritzner trenger nærmere forklaring.

Det er ett punkt i Fritzner-saken som det kunne være interessant å få nærmere belyst, nemlig forholdene omkring de ledige oberstløytnantstillingene som ble avertert høsten 1947. Kaptein Fritzner søkte en av stillingene etter anmodning av Forsvars-

departementet, men ble likevel holdt utenfor da stillingene ble besatt.

Det ble først avertert 16 oberstløytnantstillinger. Kaptein Fritzner ble innstilt til en av dem, nemlig til stillingen som oberstløytnant og nestkommanderende ved Jegerkorpset i Oslo. Da innstillingene var ferdig og oversendt Forsvarsdepartementet, ble de plutselig sendt tilbake til H.O.K. igjen med anmodning om ny behandling, fordi det var bestemt at det av budsjettmessige hensyn ikke kunne bli så mange forfremmelser, det skulle bare være 14.

På dette grunnlag utarbeidet H.O.K. en ny innstilling, hvor kaptein Fritzner ikke kom med. I april 1948 ble de 14 oberstløytnantene konstituert og beordret. Men allerede snaue tre måneder senere var de økonomiske betenkeligheter falt bort. 9. juli ble de to siste oberstløytnantstillingene besatt likevel. Kaptein Fritzner ble fremdeles ikke tatt med. De to sist ansatte ble tatt ut av rangeringslisten i innstilling nummer to, der kaptein Fritzner ifølge Stortingets dokument nr. 3 står oppført som sistemann etter tjue år yngre offiser.

En må uvilkårlig spørre hvordan det kan henge sammen at man av økonomiske grunner må utsette to oberstløytnantutnevnelser i litt over to måneder. Den første innstillingen er makulert. Er det meningen å innføre som ny praksis å makulere offentlige dokumenter? Ovenikjøpet skal det være foretatt en rettelse av datoen for innføring i H.O.K.'s journal, slik at det må se ut som det bare er tale om en innstilling, nemlig nr. to.

Videre er det i høyeste grad uklart hvordan tilbakekallelsen av innstilling nr. en er foregått. Statsråd Hauge sier i sin redegjørelse (som tidligere er offentliggjort), at general Helset ba om å få den tilbake. General Helset påstår derimot at innstillingen kom tilbake til H.O.K. fra departementet.

I sin begrunnelse for innstilling nr. to, sier general Helset at kaptein Fritzner ikke kunne tas med for ikke å stå i veien for bedre kvalifiserte offiserer. En av disse «bedre kvalifiserte offiserer» er en vernepliktig offiser med ett-årig krigsskole fra 1927.

Og Dagbladet vendte tilbake til saken den 1. august — etter dens behandling i Odelstinget — og skriver:

Fritzner ble utelukket.

Mens andre som var under gransking, ble utnevnt i fleng.

Forbigåelsen av kaptein Fritzner blir mer og mer merkelig.

Etter hvert som en går nærmere igjennom aktstykkene i Fritzner-saken, finner en flere og flere ting som mildest talt må virke påfallende og forbausende. I protokollkomiteens innstilling til Odelstinget sier f. eks. Forsvarsdepartementet:

«Det er innlysende at det ikke under noen omstendigheter kunne

være truffet noen bestemmelser om godkjenning av kaptein Fritzner før påtalemyndighetens avgjørelse i spørsmålet om det skulle reises straffesak mot kaptein Fritzner forelå.»

General Helset sier i samme innstilling bl. a.: «Ved besettelse av regimentsjef-stillingene i infanteriet i første omgang ble kaptein Fritzner ikke innstilt av noen myndighet, da han var under gransking. Det er riktig at forsvarssjefen anbefaler at et par stillinger skulle holdes åpne. Dette rådet ble ikke gjentatt av de militære sjefer senere, og departementet fant heller ikke å kunne holde stillingene åpne.»

Men hvilke av de offiserene som ble utnevnt høsten 1945 var gransket? En kan nevne eksempler i fleng på at offiserer er utnevnt før granskingen av dem var avsluttet. Til og med de to stillingene som det til å begynne med var tale om å holde åpne bl. a. for Fritzner, ble besatt av folk som var under gransking. Det ble besatt av folk som var under gransking, fordi de ikke kunne holdes åpne for kaptein Fritzner fordi han var under gransking. Det er like selsomt som det er innviklet.

I innstillingen refereres et tilleggsskriv av 6. des. 1945 fra sjefen for Hæren, der det heter: «— — — hvis 2 regimentsjefstillinger skulle holdes ubesatt inntil det var truffet avgjørelse for de offiserer hvis forhold var under gransking, burde kaptein Hagtvedt og major Quam ikke tas med i denne omgang — — —». I skrivet ble nærmere angitt en omplasering slik at I.R. 6 og I.R. 12 ble holdt ledige.

Imidlertid bestemte statsråd Hauge at alle stillinger skulle besettes. Forsvarssjefens innstillinger ble delvis endret, og dette var sikkert dråpen som fikk begeret til å flyte over for general Ruge. Han gikk.

Kaptein Fritzner kom ikke med fordi han var under gransking. Men var ikke også kaptein Hagtvedt under gransking? Han hadde vært skolesjef i A. T. Og hva med major Quam? Han ble først godkjent av det militære sentrale granskingsutvalg 10. februar 1947. Enn general Backer? Rettssaken mot ham ble først avsluttet mange år etter hans utnevnelse i 1945.

Utelukkelsen av kaptein Fritzner på grunn av gransking, blir ganske enkelt helt oppsiktsvekkende, sett på bakgrunn av nåværende oberst Nils Sæbø's utnevnelser.

I desember 1945 ble daværende kaptein Sæbø utnevnt til oberst og sjef for I. R. 3. I 1946 ble han først formann i styret for avviklingen av A. T. og siden (i mai) beordret som sjef for Forsyningstroppene. I juni 1947 ble Sæbø midlertidig tilsatt som direktør for samordningen av forsvarets anskaffelser.

Først den 6. august 1946 forelå innstilling fra det sentrale militære granskingsutvalg. I innstillingen het det at Sæbøs forhold som befalingsmann under okkupasjonstiden ble enstemmig godkjent, men

at utvalget ikke hadde tilstrekkelig materiale for å kunne bedømme forholdet vedrørende A/S Byggemateriale. Utvalget innstilte derfor saken for dette punkts vedkommende til nærmere undersøkelse. Men for «dette punkts vedkommende» ble ikke saken endelig henlagt av påtalemyndighetene før 28. juli 1947.

Intet av dette har stilt seg hindrende i veien for denne offisers utnevnelse til viktige militære stillinger. Atskillige refleksjoner gjør seg selv.

I forbindelse med Protokollkomitéens og Odelstingets behandling av kaptein Fritzners klage er det en detalj som muligens burde ha fått betydning. Den famøse artikkelen i Norges Handels og Sjøfartstidende om kidnappingen av Fehmer ble ikke offentliggjort den 7. september 1947 som det beklageligvis på grunn av en unøyaktighet står i kaptein Fritzners klage. Artikkelen ble trykket den 7. november 1946 mens kaptein Fritzner fremdeles var under militær granskning og da det ennå var en mulighet for rette vedkommende til å fornye Landssvikpolitiets interesse for hans sak.

Om ansvaret for artikkelen skriver oberst Bernt Balchen den 18. juni 1948: «Jeg erklærer herved at den artikkel som var skrevet i Norges Handels og Sjøfartstidende den 7. november 1946 vedrørende bortføringsforsøket på Fehmer ikke var satt opp av meg, men skrevet av journalist Dybwad Brockmann etter opplysninger fra major Robert Durham som var min adjutant på det tidspunkt da denne sak var aktuell.»

Den eller de som står bak artikkelen og i hvis interesse det var å få den offentliggjort, valgte tidspunktet med stor omhu og i den tro og det håp at mannen den var rettet mot, befant seg i en så trengt posisjon at slaget kunne bli avgjørende.

Spørsmålene som melder seg er disse: Hvem har hatt interesse av å gi major Robert Durham de opplysninger artikkelen bygger på, opplysninger som majoren umulig kunne ha fra seg selv? Og hvem har sørget for å føre major Durham sammen med journalist Dybwad Brockmann? Disse spørsmålene må de to herrer kunne besvare.

Men den som i første rekke kan, og i anstendighetens navn bør kaste fullt lyst over mysteriet omkring «Sea Otter» og artikkelen i Norges Handels og Sjøfartstidende er J. Chr. Hauge. Er artikkelens innhold riktig, da er J. Chr. Hauges prov i

Fritznersaken uriktig, og omvendt. J. Chr. Hauge har hittil valgt å skjule seg bak påstander istendenfor å forsvare seg med beviser. Påtalemyndigheten bør derfor gi ordet til Norges forsvarsminister, og avhøre major Robert Durham og journalist Dybwad Brockmann som vitner.

Den 5. august reiste kaptein Ola Fritzner til U. S. A. Drammens Tidende skriver den 6. august:

Blant passasjerene på M/S Lauritz Swenson, som i går gikk til Amerika med papir, fulgte kaptein Ola Fritzner, som endelig har fått formell oppreisning etter mange års gransking og mistenkeliggjørelse.

En av DT og BB.s medarbeidere hadde en kort samtale med kaptein Fritzner før båten la ut fra bryggen, og i denne samtalen avsannet kapteinen med bestemthet de rykter som har gått om at han reiser fra landet for godt.

Det hele er en regulær ferie som vil gjøre dobbelt godt etter alle disse årene, sier han. — Jeg reiser helt som privatmann og skal besøke slekt og venner derover. Først går turen til Seattle, hvor jeg har tjukkeste slekten, og siden vil jeg besøke kjente i Canada og fiske laks. Det er mulig at jeg kommer til å besøke Røde Kors i U.S.A., det er i hvert fall med i planen, men jeg har ingen oppdrag å gjøre der. Jeg blir borte i ca. ett år, sier kapteinen videre, og jeg har fått permisjon fra hæren og Røde Kors for denne tiden. Jeg ønsker ikke at folk skal se min reise som noen sensasjonell avslutning på min sak. Reisen har vært forberedt gjennom mange år, men er stadig blitt utsatt fordi saken har trukket i langdrag. Hva jeg mener om saken og den formelle oppreisning jeg fikk av forsvarsministeren, har jeg redegjort for i et brev til sjefen for Hæren. Det ble sendt ham for et par dager siden, og hvis han ønsker å offentliggjøre det, står det ham fritt. Jeg vil i et hvert fall ikke si noe om det i dag.

Kaptein Fritzners brev til Sjefen for Hæren datert 28. juli 1949 ble sendt Forsvarsdepartementet, som 1. august 1949 svarte overkommandoen slik, i følge Morgenbladet for 16. august 1949:

ad kaptein Ola Fritzner.

1) Under henvisning til s. 61 i Innst. O. IV A — 1949 fra protokollkomiteen og til forsvarsministerens m. fl.s uttalelser under forhandlingene i Odelstinget den 26. juli d. å. gis kaptein Ola Sølfest Gjerdrum Fritzner majors grad fra 1. august 1949 å regne.

2) Forfremmelsen medfører ikke noen forandring med hensyn til hans lønn, aldersgrense eller tjenestestilling m. v. Det forutsettes at H.O.K. kommer tilbake til dette dersom Stortinget fastsetter en ordning med gradsmajor som gir grunn til det.

3) Major Fritzner har adgang til å konkurrere om høyere stillinger i Hæren. Ved bedømmelsen av hans alder i forhold til den maksimale aldersgrensen for avansement skal det ikke tas hensyn til den tiden som behandlingen av den nå avgjorte saken har tatt.

4) Forsvarsdepartementet finner ikke grunn til — jfr. H.O.K.'s skriv av 3. august 1949 — å stille saken foreløpig i bero. Dette ville være å sette seg ut over protokollkomiteens innstilling som ble vedtatt av Odelstinget og som forsvarsministeren der erklærte seg enig i. Forsvarsdepartementet minner i denne forbindelse om at Hærens Overkommando og departementet var innstilt på å gi kaptein Fritzner majors stilling og grad allerede høsten 1947.

Jens Chr. Hauge.

Resultatet av kaptein Fritzners klage til Protokollkomitéen ble altså: majors grad fra 1. august 1949 uten majors lønn, aldergrense og tjenestestilling. Den norske stat er sandelig ikke smålig.

— — —

«Fritznersakens» spire var J. Chr. Hauges og andre hjemmefrontlederes mistenksomhet, og grobunnen divergerende oppfatninger mellom gode nordmenn om nytten av å likvidere Fehmer. Av denne meningsforskjell oppsto en overflødig strid mellom to menn som sto på samme side i Norges kamp, men i høyst forskjellige posisjoner.

Jens Christian Hauge var før 9. april 1940 en ung og relativt ukjent men dyktig jurist fra Ljan. Faren var knyttet til militæretaten. Sønnens befatning med militærvesenet før han ble forsvarsminister innskrenker seg visstnok til 60 dagers rekruttskole i Stavern. I slutten av april 1940 søkte J. Chr. Hauge ansettelse i prispolitiet. Da dette skulle utvides ble han spurt om han ville overta en av de nye avdelingene som politifullmektig. J. Chr. Hauge tok imot tilbudet, og med sin nye stilling som utgangsposisjon, begynte han en omfattende innsats for landet, og utførte et utmerket og betydningsfullt arbeide for Norge. Ved okkupasjonstidens opphør ble han samlingsregjeringens statsrådssekretær, og kort tid etter at

Arbeiderpartiet ved stortingsvalget høsten 1945 overtok regjeringsmakten, utnevntes J. Chr. Hauge til forsvarsminister.

Kaptein Ola Fritzner som har viet alle sine evner til sitt militære kall og våget livet hver dag i fire år, uten maske, uten å skjule seg i mørket, uten et øyeblikk å vike fra sin utsatte stilling i forreste kamplinje, mannen som ikke søkte egen fordel men krevde rettferdighet, *regnes i dag som overtallig offiser i den norske hær.*

Smålenenes Amtstidende i Halden skrev redaksjonelt den 12. juli 1949: «Vi har ingen tro på at Ola Fritzner mottar en honorær majortitel på de premisser Protokollkomitéen byr ham. Det er ikke titlene som teller i det store oppgjøret. Det var som *kaptein* Ola Fritzner ytet sin innsats i den siste krigsperiode. Har den norske hær ikke bruk for hans aktive tjeneste videre fremover, så kan Ola Fritzner meget vel gå over i historien med titelen kaptein. Generalnavn, ja sogar statsrådnavn vil blekne før hans.»

INNHOLD

Første del